

Noususta kumpuavia merkityksiä
Suomen nousemisverbien kognitiivista semantiikkaa

Janne Koivisto
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2013

KOIVISTO, JANNE: Noususta kumpuavia merkityksiä. Suomen nousemisverbien kognitiivista semantiikkaa

Pro gradu -tutkielma, 158 sivua + liitteet 25 sivua
Toukokuu 2013

Peltojen keskelle voi *nousta* uusi kauppakeskus, mutta rakentajat eivät voi *nostaa* sitä; pankista voi *nostaa* rahaa, mutta raha ei voi *nousta* sieltä. Toisaalta kun joku *nostaa* hintaa, se *nousee*, *kohoaa* tai peräti *kiipeää*. Muun muassa tällaiset seikat nousevat huomion kohteeksi tässä pro gradu -tutkielmassa, jossa tarkastellaan suomen kielen nousemisverbien merkityksiä.

Nousemisverbeillä tarkoitetaan tutkielmassa niitä verbejä, jotka ilmaisevat ainakin yhdeltä konkreettiselta merkitykseltään ylöspäin suuntautuvaa liikettä. Yleisiä suomen kielen nousemisverbejä ovat esimerkiksi *nousta*, *nostaa*, *ylittää*, *kohota*, *hypätä* ja *korottaa*. Tutkielman aluksi nousemisverbien joukko pyritään rajaamaan suomen verbileksikosta ja tämän jälkeen viittä nousemisverbiä (*nousta*, *nostaa*, *kohota*, *kiivetä*, *kummuta*) tarkastellaan kognitiivisen kieliopin ja käsitteellisen metaforateorian tarjoaman kuvauskaluston avulla. Tutkielman aineisto on poimittu kaksi *Helsingin Sanomien* vuosikertaa sisältävästä HS-korpuksesta. Kolmesta yleisimmästä verbistä on kustakin aineistossa 500, *kiivetä*-verbistä 330 ja *kummuta*-verbistä 141 esiintymää. Tutkielmaa voi luonnehtia synkroniseksi, merkityskeskiseksi ja kvalitatiiviseksi, mutta merkitysryhmistä esitetään myös kvantitatiivista tietoa.

Tutkitut nousemisverbit muodostavat skemaattisella tasolla paralleelisten predikaattien ketjuja, jotka ilmaisevat samantyyppisiä prosesseja (*jostakin nousee ~ kohoaa ~ kumpuaa jostakin tai joku nostaa jostakin jostakin*). Ketjuihin kuuluu tutkielman aineistossa yhdestä viiteen jäsentä, ja jokainen nousemisverbi on lenkinä ainakin muutamassa ketjussa. Paralleeliset predikaatit voivat potentiaalisesti viitata samaan kielenulkoiseen tilanteeseen, mutta ne jäsentävät sen eri tavoin (*nykytanssin energia nousee ~ kumpuaa suoraan kadulta*). Tyypillistä kuitenkin on, että kullakin predikaatilla on omat konventionaaliset käyttöyhteytensä, joita osoittavat ilmausten esiintymistaajuudet (*jokaisesta uudesta vaatteesta nousi huuto*, mutta ei *jokaisesta uudesta vaatteesta kumpusi huuto*).

Abstraktiseen kehykseen sijoittuu keskimäärin kaksi kolmasosaa tutkittavien verbien esiintymistä, mutta määrä vaihtelee suuresti *kiivetä*-verbin 15 prosentista *kummuta*-verbin 94 prosenttiin. *Nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbien esiintymistä abstraktista liikettä edustaa 71–80 prosenttia. Vaikka *kummuta*-verbillä on suhteessa eniten abstraktisia esiintymiä, muiden verbien abstraktinen käyttö on laadullisesti monipuolisempaa. Verbien abstraktinen käyttö perustuu erityisesti viiteen metaforiseen käsitteistykseen, joiden mukaan ylhäällä on suurempi määrä (*hintaa nousee*), parempi laatu (*hän nostaa elokuvan suosioon*), valta (*puheenjohtaja kohoaa johtokuntaan*), näkyvyys (*opiskelijat kiipeävät lehtien palstoille*) ja olemassaolo (*viha kumpuaa menneisyydestä*). *Kummuta*-verbi poikkeaa muista verbeistä siinä, että se ilmaisee lähinnä olemaan tulemistä. *Kohota*-verbi taas erottuu joukosta runsaalla subjektiivisella käytöllään (*kirkontorni kohoaa korkeammalle kuin mikään muu näköpiirissä oleva rakennus*).

Avainsanat: kognitiivinen kielioppi, käsitteellinen metaforateoria, leksikaalinen semantiikka, liikeverbi, polysemia

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Aiempi tutkimus	2
1.2 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	4
2 Nousemisverbit ja tutkimusaineisto	6
2.1 Tutkimuskohteen rajaaminen	6
2.2 Nousemisverbien yleisyystietoja	8
2.3 Nousemisverbien ryhmittelyä	11
2.3.1 Kausaatio	12
2.3.2 Aspekti	13
2.3.3 Tapa, reitti ja liikkuja	14
2.3.4 Yhteenvedo nousemisverbien ominaisuuksista	15
2.4 Tutkimusaineisto	18
3 Kognitiivinen näkökulma polysemiaan	22
3.1 Kognitiivisen kielentutkimuksen taustaoletukset	22
3.2 Langackerin kognitiivinen kielioppi	25
3.2.1 Polysemian kuvaaminen kognitiivisessa kieliopissa	28
3.2.2 Objektiivinen, abstraktinen ja subjektiivinen liike	29
3.3 Nousemisverbiskeema	31
3.4 Käsitteellinen metaforateoria	32
3.4.1 Orientaaliset metaforat	34
3.4.2 Lokalistinen hypoteesi	38
4 Suomen nousemisverbien polysemia	41
4.1 <i>Nousta</i>	41
4.1.1 Objektiivinen liike	41
4.1.2 Abstraktinen liike	49
4.1.3 Subjektiivinen liike	68
4.1.4 Vertailu aiempaan tutkimukseen	69
4.2 <i>Nostaa</i>	71
4.2.1 Objektiivinen liike	72
4.2.2 Abstraktinen liike	79
4.3 <i>Kohota</i>	89
4.3.1 Objektiivinen liike	89
4.3.2 Abstraktinen liike	95
4.3.3 Subjektiivinen liike	108

4.4 <i>Kiivetä</i>	113
4.4.1 Objektiivinen liike	113
4.4.2 Abstraktinen liike	122
4.4.3 Subjektiivinen liike	126
4.5 <i>Kummuta</i>	127
4.5.1 Objektiivinen liike	127
4.5.2 Abstraktinen liike	128
4.5.3 Subjektiivinen liike	135
5 Yhteenveto ja päätelmät	137
5.1 Objektiivinen liike	138
5.2 Abstraktinen liike	141
5.3 Subjektiivinen liike	147
6 Lopuksi	148
6.1 Tutkielman kriittistä arviointia	148
6.2 Jatko-tutkimusaiheita ja sovelluksia	152
Lähteet	155
Liite 1: Kuviot ja taulukot	159

1 JOHDANTO

Jokainen, joka on joskus pysähtynyt tarkkailemaan kieltä ja etenkin sen sanastoa, lienee huomannut, että sanoilla on tavallisesti useampi kuin yksi merkitys. Paraatiesimerkkinä tästä sanojen monimerkityksisyydestä mainitaan usein *kieli* (ks. esim. Karlsson 2006: 213; Leino 1999: 9–10), joka viittaa konkreettiselta merkitykseltään suussa olevaan elimeen mutta jolla on lisäksi ainakin kolme muuta yleistä merkitystä. Koska konkreettinen kieli tuottaa ääntä, myös soittimien lankamaista osaa on alettu kutsua metaforisesti kieleksi. Metaforan tietä *kieli* on alkanut viitata myös erilaisiin ulkoneviin osiin, kuten palkeenkieleen, kengänkieleen ja lukonkieleen, joita yhdistää konkreettiseen kieleen samankaltainen muoto. Lisäksi *kieli* merkitsee tietenkin puheen järjestelmää. Tämä merkitys perustuu konkreettisen kielen ja sen tuottaman puheen yhdessä esiintymiseen eli metonymiaan. (KS s.v. *kieli*.) Tätä monimerkityksisyyttä kutsutaan polysemiaksi.

Polysemia on luonnollisen kielen välttämätön ominaisuus, jonka ansiosta ihmiskieli on niin joustava ja ilmaisuvoimainen viestintäjärjestelmä kuin se on. Jos polysemiaa ei olisi, esimerkiksi kaikkia edellä mainittuja *kieli*-lekseemin merkityksiä varten tarvittaisiin omat lekseeminsä, millä olisi kielelle kohtalokkaat seuraukset: kielen oppiminen vaikeutuisi ja puheen redundanssi vähenisi (ks. esim. Karlsson 2006: 214). Lauri Hakulinen (1966: 14–15) kuvailee polysemiaa peräti *nerokas*-adjektiivilla: ”[P]olysemia on jokaisen luonnollisen kielen (en siis tarkoita mitään esperantoja) sanaston välttämätön ja sen tarkoituksenmukaisuutta suunnattomasti lisäävä, tekisi mieli sanoa *nerokas* ominaisuus. (...) [A]inoastaan polysemian olemassaolo tekee mahdolliseksi kielelle ominaisen herkän joustavan mukautumisen ihmisen sekä ajattelu- että tiedotusvälineen että hänen henkisten saavutustensa säilyttäjän tehtäviin.” Kielentutkijalle polysemia aiheuttaa kuitenkin päänvaivaa, koska polyseemisen sanan eri merkitykset pitäisi kyetä kuvaamaan ja niitä pitäisi myös pystyä selittämään.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen suomen nousemisverbien polysemiaa. Kutsun nousemisverbeiksi niitä suomen kielen verbejä, jotka ilmaisevat ainakin yhdeltä konkreettiselta merkitykseltään ylöspäin suuntautuvaa liikettä. Yleisiä nousemisverbejä ovat esimerkiksi *hypätä*, *kohota*, *kohottaa*, *korottaa*, *nostaa*, *nousta* ja *ylittää*. Suomen *nousta*-verbin polysemiaa on kuvattu aiemminkin (Airola 1995), mutta tässä tutkielmassa laajennan näkökulmaa neljään muuhun nousemisverbiin ja vertailen, miten niiden polysemia eroaa toisistaan. Tutkittavat verbit eroavat toisistaan muun muassa sen suhteen, mikä nousemisen aiheuttaa (*potilas nousee sängystä – hoitajat nostavat potilaan sängystä*), millä tavalla nouseminen prototyyppisesti tapahtuu (*nousin – kiipesin*) ja minkälaisen nousijan ne hahmottavat (*vesi kumpuaa – *ihminen kumpuaa*). Tavoitteenani on paitsi kuvata

nousemisverbien eri merkityksiä myös selittää niitä sen tiedon valossa, jota ihmisen käsitteellisestä järjestelmästä on olemassa. Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä toimii kognitiivinen kielentutkimus, jonka piiristä olen ammentanut käyttämäni käsitteistön, polysemian kuvaustavan ja samalla tietynlaisen käsityksen polysemian luonteesta (kognitiivisesta kielitieteestä ks. esim. Leino 1999; Sivonen 2005; Evans & Green 2006; Kuiri 2012).

Tutkielmani perimmäisenä tarkoituksena ei ole pelkästään kartoittaa suomen nousemisverbien polysemiaa vaan samalla avartaa käsitystämme polysemiasta ilmiönä. Polysemian keskeisyydestä johtuen tuloksia on mahdollista hyödyntää useilla soveltavan kielentutkimuksen aloilla, kuten kielen opettamisessa, sanakirjojen kirjoittamisessa (ks. esim. Atkins & Rundell 2008: 4) ja konekääntämisen kehittämisessä (ks. esim. Hutchins 1986: 41–44). Nousemisverbien kiinnostavuutta lisää sekin, että kielenhuoltajat ovat vanhastaan kehottaneet välttämään niiden käyttöä määränilmauksissa (ks. esim. Iisa, Oittinen & Piehl 2006: 237–239). Lisäksi nousemisverbien voi katsoa muodostavan oman semanttisen kokonaisuutensa. Kuten Sivonen (2005: 12) huomauttaa, keskittyminen yhteen semanttiseen kokonaisuuteen pienentää sattumanvaraisten tutkimustulosten riskiä ja mahdollistaa päätelmien tekemisen myös merkityskentän kognitiivisista ulottuvuuksista.

1.1 Aiempi tutkimus

Liikkeeseen on kiinnitetty kognitiivisessa kielentutkimuksessa runsaasti huomiota, koska liikettä pidetään ihmisen kokemuksen kannalta keskeisenä (ks. esim. Lakoff & Johnson 1981: 14–21; Langacker 1987: 166–182; Talmy 2000; Huumo & Sivonen 2010). Suomen kielen liikeverbien tutkimukseen kognitiivista kieliteoriaa ovat soveltaneet esimerkiksi Leino (1999: 130–171), joka havainnollistaa polysemian määrittämiseen liittyviä vaikeuksia *juosta*-verbin analyysillä, ja Sivonen (2005), joka tutkii väitöskirjassaan nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa. Tämän lisäksi kuusihenkinen tutkijaryhmä on tarkastellut henkilöviitteisen allatiivin käyttöä ensimmäisessä suomalaisessa raamatunkäännöksessä, ja tutkimuksessa käsitellään myös joitakin liikeverbejä, joita allatiivi määrittää (Leino, Herlin, Honkanen, Kotilainen, Leino & Vilkumaa 2001). Omassa tutkielmassani tukeudun erityisesti Leinon (1999) ja Sivosen (2005) työhön.

Huomattava osa suomen kielen verbien polysemian tutkimuksesta on hajallaan fennistiikan opinnäytetöissä. Olen käynyt läpi suomalaisten yliopistojen internet-sivuilla olevat fennistiikan opinnäytetyöluettelot¹ ja poiminut niistä sellaiset tutkielmat, jotka otsikkonsa perusteella käsittele-

---

¹ Opinnäytetyöluetteloiden osoitteet löytyvät tutkielman lähdeluettelosta luettelon nimellä: Fennistiset opinnäytetyöt aiheen mukaan ryhmiteltyinä, Turun yliopiston vuosina 2002–2012 valmistuneet opinnäytteet, Tampereen yliopiston tutkielmatietokanta, Itä-Suomen yliopiston suomen kielen pro gradut, Joensuun yliopiston suomen kielen pro gradu -tutkielmat 1988–2009 ja Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen pro gradu -tutkielmat.

vät vertikaalista liikettä kuvaavien verbien polysemiaa. Tarkemmin olen tutustunut Reilion (1987) laudaturtyöhön ja Airolan (1995) pro gradu -tutkielmaan.

Reilio (1987) on tarkastellut laudaturtyössään sitä, minkälainen työnjako verbeillä *kohota*, *laskea*, *laskeutua*, *nousta*, *pudota* ja *vajota* ja niiden transitiivisilla varianteilla on semanttisessa kentässään. Verbien semanttisten valintarajoitusten kuvaamisessa Reilio hyödyntää muun muassa semanttista komponenttianalyysiä (mts. 1–2). Työn väljänä teoreettisena kehyksenä on Simon C. Dikin kehittämä funktionaalinen kielioppi, jota Reilio täydentää Charles J. Fillmoren sijakieliopilla ja Robert E. Longacren kielioppimallilla (mts. 9–10, 18). Tutkielmamme leikkaavat siten toisiaan vain hiuksenhienosti. Vaikka molemmilla on tutkielmissaan periaatteessa funktionaalinen ote, kognitiivista kieliteoriaa Reilion tutkielmassa ei ole ymmärrettävistä syistä hyödynnetty lainkaan: se ei ilmeisesti kuulunut vielä tuohon aikaan suomen kielen opiskelijan teoriavalikoimaan, ja toisekseen se olisi ollut jopa suoranaيسessa ristiriidassa tutkielmassa käytetyn lähestymistavan kanssa (ks. Langacker 1987: v–vi).

Airola (1995) puolestaan on laatinut yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielmassaan laajan kuvauksen *nousta*-verbin polysemiasta. Aineistona tutkielmassa on käytetty *Suomen Kuvalehden* korpusta, ja Airola kuvaa verbin alamerkitykset Leinon (1999: 130–171) tapaan skemaattisena verkko-na. Lisäksi hän vertaa toisiinsa eri alamerkitysten argumenttirakenteita. Airola (1995: 75) esittää, että predikaatin [NOUSTA] merkitysvariantit pelkistyisivät vähintään kolmeksi toisistaan selkeästi erottuvaksi pääryhmäksi, joista ensimmäisessä on kyse erilaisten entiteettien noususta, toisessa aineiden noususta ja kolmannessa olion asennonmuutoksesta. Abstraktit merkitysvariantit Airola (1995: 77) selittää näiden ryhmien konkreettisten elaboraatioiden ekstensioiksi. Vertaan Airolan esittämää skemaattista verkkoa omiin tuloksiini *nousta*-verbin analyysin jälkeen alaluvussa 4.1.4.

Vertikaalista liikettä kuvaavia verbejä on tarkasteltu Helsingin lisäksi Turussa. Åbo Akademin suomen kielen oppiaineesta vuonna 1993 valmistunut Ulrika Moberg on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan suomen verbejä *laskea*, *nousta*, *vajota* ja *kohota* sekä niiden ruotsinkielisiä vastineita (Fennistiset opinnäytetyöt aiheen mukaan ryhmiteltyinä). Lisäksi Turun yliopistossa Anne Lindström on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan vuonna 2002 *laskea*-verbin kognitiivista semantiikkaa. (Turun yliopiston vuosina 2002–2012 valmistuneet opinnäytteet). Näihin tutkielmiin en ole katsonut tarpeelliseksi tutustua.

Yleisesti ottaen verbien polysemian kuvaaminen on ollut viime vuosikymmeninä suosittu fennistiikan opinnäytetöiden aihe. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa on kuvattu *tulla*-, *mennä*-, *vetää*-, *tuntea*-, *saada*-, *laittaa*-, *kantaa*- ja *nähdä*-verbejä, Åbo Akademiassa *tulla*-, *mennä*-, *viedä*- ja *tuoda*-verbejä (Fennistiset opinnäytetyöt aiheen mukaan ryhmiteltyinä), Oulun yliopistossa *poikia*-, *kestää*-, *panna*-, *laittaa*-, *ajautua*- ja *ajelehtia*-verbejä (Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen pro gradu -tutkielmat) ja Joensuun yliopistossa hankkimisverbejä ja Kalevalan spatiaalista

liikkumista ilmaisevia deskriptiiviverbejä (Joensuun yliopiston suomen kielen pro gradu -tutkielmat 1988–2009). Tampereen yliopiston suomen kielen oppiaineessa verbien polysemian tutkimus näyttäisi tosin olleen vähäistä (Tampereen yliopiston tutkielmatietokanta).

1.2 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Fennistiikan opinnäytetyöt ovat keskittyneet usein yhden tai korkeintaan kahden verbin polysemian kuvaukseen, mutta tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen laajemmin yhtä semanttista kokonaisuutta eli nousemista ilmaisevia verbejä. Näkökulmani vastaa siten monessa suhteessa Sivosen (2005: 11–14) väitöstutkimusta, jossa hän tarkastelee nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevia verbejä². Pyrin ensinnäkin luomaan kokonaiskuvan suomen kielen nousemisverbeistä ja niiden keskeisistä ominaisuuksista. Kaikkia kymmeniä nousemisverbejä en luonnollisesti voi ottaa kuvattavaksi, joten olen valinnut lähempään tarkasteluun viisi nousemisverbiä, jotka eroavat toisistaan eri tavoin. Tutkittavat verbit kuvaan sanomalehtikielen korpuksesta kootun aineiston avulla ja lopuksi vertaan nousemisverbejä keskenään. Tarkemmat tutkimuskysymykseni olen muotoillut seuraavasti:

- 1) Mitkä nykysuomen yleiskielen verbit ilmaisevat ylöspäin suuntautuvaa vertikaalista liikettä eli muodostavat nousemisverbien joukon?
- 2) Kuinka yleisiä nousemisverbit ovat?
- 3) Miten nousemisverbit eroavat toisistaan prototyyppisessä käytössään liikkeen osatekijöiden, kuten kausaation, aspektin, tavan, reitin ja liikkujan, suhteen?
- 4) Mitkä nousemisverbit on mielekästä ottaa pro gradu -tutkielmani tutkimusjoukkoon?
- 5) Minkälaista objektiivista, abstraktista ja subjektiivista liikettä nousemisverbit ilmaisevat tutkielmani aineistossa?
- 6) Miten saman nousemisverbin eri predikaatit mahdollisesti liittyvät toisiinsa?
- 7) Minkälaisia yhteyksiä eri nousemisverbien välille hahmottuu?
- 8) Minkälaisia päätelmiä nousemisverbien kognitiivisista ulottuvuuksista voidaan tehdä?

Tutkimuskysymykset muodostavat samalla työni karkean rakenteen. Kysymykset ensimmäisestä neljanteen käsittelen toisessa pääluvussa *Nousemisverbit ja tutkimusaineisto*. Kuten luvun nimi antaa ymmärtää, esittelen siinä myös tutkimusaineistoni. Tämä poikkeaminen tutkielman tavallisesta rakenteesta johtuu siitä, ettei aineistoa ole mielekästä esitellä ennen kuin tiedetään, mitä

---

² Yhtenä pienenä mutta merkittävänä erona niin Sivosen (2005: 16) väitöstutkimukseen kuin moniin läpikäymiini pro gradu -tutkielmiin pidän sitä, että tarkastelen tutkielmassani omavoimaisen ja dynaamisen liikkeen lisäksi kausatiivista liikettä. Mukana on toisin sanoen varsinaisten nousemisverbien lisäksi yksi nostamisverbi eli *nostaa*. Kutsun kuitenkin kaikkia tutkimiani verbejä kausaatiosta riippumatta yhteisesti nousemisverbeiksi ja puhun nostamisverbistä erikseen vain silloin, kun huomio kiinnittyy erityisesti kausaatioon.

tutkitaan (vrt. Sivonen 2005: 13–14). Kolmannessa pääluvussa *Kognitiivinen näkökulma polysemi-*
aan esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, jota käytän nousemisverbien analyysissä. Varsinainen analyysi on neljännessä pääluvussa, ja siinä vastaan viidenteen tutkimuskysymykseeni mutta sivuan jo paikka paikoin kuudettakin kysymystä. Varsinaisesti käsittelen kuudennen sekä seitsemännen ja kahdeksannen tutkimuskysymyksen viidennessä pääluvussa, joka toimii samalla tutkielmani tulosten yhteenvetona. *Lopuksi*-luvussa arvioin tutkimustuloksiani kriittisesti, esitän tulosten soveltamismahdollisuuksia ja hahmottelen kiinnostavia jatkotutkimusaiheita.

2 NOUSEMISVERBIT JA TUTKIMUSAINEISTO

Ennen kuin nousemisverbien polysemiaa pääsee tutkimaan korpuksesta poimitun aineiston avulla, täytyy olla jokin esiempiirinen käsitys siitä, mitkä verbit ovat nousemisverbejä ja miten ne eroavat toisistaan. Lisäksi on päätettävä, millä perusteella nousemisverbien paljoudesta muodostetaan mahdollisimman edustava tutkimusjoukko. Tässä luvussa pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin. Alaluvussa 2.1 rajaen nousemisverbit suomen verbileksikosta *Kielitoimiston sanakirjan* avulla, alaluvussa 2.2 esittelen niiden yleisyystietoja ja alaluvussa 2.3 ryhmittelen niitä kausaation, aspektin ja liikkeen laadun perusteella. Alaluvun 2.3 lopuksi selviää, mitkä verbit olen valinnut tutkimusjoukkooni. Tämän jälkeen viimeisessä alaluvussa 2.4 esittelen tutkimusaineistoni.

2.1 Tutkimuskohteen rajaaminen

Ylöspäin suuntautuvaa vertikaalista liikettä voi ilmaista suomen kielessä lukuisin eri tavoin, mutta tässä tutkielmassa keskityn nousemista ilmaiseviin verbeihin. Syyt ovat käytännölliset: nousemisverbeistä on mahdollista muodostaa pro gradu -tutkielman laajuuteen nähden sopivankokoinen ja ainakin osin keskenään vertailukelpoinen tutkimusjoukko. Muussa tapauksessa tutkimuskohde kasvaisi liian laajaksi ja hajanaiseksi, sillä oikeastaan kaikki ne liikeverbit, jotka eivät itsessään koodaa laskeutumista, voivat ilmaista nousemista, kun niihin liittyy sopiva suuntaisuutta ilmaiseva adverbiaali: *Juoksin laaksosta ylös vuoren huipulle. Kävelin vuoren huipulta alas laaksoon.* Sen sijaan lauseesta tulee omituinen, jos suuntaisuutta ilmaiseva adverbiaali on ristiriidassa verbin oman merkityksen kanssa: **Laskeuduin laaksosta ylös vuoren huipulle. *Nousin vuoren huipulta alas laaksoon.* Tätä Sivoselta (2005: 18, 20) omaksuttua testiä hyödynnän myöhemmin varsinaisten nousemisverbien tunnistamisen apuna.

Tutkimuskohteen rajaaminen semanttisin perustein on ymmärrettävistä syistä hankalaa, sillä merkitys edellyttää aina tulkintaa. Epäsuoraa reittiä ilmaisevia verbejä tutkinut Sivonen (2005: 15) toteaa, että verbiryhmien rajojen määrittäminen lekseemin tarkkuudella lienee mahdotonta. Sivonen (2005: 15) katsookin, että on mielekkäämpää lähteä siitä, että kielelliset kategoriat ovat pikemmin liukuvia kuin tarkkarajaisia ja tiettyä merkitystä ilmaisevat verbit limittyvät keskenään. Myös tässä tutkielmassa lähestyn kielellisiä kategorioita kognitiivisen kielitieteen prototyyppiajattelun hengessä (ks. alaluku 3.1). Siksi on tyydyttyvä siihen, että nousemisverbien rajausta tavoittaa varmuudella vain kaikista prototyyppisimmät nousemisverbit mutta kategorian rajoille jää välttämättä tulkinnanvarai-

sia tapauksia. Lähden toisin sanoen liikkeelle siitä, että nousemisverbit muodostavat jatkumon luokan prototyyppisemmistä jäsenistä sen perifeerisempiin edustajiin.

Käytän tutkimuskohteen rajaamisen apuna Sivosen (2005: 15–25) tapaan sähköistä *Kielitoimiston sanakirjaa* (KS) ja oletan, että sen sananselitykset kuvaavat riittävällä tarkkuudella ainakin verbien prototyyppiset merkitykset. Rajauskriteerejä on kolme: 1) Verbin on ensinnäkin ilmaistava itsessään ylöspäin suuntautuvaa vertikaalista liikettä. Ei siis riitä, että se ilmaisee nousemista jossakin tietyssä lauseyhteydessä vaan ylöspäin liikkumisen pitäisi sisältyä sen frekventteihin merkitysvariantteihin. *Kielitoimiston sanakirjassa* tähän viittaa se, että sanaa kuvaillaan jollakin ylöspäin suuntautuvaa vertikaalista liikettä kuvaavalla verbillä tai senkaltaisilla ilmauksilla kuin *liikuttaa ylöspäin*, *siirtää ylemmäksi*, *liikkua ~ siirtyä ylöspäin ~ korkeammalle*. 2) Toiseksi verbin on oltava nykysuomea. Rajaen siis pois sellaiset verbit, joita *Kielitoimiston sanakirja* kuvailee vanhahtaviksi. 3) Kolmanneksi verbin on oltava yleiskieltä. Tämän kriteerin täytän jättämällä pois sellaiset verbit, jotka kuuluvat sananselityksen mukaan lähinnä puhe- tai johonkin erikoiskieleen.

Edellä mainittuja kriteerejä soveltamalla olen poiminut *Kielitoimiston sanakirjasta* seuraavat 70 verbiä: *ammentaa, hypellä, hypittää, hyppelehtiä, hyppiä, hyppyttää, hyppäyttää, hypähdellä, hypähtää, hypätä, kaapaista, kapaista, kapsahtaa, kauhoa, kavahtaa, kavuta, kahahtaa, kihota, kiipeillä, kiivetä, kivuta, kohennella, kohentaa, kohoilla, kohota, kohottaa, kohottautua, korottaa, korotuttaa, kummuta, kumpuilla, lappaa, loikata, loikkia, lusikoida, mättää, nostaa, nostattaa, nostella, nousta, pompahdella, pompahtaa, pompata, pompottaa, pomppia, pomppoilla, ponkaista, ponnahtella, ponnahtuttaa, ponnahtaa, ponnauttaa, ponnistaa, ponnistautua, ponnistella, poukahdella, poukahtaa, poukata, poukauttaa, poukkoilla, poukota, pystytellä, pystyttää, pulpahdella, pulpahduttaa, pulppuilla, pulputa, ylentyä, yletä, ylittää ja äyskäröidä.*

Luetteloa on pidettävä rajatapauksien puolesta hyvinkin subjektiivisena näkemyksenä, mutta olen lähes varma, että rajauksella on tavoitettu ainakin kaikista prototyyppisimmät nousemisverbit. Monessa tapauksessa on hankala vetää rajaa, milloin verbi todella ilmaisee ylöspäin suuntautuvaa liikettä eikä vain implikoi sitä (vrt. Sivosen 2005: 24). Esimerkiksi *kasvaa*-verbin ilmaisemiin prosesseihin liittyy usein ylöspäin kohoaminen – ihmiset, eläimet ja kasvit nousevat kasvaessaan tavallisesti ylöspäin – mutta kohoamisen vaikutelma perustuu tällöin maailmantietoon eikä verbi välttämättä edellytä sitä. Vertikaalinen siirtymä on siten ilmauksen taustana, ei hahmona. Hankaliin rajatapauksiin kuuluvat esimerkiksi *kimmota, kimpoilla, kimmauttaa, kimmahdella, kimmahduttaa*, joita *Kielitoimiston sanakirja* selittää muun muassa verbeillä *poukota, hypähtää* ja *kavahtaa* mutta jotka eivät nähdäkseni ota kantaa liikkeen dimensioon (KS s.v. *kimmota, kimpoilla, kimmauttaa, kimmahdella, kimmahduttaa*).

Rajalinja saattaa kulkea myös samaan sanaperheeseen kuuluvien sanojen välillä: *kohentaa*-verbin ’korjata jnk asentoa t. sijaintia nostamalla, oikomalla t. pöyhimällä’ ja sen johdoksena esi-

tettävän *kohennella*-verbin olen kelpuuttanut mukaan, mutta *koheta* ja *kohentua* ovat jääneet luokan ulkopuolelle, koska niillä vaikuttaisi olevan vain vähän tai ei lainkaan konkreettista käyttöä (KS s.v. *kohentaa*, *kohennella*, *koheta*, *kohentua*). Olen jättänyt pois myös esimerkiksi *hilata*-verbin. Pajunen (2001: 229) kutsuu *hilata*-verbiä nostamisverbiksi mutta *Kielitoimiston sanakirjan* sananselitys 'raahata, hinata' ei viittaa siihen, että *hilata* ilmaisisi erityisesti ylöspäin suuntautuvaa liikettä (KS s.v. *hilata*). Puhe- tai erikoiskielisinä verbeinä olen jättänyt luettelosta pois esimerkiksi merenkulkuun liittyvän *hiivata*-verbin (*hiivata ankkuri*), korkeushyppyyn liittyvän *flopata*-verbin (*hypätä korkeutta floppityyllillä*) ja puhekieliseksi merkityn *hissata*-verbin (*hissata lippu tankoon*) (KS s.v. *hiivata*, *flopata*, *hissata*).

2.2 Nousemisverbien yleisyystietoja

Jo intuition perusteella toiset nousemisverbit, kuten *nousta*, *hypätä* ja *kiivetä*, vaikuttavat hyvin yleisiltä, kun taas toisiin, kuten *poukata*-verbiin, törmää ani harvoin jos koskaan. Mututiedon tueksi on tarjolla myös tutkittua tietoa. Olen poiminut nousemisverbien yleisyystiedot ensinnäkin *Suomen kielen taajuussanastosta* (Saukkonen, Haipus, Niemikorpi & Sulkala 1979), jonka yleisyystiedot perustuvat 1960-luvulla kerättyyn yli 400 000 sanan aineistoon. Aineisto sisältää radio- ja lehtikieltä sekä kauno- ja tietokirjallisuuden kieltä. (Mts. 7.) Toiseksi olen katsonut, kuinka paljon nousemisverbeillä on esiintymiä hieman yli 31 miljoonaa sanaa sisältävässä HS-korpuksessa, joka koostuu *Helsingin Sanomien* vuosikerroista 2000–2001 (Pajunen 2003). Esitän yleisyystiedot taulukossa 1 HS-korpuksen esiintymämäärien mukaisessa järjestyksessä.

Taulukossa esitettyihin yleisyystietoihin tulee suhtautua sillä varauksella, että sanojen esiintymistaajuuksiin vaikuttaa suuresti aineisto, josta frekvenssit lasketaan (ks. esim. Saukkonen ym. 1979: 11–13). Aineiston vaikutuksen huomaa selvästi, kun nousemisverbien esiintymistaajuuksia vertailee taajuussanaston aineiston eri tekstilajeissa. Esimerkiksi *nousta*-verbin osuus kaunokirjallisuuden teksteissä on 1,26 promillea mutta radiokielessä 0,32 promillea. Eri tekstilajien välinen ero voi olla vielä tätäkin suurempi: *kiivetä*-verbin osuus kaunokirjallisuudessa esiintyvistä sanoista on 0,47 promillea mutta lehtikielen sanoista vain 0,01 promillea. *Ylittää*-verbin tapauksessa esiintymien välinen suhde kääntyy toisin päin, sillä se kattaa 0,02 promillea kaunokirjallisuuden esiintymistä mutta 0,09–0,19 promillea radio- ja lehti- sekä tietokirjallisuuden kielen esiintymistä. Toiseksi on huomattava, että HS-korpuksesta poimituihin yleisyystietoihin saattaa vaikuttaa se, jos sanalla on homonyymistä käyttöä. Taajuussanastossa esimerkiksi *vuori* 'korkea kallioperän kohouma' ja *vuori* 'jonkin sisäpintaa peittävä kangas' on eroteltu toisistaan mutta korpuksessa ei. En ole kuitenkaan havainnut, että nousemisverbeillä olisi homonyymistä käyttöä.

Taulukko 1. Nousemisverbien frekvenssit HS-korpuksessa (Pajunen 2003) sekä järjestysnumerot ja frekvenssit *Suomen kielen taajuussanaston* (Saukkonen ym. 1979) aineistossa.

Nousemisverbi	HS-korpus (n = 31 270 992)	Järjestysnumero taajuussanastossa	Frekvenssi taajuus- sanastossa (n = 408 301)
<i>nousta</i>	13 424	227	227
<i>nostaa</i>	7 460	556	104
<i>ylittää</i>	2 442	1 118	51
<i>kohota</i>	1 112	653	89
<i>hypätä</i>	1 104	1 982	25
<i>korottaa</i>	1 046	1 446	37
<i>pystyttää</i>	657	2 559	18
<i>kohentaa</i>	641	6 684	5
<i>nostattaa</i>	388	–	–
<i>kiivetä</i>	346	1 626	32
<i>kivuta</i>	309	6 684	5
<i>kohottaa</i>	286	1 475	36
<i>ammentaa</i>	213	6 684	5
<i>ponnistaa</i>	188	6 684	5
<i>loikata</i>	154	5 204	7
<i>kummuta</i>	144	–	–
<i>ponnistella</i>	142	6 684	5
<i>hyppiä</i>	140	3 495	12
<i>kavahtaa</i>	132	9 466	3
<i>pomppia</i>	121	7 844	4
<i>ponnahtaa</i>	96	–	–
<i>nostella</i>	93	5 842	6
<i>ponkaista</i>	80	9 466	3
<i>kavuta</i>	69	–	–
<i>mättää</i>	65	–	–
<i>kiipeillä</i>	64	–	–
<i>pompata</i>	58	–	–
<i>pulpahtaa</i>	53	–	–
<i>poukkoilla</i>	51	11 536	2
<i>kauhoa</i>	50	–	–
<i>hypähtää</i>	44	6 684	5
<i>pulputa</i>	44	–	–
<i>ylentyä</i>	34	–	–
<i>lusikoida</i>	31	–	–
<i>hypellä</i>	27	7 844	4
<i>lappaa</i>	27	–	–
<i>pompottaa</i>	18	–	–
<i>hyppelehtiä</i>	14	–	–
<i>pulpahdella</i>	13	–	–
<i>hyppyyttää</i>	11	–	–
<i>hypähdellä</i>	10	–	–
<i>kumpuilla</i>	9	11 536	2
<i>pompahdella</i>	9	–	–
<i>kohennella</i>	8	–	–
<i>pompahtaa</i>	7	–	–

Nousemisverbi	HS-korpus (n = 31 270 992)	Järjestysnumero taajuussanastossa	Frekvenssi taajuus- sanastossa (n = 408 301)
<i>kapsahtaa</i>	6	—	—
<i>ponnahdella</i>	6	—	—
<i>pulppuilla</i>	6	—	—
<i>yletä</i>	6	—	—
<i>kohottautua</i>	5	7 844	4
<i>pystytellä</i>	3	9 466	3
<i>kihahtaa</i>	2	—	—
<i>hyppäyttää</i>	2	—	—
<i>kihota</i>	2	—	—
<i>kohoilla</i>	2	—	—
<i>hypittää</i>	1	—	—
<i>korotuttaa</i>	1	—	—
<i>pomppoilla</i>	1	—	—
<i>ponnauttaa</i>	1	—	—
<i>ponnistautua</i>	1	—	—
<i>poukata</i>	1	—	—
<i>poukota</i>	1	—	—
<i>kaapaista</i>	0	—	—
<i>kapaista</i>	0	—	—
<i>ponnahduttaa</i>	0	—	—
<i>poukahdella</i>	0	—	—
<i>poukahtaa</i>	0	—	—
<i>poukauttaa</i>	0	—	—
<i>äyskäröidä</i>	0	—	—

Jos sivuutetaan esiintymistaajuuksien mittaamiseen liittyvät ongelmat, sanan yleisyyttä selittää ainakin kaksi tekijää: sitä tarvitaan kuvaamaan tiheään toistuvia ja usein puheena olevia tilanteita, ja lisäksi se sopii useisiin konteksteihin. Mitä useampiin konteksteihin sana soveltuu, sitä enemmän polyseemista käyttöä sille voi edelleen kehittyä. (Ks. Leino 1999: 172.) Esimerkiksi *nousta*- ja *kiivetä*-verbien välistä yleisyyseroa selittäisi näin ollen yksinkertaisesti se, että *nousta*-verbille on ihmisen elämässä enemmän käyttöä ja sen käyttöalue on laajempi. Käyttöalueen laajuuden vuoksi *nousta*-verbi on myös *kiivetä*-verbiä polyseemisempi, mikä edelleen nostaa sen esiintymistaajuutta. Tästä syystä yleisyystiedot tarjoavat puutteistaan huolimatta kiinnostavaa lisätietoa verbien polysemian kuvaukseen. Yleisyystiedoilla on toki käytännöllinenkin merkitys, sillä verbiä on vaikeampi tutkia aineistosta, jos siitä ei löydy riittävästi korpusesiintymiä.

Taulukosta 1 havaitaan, että selvästi yleisin nousemisverbi sekä HS-korpuksessa että *Suomen kielen taajuussanastossa* on *nousta*-verbi. Taajuussanastossa sen järjestysnumero on 227, ja se esiintyy sanaston aineistossa 227 kertaa. Vertailun vuoksi todettakoon, että sanaston yleisin sana on *olla*-verbi, jolla on 23 796 esiintymää. Yleisin liikeverbi *tulla* on 1 675 esiintymällään sijalla 16. Toiseksi yleisin nousemisverbi on molemmissa lähteissä *nousta*-verbin kausatiivinen parikki *nos-*

taa, jolla on korpuksessa 7 460 ja sanastossa 104 esiintymää. Kolmannelle sijalle sijoittuu korpuk-
sen perusteella *ylittää* (2 442 esiintymää) ja sanaston perusteella *kohota* (89 esiintymää); neljännellä
sijalla on korpuksessa *kohota* (1 112 esiintymää) ja sanastossa *ylittää* (59 esiintymää). Korpuksessa
heti *kohota*-verbin kintereillä ovat *hypätä* (1 104 esiintymää) ja *korottaa* (1 046 esiintymää). Taa-
juussanastossa kahdenkymmenen esiintymän paremmalle puolelle sijoittuvat lisäksi sellaiset nou-
semisverbit kuin *korottaa* (37 esiintymää), *kohottaa* (36 esiintymää), *kiivetä* (32 esiintymää) ja *hy-
pätä* (25 esiintymää).

2.3 Nousemisverbien ryhmittelyä

Nousemisverbit eroavat toisistaan esiintymistaajuudeltaan, mutta tämän tutkielman kannalta vielä
olennaisemmat erot ovat semanttisia, merkitykseen perustuvia. Liikeverbit voivat itse liikkeen ohel-
la ilmaista esimerkiksi liikkumisen tapaa, syytä, reittiä ja liikkujan ominaisuuksia (ks. esim. Talmy
2000: 27, 49, 57). Talmy (2000: 27) mukaan suomalais-ugrilaisissa kielissä liikeverbeihin liittyy
useimmiten tietoa liikkumisen tavasta ja syystä. Luonnehdinta sopii ainakin suomeen (Pajunen
2001: 21). Liikkeen syy eli kausaatio vaihtelee esimerkiksi sellaisissa sanaperheissä kuin *nousta–
nostaa–nostattaa*, ja erilaista nousemisen tapaa taas ilmaisevat esimerkiksi verbit *nousta–kiivetä–
hypätä*. Jotkin liikeverbit sisältävät kuitenkin tietoa myös liikkujan reitistä tai liikkujan ominaisuuksista.
Esimerkiksi *ylittää*-verbi kertoo jo valmiiksi, että liikkujan reitillä on jokin kiintopiste, joka
liikkujan on ylitettävä (ks. Pajunen 2001: 209), ja *kummuta*-verbi puolestaan rajaa nousijan ensisi-
jaisesti nesteeksi (KS s.v. *kummuta*).

Otan seuraavassa lähtökohdaksi nousemisverbien prototyyppisen konkreettisen käytön ja
ryhmittelen verbejä ensin kausaation (2.3.1) ja aspektin (2.3.2) ja sitten nousemisen tavan sekä nou-
sijan reitin ja ominaisuuksien (2.3.3) perusteella. Oletan tässä verbin prototyyppiseksi käytöksi sen
merkitysvariantin, jonka *Kielitoimiston sanakirja* mainitsee tavallisesti heti sananselityksen alussa.
Esimerkiksi *korottaa*-verbin prototyyppistä käyttöä edustaa täten: 1. *tehdä, rakentaa jk korkeam-
maksi, lisätä jhk korkeutta, nostaa, kohottaa*. Verbin abstraktit ja perifeerisemmät merkitysvariantit
mainitaan vasta tämän jälkeen: 2. *lisätä, enentää, suurentaa, kasvattaa, nostaa, parantaa. Korottaa
palkkoja*. 3. *ylentää, nostaa arvossa. Helsinki korotettiin pääkaupungiksi*. 4. *Korottaa ääntään*. (KS
s.v. *korottaa*.) Eri ominaisuudet eivät luonnollisestikaan muodosta tarkkarajaisia kategorioita, ja
luokittelua on siksi pidettävä suuntaa-antavana.

2.3.1 Kausaatio

Kaikkeen liikkeeseen on jokin syy. Puntit nousevat opiskelijatalon kuntosalilla, koska kuntoilija tekee lihaksillaan työtä Maan painovoimaa vastaan. Hervannan bussi kiipeää Lukonmäen jyrkän rinteen, koska polttomoottori muuttaa dieselin palamisessa syntyvän lämpöenergian liikkeeksi. Savu kohoaa saunan piipusta, koska se on ympäröivää ilmaa lämpimämpää. Tällaisia syy–seuraus-suhteita kutsutaan kausaatioksi.

Kausaatiota ilmaistaan kielessä eri tavoin (ks. esim. ISK § 463, 1128). Yksi keskeinen syy–seuraus-suhteiden ilmaisin on lauseen verbi. Verbi voi esittää tilanteen joko niin, että se tapahtuu ikään kuin itsestään (*painot nousivat*), tai niin, että muutoksen taustalla on aktiivinen toimija, joka kohdistaa toimintansa johonkin kohteeseen (*opiskelija nostaa painoja*) (ks. ISK § 463). Usein kausatiivisuutta ilmaistaan kausatiivisilla verbijohdoksilla, kuten *nousta* > *nostaa*, *syödä* > *syöttää*, *pudota* > *pudottaa*, mutta aina verbiparien välillä ei ole johtosuhdetta (*palaa* → *polttaa*, *kuolla* → *tappaa*) (ks. ISK § 311; Pajunen 2001: 42–43, 126). Vielä pidempää aiheutusketjua kuvaa kausatiivisten verbijohdosten alaryhmä teettojohdokset, joissa toimija tavallisesti toimii teon teettäjänä. Teettojohdoksia voi muodostaa transitiiviverbeistä varsin vapaasti, kunhan kantaverbin ilmaisema teko on mahdollista ja mielekästä teettää toisella: *nostaa* > *nostattaa*, *syöttää* > *syötättää*, *polttaa* > *poltattaa*, *tappaa* > *tapattaa*. (Ks. ISK § 313.)

Kausaatiota voi tyypitellä hyvinkin seikkaperäisesti. Esimerkiksi Talmy (2000: 69–74) esittää peräti yhdeksän kausaatiotyyppiä, jotka eroavat ensinnäkin siinä suhteessa, ilmaistaanko niissä kausaatiota (*A murhasi B:n*) vai ei (*A kuoli*). Kausaatiota ilmaisevat tyypit eroavat toisistaan edelleen seuraavasti: 1) tapahtuma on seurausta jostakin (*A kuoli auton osuessa häneen*), 2) jokin aiheuttaa tapahtuman (*auton osuminen tappoi A:n*), 3) väline aiheuttaa tapahtuman (*auto tappoi A:n*), 4) tekijä aiheuttaa tapahtuman tahattomasti (*A tappoi B:n*), 5) tekijä aiheuttaa tapahtuman tahallisesti (*A murhasi B:n*), 6) tekijä kokee tapahtuman (*A mursi kätensä kaatuessaan*), 7) tekijä liikuttaa itseään (*A käveli puistoon*) ja 8) tekijä saa toisen tekijän tekemään teon (*A juoksutti B:tä*). (Mts. 69–74.) Tyypit ovat perusteltuja, mutta tässä tapauksessa en pidä aivan näin tarkkaa tyypittelyä tarkoituksenmukaisena. Liiallisesta tarkkuudesta kielii muun muassa se, että jo esimerkkilauseidenkin perusteella sama verbi voi kuulua useampaan tyyppiin.

Yksinkertaisempaa kausaatiotyyppittelyä käyttää Pajunen (2001: 196), joka jakaa liikkeen kausatiivisuuden perusteella **dynaamiseen**, **omavoimaiseen** ja **kausatiiviseen**. Dynaamisen liikkeen taustalla on fysikaalinen kausaatio (*kohota*), omavoimaisessa liikkeessä liikkuja liikkuu itse (*kiivetä*) ja kausatiivisessa liikuttamisen kohde liikkuu (*nostaa*) (mts. 186). Lisäksi Pajunen (2001: 40–42) nostaa esiin **vaikuttavan kausaation**, jossa tekijä saa toisen toimijan suorittamaan jonkin teon (*nostattaa*). Käytän tässä työssä näitä neljää kausaatiotyyppiä. Poikkean kuitenkin Pajusen (2001:

186) tyypittelystä ainakin siinä, että en kutsu refleksiivistä liikettä eli asennonmuutosta erikseen autokausatiiviseksi liikkeeksi vaan luokittelen sen omavoimaiseksi liikkeeksi. Voitaisiinhan yhtä hyvin omavoimaista paikanmuutosta kutsua autokausatiiviseksi liikkeeksi, sillä siinäkin liikkuja saa liikkeen aikaan kognitionsa ja liikuntaelimistönsä avulla – liikkeen etenevyys vain muuttuu.

2.3.2 Aspekti

Nyt kun puntit, Hervannan bussi ja savupiipusta kohoava savu on saatu liikkeelle, on mielekästä kysyä, kuinka kauan niiden liike jatkuu. Siinä, missä puntit liikkuvat jonkin aikaa edestakaisin, bussi nousee mäen yhdellä kertaa alhaalta ylös. Savu sen sijaan kohoaa hiljaksen, kunnes hajaantuu vähitellen ilmaan. Tällaisiin tilanteen keston ilmaisemiseen liittyviin seikkoihin viitataan aspektin käsitteellä.

Suomen kielessä aspekti kiteytyy erityisesti lauseen objektin sijanvaihteluun (*nostan laatikon* – *nostan laatikkoa*), mutta myös verbin oma merkitys vaikuttaa siihen, minkälaisia aspektuaalisia tilannetyyppejä se voi kuvata (ks. ISK § 1499). Siksi verbejä on mielekästä ainakin yrittää ryhmitellä niiden aspektiominaisuuksien perusteella. *Isossa suomen kieliopissa* (§ 1508–1515) verbit jaetaan kolmeen aspektuaaliseen tyyppiin: 1) Rajapakoiset verbit esiintyvät tyypillisesti aspektiltaan rajamattomissa lauseissa ja saavat partitiiviobjektin (*asun yksin, pelkään koiraa*). Rajapakaisen verbin kuvaaman tilanteen voi tosin rajata resultatiivisuutta ilmaisevan adverbien avulla (*hän asui itsensä vararikkoon*). 2) Rajaavat verbit esiintyvät tavallisesti aspektiltaan rajatuissa lauseissa ja saavat totaaliobjektin (*kynä putosi, unohdin takin*). Ne kuvaavat päätepisteeseen johtavaa muutosta. 3) Rajahakuisilla verbeillä tapahtuman tulos voidaan sen sijaan esittää niin saavutettuna kuin saavuttamattomana (*kiipesin huipulle – kiipesin katua*). (ISK § 1508–1509, 1511, 1513.)

Hieman toisenlaisen tulokulman verbin aspektuaalisiin ominaisuuksiin tarjoaa luokittelu, jossa verbin ilmaisemat tilannetyypit jaetaan prosesseihin (*kävellä*), suorittamisiin (*rakentaa*), saavuttamisiin (*tavoittaa*) ja tiloihin (*tietää*) (ks. esim. Larjavaara 2007: 354; samantapaista aspektityypittelyä käyttää myös Pajunen 2001: 43–46)³. Suorittamisilla ja saavuttamisilla on molemmilla luontainen päätepiste, mutta saavuttamiset ovat momentaanisia tapahtumia. Myös prosesseihin sisältyy muutosta, mutta niiltä puuttuu päätepiste. Tiloihin taas ei sisälly lainkaan muutosta eikä siten päätepistettä. (Larjavaara 2007: 354.)

Erilaiset tyypittelyt nostavat aspektuaalisuudesta esiin hieman eri puolia. Kuten Larjavaara (2007: 355) toteaa, ennen muuta luontaisen päätepisteellisuuden eli teellisyyden käsite on tärkeä. Kutsun tässä työssä **teelisiksi** niitä nousemisverbejä, joilla voi olla luontainen päätepiste (*nousin autoon, kiipesin mäen, hyppäsin pöydälle*), ja **ateelisiksi** niitä nousemisverbejä, joilla tällaista pää-

³ Larjavaara (2007: 354) mainitsee, että nelijako on peräisin Vendleriltä (1967: 97–121).

tepistettä ei ole (*nostelin painoja, hypin trampoliinilla, kiipeilin puissa*). Lisäksi erotan teelisistä verbeistä erilleen momentaanijohdoksiset (ks. ISK § 368–370) verbit **punktuaalisiksi teelisiksi** verbeiksi (*hypähdin, kapsahdin, pulpahdin*). Vaikka eronteko tuntuu jossain määrin mielivaltaiselta (vrt. esim. *hypätä* ja *hypähtää*), se auttaa mielestäni jäsentämään nousemisverbien joukkoa. Näin verbeistä hahmottuu eräänlainen jatkumo ajallisesti rajaamattomista tapahtumista (*hypellä, hyppiä*) ajallisesti rajattuihin tapahtumiin (*hypätä*) ja edelleen hyvin lyhytkestoisiin ajallisesti rajattuihin tapahtumiin (*hypähtää*). Tyypittelyni onnistuneisuutta arvioitaessa on hyvä muistaa, että käytännössä ”kaikki tilannetyyppi- ja teonlaatujaottelut ovat puutteellisia ja raapaisevat vain pintaa siitä todellisesta tapahtumisten ja tekemisten moninaisuudesta, joita verbit ja lauseet ilmaisevat” (Larjavaara 2007: 354).

2.3.3 Tapa, reitti ja liikkuja

Kausaation ja aspektin ohella liikeverbi voi sisältää tietoa liikkumisen tavasta, liikkumisen reitistä ja liikkujan ominaisuuksista. Yksi verbi voi sisältää useammankin tyyppistä lisätietoa, ja toisaalta on verbejä, jotka ilmaisevat pelkkää liikettä. (Ks. esim. Talmy 2000: 60–63.) Suomen kielessä hyvin neutraalia liikeverbiä edustaa esimerkiksi *liikkua*-verbi, joka ei ota kantaa siihen, kuka tai mikä liikkuu, millä tavalla ja mitä pitkin. Useimmat liikeverbit kuitenkin kantavat muutakin tietoa: *kävelä*-verbi ilmaisee liikkumista tietyllä tavalla, *valua*-verbi kertoo liikkujan olevan nestemäinen aine, ja *tulla*-verbi ilmaisee liikettä suhteessa puhujan ja kuulijan sijaintiin.

Nousemisverbejä yhdistää se, että ne ilmaisevat jo itsessään, että liike suuntautuu ylöspäin. Vähiten lisätietoa sisältävät sellaiset yleiset nousemisverbit kuin *nousta* ja *kohota* johdoksineen. Kutsun näitä verbejä yhteisesti **kohoamisverbeiksi**. Muihin nousemisverbeihin sisältyy vertikaalisuuden lisäksi muunkinlaista tietoa. Nousemistavan perusteella erotan omaksi ryhmäkseen **hyppäämisverbit**, joihin kuuluvat *hypätä*-, *loikata*- ja *pompata*-verbit johdoksineen, **kiipeämisverbit**, jotka sisältävät *kiivetä*-, *kivuta*- ja *kavuta*-verbit johdoksineen, ja **ponnahtamisverbit**, joihin luen lukuisat ponnahtamista kuvaavat verbit, kuten *ponnahtaa*, *ponnistaa* ja *kavahtaa* (ks. myös Pajunen 2001: 200). Muita tavan perusteella erottamiani ryhmiä ovat **kohentamis**-, **korottamis**-, **pystyttäm**- ja **ylentäm**isverbit, joita edustavia verbejä on tässä tutkielmassa mukana kaksi kutakin⁴.

Vaikka suomen kielen verbit ilmaisevat reittiä ja liikkujan ominaisuuksia harvemmin, tällaisiakin nousemisverbejä on. Nousemisen reitin perusteella muista nousemisverbeistä eroaa *ylittää* (ks. Pajunen 2001: 209). Se hahmottaa liikkujan reitille esteen, joka liikkujan täytyy ohittaa yläpuo-

⁴ Liikkumisen tapaa ilmaisevien verbien voidaan ajatella hahmottavan spatiaaliseen tilaan kaksi eri liikerataa: ensimmäinen muodostuu liikkujan liikkeestä suhteessa kiintopisteeseen ja toinen liikkujan raajojen liikkeistä (Leino 1999: 139). Esimerkiksi lauseessa *tyttö kiipesi puuhun* ensimmäinen liikerata kulkee maasta puun latvaan ja toinen taas oksalta oksalle käsien ja jalkojen tahdissa.

lelta, ja muodostaa siten yksinään **ylittämisverbien** ryhmän. Hieman enemmän on sellaisia nousemisverbejä, jotka kuvaavat nesteen liikkumista tai liikkumista nesteessä (ks. Pajunen 2001: 221). Näitä verbejä kutsun **kumpuamisverbeiksi**, ja niiden joukkoon kuuluvat *kummuta-*, *kihota-* ja *pulputa-*verbit johdoksineen. Ne spesifioivat liikkujaksi tai kiintopisteeksi nesteen, mikä luonnollisesti heijastuu myös verbien ilmaisemaan kanoniseen nousemistapaan. Lisäksi olen erottanut omaksi ryhmäkseen nesteiden nostamista kuvaavat **ammentamisverbit**, joita ovat *ammentaa*, *kauhoa*, *lappaa*, *lusikoida*, *mättää* ja *äyskäröidä*.

2.3.4 Yhteenveto nousemisverbien ominaisuuksista

Olen ryhmitellyt edellisissä alaluvuissa nousemisverbejä alustavasti kausaation, aspektin ja liikkeen laadun mukaan. Taulukossa 2 esitän yhteenvedon siitä, miten nousemisverbit suhteutuvat edellä esitettyihin tyyppeihin. Yhteenveto on nähtävä yhtenä yrityksenä luoda järjestystä nousemisverbien joukkoon. Olen käyttänyt luokittelun apuna *Kielitoimiston sanakirjaa*, josta olen pyrkinyt tavoittamaan kunkin verbin prototyyppisimmän merkityksen, mutta luokittelun tärkein lähde on silti oma kieli-intuitioni. Joissakin tapauksissa olen pitänyt välttämättömänä sijoittaa verbi samanaikaisesti useampaan tyyppiin. Esimerkiksi *nousta*-verbin olen katsonut edustavan sekä dynaamista että oma-voimaista liikettä, sillä sitä voi käyttää yhtä hyvin molemmissa tilanteissa.

Taulukko 2. Yhteenvedo nousemisverbien ominaisuuksista eli nousemisen tavasta, kausaatiosta ja verbin aspektityypistä.

Liikkeen tyyppi	Nousemisverbi	Kausaatio	Aspekti
kohoamisverbit	<i>kohoilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kohota</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>kohottaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>kohottautua</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>nostaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>nostattaa</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>nostella</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>nousta</i>	dynaaminen/ omavoimainen	teelinen
hyppäämisverbit	<i>hypellä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hypittää</i>	vaikuttava	ateelinen
	<i>hyppelehtiä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hyppiä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hyppyyttää</i>	vaikuttava	ateelinen
	<i>hyppäyttää</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>hypähdellä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hypähtää</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>hypätä</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>loikata</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>loikkia</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>pompahdella</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pompahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>pompata</i>	dynaaminen/ omavoimainen	teelinen
	<i>pompottaa</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>pomppia</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>pomppoilla</i>	dynaaminen	ateelinen
kiipeämisverbit	<i>kavuta</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>kiipeillä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>kiivetä</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>kivuta</i>	omavoimainen	teelinen
ponnahtamisverbit	<i>kaapaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kapaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kapsahtaa</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kavahtaa</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponkaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponnahdella</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>ponnahduttaa</i>	vaikuttava	punktuaalinen
	<i>ponnahtaa</i>	dynaaminen/ omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponnauttaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>ponnistaa</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>ponnistautua</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>ponnistella</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>poukahdella</i>	dynaaminen	ateelinen

Liikkeen tyyppi	Nousemisverbi	Kausaatio	Aspekti
	<i>poukahtaa</i>	dynaaminen/ omavoimainen	punktuaalinen
	<i>poukata</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>poukauttaa</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>poukkoilla</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>poukota</i>	omavoimainen	teelinen
kohentamisverbit	<i>kohennella</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>kohentaa</i>	kausatiivinen	teelinen
korottamisverbit	<i>korottaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>korotuttaa</i>	vaikuttava	teelinen
pystyttämiserbit	<i>pystytellä</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>pystyttää</i>	kausatiivinen	teelinen
ylentämiserbit	<i>ylentyä</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>ylätä</i>	dynaaminen	teelinen
ylittämiserbit	<i>ylittää</i>	omavoimainen	teelinen
kumpuamiserbit	<i>kummuta</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kumpuilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kihahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>kihota</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>pulpahdella</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pulpahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>pulppuilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pulputa</i>	dynaaminen	ateelinen
ammentamiserbit	<i>ammentaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>kauhoa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>lappaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>lusikoida</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>mättää</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>äyskäröidä</i>	kausatiivinen	teelinen

Katsaus nousemisverbien ominaisuuksiin ja esiintymistajuuksiin helpottaa pintapuolisuudesta huolimatta tutkittavien verbien valintaa. Otan ensinnäkin tarkasteltavaksi *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbit, jotka edustavat suomen yleisimpiä ja todennäköisesti prototyyppisimpiä nousemisverbejä. Niiden keskeinen ero on se, miten ne esittävät nousemisen aiheuttajan, ja siksi ne tarjoavat hyvän mahdollisuuden tarkastella kausaatiotyyppin vaikutusta nousemisverbien semantiikkaan. Toiseksi haluan varioida nousemistapaa ja sen takia olen valinnut mukaan *kiivetä*-verbin, joka ilmaisee prototyyppisesti neljällä raajalla tapahtuvaa ylöspäin suuntautuvaa omavoimaista liikettä. *Kiivetä*-verbille hyvän vertailukohdan tarjoaa *nousta*-verbi, joka sekin ilmaisee omavoimaista nousemistä mutta spesifioimatta liikkumisen tapaa. Lisäksi otan tutkimusjoukkoon mukaan *kummuta*-verbin,

joka hahmottaa prototyyppiseksi muuttujakseen nesteen. Näin pieni tutkimusjoukkoni edustaa suomen nousemisverbien joukkoa mahdollisimman monipuolisesti⁵.

2.4 Tutkimusaineisto

Käytän viiden valitsemani nousemisverbin semanttiseen analyysiin aineistoa, jonka olen poiminut satunnaisotannalla *Helsingin Sanomien* vuosikerrat 2000–2001 sisältävästä HS-korpuksesta (Pajunen 2003). Jokaisesta tutkittavasta verbistä on mukana järjestyksessä enintään 500 ensimmäistä korpusesiintymää. Olen kuitenkin poistanut aineistosta 1) tismalleen samanlaisina toistuvat esiintymät, kuten *Muhammed kiipeää pallille ja alkaa nostella laatikoita alas* (HS-korpus, 28554819) ja *Muhammed kiipeää pallille ja alkaa nostella laatikoita alas* (HS-korpus, 28587184), 2) virheellisestä koodauksesta johtuneet esiintymät, kuten *Kumpua kasvattaa huomaamatta alkoholi, joka usein jää kalorilaskelmista pois* (HS-korpus, 15832908), ja 3) esiintymät, jotka eivät ole teknisistä syistä siirtyneet oikein ContextMillistä Exceliin. Taulukko 3 esittää yhteenvedon aineiston koosta.

Taulukko 3. Tutkittavien verbien esiintymämäärät HS-korpuksessa (Pajunen 2003) ja tutkimusaineiston koko.

Tutkittava verbi	Esiintymiä korpuksessa	Aineiston koko
<i>nousta</i>	13 424	500
<i>nostaa</i>	7 460	500
<i>kohota</i>	1 112	500
<i>kiivetä</i>	346	330
<i>kummuta</i>	144	141
yhteensä	22 486	1 971

Olen kahden seminaarityöni perusteella päätenyt siihen, että viisisataa esiintymää antaa riittävän monipuolisen kuvan verbien frekventeistä merkitysvariantteista. Määrä saa tukea myös aiemmasta vastaavasta tutkimuksesta. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevia verbejä väitöskirjassaan tutkineen Sivosen (2005: 26) tutkimusaineistossa on kahdesta yleisimmästä epäsuoraa reittiä ilmaisevasta verbistä kummastakin tuhat esiintymää mutta muista verbeistä 153–440 esiintymää. Sivo-
nen (2005: 180) pitää korpusaineistoaan sopivana eri merkitysvarianttien kvantitatiiviseen tarkasteluun. Aineistojen kokoa vertailtaessa on tosin huomattava, etteivät yleisimmät epäsuoran reitin verbit liene polysemialtaan yhtä monitahoisia kuin yleisimmät nousemisverbit. *Nousta*-verbiä pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut Airola (1995: 39) on puolestaan poiminut aineistoonsa 691 *nousta*-

⁵ Tutkittavat nousemisverbit ovat paitsi yleisiä myös varsin iäkkäänpuoleisia. *Nousta*, *nostaa* ja *kiivetä* ovat esiintyneet suomen kirjakielessä Agricolasta alkaen. *Kohota* merkitsi Agricolan kielessä kuohumista, mutta jo vuonna 1745 julkais-
tussa Daniel Jusleniuksen sanakirjassa se mainitaan nousemisen merkityksessä. (Häkkinen 2004: 424, 452, 796–797.) *Kummuta* ei esiinny vanhoissa sanakirjoissa, mutta sen kantana oleva *kumpu* on nykymerkityksessään ensimmäistä kertaa Kristfrid Gananderin sanakirjassa, joka on vuodelta 1786 (SSA s.v. *kummuta*; Häkkinen 2004: 507–508).

verbin esiintymää. Airola (1995: 39) huomauttaa, että kattavamman ja etenkin kvantitatiivista analyysiä ajatellen luotettavamman kuvan saamiseksi olisi käytettävä monipuolisempaa aineistoa. Määrällisesti aineisto tuntuu kuitenkin riittävän pro gradu -tutkielman tarpeisiin.

Koska olen poiminut esiintymät järjestyksessä, jotkin peräkkäiset esiintymät voivat muistuttaa toisiaan suuressa määrin. Samankaltaisuus johtuu enimmäkseen siitä, että ensimmäinen esiintymä on peräisin sanomalehden etusivulla julkaistusta tiivistelmästä ja toinen esiintymä varsinaisesta lehtijutusta sisäsivulta. Toisaalta samankaltaisuutta on lisännyt myös se, että aineistossa voi olla monta esiintymää samasta lehtijutusta, jossa käsitellään samankaltaisia asioita samanlaisin kielellisin keinoin. Esimerkiksi pörssikursseja käsittelevissä uutisissa voidaan todeta useaan otteeseen, että jonkin yhtiön osake on noussut. En ole siivonnut aineistosta peräkkäisiä esiintymiä siitä yksinkertaisesta syystä, että ne edustavat sitä kielellistä todellisuutta, jossa kielenkäyttäjät elävät. Samat ilmaisukeinot toistuvat kielessä jatkuvasti, ja toiston myötä ne vakiintuvat kielen konventionaalisiksi yksiköiksi (ks. alaluku 3.2).

Olen kelpuuttanut mukaan sekä finiittiset että infiniittiset esiintymät. Sivonen (2005: 42) on toiminut samoin, sillä molemmat verbiesiintymät palautuvat samaan verbin osoittamaan skemaattiseen prosessityyppiin. Tästä syystä olen ottanut mukaan myös *-minen*-johdoksiset substantiivit. Ratkaisua tukee se, että *-minen*-johdin voi liittyä kaikkiin verbeihin eivätkä johdokset ole kovin usein leksikaalistuneita (ks. ISK § 227). Argumenttirakenteen analysoinnissa olen kuitenkin tarvittaessa erottanut finiittiset ja infiniittiset esiintymät toisistaan, sillä infiniittisiltä muodoilta puuttuu joitakin finiittisten muotojen ominaisuuksia (ks. ISK § 490). Partisiippimuodossa ja teonnimijohdoksissa ei esimerkiksi voi käyttää partitiivisubjektia, minkä takia sen yleisyyttä ei tietenkään voi laskea niistä: finiittimuodossa *keskustaan nousee taloja*, mutta infiniittisessä parikissa *keskustaan nousseet talot* taipuvat finiittiverbin vaatimassa sijassa. Subjektin sijanvaihtelu ei toteudu myöskään teonnimijohdoksessa *talojen nouseminen keskustaan*.

Vaikka käytän tutkielmassani korpuksesta poimittua aineistoa, työtäni ei pidä tulkita automaattisesti empiiriseksi. Korpustutkimusta edeltää aina joukko intuition perustuvia esiempiirisiä ratkaisuja (Itkonen & Pajunen 2010: 73). Olen esimerkiksi rajannut tutkimuskohteen intuition perusteella, vaikka hainkin ratkaisuille tukea *Kielitoimiston sanakirjasta*, eikä intuition merkitys suinkaan vähene tästä eteenpäin, sillä merkitys edellyttää aina tulkintaa (ks. Sivonen 2005: 28–29). Työni empiirinen ulottuvuus onkin lähinnä se, että koodaan korpusesiintymien tulkinnat Excel-tiedostoon, jolloin aivojeni sähkökemialliset tapahtumat redusoituvat selvästi ajallisaikalliseksi ilmiöiksi (ks. Itkonen & Pajunen 2010: 10–11). Tulosten yleistettävyys perustuu oletukselle, että omat tulkintani vastaavat riittävän hyvin muiden äidinkielisten suomen kielen puhujien tulkintoja (ks. Sivonen 2005: 28–29). Tutkielmaani voi luonnehtia kvalitatiiviseksi, mutta keskeistä roolia näyttelee myös aineistosta laskemani kvantitatiivinen tieto.

Toinen huomionarvoinen seikka on se, että varsinaiseen leksikaaliseen tutkimukseen HS-korpus on paitsi liian pieni myös liian yksipuolinen (vrt. Pajunen 2001: 381). Tutkielmassani tämä ei kuitenkaan ole ongelma, sillä tavoitteena ei ole selvittää tyhjentävästi tutkittavien lekseemien kaikkea idiomattista käyttöä vaan muodostaa kuva niiden produktiivisista ja frekventeistä merkitysvarianteista. Kuten tutkielmani seuraavasta pääluvusta käy ilmi, juuri produktiivisuutta ja yleisyyttä voi pitää yhtenä polysemian kriteerinä. Toisaalta samalla on paikallaan todeta, että HS-korpuksesta poimittu aineisto avaa vain yhden näkökulman nousemisverbien semantiikkaan ja toisenlaisessa aineistossa korostuisivat todennäköisesti eri merkitysvariantit (vrt. Airola 1995: 39).

Analysoin tutkimusaineiston semanttisesti. Luokittelen verbien esiintymät sen perusteella, edustavatko ne objektiivista, abstraktista vai subjektiivista liikettä (ks. alaluku 3.2). Objektiiviset esiintymät luokittelen edelleen sen mukaan, minkälaisia osatekijöitä liikkeeseen kuuluu: minkälaisia nousija ja mahdollinen nostaja ovat, millä tapaa nousija nousee, minkälaista reittiä se kulkee ja minkälaisia kognitiivisia alueita vasten nousu hahmottuu (ks. erit. alaluku 3.2.2). Abstraktiset esiintymät luokittelen sillä perusteella, minkälaisia orientaalisia, rakenteellisia ja ontologisia metaforia niiden taustalle täytyy olettaa ja minkälaisia abstrakteja kognitiivisia alueita vasten ne hahmottuvat (ks. alaluku 3.4). Luokittelu on aineistolähtöistä ja etenee dialektisessä liikkeessä (vrt. Itkonen 2008: 19): Käyn osan aineistosta läpi ja muodostan luokittelun, jota testaan aineistoon ja korjaan testauksen perusteella. Tämän jälkeen testaan korjattua luokittelua jälleen aineistoon ja tutkittavien verbien sanakirjaesiintymiin ja korjaan sitä edelleen⁶. Lähestymistapani vastaa siten kognitiivisen kielitieteen skeema-ajattelua, joka korostaa yksittäisistä konkreettisista ilmauksista induktiivisesti tehtäviä yleistyksiä (ks. Onikki-Rantajääskö 2012: 43).

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa on tapana merkitä predikaatteja kapiteeli- tai tikkukirjaimin hakasulkeissa ja erottaa saman lekseemin eri predikaatit toisistaan alaindeksiin kirjoitetuin kirjaimin ja numeroin. Muun muassa Leino (1999: 142) käyttää tätä merkintäkonventiota ja viittaa *juosta*-verbin predikaatteihin sellaisilla nimityksillä kuin [JUOSTA_{1A}], [JUOSTA_{1u}] ja [JUOSTA_{1Au}]. En ole noudattanut tutkielmassani tätä merkintätapaa, koska pidän hakasulkeita tarpeettomina ja alarivin koodeja lukijan kannalta hankalina. Siksi olen abstrahoinut predikaattien nimitykset prototyyppisimpinä pitämistäni esiintymistä ja kirjoittanut ne kapiteelilla. Predikaattien nimitykset ovat siten tutkielmassani muotoa NOUSTA AUTOON, LÄMPÖTILA NOUSEE ja RAHAMÄÄRÄ NOUSEE. Merkintätapani ongelmana voi olla se, että se johtaa huomiota pois predikaatin todellisesta luonteesta⁷ ja ettei siitä käy aina heti ilmi, mikä on predikaatin suhde muihin predikaatteihin. Pidän tätä kuitenkin pienenä hintana paremmasta luettavuudesta.

⁶ Haluan kiittää FM Jarkko Viimania kieli-intuitionsa lainaamisesta. Työni opponoinnista kiitän FM Natalia Kachelinaa ja lausun parhaat kiitokset myös ohjaajalleni lehtori Kaija Kuirille.

⁷ Leino (1999: 147) korostaa, että predikaatit eivät ole semanttisten piirteiden kimppuja vaan rikkaita tietorakenteita, joissa hahmotettua prosessuaalista relaatiota esittävä tieto yhdistyy kehyksessä olevaan tietoon ja joiden hahmoon sisäl-

Konseptuaalisia metaforia merkitsen vakiintuneen tavan mukaan kapiteelikirjaimilla (esim. Lakoff & Johnson 1981). Ne ovat muotoa KOHDEDOMAANI ON LÄHDEDOMAANI tai LÄHDEDOMAANI ON KOHDEDOMAANI, esimerkiksi ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ. Lähde- ja kohdedomaanin esittämisjärjestyksellä ei ole väliä, sillä niitä ei voi sekoittaa toisiinsa. Lisäksi käytän toisessa ja kolmannessa luvussa **lihavointia** korostamaan tärkeitä käsitteitä ja neljännessä luvussa *kursivointia* merkitsemään pidempiä suoria lainauksia aineistosta tai muista aineslähteistä. Aineistoon viitataan lainausten ja erillisten esimerkkien perässä seuraavasti: (HS-korpus, esiintymän järjestysnumero). Järjestysnumeron avulla esiintymän voi hakea sekä Excel-muotoisesta aineistostani että HS-korpuksesta. Korpuksesta haku onnistuu ContextMillin komennolla *position=järjestysnumero*. Aineistoesimerkeihin olen ottanut yleensä mukaan yhden virkkeen, toisinaan selvyiden vuoksi useammankin. Jos esimerkin perässä ei ole pistettä, esiintymä edustaa lehtiotsikkoa. Mahdollisen ingressin olen tällöin erottanut otsikosta rivinvaihdolla. Poiston merkinä olen tarvittaessa käyttänyt sulkeissa olevaa kolmea pistettä (...).

3 KOGNITIIVINEN NÄKÖKULMA POLYSEMIAAN

Tässä luvussa esittelen pro gradu -tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, jonka virkaa toimittaa kognitiivinen kielentutkimus. Kognitiivinen kielentutkimus ei ole varsinainen kielitieteellinen teoria tai koulukunta vaan pikemminkin väljä suuntaus, jonka piirissä tehdään hyvin monenlaista tutkimusta (ks. esim. Leino 1999: 20–22). Ensimmäisessä alaluvussa 3.1 esittelen lyhyesti joitakin taustaoletuksia, jotka yhdistävät useita kognitiivisesti suuntautuneita tutkijoita ja jotka ovat tämänkin tutkielman kannalta olennaisia. Toisessa alaluvussa 3.2 perehdyn tarkemmin Ronald W. Langackerin kognitiiviseen kielioppiin, jonka käsitteitä käytän suomen nousemisverbien kuvauksessa. Sen jälkeen esitän vielä luvussa 3.3 kuvion muodossa ne seikat, joihin kiinnitän semanttisessa analyysissäni huomiota. Viimeisessä alaluvussa 3.4 laajennan näkökulmaa kuvauksesta selittämiseen ja käsittelen sitä, miten kognitiivinen kielentutkimus selittää liikeverbien polysemiaa.

3.1 Kognitiivisen kielentutkimuksen taustaoletukset

Kognitiivinen kielentutkimus on kielitieteen suuntaus, joka alkoi kehittyä 1970-luvun alussa vasta-reaktiona kielitieteen silloiselle valtavirralla, formalismille (ks. esim. Evans & Green 2006: 3). Monet suuntauksen piirissä esitetyt näkemykset olivat esiintyneet kielitieteessä aiemminkin, mutta uutta oli se, että niistä kehittyi oma tutkimusohjelmansa (ks. Leino 1999: 22). Nykyään kognitiivinen kielentutkimus voidaan nähdä yhtenä kolmesta kielitieteen keskeisestä suunnasta diskurssi-funktionaalisen kielitieteen ja kielitieteellisen typologian rinnalla. Koska traditiot ovat yhteydessä toisiinsa, nykyistä kielentutkimusta voi luonnehtia yleisesti kognitiivis-funktionaalis-typologiseksi. Jokainen suuntaus painottaa kuitenkin eri asioita. (Ks. Haddington & Sivonen 2010: 9–10.)

Kognitiivisen kielitieteen taustaoletukset on helpompi ymmärtää kielentutkimuksen historiallista taustaa vasten. 1900-luvun alussa kielitieteen valtasuunnaksi nousi strukturalismi, joka pyrki soveltamaan kielentutkimukseen luonnontieteiden mallia. Koska luonnontieteellinen menetelmä ei tuntunut sopivan alati muuttuvan ja vaihtelevan ihmiskielen kuvaukseen, strukturalistien täytyi olettaa, että kielenkäytön taustalla on muuttumaton abstrakti järjestelmä. Huippuunsa strukturalismin vei amerikkalainen kielitieteilijä Noam Chomsky, joka asetti kielitieteen tehtäväksi kuvata säännöt, jotka muodostavat abstraktista järjestelmästä kielen konkreettiset lauseet. (Ks. esim. Leino 1999: 27–30; Karlsson 2006: 41–43.) Tätä taustaa vasten kognitiivisen kielentutkimuksen esittämät näkemykset vaikuttivat varsin käännteentekevilä. Suomessa käänne ei kuitenkaan tuntunut niin jyrkäl-

tä, sillä Chomskyn opit eivät saavuttaneet täällä koskaan valtavirran asemaa⁸. (Ks. Onikki-Rantajääskö 2010: 57.)

Kognitiivista kielentutkimusta esitellään tutkijasta ja tarkoituksesta riippuen eri tavoin (ks. esim. Leino 1999: 20–22; Ojutkangas 2001: 14; Sivonen 2005: 31–35; Evans & Green 2006: 27–48; Haddington & Sivonen 2010: 10–11, Onikki-Rantajääskö 2010, 2012: 29–34). Helppotajuksen suomenkielisen johdannon on kirjoittanut Kuiri (2012: 83–114). Esitän seuraavassa tiiviin luettelon niistä kognitiivisen kielitieteen taustaoletuksista, joita pidän tutkielmani kannalta keskeisimpinä:

- 1) Kielen ensisijainen tarkoitus on merkitysten välittäminen, ja kaikki muu kielessä palvelee tätä tehtävää (ks. esim. Langacker 1987: 12; Sivonen 2005: 31–32; Haddington & Sivonen 2010: 10; Lakoff 1987: 583). ”Meaning is what language is all about”, kognitiivisen kielentutkimuksen perustajiin kuuluva Ronald W. Langacker (1987: 12) tiivistää. Kie-liopin tehtäväksi jää näin merkityssisällön jäsenitys ja symbolisointi (mts. 12).
- 2) Kognitiivinen kielentutkimus on nimensä mukaisesti kiinnostunut ihmisen kognitiosta ja edellyttää, että kielentutkimuksessa huomioidaan se, mitä muut tieteenalat ovat saaneet siitä selville. Kieltä ei tarkastella erillisenä kognitiivisena järjestelmänä vaan osana ihmisen muuta kognitiota, joka soveltaa kielenkäyttöön samoja mekanismeja kuin muuhunkin kognitiiviseen toimintaan. (Ks. esim. Langacker 1987: 12–13; Lakoff 1987: 583.) Kognitiiviseen kielentutkimukseen on esimerkiksi omaksuttu hahmopsykologian oletus, jonka mukaan ihmisen huomio jakautuu kahtaalle kuvioon ja taustaan (ks. esim. Sivonen 2005: 34; hahmopsykologiasta ks. esim. Smith, Nolen-Hoeksema, Fredrickson & Loftus 2003: 154–155). Vaikka psykologisesti realistisen kieliteorian rakentaminen ei ole yksinkertaista, sitä on pidettävä kielentutkimuksen johtotähtenä (Langacker 1987: 56).
- 3) Ihmisillä, kuten kaikilla muillakin elollisilla olennoilla, on kyky luokitella asioita. Asioiden luokittelu on välttämätöntä jo siitä syystä, että kykenisimme erottamaan, mitkä niistä ovat vahingollisia meille, mikä kelpaa syötäväksi, ketkä ovat lajitovereitamme ja niin edelleen. Kielessä luokittelu näkyy siten, että sanan merkitystä voidaan usein pitää tietyn luokan nimenä. Jotta esimerkiksi ymmärtäisimme sanan *puu* merkityksen, meidän on tiedettävä, mitkä asiat voidaan luokitella sen alle. (Ks. Taylor 2005: xi–xii.) Kognitiivinen kielentutkimus lähtee siitä, että luokittelun tuloksena syntyneet kategoriat ovat usein sumearajaisia ja ne muodostuvat kategorian prototyyppisten jäsenten ympärille. Vaikka joillakin kategorioilla olisikin tarkat ulkorajat, niiden sisällä on silti havaittavissa prototyyppisyyteen perustuvaa luokitusta. (Ks. esim. Lakoff 1987: 56–57; Leino 1999:

---

⁸ Kun kokonaisen kielitieteellisen teorian yrittää mahduttaa pariin virkkeeseen, syyllistyy väistämättä olkinuken rakentamiseen, vastustajan kannan yksinkertaistamiseen.

36–40.) Prototyypiteorian tueksi on esitetty runsaasti empiristä näyttöä (ks. esim. Taylor 2005: xiv, 41–61), eikä se rajoitukaan enää nykyään pelkästään kognitiivisen kielentutkimuksen piiriin (Onikki-Rantajääskö 2012: 33).

- 4) Koska kielen ja maailman välissä on ihminen kognitioineen, maailma ei heijastu kieleen sellaisenaan vaan kielessä on kyse ihmisen subjektiivisista valinnoista eli käsitteistyksistä (ks. esim. Sivonen 2005: 32). Sivonen (2005: 32) havainnollistaa käsitteistäjän roolia predikatiivilauseen rakenteella: Vaikka lauseet *Matti on Pekan pikkuveli* ja *Pekka on Martin isovelji* viittaavat samaan kielenulkoisen todellisuuden asiointilaan, ne konstruoivat tilanteen eri tavoin. Edellisessä lauseessa korosteiseen asemaan nousee Matti, jälkimmäisessä taas Pekka. (Mts. 32.) Nousemisverbien tapauksessa ihmisen tekemien käsitteistysten merkitys heijastuu erityisen kirkkaasti Auringon nousemisesta: olennaista ei ole, nouseeko Aurinko todella vaan *näyttääkö* se nousevan.
- 5) Ihmisen kognitiolla on kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan kehollinen perusta. Kehollisuudella tarkoitetaan sitä, että ihmiskehon olemus vaikuttaa siihen, miten ihminen kokee maailman, ja tämä puolestaan heijastuu kieleen. (Ks. esim. Evans & Green 2006: 44–48.) Poiketaanpa hetkeksi sairaalan vuodeosastolle, jossa hoitaja *nostaa* potilaan potkimaa peittoa tai nilkkaan valahtanutta sukanvartta. Nostaminen ei tällöin perustu Maan painovoiman määrittämään vertikaaliseen akseliin vaan ihmiskehon kanoniseen hahmotukseen, jonka mukaan pää on ylhäällä ja jalat alhaalla. Samasta ilmiöstä on kyse silloin, kun hierojaa pyydetään hieromaan vähän *ylempää*, vaikka hierottava makaa mahallaan.
- 6) Metaforaa on aiemmin pidetty kielenkäytön tehokeinona, mutta kognitiivisen kielentutkimuksen piirissä katsotaan, että valtaosa ihmisen käsitteellisestä järjestelmästä on luonteeltaan metaforinen. Metaforisuus merkitsee sitä, että yksi käsite ymmärretään ja koeaan toisen avulla. (Lakoff & Johnson 1981: 3–6.) Kaikkein perustavanlaatuisimmat käsitteet järjestyvät tavallisimmin spatiaalisten metaforien mukaan, jotka perustuvat ihmisen keholliseen ja kulttuuriseen kokemukseen (mts. 17–18). Esimerkiksi ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita käsitetään etäisyyden avulla: hyvät ystävät ovat *läheisiä* ihmisiä, mutta muut jäävät *etäisemmiksi*. Sosiaalista arvostusta puolestaan hahmotetaan meidän kulttuurissamme suhteessa korkeuteen: ihmiset *nousevat* parempiin asemiin, jolloin he työskentelevät *korkeissa* tehtävissä (lisää esimerkkejä alaluvussa 3.4.1).
- 7) Kielellistä tietoa ei voi erottaa kielenulkoisesta tiedosta, sillä ilmauksen merkitykseen voi vaikuttaa kaikki se, mitä puhuja tietää puheena olevasta asiasta (ks. esim. Sivonen 2005: 32–33). Sivonen (2005: 33) käyttää esimerkkinä lausetta *Salakuljettajat kiertelivät tulliveneitä*. Lauseen voisi tulkita niin, että salakuljettajat kiertelivät tulliveneitä esimerkiksi

selvittääkseen niiden varusteita. *Salakuljettajaan* liittyvä ensyklopedinen tieto ohjaa kuitenkin valitsemaan oikean *kierrellä*-verbin merkitysvariantin. (Mts. 33.)

Kognitiivisen kielitieteen taustaoletukset heijastuvat työhöni monella tapaa: tutkielmani on merkityskeskainen (lähtöoletus 1), kuvio–tausta-jako edustuu työssäni toisaalta hahmo–kehys-, toisaalta muuttuja–kiintopiste-jakona (2), lähestyn kielellisiä kategorioita prototyypisyyden hengessä (3) ja tarkastelen reaalimaailmaa käsitteistäjän näkökulmasta (4–5). Nousemisverbien abstraktit merkitykset näen metaforisina laajentumina, joiden suunta on tavallisesti konkreettisesta abstraktimpaan (6), ja hyödynnän esiintymien analyysissä pakostakin suuren määrän ensyklopedista tietoa (7). Suurin osa tarvitsemastani ensyklopedisesta tiedosta on varastoitunut elämäni aikana pitkäkestoiseen muistiini, mutta tarvittaessa etsin sitä myös aivan konkreettisista ensyklopedioista, tietosanakirjoista.

3.2 Langackerin kognitiivinen kielioppi

Kognitiivinen kielentutkimus tarjoaa tutkijalle paitsi tietynlaisen kielikäsityksen myös omanlaisen kuvauskaluston, jolla kieltä käytännössä tutkitaan. Suosituksi tutkijan työkalupakiksi on noussut amerikkalaisen kielentutkijan Ronald W. Langackerin kehittämä kognitiivinen kielioppi, josta Langacker (1987: 32) on ainakin omien sanojensa mukaan pyrkinyt rakentamaan kokonaisvaltaisen, yhtenäisen ja kognitiivisesti realistisen teorian. Onikki-Rantajääskö (2010: 52) selittää Langackerin kielioopin suosiota sillä, että se tarjoaa tutkijalle kattavan ja kokonaisvaltaisen käsitteistön mutta prototyyppiajattelu tuo siihen samalla joustavuutta ja avoimuutta. Kognitiivisen kielioopin kuvauskalustoa on myös mahdollista yhdistellä perinteisempään kielentutkimukseen, mitä on harrastettu erityisesti meikäläisessä kognitiivisessa kielentutkimuksessa (mts. 54–55). Pro gradu -tutkielmassani jatkan tätä perinnettä soveltamalla Langackerin kognitiivista kielioppia suomen nousemisverbien polysemian kuvaukseen.

Langackerin tunnetun määritelmän mukaan kielen kielioppi on konventionaalisten kielellisten yksikköjen järjestäytynyt luettelo (Langacker 1987: 57; Leino 1999: 61). Sana **luettelo** viittaa siihen jo edellisessä alaluvussa mainittuun käsitykseen, että kognitiivinen kielioppi on luonteeltaan ei-generatiivinen. Se ei ole sääntöjärjestelmä, joka muodostaa abstraktista järjestelmästä kielen konkreettiset lauseet, vaan kielen konventionaalisten yksikköjen luettelo. Luettelo on **järjestäytynyt** siinä mielessä, että jotkin yksiköt toimivat toisten yksikköjen osina. Esimerkiksi fonologiset yksiköt [s], [u] ja [o] muodostavat ylemmän tason fonologisen yksikön [[s]-[u]-[o]], joka yhdistyy semanttiseen yksikköön [SUO] ja muodostaa sen kanssa symbolisen yksikön [[SUO]/[[s]-[u]-[o]]]. (Leino 1999: 62.)

Kielellinen yksikkö on rakenne, jonka puhuja hallitsee läpikotaisin ja jota puhuja voi käyttää melko automaattisesti, ilman että hänen tarvitsisi kiinnittää huomiota sen osiin tai niiden järjestykseen (Langacker 1987: 57). Yksikön ja epäyksikön välillä ei kuitenkaan ole selvää rajaa, vaan yksiköt sijoittuvat jatkumolle sen suhteen, miten vakiintuneita ne ovat. Kieleen syntyy jatkuvasti uusia rakenteita, ja toistuvan käytön myötä ne **konventionaalistuvat** ja saavuttavat vähitellen yksikön aseman. (Leino 1999: 62.) Suomen kielen uusia yksikköehdokkaita ovat esimerkiksi *some*, *jytty* ja *ilmaveivi* (Eronen 2011: 22–24). Sanaston lisäksi kieleen syntyy laajempiakin uusia yksiköitä. Esimerkiksi suomen kielen kieltoverbitön kieltokonstruktio (*siellä mitään neuvotella*, *mä mitään hötkyile*) saattaa olla uudennos (Kotilainen 2007: 134–135).

Kun puhuja tuottaa uusia ilmauksia, hän käyttää apunaan kahdenlaisia symbolisia yksikköjä: spesifisiä symbolisia yksikköjä eli morfeemeja, monimorfeemisia leksikaalisia yksikköjä ja laajempia vakiintuneita ilmauksia sekä skemaattisten symbolisten yksikköjen edustamia vakiintuneita malleja, joiden mukaan monimutkaiset symboliset rakenteet muodostetaan yksinkertaisemmista. Näitä symbolisia yksikköjä puhuja käyttää **standardirakenteena**, jonka avulla hän voi koota uuden ilmauksen, **tavoiterakenteen**. (Leino 1999: 63.) Tavoiterakenteen hyväksyttävyyden puhujat arvioivat vertaamalla sitä standardirakenteeseen. Puhujien luokitusarviot joko oikeuttavat eli **sanktioivat** tavoiterakenteen standardirakenteena toimivan skemaattisen yksikön toteumaksi tai eivät. Standardirakenne on tavoiterakenteeseen nähden skemaattinen, ja sille alisteinen rakenne on skeeman toteutuma eli **elaboraatio**. (Leino 1999: 66.) Leino (1999: 63–65) havainnollistaa sanktiointia muodostamalla *viemäroinnin*, *panssaroinnin* ja *paperoinnin* mallin mukaan sanan *tuomarointi*. Leino (1999: 64–65) olettaa, että *-Ointi*-johdinyhdistelmällä muodostetut johdokset ovat rakenneskeeman [[[...CVri]-[Oi]]-[nti]] elaboraatioita. Se, sanktioiko rakenneskeema elaboraationsa riittävästi eli onko *tuomarointi* hyväksyttävä ilmaus, riippuu viime kädessä puhujien arvioista (mts. 67).

Kielellisiä rakenteita on kognitiivisen kieliopin mukaan kolmenlaisia, ja ne kuvataan suhteessa kolmeen avaruuteen: **semanttiseen**, **fonologiseen** ja **symboliseen**. Semanttinen ja fonologinen avaruus sijoittuvat ihmisen kognitiiviseen järjestelmään. Semanttisen avaruuden voi ymmärtää ihmisen käsitepotentiaalin monitahoiseksi kentäksi ja fonologisen avaruuden vastaavasti ihmisen äänipotentiaalin alaksi. Symbolisessa avaruudessa sijaitsevat symboliset yksiköt puolestaan ovat fonologisten ja semanttisten yksikköjen kaksinapaisia suhteita, jotka kytkevät fonologiset ja semanttiset yksiköt yhteen. Yksikköjen vastaavuussuhdetta kutsutaan **symbolisaatioksi**. Symboliset yksiköt kuvataan merkitsemällä hakasulkeisiin semanttinen yksikkö, fonologinen yksikkö ja niitä yhdistävä vinoviiva: [[TALO]/[talo]]. (Leino 1999: 68–69.)

Edellä on ollut puhe jo kahdenlaisista kielellisistä yksiköistä: konventionaalisista ilmauksista, jotka koostuvat semanttisista, fonologisista ja symbolisista rakenteista, ja niitä koskevista yleistyksistä eli skeemoista. Lisäksi kognitiivinen kielioppi olettaa vielä kolmannen tyyppisiä yksiköitä,

jotka ovat kielellisten ilmausten ja niitä vastaavien skeemojen välisiä luokitussuhteita. Luokitussuhteet kertovat, minkälainen hierarkia konventionaalisten ilmausten ja skeemojen välillä vallitsee. Näin koko kielen rakenne pelkistyy kognitiivisen kieliopin mukaan kolmenlaisiksi yksiköiksi. (Leino 1999: 68, 72.)

Tämän tutkielman kannalta olennaiset semanttiset rakenteet kuvataan kognitiivisessa kieliopissa **predikaatioina**. Predikaatiot ovat käsitteistyskäsitteitä, jotka toimivat kielellisen ilmauksen semanttisina napoina. Siinä, missä minimaalinen symbolinen yksikkö on morfeemi, minimaalista semanttista yksikköä kutsutaan **predikaatiksi**. Koska kognitiivinen kielentutkimus ei erota toisistaan kielellistä ja ensyklopedista tietoa, predikaatti ja predikaatio kuvataan aina suhteessa yhteen tai useampaan **kognitiiviseen alueeseen**. Asian voi ilmaista myös niin, että predikaatio hahmottaa kognitiiviselle alueelle jonkin **entiteetin**. Kuvio–tausta-jaon mukaisesti entiteetti edustaa predikaatiossa **hahmoa** ja kognitiiviset alueet **kehystä**, jota vasten predikaation osoittama entiteetti hahmotetaan. Kehykseen kuuluvia kognitiivisia alueita nimitetään yhteisesti predikaation **matriisiksi**. Kognitiiviset alueet jaetaan **perusalueisiin**, joihin kuuluvat muun muassa kolmiulotteinen avaruus, haju, maku, väri, tunteet ja aika, ja **abstrakteihin alueisiin**, jotka voivat olla mitä tahansa käsittekomplekseja. (Leino 1999: 72–75.)

Entiteetit ovat joko **olioita** tai **relaatioita**. Olion hahmona on ala jollakin kognitiivisella alueella, ja ne ovat statiivisia (Leino 1999: 73). Leino (1999: 73) käyttää esimerkkinä muun muassa *iltaa*, joka esittää jaksoa vuorokaudessa, *luutnanttia*, joka esittää lohkoa armeijan arvoasteikossa, ja *huonetta*, joka esittää talon osaa. Relaation hahmo puolestaan koostuu kahdesta tai useammasta entiteetistä ja niiden välisestä suhteesta. Relaatiot voivat olla joko **atemporaalisia** tai **prosessuaalisia**. Atemporaalisia relaatioita ilmaisevat esimerkiksi adjektiivit, adverbit, adpositiot, sijapäätteet ja konjunktiot ja prosessuaalisia relaatioita verbit. Prosessuaalista relaatiota voidaan tarkastella katkeamattomana sarjana hahmotettuja relaatioita, joista jokainen erikseen otettuna on statiivinen. Prosessit voidaan jakaa edelleen kahtia **perfektiivisiin** ja **imperfektiivisiin** sen mukaan, liittyykö niihin ajassa tapahtuvaa muutosta. (Mts. 73–74, 85.)

Relationaalisilla predikaatioilla on sama hahmo–kehys-jako kuin olioita osoittavilla predikaatioillakin, mutta lisäksi niillä on toinen kuvio–tausta-jaon mukainen taso. Relationaalisen predikaation hahmossa korosteisena esiintyvää entiteettiä kutsutaan **muuttujaksi** ja muita entiteettejä **kiintopisteiksi**. (Leino 1999: 80.) Leino (1999: 81) havainnollistaa muuttujan ja kiintopisteen eroa predikaateilla [EDESSÄ] ja [TAKANA]: Lausekkeessa *kivi kannon edessä* korosteiseen muuttujan rooliin nousee *kivi* ja *kanto* toimii kiintopisteenä. Lausekkeessa *kanto kiven takana* muuttujana on sitä vastoin *kanto* ja kiintopisteenä *kivi*. (Mts. 81.) Koska tässä tutkielmassa käsitellään ylöspäin suuntautuvaa liikettä ilmaisevia verbejä, käytän muuttujasta rinnakkain nimityksiä muuttuja ja **nousija**.

Muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde vaihtelee. Muuttuja voi esimerkiksi olla kiintopisteen sisässä, kosketuksissa kiintopisteeseen tai kokonaan erillään siitä. Tällä perusteella on esitetty erilaisia konseptuaalisia perusrelaatioita, jotka kuvaisivat entiteettien suhteet mahdollisimman kattavasti. (Ks. esim. Sivonen 2005: 40.) Hyödynnän tässä työssä samoja perusrelaatioita, joita Sivonen (2005: 41) käyttää: **Inkluusiossa** muuttuja on kiintopisteen sisällä, **separaatiossa** muuttuja ja kiintopiste ovat erillään ja **kontaktissa** ne koskettavat toisiaan. **Identtisyydessä** muuttuja ja kiintopiste ovat täysin yhtäläisiä. **Assosiaatiossa** muuttujaa ja kiintopistettä yhdistää kolmas entiteetti, joka edustaa naapuruuutta, funktionaalista läheisyyttä tai vaikutuspiiriä. (Mts. 41.)

Kiintopisteet voidaan jakaa alaryhmiin sen mukaan, minkälainen rooli niillä on liikeasiaintilassa. Tällä perusteella erotetaan liikkeen **lähtökohta**, **päämäärä** ja muuttujan kulkemalla reitillä sijaitsevat pisteet (ks. esim. Sivonen 2005: 50; myös Pajunen 2001: 73). Kutsun jälkimmäisiä tässä työssä **etapeiksi** erotuksena yläkäsitteenä toimivasta kiintopisteestä. Muuttujan kulkeman **reit**in ymmärrän Sivosen (2005: 53) tavoin muuttujan peräkkäisten sijaintipisteiden jonoksi. Reitti ei siis ole kiintopiste. Silloin, kun on tarve viitata lähtökohdan ja päämäärän välissä olevaan tilaan, jota pitkin muuttuja kulkee, puhun **väylästä**. Sen tulkitsemiseksi kiintopisteiden lajiksi. Jos liike on kausatiivista, siihen osallistuu vielä yksi osallistuja, **tekijä**, joka liikuttaa muuttujaa. Tekijää nimitän jäljempänä tavallisesti **nostajaksi**. Tekijän, muuttujan ja erilaisten kiintopisteiden lisäksi on tarpeen erottaa myös tila, jossa muuttuja kulkee lähtökohdasta väylää pitkin etappien kautta päämääräänsä. Kutsun tätä tilaa **näyttämöksi**. Näyttämöitä kielentävät tavallisesti lauseadverbiaalit, jotka eivät osallistu lauseen ilmaisemaan vuorovaikutukseen (mts. 48).

3.2.1 Polysemian kuvaaminen kognitiivisessa kieliopissa

Polysemiassa on kognitiivisen kieliopin näkökulmasta kyse siitä, että useilla semanttisilla yksiköillä eli predikaateilla on yhteinen fonologinen napa (Leino 1999: 105–106). Tutkielmani johdannossa esitetty *kieli*-sanana polyseemisyys ilmaistaisiin siten toteamalla, että fonologinen yksikkö [kieli] edustaa predikaatteja [KIELI₁], [KIELI₂], [KIELI₃] ja [KIELI₄]. Predikaatit eivät kuitenkaan muodosta mielivaltaista joukkoa, vaan niiden välillä on yhtäläisyyksiä (Leino 1999: 106). Jo edellisessä alaluvussa mainittiin skemaattisuus–**elaboraatio**-suhde, joka vallitsee ylemmän tason jäsenen ja sille alisteisten yksikköjen välillä. Esimerkiksi predikaateille [KIELI₁], [KIELI₂], [KIELI₃] ja [KIELI₄] voidaan olettaa skemaattinen abstraktio [KIELI]. Sitä ei kuitenkaan pidä tulkita substantiivin *kieli* ydinmerkitykseksi, sillä kognitiivinen kielioppi pitää myös predikaatteja [KIELI_{1–4}] kielten yksikköinä. Jokainen predikaatti muodostaa oman luonnollisen luokkansa, jonka jäsenistä toiset sijaitsevat lähempänä luokan prototyyppiä ja toiset taas lähempänä sen periferiaa. (Leino 1999: 106.) Myös skemaattisuus–elaboraatio-suhde on nähtävä jatkumona, jonka toisessa päässä on mak-

simaalinen skemaattisuus ja toisessa päässä taas äärimmäinen spesifisyys eli aktuaalinen tuotos (Leino 1999: 112).

Toinen keskeinen suhdetyyppi elaboraation ohella on **ekstensio** eli merkityksenlaajentuma. Siinä, missä elaboraatio merkitsee skeeman ja sen toteuman suhdetta, ekstensiolla viitataan prototyyppisen ja perifeerisen merkityksen suhteeseen. (Leino 1999: 107.) Esimerkiksi suussa olevaan elimeen viittaava predikaatti [KIELI₁] on tarjonnut mallin ulkoneviin osiin viittaavalle predikaatille [KIELI₂]. [KIELI₂] on siten predikaatin [KIELI₁] ekstensio. Erilaisiin ulkoneviin osiin, kuten palkeenkieleen, kengänkieleen ja lukonkieleen, viittaavia predikaatteja voidaan puolestaan pitää [KIELI₂]-predikaatin elaboraatioina. Kognitiivinen kielioppi esittää polyseemisen sanan tällaisena skemaattisena verkkona, jossa jokainen predikaatti edustaa verkon solmua ja solmut liittyvät toisiinsa kahdenlaisin luokitussuhtein: pystytasossa solmuja yhdistää skemaattisuus–elaboraatio-suhde ja vaakatasossa prototyyppisyys–ekstensio-suhde (Leino 1999: 135).

Kun halutaan kuvata leksikaalisen yksikön merkitys, on lueteltava sen kaikki vakiintuneet merkitysvariantit ja osoitettava, miten ne liittyvät toisiinsa (Leino 1999: 107). Tehtävä ei ole yksinkertainen, kuten Leino (1999: 121–166) osoittaa kuvatessaan *juosta*-verbin polysemiaa. Polysemiasta on ensinnäkin erotettava homonymia eli se, että eri sanoilla sattuu olemaan sama fonologinen asu. Vaikka esimerkiksi *vasta*-adverbin ja vihtaa merkitsevän substantiivin *vasta* tunnistaa helposti homonyymeiksi, rajanveto ei ole aina yksinkertaista. (Leino 1999: 122.) Käsillä olevassa tutkielmassa homonymia ei kuitenkaan näyttäisi aiheuttavan merkittäviä ongelmia.

Homonymiaa suurempia vaikeuksia teettää se, ettei ole itsestään selvää, milloin voidaan puhua samasta ja milloin taas eri merkityksestä (Leino 1999: 132). Leino (1999: 132) esimerkiksi esittää, että konkreettista juoksemista merkitsevälle [JUOSTA₁]-predikaatille pitäisi olettaa ainakin elaboraatiot [JUOSTA_{1A}] ja [JUOSTA_{1B}], joista edellinen viittaa kaksijalkaisen ja jälkimmäinen nelijalkaisen olennon juoksuun. Leino (1999: 132) jatkaa kysymällä, kattaako predikaatti [JUOSTA_{1A}] myös vaikkapa kanan juoksemisen ja kengurun loikkimisen vai pitäisikö niillekin olettaa omat predikaattinsa. Viime kädessä luokittelua voidaan jatkaa vaikka yksittäiseen kielenkäyttötilanteessa aktuaalistuvaan ilmaukseen saakka (mts. 160). Kuvauksen tarkkuutta koskeviin ongelmiin ei ole lopullista ratkaisua (mts. 132–133). Pro gradu -tutkielmassani lähdän hakemaan sellaista kuvaustarkkuutta, joka mahdollistaa päätelmien tekemisen nousemisverbien kognitiivisista ulottuvuuksista mutta joka samaan aikaan huomioi kuvauksen taloudellisuuden (vrt. Sivonen 2005: 29–30).

3.2.2 Objektiivinen, abstraktinen ja subjektiivinen liike

Liikeverbien tapauksessa predikaation prototyyppinen hahmo on prosessi, jossa muuttuja siirtyy suhteessa kiintopisteeseen (Sivonen 2005: 42). Kuten Sivonen (2005: 42) huomauttaa, liikeverbit

eivät kuitenkaan aina ilmaise konkreettista liikettä. Tämän huomaa oitis vaikkapa suomen nousemisverbien käytöstä: esimerkiksi *nousta*-verbi voi ilmaista ylöspäin suuntautuvan liikkeen lisäksi muun muassa määrän kasvamista (*määrä nousee*), laadun paranemista (*laatu nousee*) tai esiin tulemistä (*jokin nousee esiin*). Kognitiivinen kielitiede selittää nämä tapaukset sillä, että niissä predikaatioiden kehykset kuuluvat abstraktiselle alueelle (mts. 43).

Predikaation kehyksen mukaan voidaan erottaa kolme liikkeen tyyppiä. Silloin kun muuttuja liikkuu konkreettisesti kielenulkoisessa todellisuudessa ja predikaation kehys sijoittuu liikeverbin perusalueelle spatiaaliseen tilaan, on kyse **objektiivisesta liikkeestä**⁹ (Sivonen 2005: 42–43). Objektiivista liikettä edustavat siis esimerkiksi sellaiset lauseet kuin *hissi nousee*, *ihminen nousee seisalleen* tai *auto nousee mäkeä*, joissa käsin kosketeltava muuttuja liikkuu käsin kosketeltavassa maailmassa. **Abstraktisessa liikkeessä** sitä vastoin mikään ei liiku konkreettisesti vaan predikaatioiden kehykset sijoittuvat abstraktiseen tilaan (mts. 43). Kun vaikkapa *hinta nousee*, predikaation kehys sijoittuu spatiaalisen tilan asemesta esimerkiksi matematiikan ja talouselämän kognitiivisille alueille eikä hinta varsinaisesti hievahdakaan.

Abstraktisesta liikkeestä täytyy vielä erottaa tapaukset, joissa pitkänomaisen muuttujan konkreettinen sijaitseminen kielenulkoisessa todellisuudessa ilmaistaan liikeverbillä. Tällaista liikettä kutsutaan **subjektiiviseksi liikkeeksi**. (Sivonen 2005: 43–44.) Subjektiivista liikettä edustavat esimerkiksi lauseet, joissa *tie nousee mäelle* tai *portaat nousevat ylös*. Nytkään varsinaista liikkujaa ei ole vaan käsitteistäjä tarkastelee lokaatiota abstraktisessa interaktiossa (mts. 43). Asian voi ilmaista myös niin, että ”käsitteistäjä seuraa mentaalisesti pitkänomaisen muuttujan hahmoa sen toisesta päästä toiseen ja konstruoi esittämänsä asiointilan tällä tavoin liikeprosessiksi” (Leino 1999: 145).

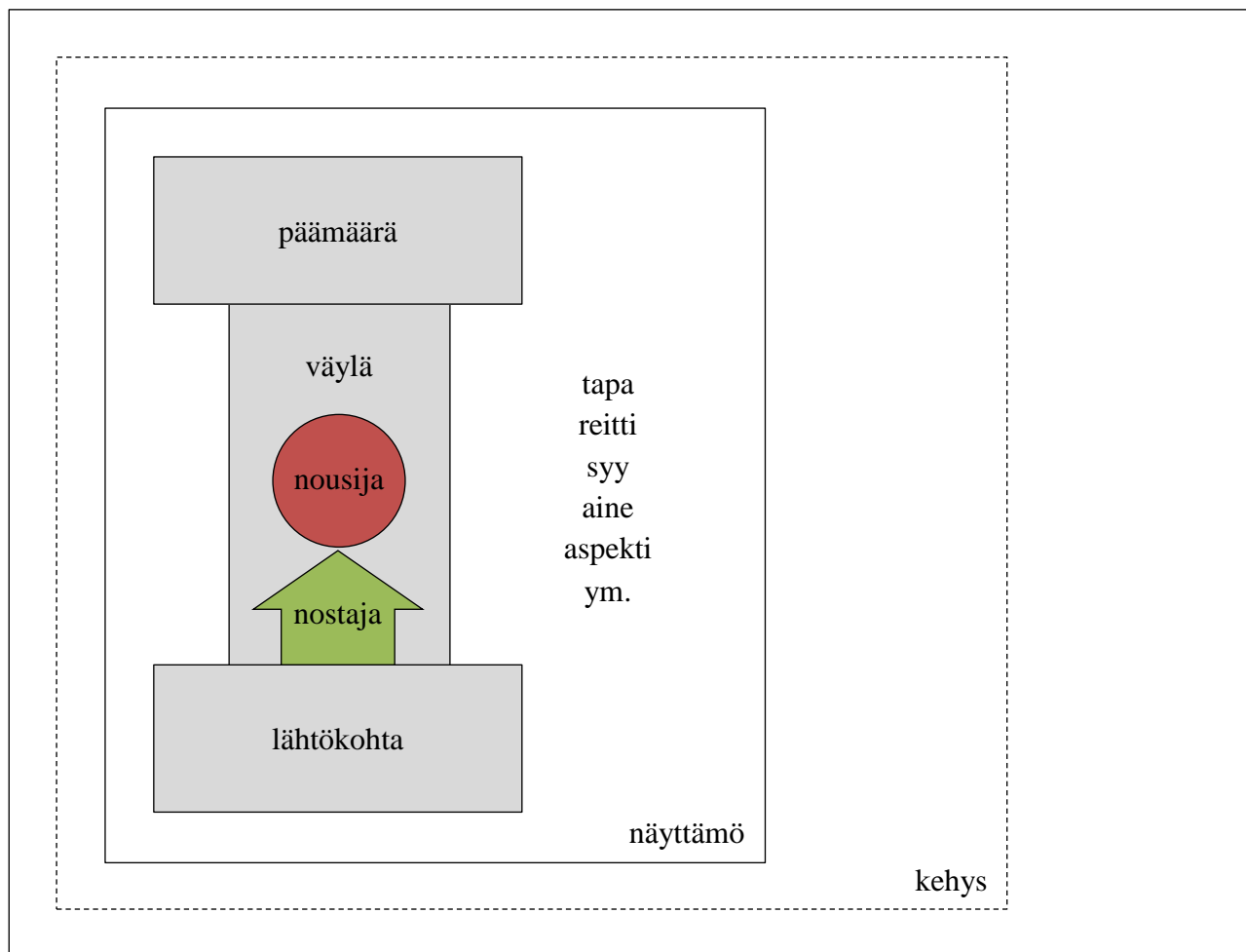
Sivosen (2005: 181) aineistossa on joitakin kolmijaon kannalta ongelmallisia tapauksia, ja siksi hän väläyttääkin tutkielmansa lopuksi hieman toisenlaista luokittelumallia. Siinä liike jaettaisiin konkreettiseen ja abstraktiseen päätasoon, jotka jakautuisivat molemmat edelleen objektiiviseksi ja subjektiiviseksi liikkeeksi (mts. 181). Sivonen (2005: 181) katsoo, että malli erottaisi toisistaan paremmin pelkkää abstraktia sijaintia ilmaisevat lauseet (*kirja pujottelee nuoruuden läpi*) ja aidot abstraktista muutosta tai toimintaa ilmaisevat lauseet (*Pekka pujottelee TV-kanavilla*). Luokittelumalli vaikuttaa perustellulta, mutta pitäydyn tässä tutkielmassa kuitenkin totunnaisessa kolmijaossa. Nostan silti esiin joitakin sellaisia tapauksia, jotka edustavat Sivosen **abstraktisen tason subjektiivista liikettä**.

---

⁹ Sivonen (2005: 43) huomauttaa, että ”[t]ermi *objektiivinen* on siinä mielessä harhaanjohtava, että kognitiivisen näkemyksen mukaan kielenpuhujia ei kuvaa kielellisellä ilmauksella kielenulkoista todellisuutta objektiivisesti, vaan subjektiivisten valintojensa pohjalta”. Pitäydyn tässä kuitenkin vakiintuneessa termissä.

3.3 Nousemisverbiskeema

Nousemisverbien kuvaamiin asiointiloihin liittyy monenlaisia osatekijöitä. Nousemiseen tarvitaan ainakin jokin, joka nousee, jokin, joka tuota jotakin nostaa, ja tila, jossa edellä mainitut toimivat. Koska nousijan sijainti muuttuu nousemisen aikana, on lisäksi mahdollista erottaa lähtökohta, josta nousija lähtee liikkeelle, väylä, jota pitkin nousija nousee, ja päämäärä, johon nousija lopulta päätyy. Olen koonnut keskeisimmät nousemisen osatekijät Pajusta (2001: 73) ja Sivosta (2005: 55) mukaillen nousemisverbien asiointilamalliksi eli eräänlaiseksi nousemisverbiskeemaksi, jonka esittän kuviossa 1. Nousemisverbiskeema on abstrahointi eli pelkistys reaali maailmassa tapahtuvasta konkreettisesta nousemisesta (vrt. Pajunen 2001: 19). Se esittää kootusti ja pelkistetysti ne asiat, joihin kiinnitän semanttisessa analyysissäni huomiota (vrt. Sivonen 2005: 55).

Kuvio 1. Nousemisverbiskeema.

Kuviossa uloimpana oleva katkoviiva edustaa kehystä, jota vasten predikaation osoittama relaatio hahmotetaan. Konkreettisen liikkeessä kehys sijoittuu spatiaaliseen tilaan, vaikkapa leikkipuistoon, jossa lapsi aikoo pian kiivetä puuhun. Leikkipuisto toimii siten tilanteen näyttämönä, ja nousijaa,

lasta, merkitsee punainen ympyrä. Jos joku nostaisi lapsen puuhun, liikkeeseen osallistuisi myös nostaja, jota kuvaa nousijan alle piirretty vihreä nuoli. Lisäksi nousijalla on lähtökohta eli esimerkin tapauksessa maa, päämäärä eli puu sekä väylä eli puun runko ja oksisto. Puuhun kiipeämisen tilanteisiin ominaisuuksiin kuuluu muun muassa nousemisen tapa, kiipeäminen neljän raajan avulla. Liikeverbiskeema ei ota kantaa siihen, minkälainen muuttujan ja kiintopisteiden välinen suhde on. Esimerkkitapauksessa muuttujan ja lähtökohdan suhde olisi kontakti ja muuttujan ja päämäärän suhde kontakti tai inkluusio, mikäli puu oksistoinen mielletään säiliöksi.

Lienee syytä Sivosen (2005: 56) tavoin huomauttaa, etteivät kaikki nousemisverbiskeemassa esitetyt osatekijät ole yleensä läsnä yhden verbin ilmaisemassa asiaintilassa vaan tavallisesti mukana on vain joitakin liikkeen osatekijöitä. Toisaalta verbit voivat myös ilmaista sellaisia asioita, joita nousemisverbiskeemassa ei mainita lainkaan (mts. 56). Tästä seikasta muistuttaa kuviossa lyhenne *ym.* Sivonen (2005: 56) muistuttaa myös, etteivät asiaintilamallissa esitetyt seikat ole toisistaan täysin riippumattomia. Esimerkiksi epäsuoraa reittiä ilmaiseva *kierrellä*-verbi osoittaa inherentisti päätepisteeseen johtamatonta liikettä, joten se on myös aspektiltaan imperfektiivinen (mts. 56).

3.4 Käsitteellinen metaforateoria

Kognitiivisen kielentutkimuksen tavoitteena ei ole vain luetella lekseimin merkitysvariantteja vaan myös pyrkiä selittämään niiden välisiä yhteyksiä. Yksi tapa kuvata nämä yhteydet on hahmotella eri merkitysvarianteista skemaattinen verkko, joka esittää vertikaalisuunnassa predikaattien skemaattisuus–elaboraatio-suhteet ja horisontaalisuunnassa prototyypisyys–ekstensio-suhteet (ks. esim. Leino 1999: 121–166). Tässä tutkielmassa en hyödynnä verkkokuvausta, koska skemaattisesta verkosta tulee helposti laaja ja jopa sotkuinen (Leino 1999: 159) ja se johtaa helposti tulkitsemaan alamerkitykset erillisinä (Onikki-Rantajääskö 2010: 64). Lisäksi koen, että verkkokuvaus ikään kuin pakottaa tutkijan esittämään varmoja diakronisia yhteyksiä silloinkin, kun tutkimus on itse asiassa synkroninen (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2012: 291; Sivonen 2005: 179–180). Verkkokuvauksen asemesta esitän olettamani skemaattisuus–elaboraatio-suhteet taulukoissa ja jätän predikaattien laajentumia koskevat hypoteesit leipätekstiin, jossa on helpompi korostaa niiden hypoteettista luonnetta ja toisaalta esittää lukuisia kilpailevia tulkintoja.

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa merkityksenlaajentumia selitetään niin kutsutun käsitteellisen metaforateorian¹⁰ avulla, joka sai alkunsa etenkin George Lakoffin ja Mark Johnsonin te-

---

¹⁰ Käsitteellistä metaforateoriaa (Conceptual Metaphor Theory) täydentämään ja korjaamaan on kehitetty myöhemmin alkeismetaforateoria (Primary Metaphor Theory), joka olettaa kahdenlaisia metaforia, alkeismetaforia ja niistä koostuvia yhdistelmämetaforia, ja esittää, että lähdedomaanin valinta ei perustuisi konkreettisuuteen vaan omakohtaisuuteen (Evans & Green 2006: 304–305). En kuitenkaan pidä teorioiden eroja tämän tutkielman kannalta olennaisina, sillä yh-

oksesta *Metaphors We Live By* (1981). Metaforalla ei tässä yhteydessä viitata samaan asiaan kuin perinteisesti esimerkiksi retoriikan piirissä vaan kognitiivisen kielitieteen **käsitteelliseen metaforaan**. Käsitteellisen metaforateorian mukaan metafora ei ole vain kielenkäytön tyylikeino vaan koko ihmisen ajattelu on luonteeltaan metaforista. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisen käsitteellinen järjestelmä koostuu domaanien eli käsitteellisen järjestelmän osien välisistä metaforisista siirroista. Käsitteellinen metafora voidaan näin ollen määritellä lyhyesti siirroksi **lähdedomaanilta kohdedomaanille**. (Evans & Green 2006: 286, 293–296; Lakoff & Johnson 1981: 3–6.) Esimerkiksi domaanin MÄÄRÄ (kohde) ymmärretään tavallisesti domaanin KORKEUS (lähde) avulla, ja juuri tästä syystä hinnat, määrät ja lämpötilat voivat nousta.

Käsitteelliset metaforat eivät ole mielivaltaisia. Siirrot ovat ensinnäkin yksisuuntaisia, eli ne tapahtuvat lähdedomaanilta kohdedomaanille mutta eivät päinvastoin. Toiseksi tietyt domaanit ovat tavallisempia siirtojen lähteinä ja toiset taas kohteina. Siinä, missä tavallisia lähdedomaaneja ovat konkreettiset IHMISKEHO, ELÄIMET, KASVIT, RUOKA ja VOIMA, tyypillisiä kohdedomaaneja ovat abstraktiset TUNTEET, MORAALI, AJATTELU, IHMISSUHTEET ja AIKA. (Evans & Green 2006: 296–298.) Lakoffin ja Johnsonin (1981: 17) mukaan suurin osa ihmisen keskeisistä käsitteistä on järjestynyt suhteessa yhteen tai useampaan spatiaaliseen metaforaan. Toisen yleisen perustan abstraktien käsitteiden ymmärtämiselle tarjoavat ontologiset metaforat, jotka kumpuavat siitä, minkälaisia kokemuksia ihmisellä on aineista ja esineistä (mts. 25). Olemme *kuumeessa* samalla lailla kuin jossakin tilassa, aivomme eivät aina *toimi* niin kuin eivät koneetkaan, ja paraikaa *taistelemme* taloustaantumaa vastaan aivan kuin se olisi vihollisarmeija.

Domaanien välisten siirtojen ominaisuuksiin kuuluu se, että lähdedomaani voi korostaa tai peittää joitakin kohdedomaanin puolia (Evans & Green 2006: 303–304). Jos esimerkiksi sanotaan, että *joku astuu virkaan*, lähdedomaani ASTUA voi korostaa kohdedomaanin MUUTOS punktuaalisuutta. *Astua*-verbin perusmerkityshän on 'siirtyä yhdellä tai muutamalla askeleella toiseen paikkaan' (KS s.v. *astua*). Hyvin erilainen merkitys syntyisi, jos joku esimerkiksi hivuttautuisi virkaan. Vastaavasti jos *hinnat kiipeävät*, nousu voi hahmottua jyrkemmäksi ja vaivalloisemmaksi kuin silloin, kun *hinnat nousevat*. Toisaalta metaforiset siirrot ovat aina vain osittaisia. Voimme puhua ajan käytöstä samaan tapaan kuin rahan käytöstä, mutta yhtäläisyys ei suinkaan ole täydellinen: jos esimerkiksi käyttää aikaansa johonkin, joka ei toimi, käyttämäänsä aikaa ei voi saada takaisin (Lakoff & Johnson 1981: 13).

Toinen polysemian taustalla vaikuttava ilmiö on metonymia. Kuten metaforan, myöskään metonymian tapauksessa ei ole kyse vain kielellisestä tyylikeinosta vaan **käsitteellisestä metonymiasta**. Näin ymmärrettynä metonymia on käsitteellinen siirto, joka tuo esiin yhden entiteetin viittaamal-

---

denlaiset metaforat riittävät nähdäkseen tarpeisiini ja lähdedomaanina on tässä tapauksessa pääsääntöisesti liike. Esitteen metaforateoriaa muutenkin hyvin pintapuolisesti.

la toiseen samalla domaanilla olevaan entiteettiin. Kun metaforassa siirto tapahtuu kahden domaanin välillä, metonymiassa se tapahtuu kahden samalla domaanilla sijaitsevan käsitteen, **välittäjän** ja **kohteen**, välillä. Tyypillisiä metonymymisiä siirtoja ovat tapaukset, joissa tekijä edustaa tuotettaan (*oletko lukenut Miika Nousiaista?*), paikka tapahtumaa (*Raatteentie koitui monen sotilaan kohtaloksi*), paikka instituutiota (*Vantaa päätti ensi vuoden talousarviosta*), osa kokonaisuutta (*mitähän tuo finninaama meistä tahtoo?*) tai kokonaisuus osaa (*Jokerit teki viidennen maalin*). (Evans & Green 2006: 310–314.)

Metonymian käyttöön näyttäisivät pätevän osittain samat motivaatiot kuin metaforaankin. Metonymyminen siirto tapahtuu ensinnäkin yleensä konkreettisemmasta käsitteestä abstraktisempaan (Evans & Green 2006: 317–318). Tämä tendenssi näkyy edellisessä kappaleessa esitetyistä esimerkeistä. Miika Nousiainen on konkreettisempi kuin hänen kaunokirjalliset teoksensa, Raatteentie on konkreettisempi kuin siellä käyty taistelu ja Vantaa on konkreettisempi kuin sen kaupunginvaltuusto. Finninaaman ja ihmisen konkreettisuuseroa on tosin vaikea arvioida, ja Jokerit vaikuttaisi olevan jopa abstraktisempi kuin maalin tehnyt pelaaja. Toiseksi metonymymisten siirtojen on havaittu suosivan inhimillistä vähemmän inhimillisemmän kustannuksella (Evans & Green 2006: 317–318). Tämä näkyy erityisen selvästi esimerkissä, jossa kirjailija Miika Nousiainen edustaa tuotantoaan.

3.4.1 Orientaaliset metaforat

Konseptuaaliset metaforat voi jakaa kolmeen ryhmään sillä perusteella, minkälaisten domaanien välillä metaforinen siirto tapahtuu (Lakoff & Johnson 1981: 14, 25–26). **Rakenteellisissa metaforissa** yksi käsite ymmärretään toisen avulla. Rakenteellista metaforaa edustavat esimerkiksi tapaukset, joissa aika käsitetään rahan avulla – puhutaan ajan käyttämisestä, tuhlaamisesta ja säästämisestä. (Mts. 7–9, 14.) **Ontologiset metaforat** puolestaan perustuvat kokemukseemme konkreettisista esineistä ja aineista. Kun ymmärrämme abstraktit asiat esineinä tai aineina, voimme viitata niihin sekä ryhmitellä ja mitata niitä. Näin toimimme vaikkapa silloin, kun inflaatio alentaa elintasoamme tai kun maailmassa on paljon vihaa. (Mts. 25–26.) Tämän tutkielman kannalta tärkeimpiä metaforia ovat kuitenkin **orientaaliset metaforat**, joiden perustana on ihmiskeho. Kehonsa ansiosta ihminen kykenee hahmottamaan sellaisia erontekoja kuin ylhäällä–alhaalla, sisällä–ulkona ja edessä–takana, ja näitä voi edelleen käyttää monimutkaisempien käsitteiden ymmärtämiseen. (Mts. 14–17.)

Orientaalisia metaforia kohtaa kielessä usein. Yksi esimerkki saatiin jo edellisessä lauseessa, jossa orientaalisia metaforia *kohdattiin*. Eikä sitä seurannutkaan lause jäänyt metaforitta, sillä esimerkki *saatiin*. Lakoff ja Johnson (1981: 17) esittävätkin, että peräti suurin osa tärkeimmistä käsitteistämme olisi järjestäytynyt orientaalisten metaforien avulla. Langacker (1987: 166) ei käytä superlatiivia mutta toteaa, että konkreettisten objektien liike tilan läpi on kokemuksemme kannalta

perustavanlaatuista. Liikkeen keskeisyys selittyy yksinkertaisesti sillä, että ihmisen on koko ihmislajin olemassaolon ajan täytynyt liikkua elääkseen. Liikettä on tarvittu ja tarvitaan jossain määrin edelleenkin niin ravinnon hankkimiseen, turvallisuudesta huolehtimiseen, toisten ihmisten tapaan kuin esimerkiksi uteliaisuuden tyydyttämiseen. Jotta ihminen on kyennyt liikkumaan tehokkaasti, hänelle on täytynyt kehittyä kyky erottaa kappaleet toisistaan ja taustastaan, määrittää niiden sijainti ja etäisyys sekä hahmottaa liikkuvien kappaleiden liikeradat (ks. esim. Smith ym. 2003: 154–160). Tämä spatiaalisten suhteiden havainnointi on tarjonnut yleisen perustan abstraktimmille käsitteistyksille.

Tässä tutkielmassa tarkastelemani ylöspäin suuntautuva liike on yksi liikkeen osa-alue. Ontologiselta kannalta kysymys on ylöspäin suuntautuvasta liikkeestä vertikaalisella akselilla, joka on tyypillisesti Maan painovoiman suuntainen (vrt. Pajunen 2001: 197). Fysikaalisena ilmiönä nouseminen on työn tekemistä Maan painovoimaa vastaan, ja nostotyön suuruus riippuu siten kappaleen massasta, noustavasta korkeudesta ja painovoimakiihtyvyydestä. Kun jälkimmäinen vaihtelee Maan eri puolilla melko vähän, työn suuruus määräytyy lähinnä sen mukaan, kuinka painavaa kappaletta nostetaan ja kuinka korkealle. Käytännössä tämän tietää jokainen: mitä korkeammalle nousee ja mitä painavammalla kantamukset ovat, sitä raskaampi on nousta. Toisaalta alastulo sujuu kevyesti, koska nostotyö varastoituu noustessa potentiaalienergiaksi, joka vapautuu kappaleen laskeutuessa. Ylhäällä pysyminen ei luonnollisestikaan vaadi nostotyötä, mikäli pinta vain tarjoaa kappaleelle tukivoiman, joka kumoaa Maan painovoiman vaikutuksen. (Nousemisen mekaniikasta ks. esim. Young & Freedman 2012.)

Pysyvien fysikaalisten lakien lisäksi nousemiseen liittyy valtava määrä erilaisia tilanteisia ominaisuuksia, joita lienee mahdotonta luetella tyhjentävästi. Ihmisen havaintokokemuksen kannalta voidaan esimerkiksi sanoa, että usein nousija näkee ja näkyy sekä kuulee ja kuuluu korkealta kauemmaksi kuin matalalta, mutta vastakkaisiakin esimerkkejä on helppo keksiä. Edellä sanottu pitää paikkansa, jos nousee Lapissa tunturin laelle, mutta tilanne on toinen, jos kiipeääkin tuuheaan kuuseen. Kattavaan luettelointiin on siinäkin mielessä tarpeetonta pyrkiä, että se, mitkä metaforiset siirrot lopulta toteutuvat, riippuu paitsi kulttuurista ja lähde- ja kohdealueen samankaltaisuudesta (Lakoff & Johnson 1981: 14, 18–19) myös puhtaasta sattumasta. Kielenpuhujat hyödyntävät havaitsemiaan samankaltaisuuksia luovasti¹¹ (analogiasta ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2012: 34–38).

Lakoff ja Johnson (1981: 14–21) mainitsevat yksitoista vertikaalisuuteen perustuvaa orientaalista metaforaa ja esittävät niille kehollisuuteen tai kulttuuriin pohjaavan selityksen. Kirjoittajat huomauttavat, ettei luettelon ole tarkoituskaan olla täydellinen ja että selityksetkin ovat vain pieniä

---

¹¹ Leino (1999: 107–108, 165–166) toteaa peräti kahteen otteeseen, että merkityksenmuutoksia ei voida täsmällisesti ennustaa mutta ”jo tapahtuneet muutokset ovat jälkikäteen ymmärrettävissä: ne eivät yleensä ole täysin sattumanvaraisia ja mielivaltaisia vaan ainakin jollain tapaa motivoituja”.

vihjeitä siitä, mistä käsitteelliset metaforat ovat saattaneet syntyä (mts. 14). Olen yrittänyt poimia luetteloon *Kielitoimiston sanakirjasta* sopivia suomenkielisiä esimerkkejä¹²:

- 1) ILO ON YLHÄÄLLÄ -metafora saattaa perustua siihen, että lysähtänyt asento viittaa tavallisesti suruun ja pystyasento taas iloon. *Mieltä ylentävä tapaus. Tunnelma nousi kattoon. Seurassa oli ilo ylimmillään. Vajota synkkyteen. Olla alla päin. Illan mittaan ilo vain yleni. Ikävä uutinen laski tunnelmaa. Oli kovin alamaissa isänsä kuoltua. Mieliala kohosi sitä mukaa kuin pullo tyhjeni.* (KS s.v. *mieli, tunnelma, ilo, vajota, alla, yletä, laskea, alamaissa, kohota.*)
- 2) TIETOISUUS ON YLHÄÄLLÄ -metaforan perustana saattaa olla se, että ihmiset ja monet muutkin nisäkkäät nukkuvat makuuasennossa ja ovat hereillä ollessaan pystyasennossa. *Hän nousee aina varhain. Vajota ajatuksiinsa. Tietoisuuteen pulpahtanut lapsuusmuisto. Vaipua hypnoosiin.* (KS s.v. *nousta, vajota, tietoisuus, hypnoosi.*)
- 3) TERVEYS JA ELÄMÄ OVAT YLHÄÄLLÄ -metaforan perustaksi esitetään sitä, että vakava sairaus pakottaa ihmisen makuuasentoon ja myös kuollut ihminen on makuullaan. *Kuolleista noussut Kristus. Urheilijan kunto nousee. Olla huippukunnossa. Alentunut kuulo.* (KS s.v. *nousta, huippu, alentua.*)
- 4) HALLINTA tai VOIMA ON YLHÄÄLLÄ -metaforan taustalla saattaa olla kokemus siitä, että koko korreloi tavallisesti voiman kanssa ja voittaja jää yleensä tappelussa päällimmäiseksi. *Ministeriön alaiset virastot. Nousta valtaistuimelle. Kuninkaan alamaiset. Määräys tuli hyvin ylhäältä. Kohota valtaan.* (KS s.v. *alainen, nousta, alainen, ylhäällä, kohota.*)
- 5) ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ -metafora perustunee siihen, että aineen tai pinon pinta nousee sitä korkeammalle, mitä enemmän ainetta tai tavaraa on. *Jäsenmäärä on noussut. Palkka nousi 60 euroa. Väkiluku laski. Hinnat saavuttivat huippunsa. Korkea korko. Pitää kustannukset alhaalla. Lämpötila aleni. Kohonnut verenpaine. Inflaatio nosti hinnat ylös. Alhainen arvosana. Matala pistemäärä.* (KS s.v. *nousta, laskea, huippu, korko, alhaalla, aleta, kohota, ylös, alhainen, matala.*)
- 6) TULEVAT TAPAHTUMAT OVAT YLHÄÄLLÄ (ja EDESSÄ) -metafora saattaa olla lähtöisin siitä, että katsomme tavallisesti siihen suuntaan, johon liikumme. Kun objekti lähestyy ihmistä tai ihminen objektia, se näyttää suuremmalta ja sen huippu näyttää liikkuvan ylöspäin. Tähän tyyppiin en ole löytänyt enkä keksinyt suomenkielisiä esimerkkejä. Englannin kielestä Lakoff ja Johnson (1981: 16) mainitsevat seuraavat esimerkit: *All up coming events are listed in the paper.* 'Kaikki tulevat tapahtumat on lueteltu paperilla.' *What's coming*

---

¹² Esimerkit voisi yhtä hyvin keksiä, mutta *Kielitoimiston sanakirja* tuo niihin sen lisäarvon, ettei vieraan kielen interferenssiä ainakaan pitäisi olla.

up this week? 'Mitä tällä viikolla tapahtuu?' I'm afraid of what's up ahead of us. 'Pelkään, mitä meillä on edessämme.' What's up? 'Mitä on tekeillä?'

- 7) KORKEA ARVOASEMA ON YLHÄÄLLÄ -metafora saattaa perustua siihen, että arvoasema korreloi voiman kanssa ja voima on ylhäällä. *Talouselämän huippujen kokous. Yleni kapteeniksi. Korkea virkamies. Aleta arvossa. Olla alhaista sukua.* (KS s.v. huippu, yletä, korkea, aleta, alhainen.)
- 8) HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforan perustana voi olla se, että aiemmin mainitut myönteiset seikat, kuten ilo, terveys, elämä ja valta, ovat ylhäällä. *Perunoiden laatu on noussut. Elin-tason kohoaminen. Korkeasta tasostaan tunnettu ravintola. Ala-arvoinen koulunumero. Korkeatasoinen romaani.* (KS s.v. nousta, kohota, taso, ala-arvoinen, korkeatasoinen.)
- 9) HYVEELLISYYS ON YLHÄÄLLÄ -metaforan selitykseksi tarjotaan sitä, että hyveelliset teot korreloivat hyvinvoinnin kanssa. *Näin alhaalla kansan moraali tuskin vielä on ollut. Syvälle paheisiin vajonnut. Vajota raakalaisen asteelle. Alentua ottamaan lahjuksia. Hän on vajonnut kovin alas. Alhaiset vaikuttimet. Todiste matalasta mielenlaadusta. Matala-mielinen panettelija.* (KS s.v. alhaalla, vajota, alentua, alas, alhainen, matala, matala-mielinen.)
- 10) JÄRKEVYYS ON YLHÄÄLLÄ -metaforaa selitetään sillä, että meidän kulttuurissamme ihminen katsoo hallitsevansa eläimiä, kasveja ja ympäristöään, mikä perustuu ihmisen ainutlaatuiseen ajattelukykyyn. Niinpä VALTA ON YLHÄÄLLÄ tarjoaa perustan metaforalle IHMINEN ON YLHÄÄLLÄ ja edelleen metaforalle JÄRKEVYYS ON YLHÄÄLLÄ. Suomen kielessä metafora ei kuitenkaan näyttäisi olevan niin taajakäyttöinen kuin englannin kielessä, josta Lakoff ja Johnson (1981: 17) tarjoavat muun muassa seuraavanlaisen esimerkin: *The discussion fell to the emotional level, but I raised it back up to the rational plane.* 'Keskustelu kääntyi tunteelliseksi, mutta minä palautin sen jälleen järkeville raiteille.' Seuraavat *Kielitoimiston sanakirjan* esimerkit viittanevat samaan asiaan: *Laskeutua jonkun tasolle. Viisivuotiaan tasolla oleva lapsi. Pysytellä kiistojen yläpuolella. Koulun yläluokat. Keskustelu liikkui korkeissa sfääreissä.* (KS s.v. laskeutua, taso, yläpuoli, yläluokka, sfääri.)
- 11) TUNTEMATON ON YLHÄÄLLÄ -metafora saattaisi perustua siihen, että alhaalla, käden ulottuvilla olevia esineitä on mahdollista kosketella ja katsoa ja siten niitä voi myös alkaa ymmärtää. *Asia meni yli ymmärrykseni. Juttu meni yli hilseen.* (KS s.v. ymmärrys, hilse.)

Lakoff ja Johnson (1981: 17–18) lähtevät siitä, että metaforat muodostavat sekä sisäisesti että ulkoisesti koherentin järjestelmän. Sisäinen koherenssi tarkoittaa sitä, että kun jokin asiointila ker-ran on ylhäällä, sen vastakohta ei voi olla siellä samanaikaisesti (mts. 17–18). Emme esimerkiksi voi sanoa, että johtaja nousi sihteeriksi, koska se ei sopisi yhteen KORKEA ARVOASEMA ON YLHÄÄLLÄ -

LÄ -metaforan kanssa. Ulkoisella koherenssilla puolestaan tarkoitetaan sitä, että metaforat muodostavat keskenään yhtenäisen järjestelmän (mts. 18). Tämä näkyy siinä, että ylhäälle sijoittuu lukuisia hyvänä pidettyjä asioita, kuten ilo, tietoisuus, terveys, valta, järkevyyys ja hyveellisyys, mutta vähemmän huonoina pidettyjä asioita. Lisäksi on huomattava, että metaforat ovat kulttuurisidonnaisia. Fyysinen ja kulttuurinen kokemus tarjoaa orientaalisille metaforille monia mahdollisia lähtökohtia, mutta se, mitkä niistä toteutuvat, vaihtelee kulttuurista toiseen (mts. 19).

3.4.2 Lokalistinen hypoteesi

Käsitteellisen metaforateorian perusteella näyttäisi varsin selvältä, että kielen abstraktit merkitykset olisivat kehittyneet konkreettisista spatiaalisista merkityksistä. Oletusta kutsutaan kielitieteessä **lokalistiseksi hypoteesiksi** (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2012: 16, 33; Lyons 1979: 718–724). Merkitystenmuutosten pääasiallinen suunta näyttäisikin kulkevan konkreettisesta abstraktiseen, mutta tavatonta ei silti ole sekään, että abstraktien merkitysten pohjalta kehittyy uusia abstrakteja merkityksiä (ks. esim. Sivonen 2005: 44; Leino 1999: 153–155, 186–189). Nykysuomen paikallissijaisia olotilanilmauksia tutkinut Onikki-Rantajääskö (2012: 291) kuitenkin varoittaa, että todisteet abstraktisten merkitysten yhteyksistä spatiaaliin skeemoihin jäävät nyky-yleiskielisen aineiston valossa liiaksi yksittäisten ilmausten varaan. Tämä ei silti tarkoita sitä, että lokalistinen hypoteesi olisi hylättävä, vaan sen voi nähdä myös lievempänä teoreettisena tulkintakehyksenä, joka ei pyrikään sanomaan viimeistä sanaa ilmausten kehityshistoriaan (mts. 220, 291).

Abstraktistuminen voi saada alkunsa kahdesta eri syystä. Tyypillinen kielenmuutoksen taustatilanne on se, että kielessä on jo olemassa ilmaisu tietylle asialle ja uusi ilmaisu alkaa kilpailla vanhemman kanssa. Tällöin muutoksen syynä voidaan pitää lähinnä kielenkäyttäjien vaihtelunhalua ja pyrkimystä ilmaisutapojen runsauteen. Toisaalta uudelle ilmaisulle voi olla myös funktionaalinen tilaus. (Ojutkangas 2001: 40.) Esimerkiksi viron kielessä *käsi*-sanan kieliopillistumista on tukenut se, että viron omistusrakenteen adessiivi on alkanut kehittyä yleiseksi habitiivi-datiivisijaksi (mts. 189). Kun adessiivin käyttö on laajentunut (*meil tuleb minna* ”meillä tulee mennä” ’meidän tulee mennä’; *aitan naisel kartuleid võtta* ”autan naisella perunoita ottaa” ’autan vaimoa nostamaan perunoita’), *käsi*-sana on kieliopillistunut omistusrakenteen osaksi (*võti on valvuri käes* ”avain on valvojan kädessä” ’avain on valvojalla’) (ÕS s.v. *tulema*, *aitama*, *käes*).

Vaihtelunhaluaan tyydyttääkseen tai funktionaalisia aukkoja paikatakseen kielenkäyttäjät luovat spontaanisti uusia ilmaisuja, joita kutsutaan kokeilurakenteiksi. Kokeilurakenteita käytetään tehostamaan tai värittämään kommunikaatiota, mutta ne voivat olla myös kielellisiä lipsahduksia. Kokeilurakenteet perustuvat usein metaforaan tai metonymiaan. (Ojutkangas 2001: 39–40, 59.) Tietoisesti kokeilurakenteita hyödyntävät esimerkiksi kirjailijat. Havainnollistan seuraavassa kokeilu-

rakenteiden luonnetta esimerkiksi, joka on Mikko Rimmisen romaanista *Nenäpäivä*¹³: ”Keskellä huonetta pikemminkin kitui kuin sijaitsi sohva.” *Kitua*-verbin käyttäminen sohvaista on uusi, tyyllisesti tunnusmerkkinen ilmaisu, joka yhdistää puheena olevaan sohvaan metaforisesti tiedon siitä, että kituva ihminen, eläin tai kasvi näyttää tavallisesti huonolta. Toistaiseksi sohvasta kituminen on jäänyt ainutkertaiseksi tai vähälevikkiseksi ilmaisuksi, kuten suurimmalle osalle kokeilurakenteista käy. Ei kuitenkaan ole olemassa mitään periaatteellista estettä sille, että *kitua*-verbille kehittyisi tällaisen kokeilurakenteen pohjalta uusi abstraktisempi merkitys ’näyttää huonolta’, jota voisi käyttää myös elottomista olioista.

Uudet merkitykset syntyvät tavallisesti tietyssä idiomaattisessa kontekstissa, ja suurin osa niistä jää kertakäyttöisiksi ilmaisuiksi tai yksittäisiksi idiomeiksi. Harvinaisempi vaihtoehto on se, että ilmaisu alkaa yleistyä ja sen kontekstisidonnaisuus vähenee. Tätä kielen rakenteen soveltamiseksi laajenemista nimitetään leksikaaliseksi diffuusioksi, jonka etenemistä tavataan kuvata S-käyrällä: ensimmäinen viidennes uudennoksen esiintymistä kertyy hitaasti, mutta jos tämä raja ylitetään, uudennoksen ottaa nopeasti käyttöön enemmistö kielenpuhujista. (Ojutkangas 2001: 40, 64–65.) Merkityksenmuutosta ei pidä silti ymmärtää imperfektiiviseksi prosessiksi vaan jatkumoksi (mts. 23). Leksikaalisten yksikköjen abstraktistumisen tapauksessa jatkumon toiseen päähän sijoittuvat sellaiset konkreettiset sanat, joilla on korkeintaan kerrallista abstraktista käyttöä, ja toisessa äärilaidassa taas ovat lekseemit, joiden konkreettinen merkitys on vaipunut kokonaan unholaan.

Abstraktistumisprosessia voi havainnollistaa *käsittää*-verbillä, jota on käytetty vanhassa kirjasuomessa ja vielä 1800-luvullakin yleisesti konkreettisessa merkityksessä ’saada käsiinsä’ (Häkkinen 2004: 544). Sittemmin konkreettinen merkitys on kadonnut ja jäljelle on jäänyt vain abstraktinen merkitys ’ymmärtää’. Merkityksenmuutos on voinut saada alkunsa käsiin saamisen ja ymmärtämisen välisestä läheisestä yhteydestä: kun jotakin saa käsiinsä ja käsittelee aikansa, sitä alkaa usein myös ymmärtää. Tämä metonyyminen laajentuma, jossa tapahtuman osa edustaa toista osaa, on voinut synnyttää kokeilurakenteita, joista uusi abstraktinen merkitys on alkanut levitä. Leksikaalisen diffuusion myötä sen käyttöyhteys on laajentunut metaforisesti myös sellaisiin tapauksiin, joissa käsitettävää asiaa ei varsinaisesti pidetä kädessä. Kaisa Häkkinen (2004: 544) tosin epäilee, että *käsittää* olisi käänköslaina, jonka mallina olisi ollut esimerkiksi ruotsin *gripa* ’tarttua, ottaa kiinni’ ja *begripa* ’ymmärtää, tajuta’. Jos näin on, merkityksenmuutos on mahdollisesti tapahtunut suomen asemesta siinä kielessä, jossa abstraktinen merkitys on alun perin syntynyt.

Käsittää-verbi ei ole mitenkään poikkeuksellinen nykysuomen abstrakti verbi. Hakulinen (1979: 399–414) esittää lukuisia esimerkkejä tapauksista, joissa ”sanoille sellaisinaan, niiden äänne- ja muotomuutoksella, on kehittynyt uusi, tavallisesti kuvallinen merkitys, joka on milloin kokonaan syrjäyttänyt aikaisemman, milloin jäänyt – joko kirjakielissäkin, vanhassa tai

¹³ RIMMINEN, MIKKO 2010: *Nenäpäivä*. Kolmas painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

nykyisessä, taikka ainakin murteittain – käyttöön aikaisemman merkityksen rinnalle”. Esimerkiksi *oppiminen* on tarkoittanut vanhastaan katsomassa käymistä ja varsinkin pyydysten kokemista. Tästä syystä Matteuksen evankeliumin kohta *Minä olin sairas, ja te kävitte minua katsomassa* kuului vielä Agricolan käännöksessä *Mine olin (...) Sairas, ia te opitte minua* (Matt. 25: 36). *Tietää*-verbi sen sijaan on todennäköisesti kehittynyt *tie*-substantiivista ja merkinnyt aiemmin esimerkiksi tien osaamista. Liikkumiseen liittyy myös *ajatella*-verbin abstraktistuminen, jonka taustalla on takaa ajaminen ja tavoittelemisen. Tavoittelemista on ollut ennen muinoin myös *keksiminen*, mutta silloin takaa-ajajalla on ollut kädessään keksi eli seiväs. (Hakulinen 1979: 400–403.)

Myös *laskea*-verbin monet merkitykset rahojen laskemisesta leikin laskemiseen pohjautuvat Hakulisen (1979: 411) mukaan varmuudella konkreettiseen irti pääsemisen ja pudottamisen merkitykseen. Rahojen laskeminen on mahdollisesti saanut alkunsa ’lukumäärän selville ottamiseksi tapahtuneen kädestä hellittämisen’ merkityksestä (mts. 411). Nyt siirryn kuitenkin *laskea*-verbistä suomen nousemisverbien pariin.

4 SUOMEN NOUSEMISVERBIEN POLYSEMIA

Tässä luvussa esittelen analyysini tulokset nousemisverbi kerrallaan. Etenen alaluvuittain järjestyksessä *nousta* (4.1), *nostaa* (4.2), *kohota* (4.3), *kiivetä* (4.4) ja *kummuta* (4.5). Vaikka kukin alaluku on periaatteessa itsenäinen, lukeminen kannattaa aloittaa alaluvusta 4.1, koska siinä esittelen laajimmin analyysiperiaatteitani, joiden toistamista pyrin välttämään seuraavien verbien kohdalla. Alaluvut jakautuvat edelleen kahdesta neljään alalukuun, joissa etenen käsin kosketeltavasta objektiivisestä liikkeestä ensin abstraktiseen ja sitten mahdolliseen subjektiiviseen liikkeeseen. Kukin alaluku päättyy aivan lyhyimpiä lukuun ottamatta taulukkoon, jossa esitän yhteenvedon aineiston perusteella erottamistani skemaattisista ja spesifisistä predikaateista. *Nousta*-verbiä käsittelevän luvun lopuksi vertaan lisäksi aineistoni perusteella muodostamaani kuvaa aiempaan tutkimukseen (Airola 1995). Yhteenvedon keskeisistä tutkimustuloksista esitän työni viidennessä pääluvussa.

4.1 *Nousta*

”Nouse jo”, vaativat opiskelijat taannoin mielenosoituksessaan. Jos emme tietäisi, että vaatimus liittyy opintotuen korottamiseen, olisimme hukassa. Vaaditaanko jotakuta heräämään, kannustetaanko pelaajaa nousemaan vastustajan maalille vai odotetaanko lohen uivan joen yläjuoksulle? Mahdollisia tulkintoja on pelkästään seuraavan analyysin perusteella kymmenittäin. Kognitiivisen kielitieteen termein ilmaistuna kyse on siitä, että fonologinen yksikkö [*nousta*] edustaa lukuisia eri predikaatteja, kuten IHMINEN NOUSEE UNILTAAN, PELAAJA NOUSEE VASTUSTAJAN PÄÄTTYYN tai KALA NOUSEE YLÄJUOKSULLE. *Nousta*-verbin 500 esiintymistä olen luokitellut noin joka viidennen, 96 kappaletta, objektiiviseksi liikkeeksi ja tasan neljä viidestä, 400 kappaletta, abstraktiseksi liikkeeksi. Subjektiivista liikettä edustaa tulkintani mukaan neljä *nousta*-verbin esiintymää.

4.1.1 Objektiivinen liike

Aineiston 96:ssa *nousta*-verbin esiintymässä nousija liikkuu kouriintuntuvassa spatiaalisessa tilassa. Hienosyisempää jaottelua olen tehnyt sen mukaan, minkälainen nousija on, miten se nousee ja mitä muita kognitiivisia alueita kuin spatiaalista avaruutta vasten nousija hahmottuu. Hieman alle puolet esiintymistä, 44 esiintymää, viittaa tapauksiin, joissa nousijana on ihminen. Yhdeksi skemaattiseksi predikaatiksi esitän niitä tapauksia, joissa IHMINEN NOUSEE KÄVELLEN. Liike voi olla portaiden astumista (esimerkki 1) tai kävelyä ylöspäin johtavaa väylää pitkin (esimerkki 2). Väylän on oltava

vähintään niin kalteva, että käsitteistäjä ymmärtää sen nousevaksi, mutta enintään niin jyrkkä, että ihminen kykenee vielä nousemaan sitä yksinomaan jaloin.

- (1) Nousen pari porrasaskelmaa ja astun sisään Sanlian-kirjakaupan lasiovesta. (HS-korpus, 605662)
- (2) Tornille pääsee nousemalla muutaman sata metriä harjulle auto- ja tiemuseo Mobilian pihalta lähtevää polkua pitkin. (HS-korpus, 821015)

Skemaattisen IHMINEN NOUSEE KÄVELLEN -predikaatin elaboraatioiksi sopivat neljä esiintymää, joissa ESIINTYJÄ NOUSEE LAVALLE (esimerkki 3), ja kaksi esiintymää, joissa URHEILIJAN NOUSEE PALKINTOKOROKKEELLE (esimerkki 4). Näissä predikaateissa ihminen nousee spatiaalisessa tilassa jalkavoimin, mutta lisäksi predikaation kehys rikastuu ja nousija hahmottuu joko esiintymisen tai urheilukilpailun kognitiivista aluetta vasten. Palkintokorokkeelle nouseminen alkaa jo toisaalta lähestyä abstraktia liikettä, jossa urheilija ei nousekaan käsin kosketeltavalle palkintokorokkeelle vaan jollekin abstraktin tulostaulun sijoitukselle (ks. alaluku 4.1.2).

- (3) Viimeiseksi lavalle nousee alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti Lou Reed. (HS-korpus, 14197)
- (4) Muutamaa minuuttia myöhemmin nousi hän yhdessä Suvivuon ja Syrjäsen kanssa palkintokorokkeelle noutamaan palkintoaan sekä sen jälkeen 5746:n katselijan pyynnöstä aloittamaan kunniakierroksen Eläintarhan kentän hiilimurskalla. (HS-korpus, 723935)

Loivaa väylää pitkin noustaankin myös silloin, kun IHMINEN NOUSEE POLKUPYÖRÄLLÄ, mutta nyt liikkeeseen osallistuu väline (esimerkki 5). Väylän jyrkkyys taas kasvaa yhdessä esiintymässä, jossa rock-konsertin kävijä kertoo, ettei vahvakaan olisi voinut nousta konsertin tungoksesta ylös (esimerkki 6). Ymmärrän esiintymän niin, että nouseminen olisi edellyttänyt jalkojen lisäksi käsivoimia samoin kuin vaikkapa tikkaille tai puuhun nouseminen. Tällaisen neljällä raajalla tapahtuvan nousemisen yhteiseksi nimittäjäksi oletan IHMINEN NOUSEE KIIVETEN -predikaatin, jolla on edelleen elaboraationaan IHMINEN NOUSEE TUNGOKSESTA. Toisin kuin pelkkien jalkojen avulla noustaessa neljää raajaa käytettäessä väylä voi olla vaikka pystysuora.

- (5) Keskiviikon etappi päättyi rajuun nousuun, jossa noustiin 26 km:n matkalla 1200 metriä. (HS-korpus, 425157)
- (6) ”Paine oli kova, eikä vahvakaan olisi voinut nousta sieltä ylös”, kaaoksesta pelastunut suomalainen kertoi (HS-korpus, 86065)

Neljään ihmisen liikettä kuvaavaan esiintymään liittyy vesi. Kahdessa esiintymässä IHMINEN NOUSEE VEDESTÄ RANTAAN (esimerkki 7). Koska rantaan voi nousta joko kävellen tai kiipeämällä esimerkiksi laiturin tikkaita pitkin, esiintymät voivat kuulua kumman tahansa skemaattisen predi-

kaatin alle. Sen sijaan kahta muuta esiintymää, joissa UIMARI NOUSEE VEDEN PINNALLE (esimerkki 8) ja SUKELTAJA NOUSEE VEDEN ALLA (esimerkki 9), käsittelen omien predikaattinsa edustajina. Vedessä tapahtuva nouseminen eroaa ensinnäkin olennaisesti liikkumisesta maalla ja toiseksi esiintymät eroavat suuresti keskenään: uimari nousee käsi- ja jalkavoimin, mutta laitesukelluksessa sukeltaja säätelee liivinsä ilmanpainetta.

- (7) Ja kun valmennusjohto heitti vitsinä Rintalalle, että sitten verryttelemään, Rintala teki vielä rauhallisen loppusujuttelun pitkälle järven selälle ennen kuin nousi rantaan. (HS-korpus, 47637)
- (8) ”Välillä pitää nousta hengittämään”, Enni huomauttaa. (HS-korpus, 498957)
- (9) Lisään ilmaa liiviin, ja seuraavassa hetkessä olen nousemassa liian etäälle. (HS-korpus, 1096156)

Viidessä esiintymässä IHMINEN NOUSEE KULKUNEUVOON TAI KULKUNEUVOSTA. Kulkuneuvoina esiintyy aineistossani autoja (esimerkki 10) ja laivoja (esimerkki 11). Koska autoon ja laivaan nouseminen on varsin erilaista, niitä olisi perusteltua käsitellä myös itsenäisinä predikaatteina. Samoin voisi menetellä kulkuneuvon menemisen ja kulkuneuvosta poistumisen kanssa. *Nousta*-verbi on sikäli monikäyttöinen, että sillä voi viitata molempiin tilanteisiin riippumatta siitä, liikutaanko ylös vai alas. Suurelta risteilijältä nousta maihin, vaikka todellisuudessa satamaterminaaliiin laskeudutaan metri kaupalla, ja kesämökilläkin voi sanoa nousevansa soutuveneeseen, vaikka se olisi laituria matalammalla. Tämän näennäisen ristiriidan voi selittää metonymian avulla. Kulkuneuvon nouseminen ja siitä poistuminen ovat lopultakin niin samanlaisia tapahtumia, että *nousta*-verbi on voinut laajentua kuvaamaan niitä molempia (ks. Hakulinen 1966: 8–10).

- (10) Noin 20-vuotias, 170–180-senttinen tummahiuksinen hoikka mies nousi kyytiin Espoon keskustan tolpalta ja jäi pois Kylävainionkujalla. (HS-korpus, 642180)
- (11) Färsaarten poliisi onnistui sunnuntai-iltana nousemaan Sea Shephardin Ocean Warrior-alukselle ja antoi järjestön johtaja Paul Watsonille 45000 markan sakot ulkomaalaislain rikkomisesta. (HS-korpus, 781495)

Metonymiaa tarvitaan selittämään myös esimerkin 12 esiintymää, jossa uimahyppääjän *hypyt* nousevat hallituina korkeuksiin. Hypyt edustavat samantyyppistä tapausta kuin Sivosen (2005: 58) esimerkki, jossa tennispallojen *kierrelyönnit* kaartavat. Lyönnit ja hypythän eivät varsinaisesti nouse, vaan liikkujana on joko hyppääjä tai tennispallo. Molemmissa tapauksissa lauseen subjekti on abstrahoitu varsinaisen muuttujan liikkeestä. Näitä tapauksia voi pitää metonymisinä laajentumina, joissa predikaation osoittama hahmo muuttuu toiseksi. (Mts. 58.) Noudatan tässä työssä Sivosen (2005: 58) periaatetta enkä erottele tämäntyyppisiä tapauksia omiksi ryhmikseen, koska predikaation kehys pysyy niissä metonymiasta huolimatta samana. Uimahyppääjän nousemiselle täytyy tiettenkin siitä huolimatta olettaa oma UIMAHYPPÄÄJÄ NOUSEE KORKEUKSIIN -predikaattinsa, jossa ih-

minen nousee ponnistamalla laudalta ja joka kytkeytyy uimahyppy-nimisen urheilulajin kognitiiviseen alueeseen.

- (12) Pitkin kilpailua yleisö puhkeksi (sic!) aika ajoin villiin kannustukseen, kun Puhakan hyppy nousivat hallituina korkeuksiin. (HS-korpus, 272539)

Yhdeksän objektiivisen liikkeen esiintymää kuvaa lähinnä ihmisen asennonmuutosta eli enimmäkseen sitä, että IHMINEN NOUSEE SEISOMAAN. Viidessä tapauksessa IHMINEN NOUSEE TUOLILTA (esimerkki 13) ja kolmessa tapauksessa IHMINEN NOUSEE SÄNGYSTÄ (esimerkki 14). Yhteen jälkimmäisistä tapauksista liittyy vahvasti tajunnantilan muutos, siirtyminen unitilasta valvetilaan (esimerkki 15). Pystyasento on laajentunut metonymisesti merkitsemään valvetilaa, koska ihmiset ja valtaosa muista nisäkkäistä nukkuvat makuuasennossa (ks. esim. Lakoff & Johnson 1981: 15). Kohtelenkin esimerkin 15 esiintymää omana IHMINEN NOUSEE UNILTAAN -predikaattinaan, jossa asennonmuutokseen yhdistyy tajunnantilan muutos. Lisäksi aineistossani on yksi esiintymä, jossa IHMISEN RUUMIINOSA NOUSEE (esimerkki 16). Tähän esiintymään liittyy kulttuurista tietoa siitä, että etusormen nostamisella ilmaistaan Suomessa tavallisesti tyytymättömyyttä. Eleiden tutkijat kutsuvat tällaisia eleitä embleemeiksi, joilla oma idiomaattinen, puheesta riippumaton merkityksensä¹⁴.

- (13) Tervettä järkeä ja hyviä pöytätapoja kunnioittaen yritin ensimmäisellä kerralla pääruoan jälkeen nousta huuhtelemaan lusikkani läheisessä pesualtaassa. (HS-korpus, 161955)
- (14) Miehet eivät nousseet vuoteesta ennen kuin maja oli lämmin ja pöytä katettu. (HS-korpus, 76443)
- (15) Mutta koputtelijoita juuri odottelenkin; eikös kunnan kyläkauppias nouse makeimmilta uniltaan asiakaita palvelemaan? (HS-korpus, 685947)
- (16) Entisen opettajan etusormi nousee vieläkin helposti. (HS-korpus, 437750)

Joissakin *nousta*-verbin esiintymissä liikkujia ei nouse lainkaan. Näin on ensinnäkin seitsemässä esiintymässä, jotka ovat peräisin urheilu-uutisista ja joissa PELAAJA NOUSEE VASTUSTAJAN PÄÄTYYN (esimerkki 17). Pelikentät ovat aina tasakorkuisia, joten pelaajan nousemisen täytyy olla metaforinen laajentuma VASTUSTAJAN PUOLI ON YLHÄÄLLÄ. Ekstension syitä voi vain arvailla. Kysymys voi olla siitä, että vastustajan maalille eteneminen on toivottava tila ja että se edellyttää samanlaista ponnistelua, jota ylöspäin nouseminenkin tavallisesti vaatii. Toinen mahdollinen selitys olisi se, että oman joukkueen pääty kuvataan usein alhaalla ja vastustajan pääty ylhäällä, kun pelitilanteista piirretään kaavioita. *Nousta*-verbi on voinut irtaantua tällaisesta käytöstä kuvaamaan myös konkreettisia pelitilanteita. Joka tapauksessa kyseessä on hyvin konventionaalinen tapa kielentää pelikentällä liikkumista.

---

¹⁴ Eleiden tutkimuksesta ks. esim. Minna Vanhasalon artikkeli *Eleet – osa kieltä ja kulttuuria* (Kielikuvia 1/2013).

- (17) Italia aloitti ottelun yhdellä kärjellä, kun AS Roman Delvecchio oli piikissä ja seurakaveri Totti nousi hänen takaansa hyökkäyksiin mukaan. (HS-korpus, 197341)

Vertikaalista liikettä ei sisälly myöskään yhdeksään esiintymään, joissa KILPA-AJAJA NOUSEE JOHTOPAIKALLE (esimerkki 18). Näissä tapauksissa YLHÄÄLLÄ ON KILPA-AJON JOHTOPAIKKA. Myös tämä metafora voisi perustua siihen, että johtopaikalle pääseminen vaatii kovaa ponnistelua, mutta pidän uskottavampana selityksenä sitä, että liikkuminen abstraktisella tulostaululla olisi laajentunut kuvaamaan kilpa-ajajien konkreettista liikettä. Selitystä tukee se, että esiintymät muodostavat liukuvarajaisen jatkumon esimerkin 18 kaltaisista konkreettisista esiintymistä esimerkin 19 kaltaisiin abstrakteihin esiintymiin. On vaikea nähdä, mikä muu olisi voinut aiheuttaa metaforisen hahmotuksen kuin abstraktisen tulostaulun projisoiminen kilparadalle. Metaforista hahmotusta on saattanut tukea esimerkiksi se, että kilpa-ajojen televisiolähetyksissä kilpailijoiden nimet nousevat ja laskevat tulostaululla sitä mukaa kuin ajajat ohittavat toisiaan. Tällaista tekniikkaa käytettiin esiintymien kirjoitushetkellä ainakin formulakilpailujen lähetyksissä, ja seitsemässä esiintymässä nousijana onkin juuri formulakuljettaja¹⁵.

- (18) Viiteen otteeseen pääjoukolta karannut Pantani ja lopussa rinnalle noussut Armstrong saivat osuudella saman ajan. (HS-korpus, 980176)
- (19) Tempullaan Armstrong nousi kokonaiskilpailun johtoon yli neljän minuutin turvin ja on nyt tiukasti kiinni toisessa perättäisessä Tourin voitossa. (HS-korpus, 784981)

Kymmenessä esiintymässä nousijana on eläin. Esiintymien taustalle voisi olettaa skemaattisen ELÄIN NOUSEE -predikaatin, mutta se jäisi kovin abstraktiseksi. Esimerkiksi kalalla, joka nousee pyrstönsä avulla joen yläjuoksulle, ja linnulla, joka nousee siivillään korkeuksiin, on vain vähän yhteistä. Siksi käsittelen kutakin eläinlajia omana predikaattinaan. Viidessä esiintymässä KALA NOUSEE YLÄJUOKSULLE (esimerkki 20). Vaikka kalan nouseminen on – koskia ja kalaportaita lukuun ottamatta – varsin loivaa, se on silti ilmeisen helppo käsittää ylöspäin suuntautuvaksi liikkeeksi. Suhteutuspisteenä toimii vesi, jonka tiedetään virtaavan aina korkeammalta matalammalle. Hyvin erityyppistä eläinkunnan liikettä edustavat kaksi esiintymää, joissa LINTU NOUSEE: toisessa leivo nousee korkeuksiin ja toisessa kotka siivilleen (esimerkki 21). Lisäksi yhdessä esiintymässä kuvataan sitä, että KÄÄRME NOUSEE KOLOSTAAN (esimerkki 22).

- (20) Joessa on aloitettu Strömsbergin kalaportaan rakentaminen. Kun se valmistuu, kalat pääsevät ainakin teoriassa nousemaan jokea noin 20 kilometriä Askolan Vakkolaan saakka. (HS-korpus, 809524)

---

¹⁵ Koska autourheilu ja jääkiekon ja jalkapallon kaltaiset joukkuepelit ovat Suomessa verrattain uusi ilmentys, vanhat urheiluselostukset saattaisivat tarjota hyvän mahdollisuuden jäljittää VASTUSTAJAN PUOLI ON YLHÄÄLLÄ ja KILPA-AJON JOHTOPAIKKA ON YLHÄÄLLÄ -metaforien syntyä tarkemmin.

- (21) ”(...) Mutta jos nousee siiville kuin kotka, niin sitten”, Raitio naurahtaa. (HS-korpus, 820820)
- (22) Talvi oli käärmeille runsaan lumen ansiosta suotuisa, joten ne nousivat keväällä koloistaan runsaslukuisina. (HS-korpus, 136441)

Kala on nousijana myös kahdessa esiintymässä, joissa JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA (esimerkki 23). Näissä esiintymissä kalat eivät kuitenkaan liiku omin voimin vaan ihmiset pyytävät niitä. Liikkeen aiheuttajan kannalta esiintymät ovatkin lähempänä esimerkiksi jäljempänä mainittavaa maljan nousemista kuin kalan nousemista yläjuoksulle. Esiintymät on tulkittava metonymiseksi laajentumaksi, jossa yksi kalastamisen osa, saaliin nousu vedestä, on alkanut merkitä koko kalastustapahumaa. Predikaatti liittyy siten kolmiulotteisen avaruuden lisäksi ainakin toiseen kognitiiviseen alueeseen, kalastuksen käsitekompleksiin. Saalis on ainakin ennen vanhaan ollut niin tärkeä osa kalastusta, että on varsin luontevaa, että juuri se on valikoitunut ilmauksen hahmoksi.

- (23) Kolmen ruukin raunioilla Teijo eli rautapajoista 400 vuotta sitten, nyt tekojärvistä nousee lohta (HS-korpus, 822028)

Ihmisten ja eläinten lisäksi *nousta*-verbin muuttujana esiintyy monenkirjava joukko erilaisia elottomia objekteja. Omaksi predikaatikseen sietää erottaa ensiksikin esiintymät, jotka kuvaavat sitä, että JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS (esimerkki 24). Tämän predikaatin elaboraatioita on aineistossani peräti 23 kappaletta eli noin neljännes objektiivista liikettä edustavista esiintymistä. Suurta määrää selittää se, että sanomalehtiutisissa kerrotaan usein ajankohtaisista rakennustöistä. Predikaatin muuttujana voi olla esimerkin 24 kaltainen pysyvä rakennus mutta myös esimerkiksi *kivimuuri, kiviaita, kirkkaanväriset aitaukset, maan suurimmat tuulivoimalat, musiikkiohjelmaa tarjoileva suuri juhlateltha* tai kokonainen *asuin- ja virkistysalue*. Katson skemaattisen predikaatin sanktioivan myös esimerkin 25 esiintymän, jossa muuttujana ovat purjeveneiden mastot. Muuttuja sijoittuu usein lauseen loppuun predikaatin jälkeen, ja neljässä tapauksessa se on partitiivissa. Poikkeuksellista on myös se, että näyttämönä toimii lähes aina tulosijainen lauseke, joka implikoi, että muutoksen jälkeen näyttämölle on ilmestynyt uusi asia (ks. ISK § 1236). Kuten kalastukseen viittaavan JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA -predikaatin, myös tämän predikaatin voi nähdä metonymisenä laajentumana, jossa rakennuksen silhuetin silminnähtävä nouseminen on alkanut edustaa koko monimutkaista rakentamisprosessia.

- (24) Kauppakeskuksen viereen, Porkkalankadun puolelle nousee myöhemmin uutta toimistotilaa HTC Helsingin teknologiakeskuksen käyttöön. (HS-korpus, 8117).
- (25) Mastometsä nousee pian Helsinkiin
Pohjoissatamaan rantautuu lähes sata alusta
Kaukaisimmat vieraat saapuvat Australiasta (HS-korpus, 441975)

Ihmisten toiminta liittyy keskeisesti myös yhdeksän muun elottoman objektin nousemiseen. RAKENNUS NOUSEE viidessä esiintymässä, joissa liikutaan kahdella työmaalla. Toisessa tapauksessa nousijana on *herrojen hirsisauna*, joka nousi toimistotalon kattoterassille kuudenteentoista kerrokseen, ja toisessa kokonainen Keravan rautatieasema, joka nousi peruskorjauksessa uusille perustuksilleen (esimerkki 26). Ihminen on toiminnan perimmäisenä aiheuttajana myös kolmessa esiintymässä, joissa LENTOKONE NOUSEE (esimerkki 27), ja yhdessä esiintymässä, jossa MALJA NOUSEE (esimerkki 28). Molempien predikaattien kehyksenä on kompleksinen matriisi, johon kuuluu spatiaalisen tilan ohella muitakin kognitiivisia alueita. Edellisessä tapauksessa niihin sisältynee tietoa esimerkiksi lentämisestä ja lentomelusta ja jälkimmäisessä tapauksessa taas länsimaisesta tapakulttuurista.

(26) Keravan rautatieasema nousee tämän kuun lopussa metrin ilmaan. (HS-korpus, 965904)

(27) Poikkeusreitit koskevat arkisin kello 9–16 nousevia lentokoneita. (HS-korpus, 774596)

(28) Nuorten merikarhujen myhäily paistoi leveänä aaltojen yli ja mineraalivesipullot nousivat, kun puolalainen koulualus Tornado kiersi kasuunin ympäri kohti Helsinkiä. (HS-korpus, 807543)

Aineistoni muiden elottomien objektien nousemiseen ihmisellä ei ole juuri nokan koputtamista, paitsi tietysti käsitteistäjänä. Erityisen kirkkaasti ihmisen tekemien käsitteistysten merkitys heijastuu kolmesta esiintymästä, joissa AURINKO NOUSEE (esimerkki 29). Aurinkohan ei sinänsä nouse eikä laske vaan Maa pyörii akselinsa ympäri ja ihmisestä vain näyttää, että Aurinko laskee ja nousee. Auringon nouseminen ja laskeminen ovat niin konventionaalisia yksiköjä, ettei niihin tule tavallisesti kiinnittäneeksi lainkaan huomiota.

(29) Taiteilijan työpäivä alkaa aamuviideltä, kun hän ponnahtaa vuoteestaan auringon noustessa. (HS-korpus, 285855)

Neljässä esiintymässä maan tai veden PINTA NOUSEE (esimerkki 30). Kahdessa esiintymässä muuttujana on *vesi* ja yksissä *vedenpinta* ja *vuorijonot*. Veden ja vuorijonojen nousulle voisi toki olettaa vielä omat predikaattinsa, jotka olisivat skemaattisemman PINTA NOUSEE -predikaatin elaboratioita. Yhdessä esiintymässä puolestaan rusinat nousevat nesteen pintaan eli yleisemmin ilmaistuna ESINE NOUSEE NESTEEN PINTAAN (esimerkki 31). Lisäksi aineistossa on kaksi esiintymää, joissa KAASU NOUSEE. Toisessa esiintymässä *Saharan lämpimät ilmamassat nousevat nyt hyvin korkealle* (HS-korpus, 429781) ja toisessa viemäreistä nousee ilmaa leikkaussaliin (esimerkki 32).

(30) Veden noustua riittävästi paikallisen kasvikoulun oppilaat kävivät istuttamassa alueelle vesikasveja. (HS-korpus, 204479)

(31) Kun rusinat ovat nousseet siman pintaan, sima on valmista. (HS-korpus, 882380)

- (32) Voi vain kuvitella, mitä tapahtuu esimerkiksi sairaalassa, jossa tällaista ilmaa nousee leikkaussaliin. (HS-korpus, 1053410)

Jo *nousta*-verbin objektiivista liikettä edustavien esiintymien analyysi on poikanut laajan joukon predikaattiehdokkaita. Yhteenvedon predikaateista esitän taulukossa 4. Predikaattien paljouden keskellä on hyvä muistaa, ettei tutkielmani tarkoituksena ole kuvata tyhjentävästi tutkittavien verbi-en kaikkea mahdollista käyttöä ja että aineistoni avaa niiden polysemiaan vain yhden näkökulman. Samalla predikaattien paljous viittaa toki myös siihen luvun alussa mainittuun seikkaan, että *nousta*-verbi on merkitykseltään varsin yleinen nousemisverbi ja sopii siksi viittaamaan hyvin monenlaisiin kielenulkoisiin tilanteisiin.

Taulukko 4. Objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN NOUSEE (43)	KÄVELLEN	POLKUA (1)
		PORTAITA (1)
		ESIINTYMISLAVALLE (4)
		PALKINTOKOROKKEELLE (2)
		KULKUNEUVON (5)
	KIIVETEN	VEDESTÄ RANTAAN (2)
		TUNGOKSESTA (1)
	POLKUPYÖRÄLLÄ	TIETÄ (1)
	UIMALLA	VEDEN PINNALLE (1)
	SUKELLUSLAITTEISTOLLA	VEDEN ALLA (1)
	HYPPÄÄMÄLLÄ	UIMAHYPYN (1)
	SEISOMAAN (7)	TUOLILTA (5)
		SÄNGYSTÄ (2)
	KILPA-AJAJA NOUSEE JOHTOPAIKALLE (9)	
	PELAAJA NOUSEE VASTUSTAJAN PÄÄTTYYN (7)	
RUUMIINOSA NOUSEE (1)	SORMI (1)	
ELÄIN NOUSEE (8)	KALA NOUSEE YLÄJUOKSULLE (5)	
	LINTU (2)	KORKEUKSIIN (1)
		SIIVILLEEN (1)
	KÄÄRME NOUSEE KOLOSTAAN (1)	
ESINE NOUSEE (44)	JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS (23)	
	RAKENNUS (5)	
	LENTOKONE (3)	
	AURINKO (3)	
	JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA (2)	
	KAASU (2)	
	PINTA (4)	VEDEN PINTA (3)
		VUORIJONO (1)
	ESINE NOUSEE NESTEEN PINTAAN (1)	
	MALJA (1)	

4.1.2 Abstraktinen liike

Konkreettinen käsin kosketeltava liike alkoi häipyä taka-alalle jo muutamassa objektiivista liikettä edustavassa esiintymässä. Kun esimerkiksi nousee aamulla ylös sängystä, vähintään yhtä tärkeää kuin muuttaa asentoaan on siirtyä unitilasta valvetilaan. Silloin kun tajunnantilanmuutos on ilmauksen korosteisena kuviona ja konkreettinen liike jää taustalle, pidän esiintymää abstraktisen IHMINEN NOUSEE UNILTAAN -predikaatin toteumana. Ero konkreettiseen IHMINEN NOUSEE SÄNGYSTÄ -predikaattiin on tosin veteen piirretty viiva, sillä sängystä ja unilta nouseminen ovat saman taustuman kaksi eri puolta. Tästä eteenpäin konkreettinen liike loppuu kuitenkin tykkäänään, kun siirryn tarkastelemaan abstraktissa kehyksessä liikkuvia nousijoita.

Olen luokitellut abstraktit esiintymät eri tavoin kuin objektiiviset esiintymät. Abstrakteissa esiintymissä ei ole mielekästä lähteä liikkeelle nousijasta, sillä abstraktissa kehyksessä hyvin eriytyypisetkin nousijat voivat liikkua tismalleen samalla tavalla¹⁶. Esimerkiksi kahvipöytäkeskustelussa voi nousta esiin niin naapurin Matti, hänen lemmikkikäärmeensä kuin kysymys kerrostalon turvallisuudesta. Siksi olen luokitellut esiintymät sen perusteella, minkälaisia orientaalisia metaforia ne edellyttävät tullakseen ymmärretyiksi eli MITÄ ON YLHÄÄLLÄ. Toisissa tapauksissa ylhäällä on parempi, toisissa tapauksissa taas enempi tai näkyvämpi. Muutamat rakenteellisiin metaforiin perustuvat esiintymät käsittelen erikseen alaluvun lopussa. Orientaalisen ja rakenteellisen metaforan yhdistelmään perustuvat metaforakimput mainitsen erikseen kunkin orientaalisen metaforan yhteydessä. Jo tässä vaiheessa on syytä korostaa, ettei eri orientaalisten metaforien välille ole aina mahdollista vetää selvää rajaa. Jokaisella on paitsi prototyyppiset myös perifeeriset esiintymänsä, jotka hipovat yhtä tai useampaa muuta tyyppiä.

Tarkempaa jaottelua olen tehnyt sen mukaan, minkälainen nousija on ja mitä kognitiivisia alueita vasten se hahmottuu. Nousija voi kulkea esimerkiksi talouselämän, urheilukilpailun tai ihmisen lämpöaistin raameissa. Kognitiivisiin alueisiin liittyy ongelma sopivasta kuvaustarkkuudesta. Käsittelen esimerkiksi erilaisten rahamäärien nousua yhtenä könttänä, vaikka äärimmillään jokaisen esiintymän voisi katsoa oman luokkansa edustajaksi: rahamääristä voisi erottaa tulot, tuloista palkat, palkoista kuukausipalkat, kuukausipalkoista valtion työehtosopimuksen mukaiset kuukausipalkat ja niistä edelleen vaikka erään valtion työntekijän viime kuun palkan. Tällainen kuvaus jäisi kuitenkin pelkäksi luetteloksi, joka ei auttaisi hahmottamaan predikaattien välisiä yhteyksiä, niiden järjestäytymistä.

---

¹⁶ Airola (1995: 75–77) lähtee liikkeelle muuttujan tyypistä, mikä aiheuttaa mielestäni hankaluuksia. Airola (1995: 60) esimerkiksi olettaa, että AJATUS NOUSEE MIELEEN olisi laajentuma AURINKO NOUSEE -predikaatista, joka spesifioi muutujakseen konkreettisen selvärajaisen elottoman olion. Näkyviin ilmestymisen mielikuva liittyy kuitenkin yhtä lailla kaikkeen *nousta*-verbin konkreettiseen käyttöön riippumatta siitä, onko muuttuja elollinen vai eloton, rajattu vai rajamaton tai onko liike lokomotionaalista vai asennonmuutosta. Siksi ekstension lähteenä on otaksuakseni voinut toimia mikä tahansa konkreettinen nouseminen.

Suurin osa *nousta*-verbin abstrakteista esiintymistä viittaa erilaisten määrien kasvamiseen. Esiintymiä yhdistää se, että ne perustuvat ensisijaisesti konseptuaaliseen metaforaan ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja niissä nousija siis taivaltaa kohti alati suurenevaa määrää. Tähän joukkoon olen lue-
nut 193 esiintymää 400:sta eli 48 prosenttia kaikista abstrakteista esiintymistä. Esiintymien yhtei-
seksi nimittäjäksi oletan skemaattisen MÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin, jolle voi esittää kuvaustarkkuu-
desta riippuen vaihtelevan määrän elaboraatioita.

Yhden suuren alaryhmän muodostavat talouselämän kognitiiviselle alueelle sijoittuvat esiin-
tymät, joita on 115 eli 60 prosenttia MÄÄRÄ NOUSEE -tyypin esiintymistä ja 29 prosenttia kaikista
abstrakteista esiintymistä (esimerkki 33). Suurta määrää selittää se, että sanomalehdissä käsitellään
runsaasti talouteen liittyviä aiheita, mutta predikaattia voitaneen silti pitää yleisestikin varsin koros-
teisena¹⁷. Yhteistä esiintymille on se, että niissä RAHAMÄÄRÄ NOUSEE. Tyypin nousijoina esiintyvät
aineistossani esimerkiksi *alan työntekijöiden tuntiansiot, asuntojen ja kiinteistöjen hinnat, elintaso,*
jättemaksut, kirjan kokonaismyynti, kustannukset, palkkio, potilaan haavoittaman hoitajan korvaus,
tutkimusvarojen pimitykset, yhtiön kurssi ja paikallispuhelun puhelukohtainen hinta. Päämäärä on
mukana 41 esiintymässä. Se on tavallisesti rahasumma, mutta nousija voi nousta myös esimerkiksi
huikeaksi, arvaamattoman suureksi tai pilviin. Lähtökohta on harvinaisempi. Se on kahdeksassa
esiintymässä.

(33) Oluen hinta Helsingin ydinkeskustan ravintoloissa nousee yhä. (HS-korpus, 641483)

Kun käsitellään osakkeiden hintoja, on varsin tavallista, että yhtiö edustaa metonymisesti
osakettaan ja sen hintaa (esimerkki 34). Aineistossani on lisäksi yksi esiintymä, jossa puhutaan po-
liitikon osakkeista (esimerkki 35). Ilmauksessa on hyödynnetty samaa orientaalisista metaforaa
ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ, joka yhdistää kaikkia MÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin toteutumia, mutta li-
säksi siinä on käytetty rakenteellista metaforaa POLIITIKKO ON OSAKEYHTIÖ, tarkemmin sanottuna
POLIITIKON KANNATUS ON OSAKEYHTIÖN OSAKE. Metaforisen siirron tekee mahdolliseksi se, että
poliitikot ja yritykset jakavat keskenään joitakin samankaltaisia ominaisuuksia, kuten esimerkiksi
sen, että molemmat havittelevat mahdollisimman laajaa suosiota. Siksi poliitikon kannatuksen nou-
su voidaan ymmärtää yrityksen osakkeen hinnan nousemisen avulla: mitä korkeampi hinta, sitä
korkeampi kannatus.

(34) Helsingissäkin Nokia nousi useita prosenteja vetäen Hex-indeksin mukanaan plussalle. (HS-korpus,
955604)

¹⁷ Langackerin (1987: 380) mukaan skemaattisen verkon solmun korosteisuuteen vaikuttavat ainakin domaanin keskei-
syys ja solmun vakiintuneisuuden aste, joka oletettavasti korreloi sen esiintymistaajuuden kanssa. Rahamäärän nousu
tuntuu molemmalta kannalta katsoen korosteiselta: rahamäärien domaanin on varsin keskeinen ja ainakin tämän tut-
kielman aineistossa erilaisten rahamäärien nousu myös toistuu usein. Korosteisuus on Leinon (1999: 161) käänös.

- (35) Tuomioja on paljon Lipposta selkeämmin puolustanut pohjoismaista hyvinvointimallia ja tiukkaa verotusta, joten ei ole ihme, että hänen osakkeensa ovat nousseet niiden sosiaalidemokraattien silmissä, jotka Sdp:n viime puoluekokouksessa vaativat linjan korjausta ”pari piirua vasemmalle” -hengessä. (HS-korpus, 451519)

Analyysin kannalta tällaiset monista metaforisista koostuvat metaforakimput ovat visaisia. Olen päätenyt siihen, että mainitsen ne erikseen kunkin orientaalisen metaforan käsittelyn yhteydessä, vaikka orientaalinen metafora näytteleeekin niissä vain sivuroolia. Esimerkiksi poliitikon osakkeiden ymmärtämisen avain on rakenteellinen metafora POLIITIKKO ON OSAKEYHTIÖ ja *nousta*-verbin tehtäväksi jää kertoa, mitä osakkeille tapahtuu. Voisivathan poliitikon osakkeet yhtä hyvin *laskea* tai *romahtaa*¹⁸. Se, että lähdän siitä huolimatta liikkeelle orientaalisista metaforista, perustuu tutkimuskohteeseeni, suomen kielen nousemisverbeihin, joiden abstraktinen käyttö pohjautuu pääosin orientaaliin metaforiin. Metaforakimppuja on niin vähän, että ne voi mainita erikseen. Kolmanneksi on joitakin sellaisia abstrakteja esiintymiä, jotka eivät perustu orientaaliseseen metaforaan lainkaan. Nämä harvat tapaukset käsittelen aivan alaluvun lopussa.

Erilaisten rahamäärien nousua yhdistää se, että niissä liikutaan varsin korkealla abstraktiotasolla. Onhan rahatalous täysin yhteiskunnallisen kehityksen tulosta. Määrän nouseminen voi kuitenkin liittyä myös suoraan ihmisen aistihavaintoihin, kuten seitsemässä esiintymässä, jossa LÄMPÖTILA NOUSEE (esimerkki 36). Suoraan havaintoon voivat pohjautua myös esiintymät, joissa PAINE NOUSEE (esimerkki 37), PAINO NOUSEE (esimerkki 38) ja MELU NOUSEE (esimerkki 39). Niitä on aineistossani yksi kutakin, ja niiden voi katsoa sijoittuvan kognitiivisille perusalueille (ks. Leino 1999: 74–75). Viidessä esiintymässä nousijana on sitä vastoin *vauhti*, *tempo*, *teho* tai *pulssi*. Niiden yhteiseksi nimittäjäksi esitän NOPEUS NOUSEE -predikaattia, jossa yhdistyy muutoksen määrä suhteessa siihen kuluneeseen aikaan (esimerkki 40).

- (36) Torstaina lämpötila Istanbulissa nousi 46 asteeseen, mikä sanomalehtien mukaan oli kuumin päivä 80 vuoteen. (HS-korpus, 1059468)
- (37) Jos samalla painekin nousee, vesi nesteytyy. (HS-korpus, 208021)
- (38) Samaan aikaan tuonti meritse kasvoi 7,2 prosenttia ja nousi 16 miljoonaan tonniin. (HS-korpus, 789649)
- (39) Jos mukana sointihuipuissa ovat vielä patarummut ja lautaset, melu orkesterimontun oikeasta laidasta nousee niin kovaksi, että ääni vasemmasta laidasta peittyy liikaa. (HS-korpus, 158024).
- (40) Vuositasolla kasvuvauhti nousi 3,4 prosenttiin, kun ekonomistit odottivat 3,2 prosentin kasvua. (HS-korpus, 947635)

¹⁸ Sivonen (2005: 66) viittaa samaan asiaan toteamalla, että kauttaaltaan metaforisen ”ilmauksen metaforisuus ei rakennu ainoastaan verbin varaan (...) vaan kyse on laajemmasta konstruktiosta, joka muodostaa metaforisen ilmauksen”. Sivosen (2005: 65–66) aineistossa vastaavanlaista tapausta edustaa esimerkiksi korppikotka kaartelee -metaforakonstruktio: *Jo ennen fuusiohankkeen kariutumista ruotsalainen Handelsbanken oli alkanut kaarrella Fokus Bankin ympärillä ja tarjoutunut ostamaan sen.*

LUKUMÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin alle olen sijoittanut monenkirjavan joukon erilaisia määrän kasvamista ilmaisevia esiintymiä (esimerkki 41). Esiintymiä on 41, ja niiden yhteisenä perustana pidän sitä, että ihminen kykenee erottamaan taustaa vastaan lukuisia hahmoja, luokittelemaan niitä ja lopuksi laskemaan niiden määrän. Nousijoina on erilaisia *määriä*, *saldoja*, *lukuja*, *lukemia* ja *tuloksia* mutta myös *tilauskanta* 'tilausten määrä', *raakapuun kokonaiskäyttö* 'käytettyjen raakapuiden määrä', *juuston kulutus* 'kulutetun juuston määrä', *työttömyys* 'työttömien määrä', *osallistuvuus* 'osallistujien määrä' ja *keski-ikä* 'keskimääräinen ikävuosien määrä'. Omana predikaattinaan käsitelen kolmea esiintymää, joissa KILPAILIJA NOUSEE VOITTOJEN MÄÄRÄSSÄ (esimerkki 42). Näissä esiintymissä nousijana on kilpahevonen ja tenniksenpelaaja, mutta paikan adverbialit *kuninkuuksien määrässä* ja *grand slam -voittojen määrässä* sijoittavat ne lukumäärän kognitiiviseen alueeseen.

- (41) Uhrien lukumäärän pelätäänkin nousevan ja pelastajien mukaan arviolta 58 ihmisen ruumiit ovat vielä mudan alla. (HS-korpus, 1020655)
- (42) Kuninkuuksien määrässä oriilla on mahdollisuus nousta kovimpien nimien tähän asti, Vieterin ja Vekselin rinnalle, viiteen kuun lopussa Joensuussa. (HS-korpus, 103389)

Aineistossa on lisäksi yksi esiintymä, joka edustaisi Sivosen (2005: 123) sanoin abstraktisen tason subjektiivista liikettä. Esiintymässä lentohäiriköinnin yleistyminen ilmaistaan toteamalla, että sen *suunta on ollut nouseva* (esimerkki 43). Esimerkissä liikutaan abstraktisessa tilastollisessa kehityksessä ja nousijana on lentohäiriköinnin määrä. Tavallisempaa olisi ilmaista asia niin, että lentohäiriköinnin määrä on noussut. Tässä tapauksessa määrää tarkastellaan kuitenkin ikään kuin siitä olisi piirretty viivadiagrammi, jossa määrää kuvaava viiva nousee. Käsitteistäjä havainnoi kuvitteellista viivaa vasemmalta oikealle ja tulkitsee sen nousevan. On toki mahdollista, että ilmaistyyppi on niin konventionaalistunut, ettei se enää edellytä joka käyttökerralla tällaista mentaalista nousemista. Miten asia onkin, oletan sen semanttiseksi navaksi SUUNTA NOUSEE -predikaatin.

- (43) Viranomaiset sanovat, että lentoraivoksi tai lentohäiriköinniksi kutsuttu käyttäytyminen on lisääntynyt pitkillä matkoilla huolestuttavasti: edellisvuonna tapauksia oli jo neljä kertaa enemmän kuin 1998. Suunta on ollut nouseva Suomessakin: Finnair antoi edellisvuonna 250 varoitusta häiriköinnistä, vaikka yhtään matkustajaa ei ole tietävästi vielä tuomittu vankilaan. (HS-korpus, 334850)

Siinä, missä lukumäärät ilmaisevat jonkin asian absoluuttista määrää, *prosentit*, *osuudet* ja *sii-vut* viittaavat suhteelliseen osuuteen. Siksi esitän niille omaa OSUUS NOUSEE -predikaattiaan, jonka elaboraatioiksi olen tulkinnut 11 aineistoni esiintymää (esimerkki 44). Osa näistä esiintymistä tosin leikkaa RAHAMÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin kanssa. Oma predikaattiaan edellyttää myös kolme esiintymää, joissa abstraktina nousijana oleva *arvo* viittaa hinnan asemasta merkitykseen (esimerkki 45). Tällöin kyse on ARVO NOUSEE -predikaatista. Samanlaista erityiskohtelua vaatii myös esimer-

kin 46 esiintymä, jossa tiet nousevat 80 kilometrin nopeusluokasta 100 kilometrin luokkaan. Esiintymässä eri nopeusrajoituksia tarkastellaan säiliöinä, joiden sisällä tiet ovat ja jotka ovat järjestyneet ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ -metaforan mukaan vertikaalisesti pienemmästä suurempaan. Tällainen säiliöön perustuva käsitteistäminen sopinee erityisen hyvin juuri hallinnolliseen työskentelyyn, jossa monitahoinen maailma täytyy pelkistää täsmällisiksi luokiksi. Esiintymän semanttisesta navasta käytän nimitystä TIET NOUSEVAT NOPEUSLUOKKAAN.

- (44) Liikevoittoprosentti nousi 0,2 prosenttiyksikköä 9,6 prosenttiin. (HS-korpus, 800651)
- (45) Maalien paino-arvo nousi muutenkin. (HS-korpus, 23933)
- (46) Osa niistä jäisi 80 kilometrin ja osa saattaisi nousta 100 kilometrin luokkaan, mutta suurin osa teistä tulisi uuden 70 kilometrin yleisrajoituksen piiriin. (HS-korpus, 734878)

Harvinaisempia ovat myös kaksi esiintymää, joissa YRITYS NOUSEE SUUREMMAKSI (esimerkki 47). Niissä orientaalisen ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan yhdistyy ontologinen SUURI ON ENEMMÄN -metafora. Nousijana oleva yritys käsitteistetään objektina, jolla on koko, ja koon kasvaminen viittaa yrityksen työntekijä- ja asiakasmäärän, liikevaihdon tai jonkin muun taloudellisen mittarin nousuun. Koska SUURI ON ENEMMÄN ja ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ, yritys voi nousta suuremmaksi. Jos sama asia haluttaisiin ilmaista ilman orientaalista metaforaa, voitaisiin esimerkiksi sanoa, että yritys kasvaa suuremmaksi. Jos taas ontologisesta metaforasta haluttaisiin eroon, nousijaksi täytyisi vaihtaa esimerkiksi asiakasmäärä tai liikevaihto, jolloin liike siirtyisi abstraktiselle numeroasteikolle.

- (47) Saunalahti nousee Suomen toiseksi suurimmaksi Soneran jälkeen (HS-korpus, 311951)

MÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin elaboraatiot edustavat ontologiselta kannalta hyvin erilaisia tapahtumia. Viime kädessä ne kaikki voi silti palauttaa konseptuaalisiin metaforiin ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja VÄHEMMÄN ON ALHAALLA. Metaforat perustunevat ihmisen kokemukseen siitä, että aineen pinta nousee, jos sitä kasaa pinoon tai säiliöön (ks. esim. Lakoff & Johnson 1981: 16). MÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin voi siten nähdä PINTA NOUSEE -predikaatin ekstensiona. Se, mikä kytkee kaikki edellä mainitut predikaatit tähän käsitteelliseen metaforaan, saattaa silti vaihdella. Esimerkiksi nopeuden nousussa motivaatio voisi liittyä siihen, että kun nopeus kasvaa, samassa ajassa kykenee etenemään pidemmän matkaa ja havaitsemaan enemmän asioita. Tämä kytkisi nopeuden määrään ja sitä kautta edelleen korkeuteen. Toinen kiinnostava nousija on lämpötila. Elohopealämpömittareiden aikakaudella tuntuu perin luonnolliselta, että lämmin on ylhäällä ja kylmä alhaalla, mutta ai-

emmin motivaation on täytynyt löytyä muualta¹⁹. Yksi mahdollinen selitys olisi se, että lämmin ilma nousee ylöspäin ja lämpö nostaa myös kasvit maasta ja eläimet koloistaan. Selitykset jäävät tietysti diakronisen aineiston puuttuessa arvailujen varaan.

Toiseksi aineistosta erottuvat ne esiintymät, jotka perustuvat nähdäkseni ensisijaisesti konseptuaaliseen metaforaan HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ. Tähän joukkoon olen luokitellut 106 esiintymää 400:sta eli 27 prosenttia abstrakteista esiintymistä ja käytän niitä yhdistävästä skemaattisesta predikaatista nimitystä NOUSTA PAREMMAKSI. Nyt huomio ei kiinnity enää määrään vaan laatuun. Tosiasiassa määrää ja laatua on toisinaan vaikea erottaa toisistaan, sillä määrän lisääntymiseen tuntuu usein liittyvän myös paremmaksi muuttumisen vivahteita. Taustalla saattaa olla länsimaiseen kulttuuriin liittyvä ideologia, jonka mukaan enemmän mielletään usein vähempää paremmaksi. Yleensä NOUSTA PAREMMAKSI -tyypin erottaa kuitenkin helposti. Siinä, missä MÄÄRÄ NOUSEE -tyypissä prototyyppisenä nousijana on mitattavissa tai määritettävissä oleva suure, NOUSTA PAREMMAKSI -tyypin nousijat ovat ihmisiä ja asioita, jotka nousevat parempiin asemiin. Liike ei siten tapahdu numeerisella asteikolla vaan vaihtelevilla sosiaalisilla arvoasteikoilla.

On syytä huomata, ettei hyvyyttä tarkastella tässä yhteydessä minkään tietyn etiikan teorian valossa vaan hyvyys riippuu nousijan näkökulmasta. Esimerkiksi pikku näpistelijä voi nousta taitavaksi talousrikolliseksi, vaikka varastamista pidetään yleisesti huonona asiana. Koska varkaan tavoitteena on hankkia rikoksillaan rahaa, varas on sitä parempi, mitä enemmän rahaa hän saa. Varasesimerkissä liikutaan siis pakostikin alamaailman asteikolla. Tämän huomaa siitäkin, että olisi kielenvastaista sanoa jonkun nousevan huonoksi varkaaksi, sillä se ei noudattaisi orientaalisia HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforaa. Tilannetta ei muuta se, että kunnon kansalaisten näkökulmasta huono varas olisi hyvää parempi. Vielä tätäkin räikeämpiä esimerkkejä voi keksiä mentaaliselle tulostaululle sijoittuvista tapauksista: Mentaalisella tulostaululla joku voi nousta vaikka kaikkien aikojen surkeimmaksi varkaaksi, sillä silloin häntä verrataan muihin varkaisiin ja voittajan valintakriteerit voidaan sopia kertaluonteisesti. Niinpä jos päätetään valita maailman huonoin varas, silloin kärkisijoille nousevat juuri huonoimmat varkaat. Koska voittamisen kriteeriksi on yhdessä sovittu huonous, se edustaakin hyvää ominaisuutta. Tilanne muistuttaa urheilukilpailuja, joissa niissäkin on täytynyt ensin laatia säännöt, joiden mukaan kilpailun voittaja valitaan.

Enemmistö NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin nousijoista on ihmisiä (esimerkki 48), mutta mukana on myös runsaasti urheilujoukkueita tai niitä metonyymisesti edustavia paikannimiä (esimerkki 49). Muuten nousijoiden joukko on varsin hajanainen. Paremmaksi voi nousta esimerkiksi *esitys*, *tapahtuma*, *hanke*, *runo*, *elokuva*, *tavaratalo*, *musiikki*, *loppuottelu* tai *kilpailukyky*. Esimer-

---

¹⁹ Sivonen (2005: 157) liittää *lämpötilan sahaamisen* paitsi sahaamisen metaforiseen käsitteistämiseen myös mielikuvaan elohopeapatsaan edestakaisesta liikkeestä perinteisessä lämpömittarissa. Sivonen (2005: 157) ennustaa, että *sahata*-verbin tämänkaltaisen käyttö muuttuu semanttisesti opaakimmaksi sitä mukaa kuin digitaaliset lämpömittarit syrjäyttävät perinteiset elohopeamittarit.

kissä 50 nousijana on tanssijoiden toiminnasta abstrahoitu *Tsuumin esitys*. Ero MÄÄRÄ NOUSEE -predikaattiin on varsin selvä: esitys ei pitene, sen hinta ei kallistu eikä tanssijoiden määrä kasva vaan pelkästään ihmisten arviot siitä paranevat. Skemaattisella tasolla nousijoita yhdistääkin lähinnä se, että niiden laadusta on mahdollista esittää arvioita. Hankalampaa tapausta edustaa esimerkiksi 51 esiintymä, jossa nousijana on *Suomen kilpailukyky*. Lisääntyykö kilpailukyky, vai paraneeko se? Esitän, että kilpailukyky on lopultakin enemmän kvalitatiivinen kuin kvantitatiivinen ominaisuus ja siksi se kuuluu ennemmin NOUSTA PAREMMAKSI kuin MÄÄRÄ NOUSEE -predikaatin elaboraatioihin.

- (48) Koko turnauksen vaihtopenkillä istunut saksalaissentteri nousi hetkessä kansallissankariksi. (HS-korpus, 24005)
- (49) Ranska nousi voittajaksi myös vieraalla maaperällä (HS-korpus, 197527)
- (50) Tsuumin esitys nousi tanssiviikon kärkeen (HS-korpus, 90106)
- (51) Suomen kilpailukyky on noussut ja valtion tulokehitys on hyvä. (HS-korpus, 1051070)

NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin päämäärinä esiintyy hyvin monenlaisia hyvänä pidettyjä tiloja ja ominaisuuksia. Nousija voi nousta esimerkiksi *maineeseen, suosioon, voittajaksi, maailman kärkeen, sankariksi, suureen rooliin, superliigaan, yleisön vetonaulaksi, ottelun ratkaisijaksi, miljonaariksi* tai *tenniksen historiaan*. Jo nämä muutamat esimerkit osoittavat senkin, että parempaan asemaan nouseminen voidaan esittää hyvin monin tavoin. Toisissa esiintymissä päämäärä nähdään säiliömäisenä tilana, jonka sisään nousta (nousta *maineeseen*), mutta sen voi käsittää myös väyläksi (nousta *maineen huipulle*). Translatiivisijainen predikatiiviadverbiaali tuntuu puolestaan häivyttävän liikkeen taka-alalle ja korostavan tilanmuutosta (nousta *tähdeksi*).

NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatille on mahdollista esittää lukuisia elaboraatioita sen mukaan, millä arvoasteikolla nousta. Selkeimmin omaksi ryhmäkseen erottuvat kilpaurheiluun liittyvät esiintymät. Omana predikaattinaan pidän ensinnäkin sitä, että URHEILIJAN NOUSEE SARJAAN (esimerkki 52). Näitä esiintymiä on aineistossani 13. Nousijana voi olla paitsi yksittäinen urheilija myös kokonainen joukkue, ja päämäärinä esiintyy kahdeksan kertaa *superliigaan* ja kertaalleen *liigaan, pääsarjaan, ykkösdivisioonaan, maanosan eliittiin, jalkapallon kansainvälisille kentille* ja *kansainvälisten kisojen finaaliin*. Yhdessä esiintymässä on ilmeinen kirjoitusvirhe: tulkiten *liigan* tarkoittavan siinä *liigaan*.

- (52) Voittaja nousee superliigaan ja kaksi heikonta putoavat kakkosdivisioonaan. (HS-korpus, 643907)

Varsin selvästi erottuvat myös 37 esiintymää, joissa urheilijat nousevat jollekin tietylle sijoitukselle: *viidenneksi, kuudenneksi, seitsemänneksi* ja niin edelleen (esimerkki 53). Niissäkin nous-

taan parempaan asemaan, mutta liike tapahtuu abstraktilla tulostaululla. Siksi käsittelen niitä omana URHEILIJAN NOUSEE SIOITUKSELLE -predikaattinaan. Translatiivisijaisten järjestyslukujen lisäksi päämäärinä esiintyy esimerkiksi *voittoon, voittajaksi, lähelle otteluennätystään, samalle sijalle, johtoon, tasoihin, hopealle, yksinäiseksi tilastokärjeksi, mitaleille, luokan CII kärkeen, tarpeeksi korkealle, maailman kärkeen ja Suomen ykkösperhostelijaksi*. Perifeerisimpiä esiintymiä lienee esimerkin 54 tapaus, jossa kilparatsu on voittanut niin monta ravia, että se nousee miljonääriksi.

(53) Maantiepyöräilijä Pia Sundstedt nousi tiistaina naisten Italian ympäriajon yhteistilanteessa seitsemänneksi. (HS-korpus, 356922)

(54) Monkey Ride nousi miljonääriksi (HS-korpus, 215187)

URHEILIJAN NOUSEE SIOITUKSELLE -predikaatin elaboraatioita muistuttaa esimerkin 55 esiintymä, jossa nousijana on urheilija mutta hän nouseekin tienestilistalla. Tienestilistalla nouseminen vaatii sitä, että urheilijan pankkitilille talletettava RAHAMÄÄRÄ NOUSEE, vaikka mahdollista on toki sekin, että muiden tulot ovat vain pienentyneet. Joka tapauksessa tienestilistalla nousemiseksi urheilijan tuloja on verrattava hänen kollegoidensa tuloihin ja vertailun perusteella urheilijat laitettava järjestykseen abstraktiselle tulostaululle. Lähden siitä, että URHEILIJAN NOUSEE SIOITUKSELLE ja URHEILIJAN NOUSEE TIENESTILISTALLA ovat itsenäisiä predikaatteja, joita yhdistää skemaattisempi NOUSTA SIOITUKSELLE -predikaatti. Tämän skemaattisen predikaatin elaboraatioihin voidaan lukea myös yksi esiintymä, jossa MUUSIKKO NOUSEE LISTOJEN KÄRKEEN (esimerkki 56).

(55) Wichitassa Kansasissa Koivuniemi sijoittui kolmanneksi ja nousi vuoden tienestilistalla samalle sijalle. (HS-korpus, 166221)

(56) Kuinka Darude nousi ensimmäisenä suomalaisena brittilistojen kärkeen? (HS-korpus, 483681)

Nousemista sarjaan ja sijoitukselle yhdistää se, että ne voi osoittaa helposti oikeaksi tai vääräksi. Usein riittää, että mitataan urheilijan suoritus ja verrataan sitä kilpailijoiden suorituksiin. Jos suoritukset ovat riittävän hyviä, urheilija nousee sarjaan. Tilanne on toinen silloin, kun nousija liikkuu sosiaalisella arvoasteikolla, joka perustuu ihmisten arvostukseen. Oletan tällaisten esiintymien taustalle NOUSTA ARVOSTUKSEEN -predikaatin. Sen alle olen lukenut 34 esiintymää. Nousijoina on enimmäkseen ihmisiä (esimerkki 57) mutta myös ihmisten aikaansaannoksia, kuten tanssiesitys, yleisötapahtuma ja internetin seuranhakupalvelut (esimerkki 58). Päämäärinä esiintyvät esimerkiksi *maineeseen, arvostukseen ja suosioon sekä sankariksi, tähdeksi ja vetonaulaksi*. Olennaista on, että nousijasta on mahdollista tehdä arvostelmia ja päämäärä ilmaisee arvostettua asemaa.

(57) Koko turnauksen vaihtopenkillä istunut saksalaissentteri nousi hetkessä kansallissankariksi. (HS-korpus, 24005)

- (58) Allsång på Skansen -tapahtumat ovat nousseet 1990-luvulla suosioon, joka tuo ruotsalaisia pääkaupunkeihin bussilasteittain. (HS-korpus, 267280)

Kahdeksassa esiintymässä paremmaksi nouseminen merkitsee pääsemistä erilaisiin tärkeisiin tehtäviin. Käytän esiintymiä yhdistävästä predikaatista nimitystä URHEILIJAN NOUSEE TEHTÄVÄÄN. Tehtävät voivat olla pidempiaikaisia työtehtäviä, kuten esimerkiksi silloin, kun pelaaja nousee joukkueen ykkösmaalivahdiksi (esimerkki 59), tai hetkellisiä rooleja, joissa nousta esimerkiksi ottelun ratkaisijaksi (esimerkki 60). Kaikki aineistoni nousijat ovat urheilijoita.

- (59) Kakkosvahdin paikalta ryhmän veräjänvartijaksi noussut Toldo on kuitenkin Italian pelastaja numero yksi. (HS-korpus, 99276)
- (60) Ottelun ratkaisijaksi nousi Cobrasin MM-kisoihin matkaava hyökkääjä Kim Korhonen, joka viimeisteli neljä maalia. (HS-korpus, 134939)

Kymmenen esiintymää olen puolestaan tulkinnut niin, että niissä keskeisintä on NOUSTA PAREMMAKSI KYVYILTÄÄN. Kahdeksassa tapauksessa nousijana on kilpaurheilija tai *hänen pelinsä taso* (esimerkki 61), yhdessä taas *Suomen kilpailukyky* (esimerkki 62). Yhdessä esiintymässä rakkaus auttaa ihmistä nousemaan keskinkertaisuudesta (esimerkki 63). Päämäärinä on sellaisia ilmauksia kuin *omalle tasolleen, oivaan vireeseen, totuttuun luokkaan, italialaisten kärkien edelle* ja *varteenotettavaksi MM-tittelin tavoittelijaksi*. Näissä esiintymissä ei siis vielä nousta paremmalle sijoitukselle tai sarjaan eikä liiemmin tehtävään tai rooliin vaan nousija saa vasta päämäärien saavuttamiseen tarvittavaa potentiaalia.

- (61) Meidän pitää vain löytää seuraavaksi parhaat ja auttaa heitä nousemaan samalle tasolle. (HS-korpus, 48552)
- (62) Suomen kilpailukyky on noussut ja valtion tulokehitys on hyvä. (HS-korpus, 1051070)
- (63) ”Se antoi elämälle merkityksen, auttoi nousemaan keskinkertaisuudesta, joten kyllä siinä korventuminen kannatti. Annan etukäteen anteeksi kaikille jotka rakastivat, avioliiton ja lakien ulkopuolellakin.” (HS-korpus, 447075)

Viidessä esiintymässä korostuu se, että jokin nousee tärkeämmäksi (esimerkki 64). Esiintymät eivät ole kaukana NOUSTA ARVOSTUKSEEN -tyypistä, mutta rohkenen silti olettaa niiden yhteiseksi nimittäjäksi NOUSTA TÄRKEÄMMÄKSI -predikaatin, jossa painottuu se, että nousija koetaan jollain tapaa tarpeelliseksi tai merkitykselliseksi. Samoin kohtelen kahta esiintymää, joissa yritys yrittää nousta tappion alhosta tai aallonpohjasta (esimerkki 65). Näissä tapauksissa päämääräksi ei hahmotu arvostus, sijoitus eikä liiemmin kyvykkyys vaan taloudellinen menestys. Predikaatin nimeän toisen esiintymän mukaan YRITYS NOUSEE AALLONPOHJASTA -predikaatiksi.

- (64) Hanke ei ole noussut aikaisemmin tärkeysjärjestyksessä tarpeeksi korkealle, mutta ongelmat ovat pahentuneet. (HS-korpus, 367518)
- (65) Homma ei mennyt ihan putkeen, sillä Sokos-tavaratalot eivät nousseet tappion alhosta hänenkään ohjauksessaan (HS-korpus, 598212)

Edellä on käsitelty esiintymiä, joissa urheilijat nousevat sarjoihin ja sijoituksille ja joissa nousta arvostukseen, tehtävään, kyvykkäämmiksi tai tärkeämmäksi. Näistä varsin kauaksi tuntuu jäävän esimerkin 66 esiintymä, jossa *Kokemäenjoen vesistö ja Hauhon reitti nousevat jo lähivuosina pyyntivesiksi*. Esiintymällä viitataan siihen, että vesistöjen rapukanta nousee kannan elvyttämisen ansiosta niin suureksi, että rapuja voi alkaa jälleen pyytää. Pyyntivesi on ravustajien kannalta ravutonta vettä parempi, ja ilmeisesti siitä syystä vesialueet *nousevat* pyyntivesiksi. Käytän esiintymän semanttisesta navasta nimitystä VESISTÖ NOUSEE PYYNTIVEDEKSI. Esiintymä muistuttaa aiemmin mainittua TIET NOUSEVAT NOPEUSLUOKKAAN -tapausta. Molemmissa tapauksissa ihminen pelkistää monimutkaisen todellisuuden selkeihin luokkiin ja hahmottaa ne sitten orientaalisten metaforien avulla. Pyyntivesien hahmotus tuntuu kuitenkin perustuvan ensisijaisesti HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan. Tätä tulkintaa tukee se, että sitaatissa on äänessä kalatalousjohtaja valtion virastosta, joka on juuri pyrkinyt elvyttämään rapukantoja. Nopeusluokkien hahmotuksen katson sen sijaan perustuvan pikemmin ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan.

- (66) ”Hämeen ja Satakunnan alueella esimerkiksi Kokemäenjoen vesistö ja Hauhon reitti nousevat jo lähivuosina pyyntivesiksi”, sanoo kalatalousjohtaja Jukka Muhonen Hämeen te-keskuksesta. (HS-korpus, 771180)

NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin päämääriä yhdistää se, että ne ovat yleisesti hyvänä pidettyjä asioita. Yksi asia, jota meidän kulttuurissamme pidetään usein arvossaan, on valta. Siinä mielessä NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin elaboraatioiksi voisi lukea myös sellaiset esiintymät, joissa ihmistarkoitteinen nousija nousee johtajaksi tai valtaan. Erotan kuitenkin nämä esiintymät omaksi skemaattiseksi predikaatikseen NOUSTA VALTAAN, joka perustuu konseptuaaliseen metaforaan VALTA ON YLHÄÄLLÄ. Vallan voi määritellä lyhyesti oikeudeksi tai mahdollisuudeksi hallita jotakuta tai päättää jostakin (KS s.v. *valta*), ja tässä mielessä valta eroaa selvästi muista sosiaalisista arvoasteikoista. Lakoff ja Johnson (1981: 15) esittävätkin VALTA ON YLHÄÄLLÄ -metaforalle hyvin toisentyyppistä selitystä kuin muille myönteisiä asioita kuvaaville orientaalisille metaforille: metafora voisi perustua siihen raadolliseen tosiasiaan, että koko korreloi tavallisesti voiman kanssa ja että tappelun voittaja jää yleensä päällimmäiseksi.

Tutkielmani aineistossa on 18 *nousta*-verbin esiintymää, jotka voi lukea NOUSTA VALTAAN -predikaatin toteumiksi. Nousijoina on ihmisiä, kuten *Esko Aho*, *Nikita Hrushtshov* ja *Kemal*

Atatürk (esimerkki 67), ja ihmisten muodostamia liikkeitä, kuten *vihreät*, *vasemmisto* ja *muukalais-vihamielisenä pidetty vapauspuolue* (esimerkki 68). Päämääränä on kaikissa esiintymissä tulosijainen adverbiaalilauseke: neljästi *hallitukseen*, kolmesti *valtaan* ja kahdesti *johtajaksi*. Yksittäisiä päämääriä ovat *poliittisiksi päättäjiksi*, *päättäjien joukkoon*, *konservatiivipuolueen kärkijoukkoon*, *presidentiksi*, *pääsihteeriksi* ja *valtaistuimelle*. Hieman poikkeuksellisempi päämäärä on esimerkiksi 69, jossa nousee *niskan päälle*. Ilmaus yhdistää konkreettisen voimankäytön abstraktimpaan vallankäyttöön, ja sen voi ajatella tukevan VALTA ON YLHÄÄLLÄ -metaforan kehollisuuteen perustuvaa selitystä. Lähtökohtia ja väyliä ei esiinny aineistoni NOUSTA VALTAAN -esiintymissä lainkaan.

- (67) Sillä saatiin kuitenkin varmistettua se, että Esko Aho ei enää ikinä nouse tämän maan johtajaksi. (HS-korpus, 147504)
- (68) Chirac hajotti kansalliskokouksen, jossa oikeistolla oli suuri enemmistö, mutta ennen aikaisissa vaaleissa vasemmisto nousi yllättäen valtaan ja pääministeriksi tuli Lionel Jospin. (HS-korpus, 59896)
- (69) Perinteiset demarit nousivat nimittäin ennen kesätaukoa niskan päälle Sdp:n eduskuntaryhmässä. (HS-korpus, 1114387)

Esimerkin 70 esiintymä, jossa *minkä tahansa puolueen on vaikea nousta demokraattien ja republikaanien rinnalle kolmanneksi*, tuntuu tasapainoilevan NOUSTA VALTAAN ja NOUSTA SIJOITUKSELLE -predikaattien välissä. Nousijana on kyllä puolue ja päämäärässä sillä olisi enemmän valtaa, mutta samaan aikaan sitä verrataan muihin puolueisiin ja päämääränä on kolmas sija. Lienee ehdonvallan asia, kumman predikaatin elaboraatioksi esiintymä lasketaan. Yhteenvedossa olen sijoittanut sen valtaan nousemisen joukkoon mutta mainitsen sen siellä erikseen.

- (70) Yhdysvalloissa on minkä tahansa puolueen vaikea nousta demokraattien ja republikaanien rinnalle kolmanneksi, mutta Feinsteinin mukaan vihreillä on mahdollisuus juuri nyt. (HS-korpus, 72963)

Kahdessa esiintymässä VALLANPITÄJÄ NOUSEE JOSTAKIN JOUKOSTA. Esimerkin 71 esiintymässä kokoomuksen seuraava puheenjohtaja nousee aktiivipoliitikkojen joukosta ja toisessa esiintymässä *se eliitti, ”nelikymppisten mafia”, joka pitää valtaa Suomen musiikkielämässä* on noussut *ensimmäisestä Korvat auki- ja Avanti! -sukupolvesta* (HS-korpus, 665344). Jälkimmäinen esiintymä ei enää edusta niinkään poliittista valtaa vaan kulttuuripiirien hierarkioita, ja siinä mielessä se ei ole kaikkein prototyyppisimpiä NOUSTA VALTAAN -tyypin esiintymiä.

- (71) Kokoomuksen seuraavan puheenjohtajan hän arvioi aikanaan nousevan neli-viisikymppisten aktiivipoliitikkojen joukosta. (HS-korpus, 949929)

Kolmanneksi suurin aineistosta erottuva abstraktien esiintymien ryhmä koostuu niistä esiintymistä, jotka viittaavat siihen, että jokin tai joku nousee esiin. Näitä esiintymiä on 51, ja niiden yhteiseksi nimittäjäksi oletan skemaattisen NOUSTA ESIIN -predikaatin. Nousija on useimmiten abstrakti asia (esimerkki 72), mutta se voi olla ihminenkin (esimerkki 73) – olennaista on, että nousija sopii ihmisen kognitiivisten toimintojen kohteeksi. Tavallisimpia päämääriä ovat tämän tutkielman aineistossa *esiin* (10 esiintymää), *esille* (5 esiintymää), *keskustelunaiheeksi* (5 esiintymää), *mieleen* (3 esiintymää), *otsikoihin* (2 esiintymää), *puheenaiheeksi* (2 esiintymää) ja *ongelmaksi* (2 esiintymää). Yhden kerran esiintyviä päämääriä ovat esimerkiksi *etualalle*, *etusijalle*, *julkisuuden valokeilaan*, *kansalaisten ykköshuoleksi*, *keskusteluun*, *maailman uutisotsikoihin*, *maan ykkösuutiseksi*, *parrasvaloihin*, *pintaan*, *poliittiseksi kiistakysymykseksi*, *päivänpolitiikkaan* ja *uintimaailman kiinnostuksen kohteeksi*.

- (72) Yhteistyön tiivistyessä kysymys yhteisestä valuutasta nousee esiin ennemmin tai myöhemmin. (HS-korpus, 501960)
- (73) Tällöin nousi puolestaan esiin maalivahti Jani Tuomala muutamalla loistotorjunnalla. (HS-korpus, 692689)

Skemaattiselle NOUSTA ESIIN -predikaatille voi esittää abstraktien päämäärien perusteella erilaisia elaboraatioita. Vahvoja ehdokkaita ovat esimerkiksi NOUSTA KESKUSTELUUN (esimerkki 74) ja NOUSTA MEDIAAN (esimerkki 75). NOUSTA KESKUSTELUUN -predikaatin prototyypisimmät päämäärät ovat sellaisia kuin *keskustelunaiheeksi*, *puheenaiheeksi* ja *keskusteluun*. NOUSTA MEDIAAN -tyypissä taas noustaan esimerkiksi *otsikoihin*, *maan ykkösuutiseksi* tai *julkisuuden valokeilaan*. Luen skemaattisen NOUSTA ESIIN -predikaatin elaboraatioksi myös kolme esiintymää, joissa jokin nousee mieleen, ja yhden esiintymän, jossa tunteet nousevat pintaan. Niissäkin on kyse siitä, että jokin ilmestyy piilosta ihmisen kognitiivisen toiminnan kohteeksi. Käytän vastaavista predikaateista nimityksiä NOUSTA MIELEEN ja TUNTEET NOUSEVAT PINTAAN.

- (74) Ajatus kiinteästä yhteydestä nousi keskusteluun jo vuonna 1872. (HS-korpus, 13106)
- (75) EU:n keppi ja porkkana -metodi nousi kuluneella viikolla otsikoihin myös Jugoslavian ja Venäjän vuoksi. (HS-korpus, 1056467)

NOUSTA ESIIN -predikaatti perustunee siihen metaforiseen laajentumaan, että korkeammalla olevat asiat havaitsee matalammalla olevia paremmin eli YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI. Lähtökohta hahmottuu näissä tapauksissa eräänlaiseksi piilopaikaksi ja päämäärä taas näyttämöksi. Kun nousija nousee näyttämölle, se ilmestyy samalla yleisön havaintopiiriin. Metaforista laajentumaa on mahdollisesti tukenut esimerkiksi konkreettinen veden pinnalle tai vaikkapa teatterin lavalle nousemi-

nen, joihin viittaavat päämäärät ovat käytössä myös abstraktisessa kehyksessä (esimerkit 76 ja 77). Siinä, missä päämäärä on mukana kaikissa 51 esiintymässä, lähtökohta on ilmaistu vain kolmessa tapauksessa: kahdessa esiintymässä pelaaja nousee esiin *Vihdin vaisusta joukkueesta* ja yhdessä vammaistaide ja -kulttuuri nousevat keskustelun aiheiksi *vammaisliikkeen piiristä*. Lähtökohta on siten mahdollinen mutta harvinainen.

(76) Lopuksi nousee pintaan kysymys demokratian merkityksestä ihmisoikeuksissa. (HS-korpus, 616586)

(77) Välitön lyönti nousi parrasvaloihin Boris Spasskin ja Robert Fischerin ”uusintaottelussa” 1992. (HS-korpus, 991005)

NOUSTA ESIIN -predikaatin alle tuntuisi luontevalta sijoittaa myös *riesaksi* ja *ongelmaksi* sekä *esteeksi* nouseminen (esimerkki 78). Nämä poikkeavat muista elaboraatioista sikäli, että ne esittävät asian selvästi kielteisessä valossa. Toisaalta *riesoja* ja *ongelmia* ratkotaan julkisessa keskustelussa samaan tapaan kuin muitakin puheenaiheita. Myös esteeksi nouseminen on luontevaa tulkita NOUSTA ESIIN -predikaatin elaboraatioksi, vaikka siinä orientaalisesta metaforaan sekoittuu rakenteellinen KEHITYS ON MATKA -metafora: esimerkin 79 esiintymässä sähköinen palvelu hahmottuu kulkijaksi, joka matkaa väylää pitkin – ainakin niin kauan kuin sen tielle ei nouse estettä, henkilöllisyyden todistamista. Lienee mahdotonta määrittää, minkälainen työnjako rakenteellisella ja orientaalisella metaforalla lopulta esiintymässä on.

(78) Suureksi ongelmaksi on noussut sillan viitoitus tai pikemminkin sen puute. (HS-korpus, 672894)

(79) Ruotsissa henkilöllisyyden todistaminen ei ole noussut sähköisen palvelun esteeksi. (HS-korpus, 246527)

Kolmessa esiintymässä ihmistarkoitteinen nousija nousee kapinaan tai jotakin vastaan (esimerkki 80). Esiintymät sopisivat sikäli NOUSTA ESIIN -predikaatin alle, että kapinaan tai vastaan nouseminen edellyttää esiin nousemista. Toisaalta näissä esiintymissä nousijana on aina ihminen ja mahdollisia päämääriä on vähänlaisesti (KS s.v. *nousta*). Siksi oletan niiden taustalle erillisen NOUSTA VASTAAN -predikaattinsa. Kolmen selvän tapauksen lisäksi luen predikaatin elaboraatioksi esiintymän, jossa *Neuvostoliiton kansa nousee yhtenä miehenä ja vaatii, että Amerikan hyökkäys Koreaa vastaan on pysähdytettävä* (HS-korpus, 602840). Esiintymää ei kuitenkaan voida pitää kovin prototyyppisenä NOUSTA VASTAAN -predikaatin elaboraationa.

(80) Milloin tavallinen katsojalukukansa nousee samalla lailla kapinaan kuin työväki ennen? (HS-korpus, 37504)

NOUSTA ESIIN -predikaatin nousijoita yhdistää se, että ne ovat olemassa jo liikkeen alkaessa, vaikkakin piilossa, ja noustessaan ne ilmestyvät vähintään yhden ihmisen mutta enimmillään vaikka

koko ihmiskunnan tietoisuuteen. Aineistossani on kuitenkin myös sellaisia esiintymiä, joissa nousi- ja ilmestyy ikään kuin tyhjästä: lähtökohdasta erkaneminen merkitsee sen syntymää ja päämäärää kohti matkaaminen kehittymistä. Nousija muistuttaa näissä tapauksissa kasvia, joka nousee maasta. Kutsun tätä skemaattista predikaattia JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -predikaatiksi.

JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -predikaatin elaboraatioiksi olen lukenut 24 aineistoni esiintymää, jotka kuvaavat prototyyppisesti asioiden syntymistä ja kehittymistä (esimerkki 81). Esiintymät muistuttavat siis jossain määrin myös objektiivista liikettä edustavaa JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -predikaattia. Tyypin ilmauksiin kuuluu tavallisesti lähtökohta, joka kuvaa syntymisen aiheuttajaa (esimerkki 81), synnyinpaikkaa (esimerkki 82) tai lähtötilannetta (esimerkki 83). Päämäärä sen sijaan on harvinainen. Ilmaustyyppi on saattanut saada alkunsa esimerkiksi siitä kokemuksesta, että elolliset oliot tavallisesti kasvavat ylöspäin. Tulkitsen esiintymät niin, että niissä orientaalinen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metafora yhdistyy ontologiseen NÄKYVIIN ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA -metaforaan (ks. Lakoff & Johnson 1981: 75).

(81) Jokaisesta muodikkaasta vaatteesta nousi melkoinen huuto. (HS-korpus, 219418)

(82) Amerikkalaisen nykytanssin energia nousee suoraan kadulta. (HS-korpus, 433485)

(83) Kaupunki nousi tuhkasta

Vuonna 1892 Kristiansandissa riehunut tulipalo aiheutti pahoja tuhoja, mutta norjalaiset rakensivat kaupungin entistä ehommaksi. (HS-korpus, 39867)

Skemaattisen JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -predikaatin elaboraatioiksi voi erottaa melko mutkat- tomasti JOSTAKIN NOUSEE HUUTO -tyyppiset tapaukset, joissa jostakin asiasta nousee *huuto*, *häly*, *haloo*, *kohu* tai *metakka* (ks. edellä esimerkki 81). Näitä esiintymiä on tutkielmani aineistossa kuusi. Jokaisessa niissä lähtökohta ilmaisee huudon syytä, joka on *faksi*, *epäkohta*, *krapulapillerit*, *muodikas vaate*, *kisaisännän vaali* tai *varuskuntien ja muiden puolustusvoimien laitosten lakkauttaminen*. On mahdollista, että ilmaisutyyppin syntyyn olisi vaikuttanut esimerkiksi äänen-voimakkuuden tai myrskyn nouseminen. Tähän viittaa esiintymä, jossa nousee mielipidemyrsky (esimerkki 84). Esiintymä perustuu ensisijaisesti rakenteelliseen metaforaan VÄITTELY ON MYRSKY, ja *nousta*-verbi ilmaisee siinä myrskyn alkamista. Myrskyn nouseminen taas perustuneeseen siihen, että myrskypilvet näyttävät nousevan lähestyessään maanpinnalla olevaa käsitteistäjää. Kohtelen esiintymää erillisen MIELIPIDEMYRSKY NOUSEE -predikaatin edustajana.

(84) Nousi mielipidemyrsky. (HS-korpus, 56615)

Toiseksi predikaattiehokkaaksi asettaisin predikaatin JOSTAKIN NOUSEE TUNNE, jonka nousijoina ovat *uhkakuva*, *tiheä jännitys* ja *suuri tunteen palo*. Esiintymiä on aineistossani yhteensä neljä.

Kahdessa esiintymässä, joista toinen on esimerkissä 85, lähtökohta ilmaisee tunteen aiheuttajaa. Sen sijaan kahdessa muussa esiintymässä lähtökohta kertoo lähinnä sen, missä tunteen aiheuttaja sijaitsee. Niissä suomalaisen yhteiskunnan sisältä nousee uhkakuva, joka on ulkomaalaisten määrän lisääntyminen (esimerkki 86).

- (85) Tarinassa on toki tiheää jännitystä, joka nousee ennen kaikkea siepattujen lasten kohtalosta, mutta muhekaa kirjaa vaivaa merkillinen tiivistämisen puute, joka laimentaa Georgen sinänsä johdonmukaisten teemojen ja teesien tehoa. (HS-korpus, 610998)
- (86) Ulkomaalaisten määrän lisääntymistä pidettiin yhä suurimpana suomalaisen yhteiskunnan sisältä nousevana uhkakuvana. (HS-korpus, 951133)

Lisäksi skemaattisen JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -predikaatin nousijoina esiintyy kuusi väljästi taiteeseen ja kulttuuriin liittyvää asiaa, jotka ovat *taide*, *lapsuuden kasvukuvaus*, *vammaiskulttuurin juuret*, *wodehousemainen kuje*, *amerikkalaisen nykytanssin energia* sekä *orkestraalisesti kuohuvat, patoutuneet voimat*. Näiden taustalle voi kenties olettaa yhteisen JOSTAKIN NOUSEE TAIDETOLOS -predikaatin (esimerkki 87). Tätä tyyppiä muistuttaa kaksi idiomien luonteista partisiippimuotoista ilmausta *nouseva arkkitehtuuri* ja *nouseva suomalaispianismi* (esimerkki 88) (vrt. Sivonen 2005: 76). Koska ne viittaavat uuteen, kehittyvään taiteenlajiin, ne voitaneen lukea skemaattisen JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -predikaatin toteumiksi. Prototyypisistä esiintymistä ne poikkeavat siinä, että niistä puuttuu lähtökohta ja ne ovat partisiippimuotoisia. Ilmaustyyppin konventionaalisuuden puolesta puhuu se, että *Kielitoimiston sanakirjakin* mainitsee *nousevan sukupolven* erikseen (KS s.v. *nousta*). Viitataan esiintymien semanttiseen napaan nimityksellä NOUSEVA TAITEENLAJI.

- (87) Se alkaa minimalistisesti aaltoilevana kesäisenä luonnontunnelmana, jossa voi kuulla aamunsarastuksen tai lempeän merinäkymän musiikillisen kuvan. Syvältä pohjavesistä nousee pikkuhiljaa orkestraalisesti kuohuvia, patoutuneita voimia. (HS-korpus, 371288)
- (88) Raati näki voittotyössä sekä uutta nousevaa arkkitehtuuria että oikeaa suomalaista henkeä. (HS-korpus, 433183)

Nousija-ilmestyjinä on aineistossani kaksi hieman konkreettisempaa asiaa, *kaupunki* ja *vanha kulttuuripitäjä*, joista toinen oli esillä jo edellä esimerkissä 83. Kaupungin voi tietysti ymmärtää paitsi konkreettisina katuina, rakennuksina ja muina objekteina myös ihmisten välisenä sosiaalisena yksikkönä. Nämä esiintymät niputan JOSTAKIN NOUSEE KAUPUNKI -nimilapun alle. Toisessa esiintymässä kaupunki nousee tuhkasta ja toisessa sellusta. Edellisessä tapauksessa lähtökohta siis ilmaisee kaupungin rakentamisen lähtötilannetta ja jälkimmäisessä syytä, selluteollisuutta. Sellusta nouseminen liittyy selvemmin abstraktiin kehykseen, mutta tuhkasta nouseminen lähestyy myös JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -tyyppiä. Molemmat esiintymät ovat idiomimaisia.

JOSTAKIN NOUSEE JOKIN -tyyppiä muistuttaa esimerkin 89 esiintymä, jossa TUULI NOUSEE. Koska nousija, koillistuuli, viittaa jo itsessään ilman liikkumiseen ja *nousta*-verbin tilalle voitaisiin ajatella esimerkiksi aspektuaalinen *alkaa*-verbi, olen luokitellut esiintymän abstraktiksi liikkeeksi. Tuulen nouseminen voi perustua esimerkiksi siihen, että tuulen voimistuessa sen nopeus ja voimakkuus kasvavat, mutta myös myrskyn nouseminen on saattanut tarjota sille mallin. Myrskyn nouseminen on sikäli tuulen nousemista konkreettisempi, että myrskypilvet näyttävät nousevan lähestyessään käsitteistäjää. Samanlaisella kokemuksella Lakoff ja Johnson (1981: 16) selittävät sitä, miksi TULEVAISUUDEN TAPAHTUMAT OVAT YLHÄÄLLÄ. Metafora saattaa heidän mukaansa perustua siihen, että kun ihminen lähestyy kohdetta tai kohde ihmistä, kohteen yläreuna näyttää kohoavan (mts. 16). Mistä tuulen nouseminen sitten onkin saanut alkunsa, selvää on, että se on nykyään osa suomen kielen puhujien konventionaalisten yksikköjen luetteloa.

(89) Vähän toivoa oli antanut maanantai-iltana noussut koillistuuli. (HS-korpus, 895199)

Käsittelin jo edellisessä alaluvussa konkreettiseen linnun nousemiseen viittaavia esiintymiä, mutta kahdessa abstraktisessakin esiintymässä nousta lenton (esimerkki 90). Toisessa nousijana on *musiikki* ja toisessa *kaupunginorkesterin teos*. Näiden tapausten taustalle voi ajatella rakenteellisen metaforan MUSIIKKI ON LINTU TAI LENTÄVÄ ESINE, joka perustuu siihen, että ihminen kokee musiikin ja lentämisen välillä joitakin samankaltaisuuksia. Lentämiseen liittyy kulttuurista ja kokemuksellista tietoa esimerkiksi lentämisen vapaudesta, ja tässä tapauksessa tätä tietoa hyödynnetään musiikin sävelten kuvailuun. Myönteistä sävyä tukee mahdollisesti myös orientaalin metafora HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ. Koen rakenteellisen metaforan silti niin hallitsevaksi, etten ole käsitellyt ilmauksia NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin yhteydessä. Oletan esiintymien taustalle MUSIIKKI NOUSEE LENTON -predikaatin.

(90) Kuopion kaupunginorkesterille tuttu teos nousi kymmenen vuoden tauon jälkeen lähes impressionistiseen lentoon. (HS-korpus, 1110977)

Muuhun kuin orientaalin metaforaan perustuu myös kaksi esiintymää, joissa TIE NOUSEE PYSTYYN, mutta nyt perustana on rakenteellinen metafora KEHITYS ON MATKA (esimerkki 91). *Nousta*-verbin tehtäväksi jää näissä esiintymissä ilmaista, että metaforisesti ymmärretty tie nousee pysyyn ja jatkaminen käy siten mahdottomaksi. Oletan esiintymien taustalle oman TIE NOUSEE PYSTYYN -predikaatin, joka on uskoakseni varsin pitkälle konventionaalistunut (KS s.v. *tie*). Tien pysyyn nouseminen muistuttaa läheisesti esteeksi nousemista, sillä molempien taustalla voi nähdä saman rakenteellisen metaforan ja molemmat vielä viittaavat hyvin samanlaiseen tilanteeseen. Ilmaukset eroavat kuitenkin siinä, että koulutien nousemisessa ilmauksen hahmoksi nousee väylä

mutta esteeksi nousemisessa taas kuvitellun liikkeen pysäyttävä asia. Vain jälkimmäisessä tyypissä estettä on mahdollista spesifioida tarkemmin, ja siksi se muistuttaa vahvasti NOUSTA ONGELMAKSI -predikaatin esiintymiä.

(91) Koulusta erottaminen merkitsi monissa tapauksissa koulutien nousemista pystyyn. (HS-korpus, 20458)

Kahdessa abstraktisessa esiintymässä liikutaan *Gilgameš*-eepoksen maailmassa. Lienee paikallaan huomauttaa, että myös satuhahmot voivat liikkua objektiivisesti, jos kaunokirjallisuudessa liikutaan reaali maailman tapaan. Objektiivinen ei toisin sanoen ole yhtä kuin todellinen. *Gilgameš*-eepoksen vaiheita selostavat kaksi esiintymää sijoittuvat kuitenkin abstraktiin kehykseen: toisessa eepoksen sankari Utnapishtim nousee kuolemattomaksi jumalten joukkoon ja toisessa Enkidun haamu nousee Mašu-vuoren juurella sijaitsevasta manalasta ystävänsä luokse (esimerkki 92). Luen molemmat esiintymät saman skemaattisen NOUSTA KUOLLEISTA -predikaatin toteumiksi.

(92) Viimeisessä osassa Enkidun haamu nousee kertomaan ystävälleen manalan järjestyksen. (HS-korpus, 813204)

Enkidun haamun nousua muistuttaa esiintymä, jossa poliitikko sanoo, että hänet on teurastettu, tapettu ja haudattu mutta hän on aina noussut uudelleen (esimerkki 93). Tulkitsen esiintymän metaforakimpuksi, jossa ihmisen henkinen vahingoittaminen ymmärretään konkreettisen vahingoittamisen, tappamisen, avulla. Tämän jälkeen *nousta*-verbillä ilmaistaan, että poliitikko on onnistunut nousemaan kuolleista, siis selvinnyt henkisestä väkivallasta. Viittaa tämän esiintymän semanttiseen napaan predikaatilla NOUSTA VAIKEUKSISTA.

(93) ”(...) Minut on teurastettu, tapettu ja haudattu, mutta aina olen noussut uudelleen”, Paisley julisti. (HS-korpus, 420867)

Kuolleista nousemisen taustalla voi nähdä yhtäältä orientaaliset metaforat TERVEYS JA ELÄMÄ OVAT YLHÄÄLLÄ ja SAIRAUS JA KUOLEMA OVAT ALHAALLA, jotka pohjautuvat mahdollisesti siihen, että sairaana tai kuolleen ihminen on makuuasennossa (Lakoff & Johnson 1981: 15). Toisaalta tulkinnaan lienee vaikuttanut kulttuurinen tieto siitä, että manalat, tuonelat ja muut vainajien olinpaikat sijaitsevat elävien alapuolella. Koska terveyttä ja elämää pidetään yleisesti toivottavina asioina, tulkintaan on saattanut sekoittua myös orientaalinen metafora HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ.

Jos objektiivista liikettä edustavien esiintymien kuvaaminen edellytti suuren predikaattijoukon olettamista, abstraktit esiintymät eivät olleet tässä suhteessa poikkeus. Esitän yhteenvedon predikaateista ja niiden toteutumien määrästä taulukossa 5. Skemaattisista predikaateista tavallisin ai-

neistossani on MÄÄRÄ NOUSEE, johon yhdistän lähes puolet aineistoni esiintymistä. Noin neljännes esiintymistä sitä vastoin vaikuttaisi kuuluvan ensisijaisesti skemaattisen NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin ja reilu kymmenes NOUSTA ESIIN -predikaatin huomaan. NOUSTA VALTAAN ja JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN -predikaattien elaboraatioiden osuus aineistossa jää viiden prosentin tietämille. Muissa tyypeissä esiintymiä on yhdestä neljään.

Taulukko 5. *Nousta*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ NOUSEE (193)	RAHAMÄÄRÄ (116)	HINTA (33)
		KURSSI (9)
		OSAKE (7)
		KUSTANNUKSET (5)
		MAKSU (5)
		TULOS (5)
		KORVAUS (4)
		YRITYS (4)
		PALKKA (4)
		ARVO (3)
		SUMMA (3)
		INFLAATIO (3)
		MYynti (3)
		VAHINGOT (2)
		KULUTUS (2)
		KORKO (2)
		LIIKEVAIHTO (2)
		OMAVASTUU (1)
		OMISTUS (1)
		BKT (1)
		ELINTASO (1)
		SAKKO (1)
		KOKONAISINDEKSI (1)
		VELKA (1)
		LASKU (1)
		LIIKETOIMINTA (1)
		ANSIO (1)
		PALKKIO (1)
		NETTOTULOS (1)
		PIMITYKSET (1)
		TILAUSKANTA (1)
		TOTOVAIHTO (1)
		TULO (1)
		VUOKRA (1)
		TUOTTO (1)
		VERO (1)
		POLIITIKON OSAKKEET (1)
	LUKUMÄÄRÄ (41)	MÄÄRÄ (19)
		LUKU (5)

		KÄYTTÖ (3)
		KULUTUS (3)
		SALDO (2)
		LUKEMA (1)
		TILAUSKANTA (1)
		TAVOITETULOS (1)
		TYÖTTÖMYYS (1)
		TYÖHÖN OSALLISTUVUUS (1)
		KESKI-IKÄ (1)
		KILPAILIJA NOUSEE VOITTOJEN MÄÄRÄSSÄ (3)
	OSUUS (11)	OSUUS (8)
		PROSENTTI (2)
		ULKOMAALAISSIIVU (1)
	LÄMPÖTILA (7)	
	TUNNE (6)	ARVO (3)
		KIELTEISET ASEENTEET (1)
		TYYYTYMÄTTÖMYYS (1)
		SIIRTOLAISVASTAISUUS (1)
	NOPEUS (5)	TEMPO (2)
		POISTOTEHO (1)
		PULSSI (1)
		KASVUVAUHTI (1)
	YRITYS NOUSEE SUURIMMAKSI (2)	
	PAINA (1)	
	PAINO (1)	
	MELU (1)	
	SUUNTA (1)	
	TIET NOUSEVAT NOPEUSLUOKKAAN (1)	
NOUSTA PAREMMAKSI (103)	SIIJOITUKSELLE (35)	URHEILIJAN NOUSEE SIIJOITUKSELLE (33)
		URHEILIJAN NOUSEE TIENESTILISTÄLLÄ (1)
		MUUSIKKO NOUSEE LISTOJEN KÄRKEEN (1)
	ARVOSTUKSEEN (28)	
	URHEILIJAN NOUSEE SARJAAN (13)	
	KYVYILTÄÄN (10)	URHEILIJAN NOUSEE KYVYILTÄÄN (8)
		MAAN KILPAILUKYKY (1)
		NOUSTA KESKINKERTAISUUDESTA (1)
	TEHTÄVÄÄN (8)	
	TÄRKEÄMMÄKSI (5)	
	YRITYS NOUSEE AALLONPOHJASTA (2)	
	VESISTÖ NOUSEE PYYNTIVEDEKSI (1)	
NOUSTA ESIIN (51)	ESIIN (24)	
	KESKUSTELUUN (12)	

	MEDIAAN (5)
	ONGELMAKSI (5)
	MIELEEN (3)
	ESTEEKSI (1)
	TUNTEET NOUSEVAT PINTAAN (1)
NOUSTA VALTAAN (19)	JOHTAJAKSI (7)
	HALLITUKSEEN (4)
	VALTAAN (3)
	VALLANPITÄJÄ NOUSEE JOSTAKIN JOUKOSTA (2)
	VALTAISTUIMELLE (1)
	PUOLUE NOUSEE SJOITUKSELLE (1)
	NISKAN PÄÄLLE (1)
NOUSTA VASTAAN (4)	KAPINAAN (2)
	VASTAAN (1)
	YHTENÄ MIEHENÄ (1)
JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN (20)	HUUTO (6)
	TAIDETEOS (6)
	TUNNE (4)
	NOUSEVA TAITEENLAJI (2)
	KAUPUNKI (2)
MUSIIKKI NOUSEE LENTOON (2)	
TIE NOUSEE PYSTYYN (2)	
NOUSTA KUOLLEISTA (2)	
MIELIPIDEMYRSKY NOUSEE (1)	
TUULI NOUSEE (1)	
NOUSTA UNILTAAN (1)	
NOUSTA VAIKEUKSISTA (1)	

4.1.3 Subjektiivinen liike

Subjektiivisessa liikkeessä nousijat eivät hievahdakaan vaan käsitteistäjä tarkastelee niitä päästä päähän ja antaa katseensa nousta niitä pitkin. Olen luokitellut subjektiiviseksi liikkeeksi neljä *nous-ta*-verbin esiintymää. Esiintymiä yhdistävän skemaattisen predikaatin voi kirjoittaa muotoon PIT-KÄNMALLINEN ESINE NOUSEE. Selviä tapauksia ovat kolme esiintymää, joissa nousijoina ovat *rinne*, *pari rappusta* ja purjelaivan *riki* (esimerkki 94). Hieman pulmallisempi tapaus on sitä vastoin *punainen roihu*, joka nousee maalauksessa *uhkeana sinisen maiseman ylle* (esimerkki 95).

(94) Riki nousee merenpinnasta 44,81 metrin korkeuteen. (HS-korpus, 513544)

(95) Siitä avautuu eri materiaaleilla, muun muassa öljy- ja alkydiväreillä maalattu mielenmaisema; punainen roihu nousee uhkeana sinisen maiseman ylle ja peittää vähitellen labyrinthiivat poltteensa alle. (HS-korpus, 372092)

Liekkien kärki luonnollisesti nousee palamisen alussa ylöspäin, ja sen korkeus voi vaihdella palamisen aikana. Siinä mielessä esiintymä voisi edustaa objektiivista liikettä. Toisaalta jos liekki-

patsas pysyy jonkin aikaa samankorkuisena ja käsitteistäjä seuraa sitä alhaalta ylös, esiintymä olisi tulkittava subjektiiviseksi liikkeeksi. Olen päätenyt jälkimmäiseen tulkintaan, varsinkin siitä syystä, että käsitteistäjä kuvailee maalausta, jossa liekit ovat paikallaan. Myös päinvastainen tulkinta olisi mahdollinen²⁰. Varmuudella esiintymä kuvastaa ainakin sitä, etteivät objektiiviset, subjektiiviset ja abstraktiset esiintymät muodosta tarkkarajaista joukkoa vaan myös niitä on lähestyttävä prototyyp-pisyyden hengessä.

4.1.4 Vertailu aiempaan tutkimukseen

Nousta-verbin semantiikkaa on tutkinut aiemmin Anu Airola yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielmassaan (1995). Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä on tämän tutkielman tavoin Langackerin kognitiivinen kielioppi ja aineistona 691 Suomen kuvalehden vuoden 1987 atk-korpuksesta poimittua *nousta*-verbin esiintymää (mts. 1). Airola ei lähde analyysissään liikkeelle objektiivinen–abstraktinen–subjektiivinen-kolmijaosta vaan objektiivisen liikkeen eri tyypeistä, joista hän johtaa *nousta*-verbin abstraktit merkitykset. Airolan mukaan *nousta*-verbin merkitysvariantit pelkistyvät ainakin kolmeksi toisistaan selkeästi erottuvaksi pääryhmäksi. (Mts. 75–76.)

Ensimmäisessä ryhmässä prosessin muuttujana toimiva entiteetti siirtyy aiempaa lokaatiotaan ylemmäksi. Ryhmällä on edelleen kaksi alaryhmää, joista ensimmäisessä muuttuja on elollinen. Konkreettisimmillaan tällaista liikettä edustaa NOUSTA KOROKKEELLE²¹, joka hahmottaa muuttujan toimivan elollisen olennon siirtymän lokaatiosta toiseen. Tämän predikaatin elaboraationa on NOUSTA AUTOON ja semanttisena ekstensiona NOUSTA KUULUISUUTEEN. Jälkimmäisellä predikaatilla on edelleen ekstensionaan NOUSTA KUULUISUUDEKSI, joka hahmottaa siirtymän asemesta muutosprosessin. (Airola 1995: 42, 45, 48, 53, 75–76.) Totesin aiemmin itsekin, että translatiivisijainen predikatiiviadverbiaali tuntuu häivyttävän liikkeen taka-alalle ja korostavan tilanmuutosta, mutta en ole erottanut näitä esiintymiä omiksi ryhmikseen, vaikka erottamiselle olisi kyllä perusteita²². Lisäksi Airolan (1995: 59) kuvauksessa oman NOUSTA PINTAAN -predikaattinsa saavat ne *nousta*-verbin toteumat, jotka spesifioivat muuttujakseen eläimen.

²⁰ Sivosen (2005: 72) aineistossa samankaltainen rajatapaus on jonon kiemurteleminen. Sivonen (2005: 72) tulkitsee sen subjektiiviseksi liikkeeksi, jolloin jono hahmotetaan stabiiliksi olioksi, mutta hän huomauttaa, että kielenulkoisessa reaali maailmassa jonon olemus on todennäköisesti jossakin stabiilin ja liikkuvan välillä.

²¹ Airola (1995) käyttää predikaateista [NOUSTA], [NOUSTA_A], [NOUSTA_{Aa}], [NOUSTA_{Aa1}] ja [NOUSTA1] -tyyppisiä nimityksiä, mutta tässä olen pitäytynyt omassa merkintäkonventiossani. Olen nimennyt predikaatit Airolan käyttämien väliotsikkojen mukaan. Ratkaisuni ei tee Airolan työlle oikeutta, mutta se lisää mielestäni esityksen luettavuutta ja tiivyyttä niin paljon, että pidän sitä perusteltuna.

²² Molemmat lähestymistavat ovat perusteltuja tutkimuksen tavoitteista riippuen. Itse olen korostanut merkitystä muodon kustannuksella, koska muotoon perustuvassa analyysissä sellaiset ilmaukset kuin *nousta suosioon* ja *nousta arvostukseen* lankeaisivat yhteen ryhmään ja *nousta suosituksi* ja *nousta arvostetuksi* toiseen. Omassa analyysissäni *nousta suosioon* ja *nousta suosituksi* muodostavat oman lähimerkityksisten ilmausten ryhmänsä ja *nousta arvostukseen* ja *nousta arvostetuksi* oman. Siinä, missä Airolan analyysissä kiinnitetään huomio siihen, minkälaiseksi translatiivi spesifioi *nousta*-verbin esittämän prosessin, tässä tutkielmassa huomio kiinnittyy sijapredikaatin asemesta olioon, joka spesifioi sen kiintopisteen.

Ensimmäisen ryhmän toisessa alaryhmässä muuttujana on eloton selvärajainen olio. Ryhmän perustapausta edustaa AURINKO NOUSEE, jolla on semanttisena ekstensionaan AJATUS NOUSEE MIELEEN. Siinä muuttujana toimii rajattu abstrakti olio, ja sille erotetaan edelleen kaksi elaboraatiota: VALTA NOUSEE PÄÄHÄN, jossa viitataan metonymisesti jotakin tiettyä psykofyysistä tilaa kuvaavaan käsitekompleksiin, ja ASIASTA NOUSEE HÄLY, jossa keskeistä on näkyviin tai havaittavaksi tuleminen. Lisäksi AJATUS NOUSEE MIELEEN -predikaatilla on yksi ekstensio ALUERAJA SAATTAA NOUSTA PULMAKSI. Siinä huomio kiinnittyy translatiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin ansiosta muutokseen, joka kohdistuu prosessin muuttujana toimivan abstraktin olion statukseen. (Airola 1995: 59–63, 75–76.) Omassa aineistossani ei ole nähdäkseni lainkaan VALTA NOUSEE PÄÄHÄN -predikaatin toteutumia, mutta olettaisin ne kaiketi vastaavaan tapaan NOUSTA ESIIN -predikaatin elaboraatioiksi. Niissä ylhäälle hahmottuu paitsi näkyvämpi tila myös ihmisen tietoisuus. *Jokin nousee päähän* -tyyppistä konstruktia on toki kohdeltava suomen kielen konventionaalisenä yksikkönä, joka ei edellytä enää nykyään erityistä konstruktivista ponnistelua (KS s.v. *pää*).

Myös toisessa ryhmässä on kysymys lokaation muutoksesta mutta muuttujana toimii jokin konkreettinen tai abstraktinen aine. Konkreettisen aineen nousua edustaa predikaatti VESI NOUSEE. Sen ekstensiona on MÄÄRÄ LISÄÄNTYY, joka osoittaa muuttujana toimivan entiteetin jonkin määrän lisääntymistä. (Airola 1995: 69–71.) Olen itsekin esittänyt vastaavaa ekstensiota, jota väläyttävät myös Lakoff ja Johnson (1981: 15–16). Skemaattiselle MÄÄRÄ LISÄÄNTYY -predikaatille Airola (1995: 69–76) erottaa neljä elaboraatiota: VERENPAINEN NOUSEE, jossa muuttujat ovat eksplisiittisesti mitattavissa olevia fysikaalisia suureita, HINNAT NOUSEVAT, jossa muuttujat kuvautuvat suhteessa talouselämän kognitiiviseen alueeseen, KATSOJALUVUT NOUSEVAT, joka edustaa ”jonkinlaista jäänösluokkaa”, ja ÄÄNILEVYJEN LAATU NOUSEE, jossa fokus on kvantiteetin sijasta kvaliteetissa. Lisäksi Airola esittää omaa alaryhmäänsä NOUSTA LIIAN KORKEAKSI -tyyppisille esiintymille, jotka vertautuvat NOUSTA KUULUISUUDEKSI ja ALUERAJA SAATTAA NOUSTA PULMAKSI -predikaattien toteutumiin. Niissä keskeistä on se, että muuttujana toimivan olion statukseen kohdistuu muutos. (Mts. 69–76.)

Kolmanteen ryhmään puolestaan kuuluvat ne tapaukset, joissa prosessin muuttujana toimivan olion asento muuttuu. Perustapauksena on NOUSTA SEISOMAAN, jonka elaboraationa on NOUSTA AAMULLA KELLO KUUSI. Predikaatilla NOUSTA SEISOMAAN on myös yksi ekstensio, NOUSTA VASTUSTAMAAN. Nelijalkaisten olentojen nousemiselle on lisäksi oma KARHU NOUSEE PYSYYN -predikaattinsa. (Airola 1995: 65–69, 75–76.) Spekuloin luvussa 4.1.2, että vastustamaan nouseminen saattaisi liittyä esiin nousemiseen, mutta erotin siihen viittaavat tapaukset silti omaksi ryhmäkseen. Airola (1995: 68) näkee ekstension taustalla kaksi motivaatiota: vertikaaliasento merkitsee valmiutta fyysiseen toimintaan, ja siihen tuntuu lisäksi liittyvän jonkinlainen esteenä oleminen.

sen tai tielle asettumisen vaikutelma. Pidän molempia selitysmalleja uskottavina, mutta lopullinen ratkaisu häipyä tieteenkin historian hämäriin.

Tutkielmiamme voi verrata paitsi sisällön myös esitystavan suhteen. Airola on hyödyntänyt tutkielmassaan Leinon (1999: 135–152) tapaan polysemian verkkokuvausta. Skemaattisen verkon ylimpänä solmuna on koko kategorian kattava skeema, jonka elaboraatioita verkon alemmina solmuina olevat predikaatit ovat. Pystytasossa verkon solmuja yhdistää skemaattisuus–elaboraatio-suhde ja vaakatasolla prototyypillisuus–ekstensio-suhde. (Mts. 135.) Verkkokuvauksen vahvuutena voi pitää sitä, että se antaa nopeasti yleiskuvan predikaateista ja niiden välisistä suhteista, joita kielentutkija olettaa. Jotta verkosta tulisi riittävän selvä, siitä täytyy kuitenkin jättää pois paljon informaatiota. Leino (1999: 159) näkee verkkomallin ongelmaksi juuri käytännön toteutuksen: ”Vaikka *juosta* ei merkityksensä runsauden osalta kuulu suomen kielen monimutkaisimpiin yksikköihin, jos senkin merkityksiä kuvaavasta verkosta tulee hyvin laaja ja ehkä sotkuinenkin.” Erityisen ongelmallisena pidän sitä, että verkkomallissa predikaattien väliset diakroniset suhteet esitetään suoraviivaisina nuolina, vaikka tutkittaisiin vain nykykielistä aineistoa ja ainoastaan yhtä lekseemiä. Kuten edellä on nähty, eri ekstensioille voidaan jälkikäteen löytää useita mahdollisia motivaatioita. Tunnuinkin siltä, että kielen kategorioiden sumearajaisuutta korostava kognitiivinen kielioppi syö verkkokuvauksessa sanansa²³.

4.2 *Nostaa*

Nyt kun *nousta*-verbistä jatketaan kausatiivisen *nostaa*-verbin esiintymien pariin, näyttämölle ilmaantuu uusi osallistuja, nostaja, joka aiheuttaa nousijan liikkeen. Ontologiselta kannalta katsoen mikään ei kuitenkaan muutu, sillä myös kaikkeen *nousta*-verbin kuvaamaan liikkeeseen on jokin syy. Korosteisimmin tuo syy oli esillä omavoimaista liikettä kuvaavissa esiintymissä, joissa liikkuja aiheuttaa itse oman liikkeensä. Verbit eroavat siinä, että *nostaa*-verbillä käsitteistäjä esittää nousemisen monipaikkaisena relaationa, jossa nousijan liikkeen aiheuttaa nostaja. *Nostaa*-verbin 500 esiintymästä olen tulkinnut 120 eli 24 prosenttia objektiivisiksi ja loput 380 eli 76 prosenttia abstraktisiksi. Subjektiivista liikettä aineistossani ei esiinny, mutta jotkin esiintymät muistuttavat sitä kyllä hieman. Käsittelen kahta tällaista tapausta heti seuraavassa alaluvussa, jossa käyn läpi objektiivista liikettä edustavat esiintymät.

---

²³ Leino (1999: 163) kiinnittää samaan asiaan huomiota hieman loivemmin sanakäantein: ”Kognitiivinen kielioppi korostaa ohjelmallisesti kielellisten kategorioiden jatkumonluonteisuutta ja sumearajaisuutta. Kuvioiden 1–5 kaltainen esitystapa johtaa kuitenkin helposti siihen, että predikaatit ymmärretään jonkinlaiseksi erillisiksi (sic!) merkityssäiliöksi.”

4.2.1 Objektiivinen liike

Nostaa-verbin hahmottama uusi osallistuja nostaja mutkistaa esiintymien kuvausta, koska sama nostaja voi nostaa hyvin erilaisia nousijoita ja käänteisesti samaa nousijaa voivat nostaa hyvin erilaiset nostajat. Esimerkiksi ihminen voi käsivoimillaan nostaa niin golfpalloa, lasikuituveistosta kuin toista ihmistäkin mutta toisaalta niitä kaikkia voivat nostaa myös hissi, nosturi tai tulvavesi. Kummasta esiintymien kuvauksessa sitten pitäisi lähteä liikkeelle, nostajasta vai nousijasta? Tässä olen järjestänyt esiintymät ensin nostajan ja vasta sen jälkeen nousijan mukaan, mutta tämä johtuu tutkielman lineaarisesta esitystavasta. Kuuluakseen saman predikaatin alle liikkeen jokaisen osallistujan – nostajan, nousijan ja kaikkien muidenkin – on jaettava riittävästi yhtäläisyyksiä prototyyppisten osallistujien kanssa.

Nousta-verbin objektiivista liikettä kuvaavissa esiintymissä selvästi yleisin nostaja on ihminen. Näin on yhteensä 108 esiintymässä 120:stä. Aloitan niistä esiintymistä, joissa nostaminen tapahtuu lihasvoimin. Yhdessätoista esiintymässä IHMINEN NOSTAA IHMISEN: neljässä tapauksessa aikuinen nostaa lapsen ylös, syliin tai junaan (esimerkki 1) ja kolmessa tapauksessa turvamiehet nostavat festivaalikävijöitä turvaan aitauksen taakse (esimerkki 2). Yksittäisissä esiintymissä kaatunut pelaajaa nostetaan ylös, liikuntaesteistä lentokoneeseen, poliittista johtajaa olkapäille ja kuntoilijaa oikoiseksi (esimerkki 3). Lisäksi kahdessa esiintymässä IHMINEN NOSTAA LEMMIKIN. Toisessa esiintymässä frettiä nostetaan pesästä lattialle ja toisessa omistaja nostaa kissansa kylpyammeeseen (esimerkki 4).

- (1) Kun perhe palasi Tromssaan, ylpeä isä nosti lapsensa laiturilla odottavien nähtäväksi. (HS-korpus, 76261)
- (2) Järjestysmiehet jakoivat muovituopeissa vettä ihmisille ja nostivat faneja reunuksen yli turvaan. (HS-korpus, 87393)
- (3) Sitten telineeseen, jossa makaan vatsallani ja minua taitetaan kuin linkkuveistä ja nostetaan taas oikoiseksi, kaksikymmentä kertaa. (HS-korpus, 525497)
- (4) Emein ”velipuoli” löytyy viereisestä kopista. Sen omistaja Jarkko Tuominen valmistautuu näyttelyyn nostamalla kattinsa kylpyammeeseen. (HS-korpus, 2157479)

Ainakin 30 esiintymässä IHMINEN NOSTAA ESINEEN lihasvoimin. Tarkkaa määrää on vaikea sanoa, sillä viidessä esiintymässä nosto voi tapahtua joko lihasvoimin tai koneella. Mukana on pari selkeästi erottuvaa suurempaa ryhmää: Yhdeksän esiintymää on peräisin ruokaohjeista, ja niissä nostetaan erilaisia ruoka-aineita, kuten kalkkunasuikaleita, taikinaa, rapuja, kasviksia ja juustopaloja (esimerkki 5). Viisi esiintymää puolestaan hahmottuu maljan nostamisen kognitiivista aluetta vasten (esimerkki 6), ja kaksi esiintymää liittyy joukkuepeleihin, joissa erotuomari nostaa pelaajalle kortin (esimerkki 7).

- (5) 4. Nosta kalkkunasuikaleet liemestä ja paista nopeasti kuumalla muurinpohjalettupannulla kullanruskeiksi. (HS-korpus, 885130)
- (6) Oli aika korkata sherry-pullo ja nostaa malja merimiesten suojeluspyhimyksen Rasmuksen kunniaksi. (HS-korpus, 895122)
- (7) Erotuomari nostaa ottelun jälkeen joukkueen esimerkillisimmälle pelaajalle vihreän Fair play -kortin. (HS-korpus, 594875)

Muuten skemaattisen IHMINEN NOSTAA ESINEEN -predikaatin esiintymät muodostavat varsin sirpaleisen joukon, mikä antaisi aiheetta olettaa vaikka niille jokaiselle oman predikaattinsa. Skemaattiseen predikaattiin esiintymiä sitoo se, että ihminen operoi niissä lihasvoimin ja nousijana on eloton esine, mutta esineet ja niistä johtuvat nostamistavat ja nousemisreitit vaihtelevat suuresti, kuten myös se, minkälaista taustaa vasten nostaminen hahmottuu. Esiintymien moninaisuudesta antaa kuvan se, että yhdessä esiintymässä kuntoilija nostaa painoja (esimerkki 8), toisessa kalastaja nostaa asekotelon veneeseen (esimerkki 9) ja kolmannessa seurakunnan työntekijät nostavat hautakiviä (esimerkki 10). En luettele kaikkia nousijoita tässä, sillä esitän niistä yhteenvedon alaluvun lopuksi taulukossa 6.

- (8) Kuntopiiri jatkuu, seuraavassa laitteessa nostan viisi-kuusikymmentä kiloa ylös ja alas, kaksi kertaa kaksikymmentä kertaa. (HS-korpus, 525473)
- (9) ”Me nostimme, tapitimme ja liimasimme 90-luvun alussa parisataa hautakiveä takaisin paikalleen, mutta parin vuoden päästä jo kolmekymmentä oli uudelleen kumossa, osa pohjakivineen”, Karetie toteaa. (HS-korpus, 852955)
- (10) Kalastaja Harry Bäckvik Närpiön Pjälaxissa nostaa asekotelon veneeseen. (HS-korpus, 1508452)

Kalastaja Bäckvik ja hänen nostamansa asekotelo ansaitsevat kuitenkin erityistä huomiota. Asekotelon, kuten lukuisten muidenkin nousijoiden, liikeradan voi nimittäin ajatella kaareksi, jonka alkuvaiheessa nousija liikkuu ylöspäin mutta joka päättyy laskeutumiseen. On helppo keksiä tilanteita, joissa *nostaa*-verbi viittaa peräti nousijan laskeutumiseen: *Nosta jo jalat pöydältä ja nosta joulukoristeet yläkomerosta!* Tilanne muistuttaa laivaan tai maihin nousemista, jossa siinäkin nousemisverbi voi kuvata laskeutumista (ks. alaluku 4.1.1). Selitän ilmiön sillä, että näissä tapauksissa liikeradan alku edustaa metonyymisesti koko liikerataa. Useampikin seikka tukee sitä, että juuri liikeradan alku on valikoitunut edustamaan koko nostamista: se on ajallisesti ensimmäisenä, ja se edellyttää nostajalta suurempaa voimanponnistusta kuin kaaren jälkimmäinen puolisko, jolloin painovoima pitää nousijan liikkeestä huolen.

Kahdeksassa esiintymässä IHMINEN NOSTAA PALLON. Nämä esiintymät poikkeavat muusta lihasvoimin tapahtuvasta nostamisesta siinä, että liike liittyy urheilulajeihin ja nostaminen tapahtuu lyömällä, potkimalla tai heittämällä. Neljässä esiintymässä pelaaja potkaisee jalkapallon joko maa-

lin tai maalivahdin yli (esimerkki 11), kahdessa golfaaja nostaa golfpalloa lyömällä (esimerkki 12) ja yksittäisissä esiintymissä rantalentopalloilija nostaa pallon takaisin peliin ja lukkari heittää pesäpallon korkeammalle eli nostaa tolppaa (esimerkki 13). Tolpan nostaminen muistuttaa sikäli subjektiivista liikettä, että siinä pallon liikettä tarkastellaan staattisena pitkänmallisena esineenä.

- (11) Gibson nosti pallon hallitusti yli Rovion. (HS-korpus, 384854)
- (12) Amerikkalainen joutui puttaamaan pallonsa jyrkän ja yli pari metriä syvän hiekkaesteen laidasta ensin keskelle vellovaa santaa ja pääsi vasta sitten nostamaan pallonsa lyhyellä lyönnillä kohti väylää. (HS-korpus, 1460357)
- (13) Kokenut lukkari nosti tolppaa ja touhusi lautasen ääressä sen verran sähköästi, ettei Simo Eerikäiselle ja muille kotijoukkueen mörssäreille paljon mahdollisuuksia jäänyt. (HS-korpus, 1348012)

Yhdessä esiintymässä PELAAJA NOSTAA PALLON RANGAISTUSALUEELLE (esimerkki 14). Esiintymä perustuu jo *nousta*-verbin yhteydessä käsiteltyyn orientaaliseseen metaforaan VASTUSTAJAN PUOLI ON YLHÄÄLLÄ. Siinä olennaista ei ole pallon vertikaalinen liike vaan se, että pallo liikkuu vastustajan maalin lähelle. Samaan metaforaan perustuvat myös kolme esiintymää, joissa JOUKKUE NOSTAA PELAAJAN VASTUSTAJAN PUOLELLE (esimerkki 15). Niissä nostaminen ei kuitenkaan perustu lihasvoimiin vaan joukkueen keskinäiseen kommunikointiin, joka saa pelaajan nousemaan jalkavoimin haluttuun paikkaan.

- (14) Useita hyviä tilanteita keskityksillään luonut laitapuolustaja Sani Ylitalo nosti pitkän pallon rangaistusalueen sisälle, jonka Hanna Ekström puski maaliin jugoslaviaispuolustajien keskeltä. (HS-korpus, 99525)
- (15) Toisella puoliajalla TPS lähti ajamaan takaa Hakan 1–0-johtoa nostamalla lisää pelaajia hyökkäykseen. (HS-korpus, 49608)

Ainakin kahdessakymmenessä esiintymässä IHMINEN NOSTAA ESINEITÄ KONEELLA. Nosturilla aineistossani nousee kuusi kertaa hylky, kolme kertaa sauna ja kaksi kertaa roskasäiliön sisältö (esimerkki 16). Yhden kerran nousijana on lato, kirkko, talopaketti, ulkoseinät, kattotuolit ja laiva (esimerkki 17). Lisäksi aineistossani nostetaan kuorma trukilla, vettä pumpulla ja laivan ankkuri oletettavasti jonkinlaisella sähkövinssillä. Viidessä esiintymässä jää epäselväksi se, tapahtuuko nousu lihasvoimin vai koneella. Niissä nousijana on kahdesti laivan osa ja kerran verho, teatterilavaste ja viulistien paikat orkesterimontussa (esimerkki 18).

- (16) Maanalaisen roskasäiliön sisältö nostetaan vintturilla kuorma-autoon. (HS-korpus, 793290)
- (17) Tammisaaren ympäristölautakunta on kehottanut Ihamäkeä nostamaan laivan ja kuljettamaan sen pois Skogbystä 15. elokuuta mennessä. (HS-korpus, 1523503)

- (18) Lisäksi viulistien paikat montun vasemmassa laidassa on nostettu muita korkeammalle, jotta viulut kuuluisivat paremmin. (HS-korpus, 11403)

Kolmetoista esiintymää poikkeaa muista siinä, että niissä IHMINEN NOSTAA SUKELTAMALLA. Yhdeksässä tapauksessa hylystä nostetaan esineitä (esimerkki 19) ja yhdessä tapauksessa ruumiita. Kolmessa esiintymässä ruumiita nostetaan joesta tai veden alle uponneesta autosta (esimerkki 20). Näitä esiintymiä yhdistää sukelluskaluston käyttäminen ja vedessä toimiminen.

- (19) Viime kesänä hylystä nostetut esineet ovat nyt nähtävillä Kadonneet laivat -näyttelyssä Helsingin Kaapelitehtaan Merikaapelihallissa. (HS-korpus, 849986)
- (20) Auto käännettiin, ja pelastuslaitoksen sukeltajat nostivat uhrin autosta. (HS-korpus, 2387314)

Veteen liittyvät myös viisi esiintymää, joissa IHMINEN NOSTAA KALASTAMALLA. Kahdessa esiintymässä kalastaja nostaa kalaa (esimerkki 21), mikä on JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA -predikaatin kausatiivinen parikki. Yhdessä esiintymässä kalastaja nostaa pyydyksen vedestä, yhdessä kalan haaviin ja yhdessä kalastajan verkkoihin sattuu salakuljetettua alkoholia (esimerkki 22).

- (21) Miehet vakuuttavat, että heille saalis ei ole tärkeintä. He ovat vonkaleita jo ihan tarpeeksi nostaneet. (HS-korpus, 84562)
- (22) Norjalainen kalastaja Olaf Iversen nappasi katkarapuverkkoonsa kalastuskauden tähän saakka suurimman saaliinsa. Iversen nosti merestä noin 6200 litraa salakuljetettua alkoholia. (HS-korpus, 1022090)

Seitsemässä esiintymässä IHMINEN NOSTAA RUUMIINOSAN: neljässä käden, kahdessa jalan ja yhdessä pään. Ruumiinosten liike ei muodosta kovin yhtenäistä joukkoa, sillä jopa samankin ruumiinosan nostaminen voi olla hyvin erilaista. Näin on esimerkkien 23 ja 24 esiintymissä, joista edellisessä jalka nousee kaasulta ja jälkimmäisessä jalat nousevat pöydälle. Kaasujalan ja pöydälle nostettavien jalkojen liikkeen laajuus vaihtelee joistakin senttimetreistä toiseen metriin, ja tapahtumat sijoittuvat erilaisille kognitiivisille alueille.

- (23) ”Joskus voi tulla tilanne, jossa et voikaan nostaa jalkaa kaasulta ja seurauksena on onnettomuus, jonka seurauksia kukaan ei voi ennustaa.” (HS-korpus, 165447)
- (24) Niemellä on aikaa nostaa jalat pöydälle ja syventyä tenttikirjaan *An Introduction to Theories of Popular Culture*. (HS-korpus, 2114301)

Kahdessa raviurheiluun liittyvässä esiintymässä RAVIOHJASTAJA NOSTAA HEVOSENSA KIRIIN (esimerkki 25) ja RAVIOHJASTAJA NOSTAA VASTUSTAJIA (esimerkki 26). Ensimmäinen tapaus perustuu jo *nousta*-verbin esiintymistä tuttuun KILPA-AJON JOHTOPAIKKA ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan, mutta jälkimmäisessä tapauksessa YLHÄÄLLÄ ONKIN ULKOKAARRE, jonne raviohjastaja työntää vas-

tustajiaan. Raviradan päädyt voi ajatella puoliympyrän kaareksi, ja vertikaalinen hahmotus tapahtuu tällöin suhteessa ympyrän kuviteltuun halkaisijaan. Nostamisen seurauksena nousija ajautuu etäämmälle kuvitellun ympyrän keskipisteestä. Raviradan vertikaalinen hahmotus tuntuu varsin järkeenkäyvältä, mutta sitä on vaikeampi selittää uskottavasti. Ihmisellä on kyllä jalkojensa alla alati yksi suuri pallo, Maa, joka olisi voinut antaa perustan metaforiselle käsitteistykselle KESKIPIS-TE ON ALHAALLA, mutta tällainen selitys tuntuu kaukaa haetulta. Toisaalta YLHÄÄLLÄ ON ULKO-KAARRE -metaforaa on saattanut tukea yleinen orientaalinen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI –metafora, sillä ravurihan erottuu muiden ajajien joukosta ajautuessaan ulkokaarteeseen. Mistä vastustajien nostaminen sitten onkin saanut alkunsa, se on nykyään raviurheilun erikoiskielellä konventionaali-sen kielellisen yksikön asemassa.

(25) Kontio nosti hevosensa kiriin toisesta ulkoparista. (HS-korpus, 591934)

(26) Tuomaristo näki Parviaisen nostaneen vastustajia ja rankaisi häntä 1000 markan sakolla. (HS-korpus, 2232544)

Aineiston viimeinen ihmistarkoitteinen nostaja on poikkeuksellisessa esiintymässä, jossa ARKKITEHTI NOSTAA UMPISEINÄN LASISEINÄN PÄÄLLE (esimerkki 27). Esiintymän voi tulkita usealla tapaa: Sen voi ajatella viittaavan piirtopöydän tai näyttöruudun takana työskentelevään arkkitehtiin, joka suunnitelmissaan nostaa umpiseinän lasiseinän päälle, mutta myös konkreettiseen työmaahan, jossa rakennusmiehet nostavat arkkitehdin suunnitelmien mukaan seinän lasiseinän päälle. Toisaalta esiintymä lähestyy myös subjektiivista liikettä, jossa käsitteistäjä tarkastelee valmista rakennusta ja ilmaisee seinän sijainnin liikkeenä. Kaikkia tulkintoja on mielestäni pidettävä yhtä perusteltuina.

(27) Jungia on eniten häirinnyt ”epäeettinen” tapa nostaa umpinainen seinäpinta näennäisesti lepäämään lasi-seinän päälle. (HS-korpus, 1316960)

Vain kahdessatoista *nostaa*-verbin esiintymässä nostajana on jokin muu kuin ihminen. Ainoa eläin-nostaja on esimerkin 28 esiintymässä, jossa MATELIJA NOSTAA PÄÄNSÄ, mutta sitäkin käyte-tään tanssijoiden liikkeen kuvailuun. Hieman runsaslukuisemman joukon muodostavat kahdeksan esiintymää, joissa LUONNONILMIÖ NOSTAA VEDEN PINTAA. Luonnonilmiönä on kuusi kertaa sade ja kerran sulamisvesi ja tuuli (esimerkki 29).

(28) Välillä tanssijat näyttävät maasta päitään nostavilta madoilta tai liskoilta, feminiinisyyttä symboloiden. (HS-korpus, 2197898)

(29) Suomen puolella Merenkurkun hyljeluodot olivat veden alla, kun kovat tuulet olivat nostaneet veden pin-nan korkealle. (HS-korpus, 876366)

Kahdessa objektiivista liikettä edustavassa esiintymässä nostajana on ihmisen toiminnasta abstrahoitu kokonaisuus. Toisessa esiintymässä esitys vaikuttaa ihmiseen mentaalisesti ja nostaa ihoon pieniä näppyliöitä (esimerkki 30), ja toisessa esiintymässä liikunta saa aikaan fysiologisen reaktion, hien nousemisen iholle (esimerkki 31). Molemmissa tapauksissa ihmistä tarkastellaan säiliönä, jonka sisus on alhaalla ja ulkokuori ylhäällä riippumatta siitä, miten pinnat suhteutuvat Maan vetovoiman määrittämään pystyasentoon: hien ei sanota laskeutuvan jalkoihin tai kainaloihin, vaikka se kulkisikin tosiasiallisesti alaspäin, ja patitkin nousevat jalkapohjiin aivan samalla tavalla kuin pääläelle.

- (30) Tunnelman tekijä, ilon ja hyvän tuulen tuoja – sitä on punatukkainen, vilkkusilmäinen, naurava nainen Lulu Tanhuanpää, jonka tulkinnat nostavat selkänahan kananlihalle ja pusertavat kirkkaan kyyneleen silmäkulmaan yhtä kerkeästi kun saavat tosikonkin ratkeamaan riemukkaaseen nauruun. (HS-korpus, 1029135)

- (31) Vesipyöräily Töölönlahdella nosti hien pintaan (HS-korpus, 1673496)

Viimeisessä esiintymässä MAAN VETOVOIMA NOSTAA TANSSIJAA (esimerkki 32). Vaikka esiintymä antaa nostajan ja nousijan välisestä kausaatiosta omituisen kuvan, tanssijat eittämättä liikkuvat ja siksi esiintymä on luettava objektiivisen liikkeen piiriin idiosynkraattiseksi laajentumaksi. Otaksun, että kirjoittaja on halunnut fysiikan lakeja rikkovalla ilmaisutavallaan korostaa tanssijoiden liikkeiden keveyttä ja sulavuutta sekä kytkeä tekstinsä taidekritiikin tekstilajiin, jolle tämäntyyppinen kielenkäyttö on ominaista.

- (32) Tanssijat liikkuvat koko ajan lähellä maata, mutta silti irti siitä. Pahkinen on tavoittanut liikkeessä tarkasti ajatuksen maanpäällisestä taivaasta. Maan vetovoima tuntuu, muttei paina, vaan pikemminkin nostaa. (HS-korpus, 2018907)

Esitän taulukossa 6 yhteenvedon skemaattisista ja spesifisistä predikaateista, joita olen hahmotellut *nostaa*-verbin objektiivisista esiintymistä. Kuten jo sanottu, lineaarinen esitystapa ja valitsemani luokitteluperiaatteet korostavat välttämättä joitakin seikkoja ja häivyttävät toisia. Olen esimerkiksi erottanut taulukossa kalastukseen liittyvän nostamisen omalle rivilleen, mikä korostaa niiden yhteisiä piirteitä, vaikka eri kalastustapojen välillä on suuria eroja. Toisaalta olen jättänyt kalastamiseen liittyvien esiintymien ulkopuolelle esiintymän, jossa golfaaja nostaa haavilla golfpallon vesiesteestä, vaikka se muistuttaa hyvinkin paljon kalan nostamista haavilla. Tätä taulukkoa, kuten muitakin taulukkoja, lukiessa on pidettävä mielessä, että ne ovat valitsemieni luokitteluperiaatteiden näköisiä.

Taulukko 6. *Nostaa*-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN NOSTAA (108)	OMIN VOIMIN (43)	IHMISEN (11)	LAPSEN (4)	NÄHTÄVÄKSI (1)
				SYLIIN (1)
				JUNAAN (1)
				YLÖS (1)
			FANIT TURVAAN (3)	
				KAATUNEEN YLÖS (1)
		OIKOISEKSI (1)		
		LIIKUNTAESTEISEN LENTOKONEESEEN (1)		
		OLKAPÄILLEEN (1)		
		LEMMIKIN (2)	PESÄSTÄ LATTIALLE (1)	
			KYLPYAMMEESEEN (1)	
		ESINEEN (30)	RUOKA-AINEEN (9)	
			MALJAN (5)	
			KORTIN PELISSÄ (2)	
			GOLFPALLON HAAVILLA (1)	
			PAINOJA (1)	
			LIPUN SALKOON (1)	
			PUOMIN (1)	
			TAULUN SEINÄLLE (1)	
			MAINOSKYLTIIN (1)	
			TELEVISION (1)	
			VEISTOKSEN (1)	
			VEISTOKSEN MUOTIN (1)	
			VENEESEEN (1)	
			HAUTAKIVEN (1)	
		HATUN (1)		
		SIENEN (1)		
		KAPPALEEN (1)		
		LYÖMÄLLÄ, HEITTÄMÄLLÄ TAI POTKI-MALLA (8)	PALLON (8)	JALKAPALLON JONKIN YLI (4)
				GOLFPALLON (2)
	RANTALENTOPALLON TAKAISIN PELIIN (1)			
	TOLPPAA PESÄPALLOSSA (1)			
	JOUKKUE NOSTAA PELAAJAN HYÖKKÄYKSEEN (3)			
	PELAAJA NOSTAA PALLON RANGAISTUSALUEELLE (1)			
	OMIN VOIMIN TAI KONEELLA (5)	LAIVAN OSAN (2)		
		VERHON (1)		
		TEATTERILAVASTEEN (1)		
		VIULISTIEN PAIKAT ORKESTERIMONTUSSA (1)		
	KONEELLA (20)	HYLYN (6)		
		SAUNAN (3)		
		ROSKASÄILIÖN SISÄLLÖN (2)		
		KUORMAN TRUKILLA (1)		
		LADON (1)		
		KIRKON (1)		
LAIVAN (1)				
TALOPAKETIN PYSTYYN (1)				
ULKOSEINÄT (1)				

		KATTOTUOLIT (1)	
		ANKKURIN (1)	
		VETTÄ PUMPULLA (1)	
	SUKELTA-MALLA (13)	HYLYSTÄ (10)	ESINEITÄ (9)
			RUUMIITA (1)
		UHRIT (3)	
	KALASTA-MALLA (5)	KALAA (2)	
		SALAKULJETETTUA ALKOHOLIA VERKOILLA (1)	
		PYYDYKSEN (1)	
		KALAN HAAVIIN (1)	
	RUUMIINOSAN (7)	KÄDEN (4)	
		JALAN (2)	KAASULTA (1)
			PÖYDÄLLE (1)
		PÄÄN (1)	
	RAVIOHJASTAJA NOSTAA (2)		VASTUSTAJIA (1)
HEVOSEN KIRIIN (1)			
ARKKITEHTI NOSTAA UMPISEINÄN LASISEINÄN PÄÄLLE (1)			
MATELIJA NOSTAA PÄÄNSÄ (1)			
ESITYS NOSTAA IHON KANANLIHALLE (1)			
LIIKUNTA NOSTAA HIEN PINTAAN (1)			
MAAN VETOVOIMA NOSTAA TANSSIJAA (1)			
SADE (6)		VEDEN PINNAN (8)	
SULAMISVESI (1)			
TUULI (1)			

4.2.2 Abstraktinen liike

Suurin osa *nostaa*-verbin 380 abstraktisesta esiintymästä perustuu orientaaliseseen metaforaan YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN. Näitä esiintymiä on 178 eli 47 prosenttia abstrakteista esiintymistä, ja niitä yhdistävää skemaattista predikaattia kutsun NOSTAA MÄÄRÄÄ -predikaatiksi. Spesifisempien predikaattien edustajiksi voi erottaa ensinnäkin 117 esiintymää, joissa jokin NOSTAA RAHAMÄÄRÄÄ (esimerkki 33), 33 esiintymää, joissa jokin NOSTAA LUKUMÄÄRÄÄ (esimerkki 34), ja 15 esiintymää, joissa jokin NOSTAA TUNNETTA (esimerkki 35). Spesifisemmät predikaatit voisi jakaa edelleen vielä spesifisemmiksi predikaateiksi esimerkiksi sen mukaan, onko nouseva rahamäärä hinta, palkka vai valtion budjetin määräraha tai onko nouseva lukumäärä asiakasmäärä, tohtoritutkintojen määrä vai kenties työttömien työnhakijoiden määrä.

- (33) Kodinrakentajien harmiksi öljyn hinnan nousu on nostanut styroksin ja muiden muovituotteiden hintoja. (HS-korpus, 6677)
- (34) Kuqi nosti kauden maalimääränsä jo yhdeksään. (HS-korpus, 49179)
- (35) Altaassa käydyssä karsintakilpailussa hän ui toukokuussa minuutin hitaammin, mikä vielä nostaa suorituksen arvoa. (HS-korpus, 47546)

Harvinaisempia NOSTAA MÄÄRÄÄ -predikaatin elaboraatioita ovat NOSTAA OSUUTTA (4 esiintymää), NOSTAA LÄMPÖTILAA (4 esiintymää), NOSTAA NOPEUTTA (2 esiintymää) ja NOSTAA PAINETTA (1 esiintymä). Erityistä huomiota ansaitsee kolme rakenteelliseen metaforaan perustuvaa esiintymää, joissa URHEILIJANOSTAA MARKKINA-ARVOAAN, HUIPPUKOKOUS EI NOSTA PÄÄMINISTERIN PISTEITÄ ja KIISTA NOSTAA LÄMPÖTILAA. Esiintymien mielekkääseen tulkintaan täytyy olettaa orientaalisten metaforien ohella sellaisia rakenteellisia metaforia kuin URHEILIJAN ON YRITYS, POLIITIKKO ON URHEILIJAN ja TUNNE ON LÄMPÖTILA. Lisäksi yhdessä esiintymässä yrityskauppa nostaa *Saunalahden käytännössä Soneran rinnalle Suomen suurimmaksi internetoperaattoriksi* (HS-korpus, 798817). Tässä esiintymässä orientaalisen metaforaan sekoittuu ontologinen metafora SUURI ON ENEMMÄN.

Toiseksi suurimman *nostaa*-verbin abstraktien esiintymien joukon muodostavat YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ -metaforaan perustuvat esiintymät, joihin olen lukenut 78 esiintymää eli 21 prosenttia abstrakteista esiintymistä. Olen erottanut skemaattiselle NOSTAA PAREMMAKSI -predikaatiksi edelleen yksitoista spesifisempää predikaattia. Aineistossani ovat edustettuna runsaslukuisimmin predikaatit NOSTAA SUOSIOON (esimerkki 36) ja NOSTAA SJOITUKSELLE (esimerkki 37), joista edellisen alle olen lukenut 23 ja jälkimmäisen alle 21 esiintymää. Kaksikymmentä esiintymää olen niputtanut NOSTAA KYVYKKÄÄMMÄKSI -predikaatin alle (esimerkki 38). Näitä esiintymiä yhdistää se, että niissä puhutaan otaksuakseni enemmän osaamisesta kuin suosiosta, saati sitten tarkasta sijoituksesta. Kaikki kolme kuitenkin lomittuvat luontevasti toisiinsa: kyky auttaa esimerkiksi nousemaan sijoitukselle ja edelleen ihmisten suosioon.

- (36) Hän nosti historiaan sijoittuvan toimintaelokuvan vanhan lajityypin uuteen suosioon 80-luvulla. (HS-korpus, 2292691)
- (37) Äänekoskelaisten sarjamenestys on ollut monelle yllätys, mutta erittäin kurinalainen puolustus on nostanut keskisuomalaiset sarjakakkosiksi. (HS-korpus, 456327)
- (38) Nestan voisi jo nyt nostaa EM-turnauksen parhaaksi puolustajaksi, mutta annetaan vielä Ranskallekin puheenvuoro, sunnuntaina kentällä. (HS-korpus, 98400)

Näiden lisäksi esitän NOSTAA PAREMMAKSI -predikaatille seuraavia elaboraatioita: NOSTAA LIIGAAN (5 esiintymää), NOSTAA RIKKAAKSI (3 esiintymää), NOSTAA TÄRKEÄKSI (4 esiintymää), NOSTAA TURVALLISUUTTA (1 esiintymää) ja NOSTAA TUNNELMAA (1 esiintymää). Liigaan nousemista tai joukkue nostetaan joukkueeseen, divisioonaan, keskiryhmään, suurmestariin tai mitalikamppailuun (esimerkki 39) ja rikkaaksi nostamisessa nostetaan maan taloutta (esimerkki 40). Tärkeäksi nostamista edustavissa esiintymissä korostuu puolestaan asian tarpeellisuus ja merkityksellisyys (esimerkki 41). Turvallisuuden nostamiselle olen olettanut oman predikaattinsa, koska se ei tunnu sopivan minkään muun predikaatin yhteyteen (esimerkki 42). Pidän esittämäni luokitte-

lua prototyyppisten tapausten osalta varsin selvärajaisena mutta joidenkin perifeerisimpien esiintymien sijoittamisessa myönnän käyttäneeni enemmän mieli- kuin harkintavaltaa.

- (39) Serra Ferrer nosti Mallorcan Espanjan liigan eliittikastiin, eli ensimmäiseen divisioonaan vuonna 1989. (HS-korpus, 1958897)
- (40) Meksikolainen El Financiero -lehti kirjoitti perjantaina, että Fox jatkaa erittäin todennäköisesti vaalit hävinneen presidentti Ernesto Zedillon linjaa, joka on ”nostanut Meksikon Latinalaisen Amerikan Etelä-Koreaksi”. (HS-korpus, 511210)
- (41) Silta nostaa Kööpenhaminan ja Skånen muodostaman Juutinrauman alueen yhdeksi Euroopan tärkeimmistä tietotekniikkakeskuksista! (HS-korpus, 68398)
- (42) ”Jos risteyskiä karsittaisiin, muutamat ajoneuvot joutuisivat ajamaan nykyistä pidemmän lenkin radan ylittämiseksi, mutta hintana tämä olisi sittenkin varsin pieni liikenteen turvallisuuden nostamisesta.” (HS-korpus, 614287)

Tunnelman nostaminen muistuttaa edellä mainitun NOSTAA TUNNETTA -predikaatin esiintymiä, mutta olen tulkinnut esiintymän niin, että siinä on kyse pikemmin laadusta kuin määrästä. Näiden esiintymien taustalle voidaan ajatella ontologinen metafora TUNNE ON OBJEKTI, ja tuntuu usein olevan ehdonvallan asia, katsotaanko objektin nousevan kohti suurempaa hyvyttä vai suurempaa määrää. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että silloin, kun nousija viittaa jo itsessään yleisesti hyvänä pidettyyn asiaan, kuten arvostukseen, olennaista olisi, kuinka paljon tuota hyvää tunnetta on. Sen sijaan silloin, kun nousija ei itsessään ota kantaa laatuun, tuntuisi mielekkäämmältä katsoa sen liikkuvan hyvä–huono-asteikolla. Voimme esimerkiksi kuvailla juhlia sanomalla, että siellä oli hyvä tai huono tunnelma, mutta kielikorvaani särähtää, jos sanotaan, että juhlien isännällä on hyvää tai huonoa arvostusta. Koska arvostus on jo sinänsä hyvä asia, sitä ei voi luonnehtia huonoksi eikä sitä ole enää tarpeen luonnehtia hyväksi. Tätä testiä olen pyrkinyt soveltamaan vetäessäni rajaa NOSTAA MÄÄRÄÄ ja NOSTAA PAREMMAKSI -predikaattien välille.

Kolmanneksi yleisimmäksi skemaattiseksi predikaatiksi tutkielmani aineistossa nousee NOSTAA ESIIN, jonka elaboraatioiksi olen lukenut 52 esiintymää eli 14 prosenttia kaikista *nostaa*-verbin abstrakteista esiintymistä. Kuten dynaamista kausaatiota edustavan NOUSTA ESIIN -predikaatin tapauksessa, myös nyt nousijaksi kelpaa mikä hyvänsä tarkoite, joka voi nousta ihmisten huomion kohteeksi. Nostajina esiintyy paitsi ihmisiä, jotka nostavat asian esiin (esimerkki 43), myös abstraktimpia tapahtumia, joiden takia ihmisten huomio kiinnittyy johonkin asiaan (esimerkki 44). Päämääränä voi olla laajamerkityksinen *esiin* tai *esille*, jotka eivät spesifioi sitä, minkälaista huomiota nousija saa, mutta myös spesifisempiä päämääriä, kuten *mediaan*, *keskusteluun* tai *vaaliteemaksi*. Konkreettisimpia päämääriä ovat sellaiset kuin *pintaan*, *pöydälle* ja *päivänvaloon*. Perifeerisempiin esiintymiin lukeutuu muun muassa esimerkin 45 esiintymä, jossa kapinallisuus nostaa päätään. Siinä

orientaaliseen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforaan sekoittuu selvästi myös rakenteellinen metafora KAPINALLISUUS ON IHMINEN TAI ELÄIN.

- (43) Ohlson on järjestön mukaan nostanut Ecce Homo -näyttelyllään esiin homoseksuaalien aseman kirkossa. (HS-korpus, 77258)
- (44) Talouden kasvu on nostanut sisäiset jännitteet pintaan. (HS-korpus, 451492)
- (45) Ne pitävät asukkaiden mielissä, kuinka voi käydä, jos kapinallisuus nosta päätään. (HS-korpus, 288331)

Peräti 33 esiintymässä nostetaan puolestaan syytteitä, kanteita, oikeusjuttuja, korvausuhkauksia, vahingonkorvausvaatimuksia ja pakotteita. Kutsun näitä esiintymiä yhdistävää skemaattista predikaattia NOSTAA SYYTE -predikaatiksi (esimerkki 46). Predikaatin elaboraatioita yhdistää se, että ne hahmottuvat laajasti ajatellen oikeusjärjestelmän kognitiivista aluetta vasten: syytteet, kanteet, oikeusjutut, korvausuhkaukset ja vahingonkorvaukset liittyvät tuomioistuinten toimintaan ja pakotteet taas kansainvälisen oikeuden kysymyksiin. Syytteen nostamisen dynaaminen parikki näyttäisi olevan harvinainen, sillä sitä ei esiintynyt *nousta*-verbin esiintymissä kertaakaan. *Google*-haun perusteella syytteen nousemisestakin puhutaan, mutta nämä tapaukset tuntuisivat samaistuvan lähinnä JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN -tyyppiin: *Häntä epäiltiin aiemmin kolmesta murhasta, mutta syyte nousi vain yhdestä tapauksesta*²⁴.

- (46) Kun äiti ei lennättänyt poikaa takaisin, isä nosti Haagin lapsikaappaus sopimukseen perustuvan oikeusjutun. (HS-korpus, 45036)

Kokonaan dynaaminen parikki tuntuu sitä vastoin puuttuvan 19 esiintymältä, joissa ihmistarkoitteinen nostaja NOSTAA RAHAA: opintotukea, avustuksia, lainaa, palkkaa, palkkioita, talletuksia, voittoja tai rahaa pankkiautomaatilta (esimerkki 47). Nämä esiintymät voisi edelleen luokitella spesifisempien predikaattien edustajiksi esimerkiksi sen mukaan, nostetaanko käteistä rahaa vai liikkuuko raha vain tilien välillä ja minkälaisia sopimuksia taustalla on. Rahan nostaminen on voinut saada alkunsa siitä, että pankkivirkailija on nostanut konkreettisesti rahaa tiskille, ja laajentua tällaisesta konkreettisesta käytöstä edelleen rahan nostamiseen pankkiautomaatilta tai sähköisen rahan nostamiseen. Ilmaustyyppi ei ole kuitenkaan levinnyt *nousta*-verbiin, mitä voi selittää osaksi se, että rahan nostaminen edellyttää aina tietoista toimijaa.

- (47) Opintotukea liikaa nostaneille jatkoaikaa palautukseen
Viime vuonna opintotukea liikaa nostaneet opiskelijat saivat tuen palauttamiseen jatkoaikaa elokuun loppuun. (HS-korpus, 40060)

---

²⁴ MTV3.fi 10.5.2006: Miesystäviensä surmaamisesta epäillylleovat syytteet. <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/miesystaviensa-surmaamisesta-epaillylle-ovat-syytteet/2006/05/443523> (10.4.2013).

Seitsemässä esiintymässä joku NOSTAA JOSTAKIN KESKUSTELUN. Nousijana on kaksi kertaa *keskustelu* ja kertaalleen *meteli, häly, närä, äläkkä ja kritiikki*. Nostajana on joko ihmisryhmä, joka nostaa keskustelun (esimerkki 48), tai abstrakti aiheuttaja, joka saa ihmiset keskustelemaan (esimerkki 49). Tämä tyyppi vertautuu siten selkeästi JOSTAKIN NOUSEE KESKUSTELU -predikaattiin. Molemmat tapaukset voi tulkita niin, että niissä YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI ja NÄKYVIIN ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA.

- (48) Norjassa on puhuttu ja puuhattu jo vuosia uutta Bislettiä, mutta perinteiden vaalijat ovat nostaneet aiheesta ison äläkän; tuntuu kuin jokaisella oslolaisella olisi jonkinasteinen suhde vanhaan rakennukseen. (HS-korpus, 2079359)
- (49) Lisänärää nosti Litmasen palkka, jonka arvellaan olevan noin 300000 markkaa viikossa. (HS-korpus, 1973439)

Kuusi esiintymää edustaa skemaattista NOSTAA JOKU VALTAAN -predikaattia (esimerkki 50). Kolmessa esiintymässä päämääränä on presidentin virka ja yksissä esiintymissä hallitus, parlamentti ja johtokunta. Nousijoina toimivat kommunistit, islamin kannattajat, Vladimir Putin, presidenttiehdokas ja professori ja nostajina parlamenttivaalit, uskonnollinen renessanssi, tiedotusvälineet, suurrikkaiden tuki, Sdp ja Vladimir Putin. Esiintymät perustuvat orientaaliseseen metaforaan YLHÄÄLLÄ ON VALTA ja sijoittuvat selkeästi politiikan kognitiiviselle alueelle.

- (50) Mongolialaiset vaelsivat sunnuntaina suurin joukoin hevosilla ja kameleilla vaaliurnille antaakseen äänensä maan parlamenttivaaleissa, joiden on ennakoitu nostavan kommunistit takaisin valtaan. (HS-korpus, 167989)

Jo *nostaa*-verbin objektiivisissa esiintymissä oli yksi tapaus, jossa reppuherrat eli kulkukauppiaat *rehtinä vain käyvät sivu ja voiton ylpeydellä nostavat hattuaan*, jos sattuvat törmäämään poliisiin tai nimismieheen (HS-korpus, 2186013). Tulkitsen esiintymän niin, että hattu myös nousee. Kolmessa esiintymässä sen sijaan hattua sanotaan nostettavan, mutta hattu ei taida hievahtaakaan (esimerkki 51). Niissä konkreettinen kunnioitusta osoittava ele viittaa metonyymisesti kunnioittamiseen, eivätkä ne siten perustu orientaaliseseen metaforaan. Kutsun esiintymien taustalla olevaa predikaattia NOSTAA HATTUA -predikaatiksi. Ilmaustyyppin konventionaalisuuden puolesta puhuu se, että se mainitaan *Kielitoimiston sanakirjassakin* erikseen: *Nostaa hattua [= antaa tunnustuksensa, osoittaa kunnioitusta] jkn saavutukselle* (KS s.v. *hattu*).

- (51) Vaikka itse pidän topeliaanisemmasta ja rudolfkoivumaisemmasta kuvitustyylistä mitä tonttuihin tulee, niin nostan kyllä hattua Vuoren pelkistetylle Korvatunturi-kuvitukselle. (HS-korpus, 1904821)

Hatun nostamisen lisäksi aineistossani on neljä yksittäistä esiintymää, joiden täytyy olettaa perustuvan muuhun kuin orientaaliseseen metaforaan. Hatun nostamista muistuttaa esiintymä, jossa mielipiteenvaihto NOSTAA NISKAKARVAT PYSTYYN (esimerkki 52). Tulkitsen tämänkin esiintymän niin, etteivät niskakarvat todella nouse pystyyn vaan fysiologinen reaktio edustaa siinä metonyymisesti mentaalista reaktiota. Ilmaus saattaa olla peräisin koirien kehonkielestä, jossa niskakarvojen pystyyn nostaminen merkitsee ärtymystä. Tällöin ilmaustyyppin taustalle voisi ajatella rakenteellisen metaforan VÄITTELIJÄ ON KOIRA²⁵.

- (52) Mielipiteenvaihto Saksan ja Ranskan muodostamasta EU:n moottorista on nostanut niskakarvat pystyyn lähinnä Britanniassa ja Pohjoismaissa, mutta myös esimerkiksi Espanjassa ja jäsenyyttä hakevissa maissa. (HS-korpus, 1149531)

Toisessa esiintymässä MUSIIKKI NOSTAA LENTOON (esimerkki 53). Se muistuttaa MUSIIKKI NOUSEE LENTOON -predikaattia, mutta nyt lentoon nouseekin musiikin sijasta kuuntelijan sielu. Jotta esiintymän voisi tulkita mielekkäästi, sen taakse on oletettava esimerkiksi sellainen rakenteellinen metafora kuin MUSIIKKI ON LENTOKONE. Musiikin kuunteluun yhdistyy näin lentämiseen liittyvää kokemuksellista ja kulttuurista tietoa esimerkiksi sen vapaudesta ja keveydestä. Esiintymän tulkinnaan saattaa toki sekoittua myös orientaalinen metafora HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ.

- (53) ”Täällä musiikki on juuri oikeanlaista, se nostaa sielun lentoon”, Karoliina kuvaili. (HS-korpus, 2029917)

Kolmannessa esiintymässä joukkue NOSTAA RIMAA (esimerkki 54). Jos puheena olisi korkeus- tai seiväshyppy, rimaa voisi nostaa konkreettisesti, mutta nyt lajina onkin juoksu ja siksi riman nostaminen täytyy tulkita metaforisesti. Esiintymän takana olevan rakenteellisen metaforan voi kirjoittaa esimerkiksi muotoon JUOKSIJA ON KORKEUSHYPPÄÄJÄ. Riman nostaminen voidaan toisaalta lukea hatun nostamisen tapaan suomen kielen konventionaalisten yksikköjen luetteloon, minkä puolesta puhuu se, että se mainitaan erikseen *Kielitoimiston sanakirjassa* (KS s.v. *rima*). Tällöin puhuja ottaa sen käyttöön yhtenä kokonaisuutena ilman erityistä konstruktiivista ponnistelua.

- (54) ”Kenialaisten kanssa harjoittelu on antanut paljon. Ainakin se on näyttänyt konkreettisesti, kuinka paljon kovempaa harjoituksissa voi juosta. He ovat nostaneet rimaan (sic!) aivan toisiin korkeuksiin kuin me”, Dobert sanoi. (HS-korpus, 1645554)

---

²⁵ Erilaisten idiomien selittämistä yhdistää yleisesti se, että niiden taustalla voidaan nähdä monia mahdollisia metaforia. Saman on havainnut Leino (1999: 150): ”Kun huomio kiinnitetään idiomien komponentteihin ja sille pyritään antamaan tulkinta lähtemällä niiden merkityksistä, metaforan pohjaksi on usein mahdollista löytää useitakin vaihtoehtoisia mielikuvia.” Synkronisesta aineistosta nousevia tulkintavaihtoehtoja ei luonnollisesti tule nähdä lopullisina totuuksina.

Neljännessä esiintymässä neljä tutkijaa NOSTAA TAIKAPEILIN, jonka pitäisi antaa ministeriön virkamiehille tietoa (esimerkki 55). Tässä esiintymässä PEILI ON TUTKIMUS, ja esiintymän tulkintaan saattaa sekoittua tietoa esimerkiksi Grimmin veljesten tunnetuksi tekemästä *Lumikki*-sadusta, jossa kuningatar tiedustelelee taikapeililtä, ken on maassa kaunehin. Toinen tulkintavaihtoehto olisikin se, että taikapeilin nostaminen edustaisi objektiiviseen kehykseen sijoittuvaa kuvitteellista liikettä. Objektiivista liikettä ei nimittäin pidä ymmärtää niin, että se olisi aina todellista, vaan myös saduissa liikuminen voi olla objektiivista sikäli kuin se muistuttaa reaalimaailman konkreettista liikettä. Tämä perustuu siihen, että ihminen voi luoda kielen avulla aivan uusia maailmoja, jotka yleensä muistutavat jossain määrin reaalimaailmaa.

- (55) Neljä nuorta suomalaistutkijaa nostaa ympäristöministeriön virkamiesten eteen taikapeilin, joka kertoo, missä ministeriö on ja mihin se on matkalla. (HS-korpus, 1820472)

Nostaa-verbin abstraktisten esiintymien analyysi on osoittanut, että *nostaa*-verbin abstrakti käyttö perustuu suurelta osin samoihin orientaaliin metaforiin kuin sen dynaaminen parikki *nous-ta*. Symmetria ei kuitenkaan ole täydellistä, jos nyt synonymiaa vierastavassa kognitiivisessa kielen tutkimuksessa ylipäänsä voidaan sellaisesta puhua. Suurinta epäsymmetriaa edustavat sellaiset predikaatit kuin NOSTAA SYYTE ja NOSTAA RAHAA, joiden dynaamiset parikit ovat joko harvinaisia (*syyttäjä nosti syytteen—kahta rikollista vastaan nousi syyte*) tai niitä ei ole lainkaan (*nostin opintotukea viisi vuotta—*opintotukea nousi viisi vuotta*). Objektiivisessa liikkeessä vastaavanlaista epäsymmetriaa luo esimerkiksi JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -predikaatti, jolta puuttuu kausatiivinen vastine: *kaupungin keskustaan nousee pilvenpiirtäjä*, mutta **rakennusyhtiö nostaa kaupungin keskustaan pilvenpiirtäjän*. Esitän vielä alaluvun lopuksi taulukossa 7 yhteenvedon *nostaa*-verbin abstraktiin kehykseen sijoittuvista predikaateista, joita olen tutkielmani aineistosta erottanut.

Taulukko 7. *Nostaa*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

NOSTAA MÄÄRÄÄ (178)	RAHAMÄÄRÄÄ (117)	HINTAA (39)
		KORKOA (21)
		TULOJA (7)
		KURSSIA (7)
		VEROA (7)
		KUSTANNUKSIA (5)
		SUMMAA (3)
		VALTION MENOJA (3)
		TULORAJAA (3)
		TULOSTA (3)
		VÄHENNYKSIÄ (2)
		VEROTUSARVOA (2)

		KORVAUSRAHOJA (1)
		VELAN PÄÄOMAA (1)
		LUNNASVAATIMUSTA (1)
		OMAVASTUUTA (1)
		TAKSOJA (1)
		TAPPIOTA (1)
		KORVAUSTA (1)
		LIIKEVOITTOA (1)
		KASVUENNUSTETTA (1)
		VERORAJAA (1)
		BRUTTOKANSANTUOTETTA (1)
		ELINTASOA (1)
		PALKINTOTASOA (1)
		JULKISTA TUKEA (1)
		MARKKINA-ARVOAAN (1)
	LUKUMÄÄRÄÄ (33)	MÄÄRÄÄ (8)
		KIINTIÖTÄ (4)
		ENNUSTETTA (3)
		IKÄRAJAA (3)
		TUOTANTOA (2)
		OSAKEVAIHTOA (2)
		VAHVUUSLUKUA (2)
		LUKUA (2)
		TYÖLLISYYTTÄ (1)
		KYSYNTÄÄ (1)
		VIENTIÄ (1)
		HORMONIN TASOA (1)
		RAJOITUSTA (1)
		KESKIARVOA (1)
		PÄÄMINISTERIN PISTEITÄ (1)
	TUNNETTA (15)	ARVOSTUSTA (7)
		ODOTUKSIA (5)
		AKTIIVISUUTTA (1)
		LUOTTAMUSTA (1)
		KIINNOSTUSTA (1)
	OSUUTTA (4)	OSUUTTA (2)
		TYÖTTÖMYYSASTETTA (1)
		KÄYTTÖKATEARVIOTA (1)
	LÄMPÖTILAA (4)	
	NOPEUTTA (2)	TEHOA (1)
		SYKETTÄ (1)
	PAINETTA (1)	
	KIISTA NOSTAA LÄMPÖTILAA (1)	
	NOSTAA YRITYS SUURIMMAKSI (1)	
NOSTAA PAREMMAKSI (78)	SUOSIOON (23)	SUOSIKIKSI (5)
		STATUSTA (2)
		PROFIILIA (2)
		SUOSIOON (1)
		SUPERTÄHDEKSI (1)

		MITALITOIVOKSI (1)
		ARVOONSA (1)
		MIELENKIINTOISEKSI (1)
		SUUREKSI AJATTELIJAKSI (1)
		OMAA KATEGORIAAN (1)
		TUNNUSKUVAKSI (1)
		IDEAALITYYPIKSI (1)
		HUIPPUFESTIVAALIKSI (1)
		ARVOVALTAA (1)
		REILU ELE YLITSE MUIDEN (1)
		URHEILIJAKAAPIN PÄÄLLE (1)
		JALUSTALLE (1)
	SIJOITUKSELLE (21)	URHEILIJASJOITUKSELLE (17)
		URHEILIJANOSTAA SJOITUSTA (3)
		KUNTA SJOITUKSELLE (1)
	KYVYKKÄÄMMÄKSI (20)	URHEILUN TASOA (2)
		JOUKKUE MENESTYKSEEN (1)
		URHEILULLISESTI HUIPULLE (1)
		PARHAAKSI PELAAJAKSI (1)
		OMALLE TASOLLEEN (1)
		MIESUIMARIT TASOLLE (1)
		HUIPPUHEVOSTEN JOUKKOON (1)
		KILPAILUKYKYÄ (1)
		URHEILIJOIDEN LAATUA (1)
		PELITASOON (1)
		TULOSKUNTOA (1)
		TULOSKUNTO NOUSUUN (1)
		JOUKKUEEN MAHDOLLISUUKSIA (1)
		BALETTIESITYS TASOLLE (2)
		VALMIUTTA (2)
		TIETEEN TASOA (1)
		KOVIMMAKSI LOBBARIKSI (1)
	LIIGAAN (5)	JOUKKUE DIVISIOONAN (1)
		JOUKKUE KESKIRYHMÄÄN (1)
		PELAAJA SUURMESTARIRYHMÄÄN (1)
		JOUKKUEESEEN (1)
		MITALIKAMPPAILUUN (1)
	TÄRKEÄKSI (4)	TÄRKEÄMMÄKSI (1)
		KORKEIMMALLE TASOLLE (1)
		TUNNUSMERKILLISEKSI ILMIÖKSI (1)
		TEOLLISEKSI KIVIJALAKSI (1)
	RIKKAAKSI (3)	MAA TALOUSONGELMISTA (1)
		MAA AMERIKAN ETELÄ-KOREAKSI (1)
		TALOUS KASVUUN (1)
	TURVALLISUUTTA (1)	

	TUNNELMAA (1)
NOSTAA ESIIN (52)	ESIIN (27)
	KESKUSTELUUN (4)
	PÖYDÄLLE (3)
	ESIMERKIKSI (3)
	TUNNE PINTAAN (2)
	PÄÄTÄÄN (2)
	PÄÄSYLLISEKSI (1)
	ONGELMAKSI (1)
	PÄIVÄNVALOON (1)
	MEDIAAN (1)
	HAVAINNOINNIN KOHTEEKSI (1)
	KÄSITTELYYN (1)
	TARKASTELUN KOHTEEKSI (1)
	PUHEISSA KORKEALLE (1)
	VAALITEEMAKSI (1)
	TUTTUJEN TEOSTEN RINNALLE HARVEMMIN NÄHTYÄ TAIDETTA (1)
	NÄKYVIIN (1)
NOSTAA SYYTE (33)	SYYTE (13)
	KANNE (12)
	OIKEUSJUTTU (5)
	KORVAUSUHKAUS (1)
	VAHINGONKORVAUSVAATIMUS (1)
	PAKOTTEET (1)
NOSTAA RAHAA (19)	OPINTOTUKEA (8)
	PALKKAA (3)
	PALKKIO (2)
	AVUSTUS (1)
	RAHAA AUTOMAATILTA (1)
	KÄTEISTÄ (1)
	TALLETUS (1)
	VOITTO (1)
	LAINAA (1)
NOSTAA KESKUSTELU (7)	KESKUSTELU (2)
	METELI (1)
	HÄLY (1)
	ÄLÄKKÄ (1)
	KRITIIKKIÄ (1)
	NÄRÄÄ (1)
NOSTAA VALTAAN (6)	VALTAAN (3)
	ITSENSÄ PRESIDENTIKSI (1)
	HALLITUSVASTUUSEEN (1)
	JOHTOKUNTAAN (1)
NOSTAA HATTUA (3)	
MUSIIKKI NOSTAA LENTOON (1)	
NOSTAA NISKAKARVAT PYSTYYN (1)	
NOSTAA RIMAA (1)	
NOSTAA JONKUN ETEEN TAIKAPEILI (1)	

4.3 Kohota

Tutkimusmatkamme kausaatioltaan eroavien verbien parissa jatkuu vielä tämän luvun verran. Siinä, missä *nousta*-verbi ilmaisi sekä omavoimaista että dynaamista liikettä, *kohota*-verbi on keskittynyt prototyyppisesti dynaamiseen kausaatioon. Tästä syystä *nousta*- ja *kohota*-verbeillä on paralleelista käyttöä lähinnä silloin, kun esineet liikkuvat ylöspäin. Paralleelisuus ei silti tarkoita synonyymisyyttä, vaan verbit tarjoavat saman reaali maailman tapahtuman kuvaamiseen vaihtoehtoisia tapoja ja niillä on toisaalta omat konventionaalistuneet käyttöyhteytensä. *Kohota*-verbin esiintymistä olen luokitellut objektiiviseksi liikkeeksi 66 esiintymää eli 13 prosenttia kaikista esiintymistä ja abstrakteksi liikkeeksi 353 esiintymää eli 71 prosenttia kaikista esiintymistä. Silmiinpistävää on subjektiivisen liikkeen suuri määrä: 81 esiintymää, joka on noin 16 prosenttia esiintymien kokonaismäärästä.

4.3.1 Objektiivinen liike

Kohota-verbin esiintymistä olen lukenut objektiiviseksi liikkeeksi 66 esiintymää eli 13 prosenttia kaikista esiintymistä. Peräti 58 esiintymää viittaa erilaisten esineiden kohoamiseen. Jäljelle jäävistä esiintymistä neljä kuvaa ihmisen kohoamista, kolme ihmisen ruumiinosan kohoamista ja yksi kasvin kohoamista. Esineiden kohoamista ilmaisevista esiintymistä lähes puolet eli 28 esiintymää edustaa skemaattista JOHONKIN KOHOAA JOTAKIN -predikaattia, joka muistuttaa alaluvussa 4.1.1 käsitellyä JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -predikaattia. Näissä esiintymissä jonkin prosessin tuotteen yläreunan kohoaminen edustaa metonymisesti koko monimutkaista ja -vaiheista prosessia. Suurin osa, 25 esiintymää 28:sta, edustaa edelleen spesifisempää JOHONKIN KOHOAA RAKENNUS -predikaattia, jossa nousijana on ihmisen tekemä rakennus. Tavallisimpia nousijoita ovat erilaiset suuret rakennukset (esimerkki 1), mutta nousija voi olla myös esimerkiksi muuri, telta tai internetin dataväylä (esimerkki 2).

- (1) Sinne kohoaa yliopiston ja teknologiayritysten rakennuksia. (HS-korpus, 1374386)
- (2) Ne palasivat taas perusteisiin ja verkonkudontaan: kohotkoon kyberavaruuteen uusi, gigaluokan dataväylä. (HS-korpus, 15292985)

JOHONKIN KOHOAA JOTAKIN -predikaatilla on aineistossani lisäksi kaksi muuta elaboraatiota. Esimerkin 3 esiintymässä JOHONKIN KOHOAA VUORISTO. Esiintymä muistuttaa rakennusten kohoamista, mutta kohoamisen aikaansaajana ei ole ihminen vaan mannerlaattojen liike, jonka aiheuttavat Maan sisässä tapahtuvat radioaktiiviset hajoamiset. Toisessa esiintymässä puolestaan JOHONKIN KOHOAA MIELENOSOITUS (esimerkki 4). Tässä tapauksessa tuloksena ei ole samanlaista esinettä kuin

rakennus tai vuoristo, mutta mielenosoituksen kohoaminen edellyttää samantyyppistä ihmisten yhteistoimintaa kuin erilaisten rakennelmienkin tekeminen. Lisäksi mielenosoitukseen järjestäytynyt ihmisjoukko erottuu taustasta paitsi leveys- myös pituussuunnaltaan. Kognitiivisen kielitieteen prototyyppiajattelun valossa niin rakennus, vuoristo kuin mielenosoitus voidaan nähdä saman skemaattisen predikaatin toteutumina. Se, että metonymymisen ilmauksen välittäjäksi valikoituu juuri konkreettinen ylöspäin suuntautuva liike, sopii yhteen sen kanssa, mitä metonymiasta tiedetään jo entuudestaan (ks. alaluku 3.4).

- (3) Eteläiseen Eurooppaan kohoaa joskus Himalajan kaltainen vuoristo. (HS-korpus, 8872841)
- (4) Torin keskelle kohoaa nopeasti pieni mielenosoitus. (HS-korpus, 13860047)

JOHONKIN KOHOAA RAKENNUS -tyyppiä muistuttaa esimerkin 5 esiintymä, jossa KOULU KOHOAA TIILISTÄ. Siinäkin koulurakennuksen yläosan nouseminen edustaa metonymymisestä koulun rakennusprosessia, mutta tulkintaan sekoittuu myös ontologinen ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA -metafora. Sen ansiosta nousijan lähtökohta voidaan ymmärtää nousemisen aiheuttajaksi, tässä tapauksessa rakennusmateriaaliksi. Lähtökohdasta puhuminen voi tosin tuntua sikäli harhaanjohtavalta, että materiaalin ilmaiseminen kuuluu yleisemminkin elatiivin merkityksiin, kuten Leinon (1999: 225–226) tarkastelu osoittaa. Koulu voi paitsi kohota tiilistä myös statiivisesti *olla* tiilestä. Tämä puolestaan johtaa kysymään, minkälainen verbin ja sen argumenttien välinen työnjako on. Sivonen (2005: 42) vastaa tähän kysymykseen toteamalla, että kukin verbilekseemi voi osoittaa vain rajallisen määrän prosessityyppejä, joissa on spesifioitu erilaisia ominaisuuksia. Lause saa kuitenkin lisäinformaatiota muuttujaa ja kiintopistettä edustavien saneiden omista leksikaalisista merkityksistä (mts. 42–43). Tätä ajatusta voi nähdäkseni soveltaa esimerkin 5 esiintymään niin, että *kohota*-verbi ilmaisee esiintymässä rakentamista ja elatiivi-ilmaus rakennusmateriaalia mutta vain yhdessä tuumin. Tämän riippuvuuden osoittaa esimerkiksi se, että elatiivilausekkeen merkitys muuttuu materiaalisesta spatiaaliseen, jos lauseen nousija vaihdetaan: *yksi koulu kohoaa tiilistä – yksi käärme kohoaa tiilistä*. Kun nousijana on käärme, elatiivi ilmoittaa sen lähtökohdan, mutta kun kohoaminen viittaaakin rakentamiseen, johon tiedetään tarvittavan erilaisia rakennusmateriaaleja, elatiivin merkityksistä aktivoituu aivan toinen.

- (5) Yksi koulu kohoaa pakolaisten itse mudasta ja sementin sekoituksesta tehdyistä tiilistä. (HS-korpus, 13861536)

Viidessä esiintymässä KAASU KOHOAA: kolmessa esiintymässä nousijana on *savu*, yhdessä *savupilvi* ja yhdessä *ilma* (esimerkki 6). Viisi on myös niitä esiintymiä, joissa NESTE KOHOAA: kahdessa esiintymässä nousijana on järven *pinta*, yhdessä *merenpinta*, yhdessä *pienten jokien vedenkor-*

keudet ja yhdessä *aallot* (esimerkki 7). Koska esiintymissä puhutaan järvistä, joista ja meristä, joita käsitteistäjä tarkastelee tavallisesti niiden yläpuolelta käsin, on ymmärrettävää, että muuttujan hahmoksi valikoituu juuri pinta, sen korkeus tai pinnan kohoumiin viittaava aalto. Vedenpinnan kohoumista muistuttaa yksi esiintymä, jossa MAA KOHOAA (esimerkki 8).

- (6) Kun aurinko lämmittää maanpintaa, ilma kohoaa ylöspäin ja tuuli viriää mereltä maallepäin. (HS-korpus, 6227333)
- (7) Useita metrejä normaalitasoa korkeammalle loppusyksystä kohonnut Glafs fjordenin pinta on aiheuttanut alueella pahimmat tulvat vuosikymmeniin. (HS-korpus, 12968232)
- (8) Merenpinnan noususta koituisi merkittäviä vahinkoja, vaikka maan kohoaminen erityisesti Pohjanlahden rannalla hidastaisi rantojen kutistumista. (HS-korpus, 11007175)

Neljässä esiintymässä RAKETTI KOHOAA: kahdessa esiintymässä ilotulitusraketti ja kahdessa avaruusraketti. Esimerkin 9 esiintymässä nousija, *seuraava sukkulalento*, on abstrahoitu varsinaisen muuttujan liikkeestä, kuten mäkihyppääjän hyppy *nousta*-verbin esiintymissä (ks. alaluku 4.1.1). Ilotulitus- ja avaruusraketien yhteistä skemaattista predikaattia perustelen sillä, että molempien kohoaminen perustuu siihen, että raketista purkautuu ulos kaasua, ja molempien kohoaminen myös näyttäytyy käsitteistäjälle varsin samanlaisena. Samankaltaisuuden osoituksena voi pitää sitäkin, että kummankin yhdyssanan edusosaksi on valikoitunut *raketti*. Toisentyyppisestä ihmisen aiheuttamasta kohoamisesta on kyse kolmessa esiintymässä, joissa PALLO NOUSEE. Näissä esiintymissä nousijoina on erilaisia palloja – ilmapallo, sääpallo ja esimerkin 10 esiintymän kuumailmapallo.

- (9) Seuraava sukkulalento kohoaa asemalle tammikuussa. (HS-korpus, 14076992)
- (10) Ilta alkoi jo hämärtää, kun pallo toisensa jälkeen kohosi taivaalle. (HS-korpus, 6237120)

Kuten *nousta*-verbi, myös *kohota*-verbi viittaa tutkielmani aineistossa siihen, että AURINKO KOHOAA. Tällaisia esiintymiä on kolme (esimerkki 11). Lisäksi esimerkin 12 esiintymässä KUU KOHOAA. Kuun ja Auringon kohoamisen taustalle voisi kenties olettaa vielä skemaattisemman TAI-VAANKAPPALE KOHOAA -predikaatin, sillä molemmat perustuvat siihen, että maanpinnalla olevasta käsitteistäjästä näyttää kuin taivaankappaleet liikkuisivat ylöspäin. Esimerkin 11 esiintymässä tämä käsitteistäjän rooli nostetaan vielä erityisesti esiin käyttämällä modaalipartikkelia *näennäisesti* ja ilmaisemalla seuraavassa lauseessa, mitä Auringolle *tosiasiassa* tapahtuu.

- (11) Aurinko on kello 16 Suomen aikaa eteläisimmillään Kauriin kääntöpiirillä, ja nyt se näennäisesti kohoaa taivaankannella yhä pohjoisemmaksi. Tosiasiassa maapallon pohjoinen puolisko alkaa kierroksellaan Auringon ympäri kallistua yhä enemmän Aurinkoa kohti. (HS-korpus, 14318792)
- (12) Kuu kohoaa yhä ylemmäksi, ottaa maiseman lempeään huostaansa. (HS-korpus, 7663279)

Neljässä esiintymässä viitataan siihen, että TAIKINA KOHOAA. Kahdessa esiintymässä nousijana on taikina ja yksissä pulla ja kakku (esimerkki 13). Esiintymät ovat peräisin ruokaohjeista, ja ne hahmottuvat ruoanlaiton kognitiivista aluetta vasten. Esiintymät muistuttavat sikäli rakennusten kohoamista, ettei taikina liiku kokonaisuudessaan ylöspäin vaan vain sen yläreuna kohoaa.

- (13) 4. Levitä löysähkö taikina voideltuun uunivuokaan noin sentin paksuiseksi kerrokseksi. Anna pohjataikinan kohota huoneenlämmössä puolisen tuntia. (HS-korpus, 11348997)

Jäljellä on vielä neljä kohoavaa esinettä. Yhdessä esiintymässä MYRSKY KOHOAA (esimerkki 14), ja se vertautuu myrskyn nousemiseen, jota käsiteltiin jo alaluvussa 4.1.2. Myrskypilvet näyttävät käsitteistäjän näkökulmasta kohoavan, kun ne lähestyvät käsitteistäjää. Esimerkin 14 esiintymässä mainitaan vielä eksplisiittisesti ilmansuuntakin, josta myrskypilvet levittäytyvät käsitteistäjän ylle. Toisessa esiintymässä teatterin NÄYTTÄMÖLLE KOHOAVAT HAUTAKIVET (esimerkki 15). Tätä esiintymää muistuttaa esimerkin 16 esiintymä, jossa TIPPUKIVET KOHOAVAT MERESTÄ (esimerkki 16). Neljännessä esiintymässä puolestaan VUOREN HUIPULTA KOHOAA LIESKA (esimerkki 17). Lieskan, hautakivien ja tippukivien yhteisenä nimittäjänä voi pitää lähinnä sitä, että ne kaikki ovat elottomia objekteja ja ne liikkuvat ylöspäin, oletettavasti melko jyrkässä kulmassa. Nousijan reitin jyrkkyys tuntuisi yhdistävän *kohota*-verbin nousijoita laajemminkin.

- (14) Edellisenä päivänä lännestä alkoi kuitenkin kohota myrsky. (HS-korpus, 6452216)
- (15) Näyttämölle kohoavat lasten graniittiset hautakivet kokonaiseksi hautumaaksi, eikä katsojalla ole itku enää kaukana. (HS-korpus, 5292325)
- (16) Anna viisareidesi hohtaa vuorten yllä, anna keskiyön äänimerkin kuulua galaksien takaa, vuosimiljoonien takaa, jolloin sade kulki pitkin autiota ulappaa ja höyryten kohosivat merestä tippukivet. (HS-korpus, 11490570)
- (17) Vuoren huipulta kohosi punainen lieska, ja hallitus sanoi, ettei vaara ollut ohi. (HS-korpus, 14295522)

Tutkielmani aineistossa on lisäksi neljä objektiivista liikettä edustavaa esiintymää, joissa *kohota*-verbin nousijana on ihminen. Ensimmäisessä esiintymässä SOTILAS KOHOAA PAAREILTAAN (esimerkki 18). Liike on kyllä omavoimaista mutta ilmeisen vaivalloista. Jos sotilas nostaa makuuasennosta yläruumistaan, muuttujan liikerata hahmottuu lisäksi melko jyrkäksi. Nousu on jyrkkää myös kolmessa muussa esiintymässä, joissa SIRKUSTAITEILIIJA KOHOAA ILMAAN (esimerkki 19), KORIPALLOILIIJA KOHOAA HEITTOON (esimerkki 20) ja URHEILIIJA KOHOAA PALKINTOPALLILLE (esimerkki 21).

- (18) Haavoittunut amerikkalainen sotilas kohoaa paareiltaan osoittaen sormellaan erästä pohjoiskorealaista sotavankia, jonka uskoo syyllistyneen kukkulalla 303 tapahtuneisiin julmuuksiin, jolloin vangiksi joutuneita amerikkalaisia sotilaita ammuttiin kädet sidottuina selän taakse. (HS-korpus, 4431970)
- (19) Onneksi lattialla tanssi honteloita puujalkaukkoja, joiden kehot heiluivat taas korkealla katsomon takaoisienkin näköetäisyydellä, ja onneksi välillä sirkustaiteilija Isabelle Rivoal kohosi köysien ja trapetsin varassa ilmaan. (HS-korpus, 4486007)
- (20) USA:n Kevin Garnett kohoaa heittoon Liettuan Ramunas Siskauskas ja Saulius Stombergasin välistä. (HS-korpus, 7480250)
- (21) Kaksi suomalaista kohosi palkintopallille Sapporossa lauantaina. (HS-korpus, 15438850)

Tilastollisesti odotuksenmukaisempi nousemisverbi näissä tapauksissa olisi *nousta*-verbi, mutta kielenkäyttäjä on siitä huolimatta päätenyt tällä kertaa *kohota*-verbiin. Valinta perustuu siihen, että kielen symboliset resurssit tarjoavat saman tilanteen kuvaamiseksi runsaasti vaihtoehtoisia mielikuvia ja eri ilmaustavat jäsentävät saman tilanteen ainakin hieman eri tavoin (ks. esim. Leino 1999: 53). Siitä, miksi kielenkäyttäjä on tällä kertaa ilmaissut amerikkalaissotilaan, koripalloilijan tai sirkustaiteilijan ylöspäin suuntautuvan liikkeen juuri *kohota*-verbillä, voimme esittää vain hyviä arvaus-*Kohota*-verbin valintaa on saattanut tukea nousun jyrkkyys mutta myös se, ettei liike ole aivan tyypillistä omavoimaista liikettä. Ehkä kielenkäyttäjä on halunnut häivyttää dynaamisella verbillä nousijan omaa panosta tai valjastaa uskonnollista herkkyyttä haavoittuneen amerikkalaissotilaan nousemiseen ja avaruusraketin vauhtia koripalloilijan ponnistukseen. Ehkä hän on vain kaivannut vaihtoehtoista ilmausta palkintopallille nousemiselle. Mahdollista on sekin, että hän ei ole tietoisesti ajatellut koko asiaa.

Kolmessa esiintymässä nousijana on ihmisen ruumiinosa: yhdessä käsi, toisessa nyrkki ja kolmannessa kulmakarvat (esimerkki 22). Kulmakarvojen kohottaminen lienee ainakin jossain määrin konventionaalistunut ilmaus, minkä puolesta puhuu se, että se mainitaan *kulmakarvan* sananselityksessä *Kielitoimiston sanakirjassa* (KS s.v. *kulmakarva*). Kulmakarvojen kohottamisessa ruumiinosan liike edustaa metonymisesti ihmisen tunnetta. Esimerkin 23 esiintymässä käsien kohoamista on puolestaan saattanut motivoida uskonnollinen genre. Esimerkiksi *Raamatusta* löytyy jo pikaisella *Google*-haulla kymmeniä ilmauksia, joissa joku kohottaa kätensä johonkin. Esimerkissäkin helluntaiseurakuntalaisten tapahtuman pääsihteeri antaa eleelle uskonnollisen tulkinnan, jonka mukaan helluntailaiset kutsuvat kädet kohottamalla jumalaansa. Samanlainen harras sävy voi liittyä myös nyrkkien kohoamiseen esimerkissä 24, jossa hautajaisvieraat vaativat kuolemaa tappajille.

- (22) Silti joidenkin sarjojen sijoittelu saa kulmakarvat kohoamaan kummastuksesta. (HS-korpus, 6781176)
- (23) Salissa kädet kohoavat ilmaan uudelleen. Yleisö rukoilee voimaa nuorille Aktio-työntekijöille. Frestadius kertoo, mitä taivasta kohti kohotetut kädet merkitsevät: ”Olen tässä, tule ja ota minut Herra.” (HS-korpus, 3171711)

- (24) Muistopuheet muuttuivat yhä poliittisemmiksi, huudot väkijoukossa voimistuivat, ja nyrkit kohosivat ilmaan: ”Kuolema tappajille!”, ”Kuolema tyrannialle!” (HS-korpus, 13799353)

Lisäksi tutkielmani aineistossa on yksi esiintymä, jossa nousijana on kasvi tai tarkemmin sanottuna kasvin osa. Esiintymässä KASVIN JUURI KOHOAA MAAN PINNALLE (esimerkki 25).

- (25) Yksi maan pinnalle kohonneista juurista sitoo yhdeksi sulautuneita varsia toisiinsa kuin sormus. (HS-korpus, 7184280)

Esitän yhteenvedon *kohota*-verbin objektiivista liikettä edustavista predikaateista taulukossa 8. Kun *kohota*-verbiä verrataan *nousta*-verbiin, keskeisimmäksi eroksi nousee se, että *kohota*-verbi ilmaisee vain harvoin ihmisen tai eläimen omavoimaista liikettä. *Kohota*-verbi toisin sanoen rajaa *nousta*-verbiä tarkemmin esittämäänsä relaatioon sopivat muuttujat. Esineiden kohoamisen suhteen *kohota* ja *nousta* ovat tasavertaisempia, sillä molemmat ilmaisevat tutkielmani aineistossa niin rakennusten, pintojen, kaasujen kuin taivaankappaleiden ylöspäin suuntautuvaa liikettä. Verbejä ei kuitenkaan pidä tulkita toistensa synonyymeiksi, vaan ne ovat osa kielen symbolisia resursseja ja tarjoavat kielenpuhujalle vaihtoehtoisia tapoja saman tilanteen kuvaamiseen (ks. esim. Leino 1999: 53). Molemmilla verbeillä on toisaalta omat konventionaalistuneet käyttöyhteytensä. Esimerkiksi tämän tutkielman suppean aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että taikinat, raketit ja erilaiset lentävät pallot tavallisemmin kohoavat, kun taas lentokoneet ja kalansaaliit pikemmin nousevat. Tämän voi tulkita niin, että tietyt ilmaukset (*järvestä nousi kalaa*) ovat konventionaalisempia kuin toiset (*järvestä kohosi kalaa*). Konventio ei silti estä kielenpuhujaa muodostamasta uusia, epäkonventionaalisia ilmauksia, mikäli puhuja katsoo sellaista tarvitsevansa ja uusi ilmaus täyttää riittävässä määrin kielessä olemassa olevien standardirakenteiden asettamat ehdot.

Taulukko 8. *Kohota*-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

ESINE KOHOAA (58)	JOHONKIN KOHOAA JOTAKIN (28)	RAKENNUS (25)	RAKENNUS (6)
			TALO (3)
			HOTELLI (2)
			VOIMALA (2)
			HUVILA (1)
			KAPPELI (1)
			TIEDEKESKUS (1)
			KAUPPAKESKUS (1)
			LIIKUNTASALI (1)
			TEMPPELI (1)
			MUURI (1)
			MUSEO (1)
			TELTTA (1)

			LAITOS (1)	
			ÖLJYNPORAUSTORNI (1)	
			DATAVÄYLÄ (1)	
			MIELENOSOITUS (1)	
			VUORISTO (1)	
			KOULU KOHOAA TIILISTÄ (1)	
	KAASU (5)	SAVU (3)		
		SAVUPILVI (1)		
		ILMA (1)		
	NESTE (5)	VEDEN PINTA (2)		
		VEDENKORKEUS (1)		
		MERENPINTA (1)		
		AALTO (1)		
	RAKETTI (4)	ILOTULITUS (2)		
		AVARUUSRAKETTI (2)		
	PLANEETTA (4)	AURINKO (3)		
		KUU (1)		
	TAIKINA (4)	TAIKINA (2)		
		PULLA (1)		
		KAKKU (1)		
	ILMAPALLO (3)	ILMAPALLO (1)		
		KUUMAILMAPALLO (1)		
		SÄÄPALLO (1)		
	MAA (1)			
	MYRSKY (1)			
	TIPPUKIVET KOHOAVAT MERESTÄ (1)			
	VUOREN HUIPULTA KOHOAA LIESKA (1)			
	NÄYTTÄMÖLLE KOHOAVAT HAUTAKIVET (1)			
IHMINEN (4)	SOTILAS KOHOAA PAAREILTAAN (1)			
	SIRKUSTAITEILIIJA KOHOAA ILMAAN (1)			
	KORIPALLOILIIJA KOHOAA HEITTOON (1)			
	URHEILIIJA KOHOAA PALKINTOPALLILLE (1)			
RUUMIINOSA (3)	KÄSI (1)			
	NYRKKI (1)			
	KULMAKARVAT (1)			
KASVI (1)	JUURI KOHOAA MAAN PINNALLE (1)			

4.3.2 Abstraktinen liike

Abstraktiseksi liikkeeksi olen tulkinut *kohota*-verbin 500 esiintymästä 353 eli noin 71 prosenttia. Abstraktisista esiintymistä peräti 261 eli 74 prosenttia näyttäisi perustuvan ensisijaisesti orientaali- seen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforaan. Kutsun näitä esiintymiä yhdistävää skemaattista predi- kaattia MÄÄRÄ KOHOAA -predikaatiksi. MÄÄRÄ KOHOAA -tyypin edustajista 170 eli 64 prosenttia hahmottuu edelleen talouselämän kognitiivista aluetta vasten, ja niissä siis RAHAMÄÄRÄ KOHOAA. Kuten RAHAMÄÄRÄ NOUSEE ja NOSTAA RAHAMÄÄRÄÄ -predikaateissa, myös nyt nousijoina on hy-

vin monenlaisia talouteen liittyviä suureita, joista yleisimpiä ovat *hint*a, *kustannukset*, *arvo*, *summa*, *maksu*, *korko*, *tuotanto*, *kulut*, *kurssi* ja *myynti* (esimerkki 26). Esitän tavan mukaan alaluvun lopuksi yhteenvedon, joka tarjoaa tarkemman kuvan kymmenistä eri nousijoista.

- (26) Kahdentoista kuukauden myynti näissä maissa kohosi 216 miljardiin dollariin eli yli 1400 miljardiin Suomen markkaan. (HS-korpus, 3518198)

Huomattavasti vähemmän, 22 kappaletta, on niitä esiintymiä, joissa jokin muu LUKUMÄÄRÄ KOHOAA. Tavallisimpia nousijoita ovat erilaiset *määrät*, *luvut* ja *arvot* (esimerkki 27), mutta määrän kohoamisen voi esittää myös niin, että nousijana on joukko, joka kasvaa määrältään (esimerkki 28). On syytä korostaa, että LUKUMÄÄRÄ KOHOAA -predikaatin skemaattisuusaste²⁶ on hyvin korkea. Osa nousijoista on sellaisia, jotka ihminen kykenee laskemaan ilman erityisiä apuvälineitä (*matkustajamäärä*, *kävijämäärä*, *jäsenmäärä*, *anastusten määrä*), mutta osaan taas tarvitaan välttämättä avuksi erilaisia apuvälineitä (*kolesteroliarvo*, *voimalan jätokaasujen määrä*, *eksoplaneettojen tunnettu määrä*, *Cladosporium- ja Alternaria-itiömäärät*). Onkin selvää, että luokittelu voisi porautua huomattavasti syvemmälle kuin mitä tässä tutkielmassa on mahdollista.

- (27) Viron-liikenteen matkustajamäärä kasvoi 48000 matkustajalla ja kohosi 2,3 miljoonaan matkustajaan. (HS-korpus, 789601)
- (28) Kaikki nämä toimet kohdistuivat kansanryhmään, joka oli mitättömän pieni. Vuoteen 1885 mennessä se ei kohonnut edes tuhanteen henkeen, joista 461 asui Helsingissä. (HS-korpus, 6138382)

Monille *kohota*-verbin abstrakteista esiintymistä erottamilleni predikaateille löytyy vastineensa *nousta*-verbin predikaateista²⁷. Näitä predikaatteja ovat esimerkiksi OSUUS KOHOAA (19 esiintymää), LÄMPÖTILA KOHOAA (10 esiintymää), TUNNE KOHOAA (8 esiintymää), PAINE KOHOAA (6 esiintymää), NOPEUS KOHOAA (5 esiintymää), AIKAMÄÄRÄ KOHOAA (4 esiintymää) ja ÄÄNITASO KOHOAA (1 esiintymä). Uutena nousijatyypinä ovat ensinnäkin erilaiset riskit, taipumukset ja uhkat, jotka ilmaisevat jonkin asiointilan toteutumismahdollisuuksia. Näitä esiintymiä on kuusi, ja niiden taustalle oletan yhteisen RISKI KOHOAA -predikaatin. Nousijana on neljä kertaa *riski* ja kerran *veren hyytymistaipumus* ja *nuorten naisten raiskatuksi tulemisen uhka* (esimerkki 29). Neljä esiintymää olen puolestaan lukenut KANNATUS KOHOAA -predikaatin alle. Ne hahmottuvat politiikan kognitiivista

²⁶ Tarkoitan skemaattisuusasteella samaa asiaa, johon Leino (1999: 161) viittaa elaboraatioetäisyydellä. Skeeman ja sen toteuman välinen etäisyys on sitä pidempi, mitä enemmän lisäspesifikaatioita toteuma tuo skeemaan (mts. 161).

²⁷ Tätä ei kuitenkaan pidä tulkita niin, että tietyt *nousta*- ja *kohota*-verbiin predikaatit olisivat synonyymisia. Leinon (1999: 53) sanoin kysymys on siitä, että ”kielen symboliset resurssit tarjoavat runsaasti vaihtoehtoisia mielikuvia tilanteen kuvaamiseen” ja ”[s]iksi samaan tilanteeseen voidaan viitata käyttämällä semanttisesti toisistaan eroavia ilmauksia, jotka koostavat ja jäsentävät sen eri tavoin”.

aluetta vasten, ja niissä nousijoina ovat poliitikon *kannatus* ja *Venäjän presidentti Vladimir Putinin suosio* sekä *äänestysaktiivisuus* ja *äänestysvilkkaus* (esimerkki 30).

- (29) Sen sijaan psykiatristen potilaiden itseensä kohdistama väkivalta- eli itsemurhariski on kohonnut kuten myös yleensäkin heidän kuolleisuutensa. (HS-korpus, 3227386)
- (30) Jos Naderin kannatus kohoaa yli viiden prosentin, vihreillä on oikeus julkiseen tukeen seuraavissa presidentinvaaleissa. (HS-korpus, 72661)

Lisäksi on vielä kuusi yksittäistä määrän kohoamiseen viittaavaa esiintymää, joiden en ole katsonut sopivan minkään edellä mainitun predikaatin yhteyteen. Ensimmäisessä niistä TÄRINÄ KOHOAA (esimerkki 31). Esiintymä muistuttaa äänitason kohoamista mutta liittyy kuuloaistimusten asemesta tuntoaistimusten kognitiiviselle alueelle. Toisessa esiintymässä TAPAHTUMATIHEYS KOHOAA (esimerkki 32). Esiintymä rajaa tietyn ajallisen alan, yökonserton, ja ilmaisee, että tapahtumien määrä tuolla rajatulla alalla kasvoi. Koska tiheys kohosi *suureksi* eikä esimerkiksi *korkeaksi*, esiintymässä hyödynnetään orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforan lisäksi ontologista SUURI ON ENEMMÄN -metaforaa. Näiden metaforien yhteistoimintahan tuli tutuksi jo *nousta*-verbin yhteydessä. Ontologista metaforaa käyttää hyväksi myös esimerkin 33 esiintymä, jossa VOIKUMPU KOHOAA. Esiintymä palaa ikään kuin orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforan juurille esittäessään vain määrän lisääntymisen kummun ja sen korkeuden kasvamisena. Lakoffin ja Johnsonin (1981: 16) mukaanhan koko orientaalinen metafora saattaisi perustua juuri tällaiseen havaintoon: ”If you add more of a substance or of physical objects to a container or pile, the level goes up.”

- (31) Raportin mittausten mukaan tärinä talossa kohoaa enimmillään päiväsaikaan 2,4 millimetriin sekunnissa yli 8 hertsin taajuudella, kun standardin mukaiset huippuarvot ihmisen kehoon saisivat olla enintään 0,2 millimetriä sekunnissa samalla taajuudella. (HS-korpus, 15277688)
- (32) Tapahtumatiheys kohosi tässä yökonsertossa erityisen suureksi, mutta siitä huolimatta se ei tuntunut liikuvan minnekään, vaan pysyi paikallaan: teos kertoi, miten paljon yön hiljaisuudessa voi kokea ahdistuksen ja yön pahojen henkien aiheuttamia värityksiä ja toisaalta myös mystisiä kirkastumisen hetkiä. (HS-korpus, 6848059)
- (33) Suomeen kohosi taas voikumpu
Suomalaisvoin vientiä tuettiin viime vuonna 200 miljoonalla (HS-korpus, 5088956)

Kahdessa esiintymässä ARVOVALTA KOHOAA (esimerkki 34) ja PAINOARVO KOHOAA (esimerkki 35). Olen tulkinut esiintymät MÄÄRÄ KOHOAA -predikaatin elaboraatioksi eli oletan niiden perustuvan ensisijaisesti orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforaan. Ratkaisu saattaa tuntua mielivaltaiselta, semminkin kun esimerkiksi tunnelman nousemisen luin aiemmin NOUSTA PAREMMAKSI -predikaatin alaisuuteen. Miksi arvovalta liikkuu kohti suurempaa määrää mutta tunnelma

taas kohti paremmuutta? Käytännön analyysissä olen ratkaissut ongelman kokeilemalla, voiko nousijaa määrittää adjektiivi *hyvä*. Tunnelman yhteyteen se sopii: voimme vaikkapa kehua, että juhlassa oli hyvä tunnelma. Sen sijaan arvovallan yhteydessä *hyvä*-adjektiivi vaikuttaa kyseenalaiselta: ei tunnu luontevalta sanoa, että jollakulla on hyvää arvovaltaa. Toisaalta jos jonkun arvovalta nousee, voimme aivan hyvin sanoa, että hänellä on paljon arvovaltaa, mutta vaikuttaa ainakin hieman epäkonventionaalaiselta väittää, että tunnelman nousemisen jälkeen juhlassa olisi paljon tunnelmaa. Tällä perusteella olen katsonut, että tunnelma liikkuu abstraktisella hyvä–huono-asteikolla mutta arvovalta taas suosii enemmän–vähemmän-asteikkoa.

- (34) Käräjien arvovalta on kohonnut saamelaiden keskuudessa alkuajoista huomattavasti, ja arvokas toimielin tarvitsee arvoisensa tilat. (HS-korpus, 14630309)
- (35) Koska Venäjä on Euroopan unionin rajamaa, meremme painoarvo on kohonnut geostrategiassa. (HS-korpus, 10693807)

Ilmiölle on vaikea esittää muuta syytä kuin että tämä on konventionaalinen tapa, jolla suomen kielen puhujat käsitteistävät kyseisiä abstrakteja ilmiöitä. Tapaa voi tarkastella kahdesta näkökulmasta: Ensinnäkin kielenpuhujat käsittävät toiset abstraktit oliot rajattuina ja toiset rajaamattomina. Kognitiivisen kielitieteen termin ilmaistuna osa substantiiveista siis osoittaa kognitiivisilla alueilla rajattua ja osa rajaamatonta alaa, ja jälkimmäiset ovat siis eräänlaisia abstrakteja aineita (ks. Leino 1999: 78). Abstraktien aineiden taustalle voidaan olettaa ontologinen metafora muotoa PAINOARVO ON AINETTA, ja niiden edustamat predikaatit on siten helppo tulkita esimerkiksi NESTE KOHOAA -predikaatin laajentumiksi. Toiseksi kielenpuhujat hahmottavat osan abstrakteista olioista hyvä–huono-dimensiota vasten ja osalta olioista tuo ulottuvuus taas tuntuu puuttuvan tai olevan ainakin vähemmän korosteisempi kuin toisilla²⁸. Nämä ovat tulkintani mukaan kognitiivisia rutiineja, joiden mukaan kielenpuhujat yleensä käsitteistävät maailmaa (ks. Leino 1999: 50). Tästä syystä katson, että luokitteluni noudattaa kognitiivisen kielentutkimuksen henkeä, joka korostaa sitä, ettei tärkeää ole maailma sellaisenaan vaan ihmisen siitä tekemät käsitteistykset.

Hyvä–huono-dimensiota päästään etsimään heti esimerkin 36 esiintymästä, jossa ammattien VAATIMUSTASO KOHOAA. Tässä tapauksessa liikkeen abstraktiin päämäärään hahmottuu enemmän vaatimuksia, ja siksi luen esiintymän MÄÄRÄ KOHOAA -predikaatin elaboraatioihin. Nousijana eivät kuitenkaan ole suoraan vaatimukset vaan niiden *taso* – abstrakti entiteetti, joka esiintyy varsin usein nousemisverbien nousijana (*jonkin taso nousee*) tai kiintopisteenä (*jokin nousee jollekin tasolle*). *Tason* voi mielestäni nähdä, kuten *Kielitoimiston sanakirjan* seitsemäs kohtakin sen määrittelee,

²⁸ Rajanvetoa voi helpottaa myös se, että muuttaa nousijan vastakohdakseen ja kokeilee, voiko se nousta. Lauseet *hänen suosionsa nousi* ja *hänen epäsuosionsa nousi* vaikuttavat molemmat hyvämuotoisilta lauseilta, koska niissä YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN suosiota tai epäsuosiota. Myös *hän nousi suosioon* on mahdollinen, mutta sen vastakohta, *hän nousi epäsuosioon*, kuulostaa omituiselta, koska näissä tapauksissa YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ.

suuruuden, määrän, laadun, kehityksen tai muun sellaisen asteena (KS s.v. taso). Taso ei siis spesifioi, minkälaiselle skaalalle se sijoittuu, vaan se vain osoittaa yhtä kohtaa asteikolta, jonka tyyppi käy ilmi muualta. Esimerkiksi ilmauksessa *hinta kohosi viime vuoden tasolle* taso osoittaa kohtaa määrälliseltä asteikolta mutta ilmauksessa *pelaaja kohosi omalle tasolleen* laadulliselta asteikolta. Silloin, kun *taso* on nousijana, verbin osoittama relaatio ilmaisee sen liikkuvan asteikkoa pitkin ylöspäin mutta asteikon laatu on edelleen avoin: hintataso liikkuisi kvantitatiivisella mutta mäkhyppääjien taso kvalitatiivisella asteikolla.

- (36) ”(...) Ammattien vaatimustaso ei ole kuitenkaan kohonnut samassa suhteessa”, Granholm sanoi. (HS-korpus, 3678567)

Toiseksi suurin *kohota*-verbin abstrakteista esiintymistä erottuva ryhmä näyttäisi perustuvan ensisijaisesti orientaalisen HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan. Näitä esiintymiä on 61 kappaletta eli 18 prosenttia kaikista *kohota*-verbin abstrakteista esiintymistä, ja käytän esiintymiä yhdistävästä skemaattisesta predikaatista nimitystä KOHOTA PAREMMAKSI. Skemaattinen predikaatti on nimensä mukaisesti skemaattinen, sillä nousijoita odottaa abstraktissa päämäärässä hyvin monenlaista hyvää.

Neljässätoista esiintymässä TAIDETEOS KOHOAA PAREMMAKSI. Nousijana on tavallisimmin taideteos (esimerkki 37), mutta myös taiteilija tai taide kokonaisuudessaan ovat mahdollisia. Kolmessatoista esiintymässä puolestaan KILPAILIJA KOHOAA VOITTAJAKSI. Nousijana voi olla urheilija, joukkue, joukkueen sijoitus tai koko maan urheilu mutta myös missikilpailun osanottaja tai arkkitehtikilpailun ehdotus (esimerkki 38). Lähes yhtä monta eli kymmenen on niitä esiintymiä, joissa JOKU KOHOAA SUOSIOON eli maineeseen, tähdeksi, suosituksi, suosioon, sankariksi tai kotiyleisön lemmikiksi (esimerkki 39). Näissä esiintymissä liikutaan vaihtelevilla sosiaalisilla arvoasteikoilla.

- (37) Bartók sai valmiiksi soolo-osan konsertostaan, joka Tibor Serlyn varovaisesti orkestroimanakin kohooa sisarteoksensa 3. pianokonserton veroiseksi. (HS-korpus, 3628377)
- (38) Miesten parhaaksi kohosi Sydneyn olympiavoittaja Angelo Taylor päätöskisan ansiosta. (HS-korpus, 7964410)
- (39) Nopeasti maailmanmaineeseen kohonneelle köyhän perheen pojalle tuli kaikki vähän liian nopeasti. (HS-korpus, 10025515)

Kuusi esiintymää olen erottanut JOKIN NOUSEE SYMBOLIKSI -predikaatin edustajiksi. Niissä nousta muun muassa symboliksi, vertauskuvaksi, trendiksi ja mallimaaksi eli esikuvaksi muille (esimerkki 40). Tämän predikaatin elaboraatioiksi voitaneen lukea myös kaksi esiintymää, joissa moraalinen periaate kohooa ylitse muiden ja näkökulma kohooa keskeiseksi. Viidessä esiintymässä sitä vastoin erilaiset organisaatiot parantavat toimintaansa, ja siksi oletan niiden taustalle ORGANISAATIO KOHOAA MENESTYKSEEN -predikaatin. Nousijoina ovat yhtiö, Suomi, Yhdistyneet Kansat-

kunnat, Namibian koulutus ja tietokoneiden käyttöliittymä *Gnome* ja päämäärinä *merkittäväksi biopolttoaineiden toimittajaksi, maailman viidentoista kehittyneimmän maan joukkoon, tämän päivän haasteiden tasalle* sekä *Windowsin kilpailijaksi* (esimerkki 41). Neljässä esiintymässä JOKU KOHOAA TEHTÄVÄÄN. Tyypin nousijat ovat ihmistarkoitteisia, ja niiden päämääränä voi olla elokuvan ohjaajan tehtävä, elokuvan pääosa tai siitä laajentunut oikeudenkäynnin pääosa, jossa hyödynnetään rakenteellista metaforaa OIKEUDENKÄYNTI ON NÄYTELMÄ (esimerkki 42). Tähän tyyppiin olen lkenut myös yhden esiintymän, jossa entiset kansanedustajat kohoavat *merkittäviin tehtäviin*.

- (40) Jos koe onnistuu, perässä arkkiin talsivat ehkä afrikkalainen bongoantilooppi, sumatrantiikeri, espanjalainen bucardovuohi sekä itse panda, joka jo vuosikymmeniä sitten kohosi uhattujen eläinten symboliksi ja yleisön suureksi suosikiksi. (HS-korpus, 8869566)
- (41) YK:n on jäsenmaidensa johtajien avulla osoitettava, että se pystyy uudistamaan tavoitteitaan ja kohoamaan tämän päivän haasteiden tasalle, Annan sanoi. (HS-korpus, 5253865)
- (42) Poliisin kuulustelumenetelmät ja pesäpalloilija Pasi Vanhatalon kantapäävaivat kohosivat pääosaan pesäpallon sopupelioikeudenkäynnissä Vantaalla maanantaina. (HS-korpus, 10637212)

Jäljelle on jäänyt vielä neljä skemaattisen KOHOTA PAREMMAKSI -predikaatin elaboraatiota. Ensimmäinen niistä on TUNNELMA KOHOAA, jossa predikaatin nimen mukaisesti tunnelma kohoaa (esimerkki 43). Näitä esiintymiä on aineistossani viisi kappaletta. Toisin kuin edellä mainitussa arvovallan tai painoarvon kohoamisessa, nyt nousija käsitetään jaottomaksi entiteetiksi, joka liikkuu kvalitatiivisella asteikolla – voimme sanoa, että juhliissa oli hyvä tunnelma, mutta *juhliissa oli paljon tunnelmaa* vaikuttaa epäkonventionaaliselta. Sama perustelu sopii myös predikaattiin ITSETUNTO KOHOAA, joka esiintyy tutkielmani aineistossa kaksi kertaa (esimerkki 44). Lisäksi aineistossani on yksi esiintymä, jossa KUNTO KOHOAA (esimerkki 45), ja samaten yksi esiintymä, jossa HULLUTTELUTAIDOT KOHOAVAT (esimerkki 46). Kunnan kohoaminen liittyy ihmisen fyysisten kykyjen parantamiseen ja hulluttelutaitojen kohoaminen taas ihmisen muunlaisten, kaiketi lähinnä sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Molemmat viittaavat pikemmin laatuun kuin määrään.

- (43) Kattoon tunnelma joka tapauksessa kohosi kuten niin usein Vantaan musiikkijuhlilla. (HS-korpus, 2868628)
- (44) Itsetuntomme on kohonnut ja suomalaisuuskuvamme kirkastunut. (HS-korpus, 8974215)
- (45) ”Minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa. Kyllä talikko kädessä pysyy, ja kuntokin kohoaa mukavasti.” (HS-korpus, 443521)
- (46) – Mitäs sanotaan lehdistölle, kysyi Jäätteenmäki, jonka hulluttelutaidot eivät olleet muutamassa kuukaudessa vielä ehtineet kohota edeltäjänsä tasolle. (HS-korpus, 7510786)

Viisitoista *kohota*-verbin esiintymää pohjautuu ennen muuta orientaaliseseen VALTA ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan ja lukeutuu siksi luokittelussani skemaattisen KOHOTA VALTAAN -predikaatin

alaisuuteen. Kuudessa esiintymässä kohotaan erilaisiin julkisiin tehtäviin, kuten *tieverkkosuunnittelijaksi*, *presidentin virkaan* tai Suomen pankin *johtokuntaan* (esimerkki 47). Kolmessa esiintymässä, jotka ovat peräisin samasta lehtijutusta, käsitellään internetin osoitteiden tunnuksia hallinnoivaa *Icann-organisaatiota* ja kerrotaan, että se kohoaa *vahvaksi*, *Internetin osoitteiden hallinnoijaksi* ja *jopa valtioiden määräysvallan ylle* (esimerkki 48). Kahdessa esiintymässä kohotaan armeijan arvoasteikolla *everstiksi* tai *everstiluutnantiksi*, ja kaksi on myös niitä esiintymiä, joissa kohotaan erilaisissa järjestöissä *OAJ:n palkkaosaston päälliköksi* ja *suljetun veljeskunnan helsinkiläisen Sveaborg-loosin ylimestari*ksi (esimerkki 49). Yksittäisissä esiintymissä kohotaan radiorytyksessä *musiikkipäälliköksi* ja evankelisluterilaisessa kirkossa *kahden tai kolmen johtavan äänen joukkoon* (esimerkki 50).

- (47) Nyt johtokuntaan kohonnee vaihtoehdoksi keskustan puheenjohtaja, nelivuotinen pääministeri ja vuoden maailmankuulussa Harvardissa luennoiva ja tietojaan laajentava 46-vuotias Esko Aho. (HS-korpus, 13366703)
- (48) Samalla se on parissa vuodessa kohonnut jopa valtioiden määräysvallan ylle. (HS-korpus, 14078057)
- (49) Hänellä on lisäksi merkittävä asema hyväntekeväisyysjärjestö Odd Fellowsissa, jossa hän on kohonnut suljetun veljeskunnan helsinkiläisen Sveaborg-loosin ylimestariksi. (HS-korpus, 7814471)
- (50) Oulun piispalla on maantieteellisen sijaintinsa ja kaupungin voimakkuuden vuoksi sosiaalinen tilaus kohota evankelisluterilaisen kirkon kahden tai kolmen johtavan äänen joukkoon. (HS-korpus, 12499310)

Kuudessa *kohota*-verbin esiintymässä keskeisintä roolia näyttelee se, että JOKIN KOHOAA ESIIN, ja esiintymät pohjautuvat siten tulkintani mukaan orientaaliseseen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforaan. Yhdessä esiintymässä näyttelijä *ei hahmona kohoa selvästi esiin*, toisessa Kansasin osavaltio kohoaa *tiedelehtien otsikoihin* ja kolmannessa valtiopäivien pöytäkirjoissa *kohoa näkyviin antisemitismin koko musta kirjo* (esimerkki 51). Kolmessa muussa esiintymässä Bill Clinton kohoaa *tunnetuksi nimeksi Osakan karaokepaikoissa*, toimittaja kohoaa *julkistoimittajaksi* ja tietokonealalla työskentelevä ihminen kohoaa internetin *näkyvimmäksi saarnamieheksi* (esimerkki 52). Esiintymät eroavat KOHOTA PAREMMAKSI -tyypin esiintymistä siinä, että ne eivät ota kantaa kohotamisen hyvyteen. Jos joku esimerkiksi kohoaa suosioon, hänen täytyy nauttia ainakin joidenkin ihmisten suosiosta, mutta karaokepaikassa tunnetuksi nimeksi voi kohota vaikka laulamalla yhteenään nuotin vierestä.

- (51) Niissä kohoaa näkyviin antisemitismin koko musta kirjo, aina syytöksistä juutalaisten osuudesta Jeesuksen ristiinnaulitsemiseen sen tyyppisiin vihjailuihin kuin että ”juutalaisilla ei ollut yleistä rakkauden käskyä kuten kristityillä” (Th. Renvall). (HS-korpus, 6138657)
- (52) Vuonna 1993 tämä uusi asia oli internet, jonka näkyvimmäksi saarnamieheksi Nieminen kohosi Kim Weckströmin ja Johan Helsingiuksen ohella. (HS-korpus, 12045745)

Kolme *kohota*-verbin esiintymää olen luokitellut JOSTAKIN KOHOAA JOTAKIN -predikaatin alaisuuteen. Esitän, että predikaatti perustuu – aivan kuten JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN – orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforan ja ontologisen ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA -metaforan yhteistoimintaan. Ontologinen metafora mahdollistaa sen, että liikkeen lähtökohta voidaan tulkita sen aiheuttajaksi²⁹. *Kohota*-verbin esiintymissä sievästä taiteesta (aiheuttaja) voi kohota *omalla merkillisellä tavallaan hyvin jännittävästi määrittymätöntä taidetta* (syntyjä) (HS-korpus, 1906408), *työ ja vaiva kohoavat kuin huuto* (syntyjä) *keskeltä ohjelman keinotekoista illuusiota* (aiheuttaja) (HS-korpus, 8791457) ja *jonkun ihmisryhmän omista intresseistä* (aiheuttaja) kohoavat ideologiat (syntyjä) (esimerkki 53).

- (53) Tukiaiset perustuvat aina jonkun ihmisryhmän omista intresseistä kohoaviin ideologioihin, eivät luonnonlakeihin tai ”elämän perusehtoihin luonnossa”. (HS-korpus, 15641956)

Kaksi *kohota*-verbin esiintymää antaisi aihetta olettaa sellaista orientaalista metaforaa, jota ei esiintynyt *nousta*- eikä *nostaa*-verbin esiintymissä. Metafora rinnastuu Lakoffin ja Johnsonin (1981: 20) mainitsemaan YLHÄÄLLÄ ON TUNTEMATON -metaforaan. Esimerkin 54 esiintymä vihjaa, että tällaisen metaforisen hahmotuksen taustalla voisi olla kokemus siitä, että avaruus on ihmiselle tuntematon. Ilmaisutyyppi vaikuttaisi sikäli vakiintuneelta, että *Kielitoimiston sanakirjakin* mainitsee *sfääri*-sanana sananselityksessä, että *keskustelu liikkui korkeissa sfääreissä* (KS s.v. *sfääri*). Toinen mahdollinen selitys olisi se, että ihmiskehon kognitiivisen keskuksen, aivojen, yläpuolinen tila on laajentunut jossain yhteyksissä kuvaamaan ymmärtämättömyyttä. Näinhän on esimerkiksi silloin, kun jokin asia menee yli hilseen tai yli ymmärryksen (KS s.v. *hilse*). Lakoff ja Johnson (1981: 20) esittävät, että metaforan kokemuksellinen perusta olisi metaforassa YMMÄRTÄMINEN ON TARTTUMISTA. Luvussa 3.4.2 mainittiin, että suomen *käsittää*-verbin ymmärtämisen merkitys on syntynyt juuri tällä tavalla. Orientaaliseen metaforaan päästäisiin edelleen sitä kautta, että vain maanpinnalla ihmisen ulottuvissa oleviin asioihin voi tarttua, ja siksi TUNTEMATON ON YLHÄÄLLÄ (mts. 20).

- (54) Ensimmäinen osa Palatsiaukio soi hyytävän pahaenteisenä johdantona, jossa pakkasen jäähmettämän tilan lävitse erottuivat vartijain rummut ja merkillisiin sfääreihin kohoava vankilassa tehty kapinallisten laulu. (HS-korpus, 9293650)

Hieman samanlainen on esimerkin 55 esiintymä, jossa taideteos kohoaa myyttisiin ja uskonnollisiin mittoihin. Myös myyttisyyteen ja uskonnollisuuteen liittyy tuntemattomuus. Tässä esiintymässä myyttisyyteen ja uskonnollisuuteen kohoamista saattaa tosin motivoida sekin, että kulttuu-

²⁹ Tässä tapauksessa elatiivin tulkinta ei aiheuta samanlaista päänvaivaa kuin KOULU KOHOAA TIILISTÄ -tyypissä (ks. alaluku 4.3.1), sillä metaforisesti ymmärretyksi aiheuttajaksi sopivat muutkin erosijaiset ilmaukset: *hänen taiteensa kohoaa kärsimyksestä ~ sodan julmuuksien keskeltä*.

rissamme Jumalan, enkelien ja autuaiden vainajien olinpaikan katsotaan sijaitsevan ylhäällä. Siitä hän kertoo jo tämän olinpaikan nimikin, taivas. Nämä kaksi esiintymää eivät selvästikään edusta *kohota*-verbin prototyypisintä käyttöä, mutta ainakin omat luokitusarvioni sanktioivat ne täysin. Esiintymien semanttisista navoista käytän nimitystä LAULU KOHOAA MERKILLISIIN SFÄÄREIHIN ja TAIDETEOS KOHOAA MYYTISIIN JA USKONNOLLISIIN MITTOIHIN ja oletan niiden taustalle skemaattisemman JOKIN KOHOAA SFÄÄREIHIN -predikaatin.

- (55) Näyttelyn yllätyksiä ovat ehkä Jyrki Parantaisen salanimellä Jordi Guaridor tekemä varsin klassinen yksinkertainen katumuotokuvasarja ja Martti Anttilan myyttisiin ja uskonnollisiin mittoihin kohoava Intian arjen kuvaus. (HS-korpus, 11954206)

Lisäksi on joukko esiintymiä, jotka täytyy tulkita erilaisten rakenteellisten metaforien valossa. Osaa näistä rakenteellisista metaforista hyödynnettiin jo *nousta*-verbin esiintymissä. Predikaatteja TIE NOUSEE PYSTYYN ja NOUSTA ESTEEKSI yhdistää se, että niissä KEHITYS ON MATKA, joka vaikeutuu, kun matkalle ilmaantuu este. *Kohota*-verbin esiintymistä samaan metaforiseen hahmotukseen perustuu esimerkin 56 esiintymä, jossa YRITYSTOIMINNAN KÄYNNISTYSKYNNYS KOHOAA. Esiintymässä yritystoiminnan aloittaminen käsitetään matkalle lähtemisenä ja kun tämän abstraktin matkan alussa sijaitseva kynnyks kohoaa, matkalle lähteminen hankaloituu tai matka saattaa peräti estyä.

- (56) ”Muuttoliikkeestä on seurannut kuntien talouden heikkeneminen, yritystoiminnan käynnistyskynnyksen kohoaminen ja koulutetun työvoiman saantiin liittyvät ongelmat.” (HS-korpus, 94498)

Nousta-verbin esiintymistä tuli tutuksi myös metaforinen hahmotus, jossa MUSIIKKI ON LINTU TAI LENTÄVÄ ESINE ja voi siten nousta lentoon. *Kohota*-verbin kahdessa esiintymässä lentäjänä ei kuitenkaan ole musiikki, vaan niissä KUULIJA KOHOAA LAULUN SIIVIN ja MUNKKIKUORO KOHOAA SÄVELTEN SIIVIN (esimerkki 57). Näille esiintymille voinee olettaa yhteisen skemaattisemman IHMINEN KOHOAA MUSIIKIN SIIVIN -predikaatin, joka kuuluu ilmeisesti ainakin jossain määrin kielen konventionaalisten yksikköjen joukkoon. Musiikin siivin kohoamisen voi nähdä LINTU KOHOAA -predikaatin ekstensiona, joka perustuu rakenteelliseen MUSIIKKI-IHMINEEN ON LINTU -metaforaan, joka korostaa esimerkiksi musiikin lennokkuutta.

- (57) Keskiaikaisesta kirkkolaulusta on syntynyt hyvin aineeton mielikuva: munkkikuoro laulaa kevyesti ohentaen, lempeän henkistyneesti, kuin yrittäen kohota hartaiden sävelten siivin kohti taivaallisia korkeuksia. (HS-korpus, 10606093)

Viimeiset kaksi *kohota*-verbin abstraktia esiintymää ovat peräisin samasta kirjoituksessa, jossa huomio kiinnittyy kieleen (esimerkki 58). Kirjoittaja huomauttaa, että säveltäjät käyttävät joskus

musiikistaan puuvertausta, ja antaa siitä esimerkin, jossa TEOS KASVAA YLÖSPÄIN KOHOTEN. Esiintymä perustuu rakenteelliseen metaforaan TEOS ON PUU, ja *kohota*-verbin tehtäväksi jää ilmaista, että metaforisesti ymmärretty puu liikkuu kasvaessaan ylöspäin.

- (58) Ranskalainen Henri Dutilleux (s. 1916) on käyttänyt joskus puuvertausta musiikistaan: se tarkoittaa, että hänen teoksensa kasvavat orgaanisesti alkuaiheistaan soivan puun lailla, ylöspäin kohoten, jatkuvasti haurautuen ja uusiin lehtiin puhjeten. Yleensä musiikin ajassa tapahtuva liike koetaan eräänlaiseksi matkaksi yhdestä pisteestä toiseen, hieman kuin vaikkapa auto- ja junamatka. Miksei voisi kuitenkin ajatella, että musiikin aikavirta kohoaa ylöspäin, eikä etenekään horisontaalisessa tasossa. Dutilleuxin sellokonsertto on pienen totuttautumisen jälkeen helppo kuvitella vertikaaliseksi kasvutapahtumaksi: Steven Isserlisin sellossa puhkesi jatkuvasti uusia orgaanisia motiiveja ja arabeskeja, jotka kukoistivat orkesterin väreilvän sointikudoksen syleilyssä. (HS-korpus, 9775421)

Ennen jälkimmäistä *kohota*-verbin esiintymää kirjoittaja puolestaan ilmaisee olevansa tietoinen siitä, että aikaa ilmaistaan tavallisesti spatiaalisin keinon eli että AIKA ON MATKA. Tämän jälkeen kirjoittaja esittää ajan käsitteistämiseksi vaihtoehtoisia tapoja, jossa tulevaisuus ei olekaan edessä vaan TULEVAISUUS ON YLHÄÄLLÄ. Kyseessä on ilmeisen ainutkertainen ilmaus, minkä myös kirjoittaja tiedostaa, eikä tämä poikkeuksellinen TULEVAISUUS ON YLHÄÄLLÄ -metafora ole ainakaan toistaiseksi saanut tuulta purjeisiinsa. Esiintymä on kontekstissaan täysin ymmärrettävä, mutta sillä ei selvästikään ole kielessä yksikön asemaa. Tämän tutkielman aiheen kannalta esiintymä on kiinnostava kuriositeetti: se on ainoa esiintymä, jossa pohditaan metatekstuaalisesti aivan samoja asioita kuin tässä tutkielmassakin.

Kohota-verbin abstraktien esiintymien taustalle voi olettaa hyvin pitkälti samat orientaaliset metaforat kuin *nousta*-verbin tapauksessa. Valtaosa molempien verbien esiintymistä lukeutuu MÄÄRÄ NOUSEE/KOHOAA -predikaatin alle, jonka yleisin elaboraatio on edelleen RAHAMÄÄRÄ NOUSEE/KOHOAA ja jonka muutkin elaboraatiot vaikuttavat varsin paralleelisilta. Toiseksi yleisin skemaattinen predikaatti on NOUSTA/KOHOTA PAREMMAKSI, mutta sen elaboraatioissa on enemmän eroavaisuuksia: esimerkiksi erilaiset taideteokset näyttävät suosivan kohoamista, kun urheilijat taas nousevat. NOUSTA/KOHOTA VALTAAN -predikaatit ovat määrällisesti hyvin tasaväkisiä, mutta NOUSTA ESIIN ja JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN ovat sitä vastoin huomattavasti tavallisempia kuin niiden *kohota*-verbilliset parikit. Rakenteellisiin metaforiin perustuvissa esiintymissä verbeillä on kaksi yhtymäkohtaa: musiikki tai sen kanssa tekemisissä oleva ihminen ymmärretään lentävänä olentona ja kehitys käsitetään matkana, jolle voi nousta tai kohota esteitä. Tarkan kuvan *kohota*-verbin esiintymien luokittelusta tarjoan taulukossa 9.

Taulukko 9. *Kohota*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ KOHOAA (261)	RAHAMÄÄRÄ (170)	HINTA (52)
		KUSTANNUKSET (20)
		ARVO (10)
		SUMMA (7)
		MAKSU (7)
		KORKO (6)
		TUOTANTO (6)
		KULUT (4)
		KURSSI (4)
		MYynti (4)
		ELINTASO (3)
		TULOS (3)
		LASKU (2)
		BUDJETTI (2)
		OSAKE (2)
		VELKA (2)
		VUOKRA (2)
		VUOKRATASO (2)
		INDEKSI (2)
		INFLAATIO (2)
		HINTATASO (2)
		EURO (1)
		KUSTANNUSTASO (1)
		HINTAVAATIMUS (1)
		JALOSTUSMARGINAALI (1)
		KAUPPATASEEN YLIJÄÄMÄ (1)
		TALOUDELLINEN ASEMA (1)
		TUOTTAVUUS (1)
		TUOTTO (1)
		PÖRSSIN VAIHTO (1)
		SAIRAUSPÄIVÄRAHAT (1)
		LIIKEVOITTO (1)
		PALKANKOROTUSTASO (1)
		PALKKA (1)
		VAIHTOTASEEN YLIJÄÄMÄ (1)
		VARALLISUUS (1)
		VEROTULOT (1)
		VIENTI (1)
		TUONTI (1)
		NOTEERAUKSET (1)
		YRITYS (1)
		HYÖTY (1)
		UMTS-KILPA (1)
		VUOKRIEN KOROTUSPAINE (1)
		PELI (1)
		KORKOPROSENTTI (1)
		VEROPROSENTTI (1)
	LUKUMÄÄRÄ (22)	MÄÄRÄ (11)

		LUKU (4)
		ARVO (3)
		ARVOSANA (1)
		"PULLANSYÖJÄT" (1)
		KANSANRYHMÄ (1)
		OTSONI (1)
	OSUUS (19)	PROSENTTI (6)
		OSUUS (5)
		PITOISUUS (5)
		TYÖLLISYYSASTE (1)
		TYÖTTÖMYYSASTE (1)
		KÄYTTÖASTE (1)
	LÄMPÖTILA (10)	
	TUNNE (8)	JÄNNITYS (4)
		KANSALLISTUNNE (1)
		KOTIHURMA (1)
		INTO (1)
		KISAKUUME (1)
	RISKI (6)	RISKI (4)
		VEREN HYYTYMISTAIPUMUS (1)
		UHKA (1)
	PAINE (6)	VERENPAINE (4)
		PAINE (2)
	NOPEUS (5)	HUIPPUNOPEUS (1)
		KESKITUNTINOPEUS (1)
		VAUHTI (1)
		VIRTAAMA (1)
		LASKUVOIMA (1)
	AIKAMÄÄRÄ (4)	KESKI-IKÄ (2)
		LÄHTÖVIIVE (1)
		ELÄMÄN PITUUS (1)
	KANNATUS (4)	POLIITIKON KANNATUS (1)
		POLIITIKON SUOSIO (1)
		ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS (1)
		ÄÄNESTYSVILKKAUS (1)
	ÄÄNITASO (1)	
	TÄRINÄ (1)	
	PAINOARVO (1)	
	ARVOVALTA (1)	
	TAPAHTUMATIHEYS (1)	
	AMMATIN VAATIMUSTASO (1)	
	VOIKUMPU (1)	
KOHOTA PAREMMAKSI (61)	TAIDETEOS (14)	TAIDETEOS (1)
		KONSERTTO (1)
		LAULUÄÄNI (1)
		MUSIIKKIKAPPALEEN OSA (1)
		TANSSIESITYS (1)
		SOITTO (1)

		KIRJA (1)
		TEOS (1)
		KOTIMAAN TASO (1)
		TAIDE (1)
		KIRJAN LUKU (1)
		TAITEILIIJA (1)
		YHTYE (1)
		RAKENNUS (1)
	VOITTAJAKSI (13)	URHEILIIJA PARHAAKSI (3)
		URHEILIIJA SIJOITUKSELLE (2)
		URHEILIIJA VOITTAJAKSI (1)
		JOUKKUE MUITA KORKEAMMALLE (1)
		VIETNAMILAINEN URHEILU (1)
		JALKAPALLOJOUKKUE KÄRKIKASTIIN (1)
		JOUKKUEEN SIJOITUS (1)
		URHEILIIJA MAALITYKIKSI (1)
		MISSIKILPAILUN VOITTAJAKSI (1)
		EHDOTUS KILPAILUN YLÄLUOKKAAN (1)
	SUOSIOON (10)	MAINEESEEN (3)
		TÄHDEKSI (2)
		SUOSITUKSI (2)
		SUOSIOON (1)
		SANKARIKSI (1)
		KOTIYLEISÖN LEMMIKIKSI (1)
	SYMBOLIKSI (6)	KISOJEN VERTAUSKUVAKSI (1)
		UHATTUJEN ELÄINTEN SYMBOLIKSI (1)
		TRENDIKSI (1)
		MALLIMAAKSI (1)
		NÄKÖKULMA KESKEISEKSI (1)
		MORAALINEN PERIAATE YLITSE MUIDEN (1)
	MENESTYKSEEN (5)	MERKITTÄVÄKSI BIOPOLTTOAINEIDEN TOIMITTAJAKSI (1)
		KEHITTYNEIMPIEN MAIDEN JOUKKoon (1)
		WINDOWSIN KILPAILIJAKSI (1)
		KOULUTUS (1)
		HAASTEIDEN TASALLE (1)
	TEHTÄVÄÄN (4)	ELOKUVAN PÄÄOSAAN (1)
		OIKEUDENKÄYNNIN PÄÄOSAAN (1)
		ELOKUVAN OHJAAJAKSI (1)
		MERKITTÄVÄÄN TEHTÄVÄÄN (1)
	TUNNELMA (5)	
	ITSETUNTO (2)	

	KUNTO (1)	
	HULLUTTELUTAIDOT (1)	
KOHOTA VALTAAN (15)	VALTIOSSA (6)	PRESIDENTIN VIRKAAN (1)
		JOHTOKUNTAAN (1)
		TIEVERKKOSUUNNITTELIJAKSI (1)
		KANSLERIKSI (1)
		TUOMIOISTUIMEN YLÄPUOLELLE (1)
		POLIITIKKO ARVOSTETTUUN ASEMAAN (1)
	INTERNETISSÄ (3)	VALTIOIDEN MÄÄRÄYSVALLAN YLLE (1)
		VAHVAKSI (1)
		HALLINNOIJAKSI (1)
	ARMEIJASSA (2)	EVERSTILUUTNANTIKSI (1)
		EVERSTIKSI (1)
	JÄRJESTÖSSÄ (2)	YLIMESTARIKSI (1)
		PÄÄLLIKÖKSI (1)
KIRKOSSA (1)	KAHDEN TAI KOLMEN JOHTAVAN ÄÄNEN JOUKKOON (1)	
YHTIÖSSÄ (1)	MUSIIKKIPÄÄLLIKÖKSI (1)	
KOHOTA ESIIN (6)	OSAVALTIO OTSIKOIHIN (1)	
	NÄYTTELIJÄ ESIIN (1)	
	PÖYTÄKIRJOISSA ANTISEMITISMI (1)	
	TUNNETUKSI NIMEKSI (1)	
	JULKKISTOIMITTAJAKSI (1)	
	NÄKYVIMMÄKSI SAARNAMIEHEKSI (1)	
JOSTAKIN KOHOAA JOTAKIN (3)	SIEVÄSTÄ TAITEESTA TAIDETTA (1)	
	ARJEN ANKARUUS KESKELTÄ OHJELMAA (1)	
	IDEOLOGIAT INTRESSEISTÄ (1)	
JOKIN KOHOAA SFÄÄREIHIN (2)	LAULU KOHOAA MERKILLISIIN SFÄÄREIHIN (1)	
	TAIDETEOS KOHOAA MYYTTISIIN MITTOIHIN (1)	
IHMINEN KOHOAA MUSIIKIN SIIVIN (2)	KUULIJA KOHOAA LAULUN SIIVIN (1)	
	MUNKKIKUORO KOHOAA SÄVELTEN SIIVIN (1)	
YRITYSTOIMINNAN KÄYNNISTYSKYNNYS KOHOAA (1)		
TEOS KASVAA YLÖSPÄIN KOHOTEN (1)		
MUSIIKIN AIKAVIRTA KOHOAA YLÖSPÄIN (1)		

4.3.3 Subjektiivinen liike

Kohota-verbillä on tutkielman aineistossa huomattavan paljon subjektiivista käyttöä. Siinä, missä *nousta*-verbin esiintymistä luokittelin subjektiiviseksi liikkeeksi neljä esiintymää eli alle prosentin kaikista esiintymistä, *kohota*-verbin esiintymistä olen tulkinut subjektiivisiksi 81 esiintymää eli reilut 16 prosenttia kaikista esiintymistä. Esiintymät voi ajatella skemaattisen PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA -predikaatin elaboraatioiksi. Noin puolessa tapauksista, 39:ssä 81:stä, pitkänmallisena esineenä on ihmisen tekemä rakennus. Aineistossani kohoavia rakennuksia näyttäisi yhdistävän

se, että ne ylettyvät selvästi taustaansa korkeammalle: tyypillisiä kohoajia ovat erilaiset tornit (esimerkki 59) sekä muut korkeat (esimerkki 60) tai muulla tapaa erityisen huomattavat rakennukset (esimerkki 61). Yhdessä, esimerkin 62 esiintymässä rakennus, *taiteen norsunluutorni*, kiidättää esiintymän spatiaalisesta tilasta ihmisten sosiaalisia suhteita kuvaavaan avaruuteen.

- (59) Mariankirkolla on sellainen kyläkirkkoille tunnusomainen piirre, että torni kohoaa korkeammalle kuin mikään muu näköpiirissä oleva rakennus. (HS-korpus, 10276559)
- (60) Strömbergintien ja Hiomotien kulmaan nouseva rakennus hallitsee paikallista maisemaa jo nyt, vaikka vasta rakennuksen jäykistävä osa, sen tukirakenne, kohoaa taivaalle. (HS-korpus, 893724)
- (61) Keskellä peltoa kohoava keskusta on ruma laatikkomainen betonirykelmä, jossa sijaitsevat asiaankuuluvasti kunnan virastotalo, K-kauppa, osuuspankki ja Alkon myymälä. (HS-korpus, 8241567)
- (62) Vieläkin taiteen norsunluutorni kohoaa populaarikulttuurin ja kaupallisuuden yläpuolelle korkeakulttuurin muodossa. (HS-korpus, 1964904)

Noin neljäsosa esiintymistä, 21 esiintymää 81:stä, ilmaisee puolestaan sitä, että MAANPINTA KOHOAA. Niissä pitkänmallisena esineenä on korkeudellaan taustasta erottuva maastonkohta, kuten vuori, vuoren huippu tai kokonainen vuoristo (esimerkki 63) taikka tunturi, mäki, kallio, harju, maa tai maasto (esimerkki 64). Kohoajana voi olla myös saari, kuten esimerkin 65 esiintymässä.

- (63) Kanchenjunga on vain 255 metriä matalampi kuin lännempänä kohoava Sagarmatha³⁰, Mount Everest. (HS-korpus, 1324906)
- (64) Kammiovuori kohoaa Päijänteen rannalla Sysmän Vintturissa 220 metrin korkeuteen. (HS-korpus, 4644691)
- (65) Puulajärven rannalla kohoaa tuhannen hehtaarin Saari-Kuitunen, jonka luonto on säilynyt lähes koskemattomana. (HS-korpus, 3267906)

Viiden esiintymän yhteiseksi nimittäjäksi voi katsoa sen, että niissä TAIDETEOS KOHOAA. Esiintymät hahmottumat toisin sanoen spatiaalisen tilan ohella taiteen tekemisen kognitiivista aluetta vasten. Pitkänmallisina esineinä ovat näissä tapauksissa *upea Lohikäärme Helen*, aukion keskellä kohoava *iso diskopallo*, *puistossa ylväänä kohoavat puukirahvit*, *Suomen Pankin rakennuksen vierustalla kohoava Eila Hiltusen taideteos* sekä Tuusulantiellä sijaitseva Valoviiri-ympäristötaideteos (esimerkki 66). Vaikka ne ovat kooltaan rakennuksia ja vuoria pienempiä, niitäkin on pidettävä skemaattisen PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA -predikaatin täysin sanktioimina elaboraatioina: niillä on pituusulottuvuus, joka on käsitteistäjän ymmärtämän vertikaalisen akselin suuntainen.

- (66) Valoviiri on nimensä mukaisesti alkuosaltaan leveä, ja se kapenee ja kohoaa kiilan muotoisena. (HS-korpus, 10599726)

---

³⁰ Sagarmatha on Mount Everestin nepalinkielinen nimi.

Neljässä esiintymässä pitkänmallisena esineenä on erilaisia paaluja: *neljä pronssipylvästä*, purjeveneen *masto*, *lipputanko* sekä *satelliittiantennilta näyttävä laite* (esimerkki 67). Näiden esiintymien taustalle voidaan lukuisin varauksin olettaa skemaattinen PYLVÄS KOHOAA -predikaatti, jonka toteumia yhdistää se, että pitkänmalliset esineet ovat niissä erityisen ohuita – niiden korkeuden ja leveyden välinen ero on toisin sanoen erityisen suuri. Esimerkin 67 esiintymän olen lukenut tähän joukkoon siitä syystä, että laitteen kuvaillaan kohoavan taivaalle *terävänä*. Se ei kuitenkaan selvästi ole prototyypisintä pylvään kohoamista.

- (67) Kirkkaimman värinen taitaa olla kuva, jossa epätarkan kallion muodostamasta horisontista kohoaa terävänä taivaalle satelliittiantennilta näyttävä laite. (HS-korpus, 2654011)

Kolmessa esiintymässä METSÄ KOHOAA: yhdessä esiintymässä *maastossa kävelevän ympärillä kohoaa paksuja, järeitä kuusia ja haapoja* ja toisessa Paviljongin sisäpihalla kohoaa *koivumetsä*. Niissä käsitteistäjä siis ikään kuin seuraa puun runkoja maasta latvaan. Näistä kahdesta esiintymästä poikkeaa esimerkin 68 esiintymä, jossa sademetsä kohoakin rinnettä ylös. Tällöin huomio ei kiinnity puun vertikaalisuuteen vaan pitkänmalliseksi objektiksi hahmottuu ilmeisen kaukaa havainnointu metsä, jonka sijainnin vuoren rinteellä käsitteistäjä ilmaisee ylöspäin suuntautuvana liikkeenä.

- (68) Ravintolan terassi kurottaa veden päälle, ja laguunin toisella puolella kohoaa rinnettä ylös vihreä sademetsä. (HS-korpus, 5215990)

Kolme on myös niitä esiintymiä, joissa RUUMIINOSA KOHOAA – kaikissa esiintymissä tosin viitataan taideteoksen esittämään ruumiinosaan. Yhdessä esiintymässä kohoavat pronssiveistoksen kädet, toisessa kohoaa maalauksessa oleva pää ja kolmannessa ilmeisesti jonkinlaiseen installaatioon kuuluva nenä (esimerkki 69).

- (69) Amsterdamista kotoisin olevan Arjen Lancelin Berliini-laatikossa naamiomaisista kasvoista kohoava nenä liittyy monumenttien pystytykseen. (HS-korpus, 17181)

Kahdessa esiintymässä SAVU KOHOAA: toisessa esiintymässä pitkänmallisena muuttujana on savupilvi ja toisessa savupatsas (esimerkki 70). Savupatsaan kohoamisen taustalle täytyy ajatella rakenteellinen metafora SAVU ON PATSAS. En tosin väitä, että metafora aktivoituisi joka kerta, kun ilmausta käytetään, sillä savupatsas kuulunee suomen kielen konventionaalisten yksikköjen luetteloon. Savupatsas mainitaan erikseen *Kielitoimiston sanakirjan* sananselityksessäkin (KS s.v. *patsas*). Savun kohoaminen on varsin lähellä objektiivista liikettä, mutta nämä kaksi esiintymää olen tulkinnut niin, että niissä olennaista ei ole savun liike vaan sen muodostama pitkänmallinen vana.

Tulkintaani tukee se, että toisessa esiintymässä puhutaan maalauksesta ja toisessa, kuten jo todettu, savupatsaasta.

- (70) Eikä ikkunan takana avaudu tundra, vaan sekava pikkukaupunki, jonka ylle kohoavat paperitehtaan piipuista savupatsaat kuin suojelevat kädet. (HS-korpus, 10013568)

Neljä viimeistä esiintymää olen päättänyt käsittelemään erillisinä predikaatteina. Esimerkin 71 esiintymässä UKKOSPILVI KOHOAA. Se kuuluisi muuten RAKENNUS KOHOAA -tyyppiin, mutta siinä on käytetty lisäksi rakenteellista metaforaa UKKOSPILVI ON TORN. Esimerkin 72 esiintymässä VESISUIHKU KOHOAA. Jos kohoajana olisi pelkkä *vesi*, esiintymä olisi helpommin tulkittavissa objektiiviseksi liikkeeksi, mutta nyt *suihku* esittää nähdäkseni tilanteen staattisempana vesipatsaana. Kahdessa viimeisessä esiintymässä SUKANVARSI KOHOAA (esimerkki 73) ja TEKSTIKUPLA KOHOAA (esimerkki 74). Ne eivät selvästikään ole skemaattisen PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA -predikaatin prototyyppisimpiä elaboraatioita mutta omaavat silti riittävästi samankaltaisuuksia luokan prototyyppiin. Sukanvarsi hahmottaa osan säärestä, joka muistuttaa etenkin edellä mainittuja pylviä. Tekstikuplan kohoamista taas on uskoakseni tukenut se, että kuplissa on tavallisesti alhaalta ylöspäin laajeneva nuolimainen osa, jota käsitteistäjä voi seurata.

- (71) Siis niin kuin veneretken aamuna perheen nuorin ja innokkain teeskentelee, ettei horisontissa kohoava valkea torni ole ukkospilvi, ja toivoo ettei isä huomaa sitä ennen kuin ollaan niin kaukana vesillä, ettei enää kannata kääntyä takaisin. (HS-korpus, 14075638)
- (72) Olympiapuiston vesisuihkut kohoavat aivan kaupungin keskustassa. (HS-korpus, 10442303)
- (73) Toinen kiva yksityiskohta olivat sukat: niiden varret kohoavat nyt puoleen sääreen. (HS-korpus, 4580090)
- (74) Sama kuva komeili Private Eyen kannessa, mutta pappilauman keskeltä kohosi tekstikupla: ”Okei, Jumala, nyt voit tulla sisään.” (HS-korpus, 9843737)

Koska *kohota*-verbillä on paljon subjektiivista käyttöä, esitän siitä vielä yhteenvedon taulukossa 10. Jo edellä olen luonnostellut, että skemaattiseen PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA -predikaattiin kuuluisi tieto siitä, että muuttujalla on vähintään pituusulottuvuus, joka on samansuuntainen kuin käsitteistäjän ymmärtämä vertikaalinen akseli. Aineistoni perusteella prototyyppistä *kohota*-verbin subjektiivista liikettä edustaisivat tapaukset, joissa muuttujan korkeus–leveys-suhde on kenties ainakin hivenen korkeuteen päin kallellaan, kuten esimerkiksi silloin, kun torni kohoaa, vuori kohoaa tai pylväkset kohoaa.

Taulukko 10. *Kohota*-verbin subjektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA (81)	RAKENNUS (39)	TORNI (5)
		RAKENNUS (4)
		KIRKONTORNI (3)
		TORNITALO (3)
		OSTOSKESKUS (2)
		KIRKKO (2)
		RAKENNUKSEN TUKIRAKENNE (2)
		TELTTA (1)
		TEOLLISUUSALUE (1)
		TAITEEN NORSUNLUUTORNI (1)
		LAVA (1)
		HOTELLI (1)
		LINNA (1)
		KESKUSTA (1)
		TORNIHOTELLIN HUIPPU (1)
		MOSKEIJA (1)
		KATEDRAALI (1)
		TERASSI- JA KERROSTALOT (1)
		YDINVOIMALA (1)
		TEHTAAN KATTO (1)
		MÄKITORNI (1)
		KUPU (1)
		KAARI (1)
		KYLÄ (1)
		VALOPYRAMIDI (1)
	MAANPINTA (21)	VUORI (6)
		MÄKI (2)
		VUOREN HUIPPU (1)
		VUORISTO (1)
		LINNAVUORI (1)
		TUNTURI (1)
		KALLIO (1)
		KALLIOJYRKÄNNE (1)
		HARJU (1)
		HARJUN SEINÄMÄ (1)
		MAA (1)
		MAASTO (1)
		KATSOMORINNE (1)
		SAARI (1)
		SAAREKE (1)
	TAIDETEOS (5)	TAIDETEOS (1)
		PUUKIRAHVI (1)
		VALOVIIRI (1)
		DISKOPALLO (1)
		LOHIKÄÄRME (1)
	PYLVÄS (4)	PYLVÄS (1)
		MASTO (1)

		LIPPUTANKO (1)
		ANTENNI (1)
	METSÄ (3)	KOIVUMETSÄ (1)
		SADEMETSÄ (1)
		PUITA (1)
	RUUMIINOSA (3)	PRONSSISET KÄDET (1)
		PÄÄ (1)
		NENÄ (1)
	SAVU (2)	SAVUPATSAS (1)
		SAVUPILVI (1)
	UKKOSPILVI (1)	
	TEKSTIKUPLA (1)	
	VESISUIHKU (1)	
	SUKANVARSI (1)	

4.4 *Kiivetä*

Olen käsitellyt edellä kolmea verbiä, joiden olennaisin ero kiteytyy kausaatioon, liikkeen aiheuttajaan. Seuraavaksi käsiteltävä *kiivetä*-verbi muistuttaa kausaatioltaan *nousta*-verbiä mutta osoittaa prototyyppisessä käytössään kausaation kognitiiviselta alueelta tätä suppeamman alueen, omavoimaisen liikkeen. Vielä merkittävämpi ero lienee kuitenkin se, että *kiivetä*-verbi hahmottaa spatiaaliiseen tilaan yhden liikeradan asemesta kaksi liikerataa: ensimmäisen nousijalle ja toisen hänen raajojensa liikkeelle. HS-korpuksesta löytyy *kiivetä*-verbistä 346 esiintymää, joista on päällekkäisten tai väärin koodautuneiden esiintymien siivoamisen jälkeen jäänyt tutkielman aineistoon 330 esiintymää. Selvä enemmistö esiintymistä, 278 kappaletta eli 84 prosenttia, edustaa tulkintani mukaan objektiivista liikettä. Näistä esiintymistä valtaosa viittaa edelleen ihmisen nousemiseen, jossa nousuun tarvitaan jalkojen lisäksi käsiä tai jossa pelkkien jalkojen avulla tapahtuva nousu on suhteellisen jyrkkää. Abstraktiseen kehykseen olen sijoittanut 49 esiintymää eli 15 prosenttia esiintymistä. Ne voi muutamaa esiintymää lukuun ottamatta pelkistää kahdeksi skemaattiseksi predikaatiksi, jotka ovat MÄÄRÄÄ KIIPEÄÄ ja KIIVETÄ PAREMMAKSI. Jäljelle jäävät kolme esiintymää olen tulkinnut subjektiiviseksi liikkeeksi.

4.4.1 Objektiivinen liike

Olen tulkinnut *kiivetä*-verbin 330 esiintymästä 278 objektiiviseksi liikkeeksi. Suurin osa näistä esiintymistä, 245 eli 88 prosenttia objektiivisista esiintymistä, viittaa ihmisen kiipeämiseen. Eläin kiipeää aineistossani 27 kertaa ja esine kuusi kertaa. Ihmisen kiipeämistä kuvaavista esiintymistä olen erottanut yhdeksi skemaattiseksi predikaatiksi tapaukset, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ MÄELLE eli maanpinnasta korkeussuunnassa erottuvalle maastonkohdalle. Näitä esiintymiä on aineistossani 72

kappaletta. Korkeampi maastonkohta voi olla vuori (38 esiintymää), mäki (15 esiintymää), kallio (5 esiintymää), tunturi (5 esiintymää), vaara (3 esiintymää), harju (2 esiintymää), pengeri (2 esiintymää), sorakuopan reuna (1 esiintymää) tai lumikinos (1 esiintymää). Väylä voi vaihdella suhteellisen loivasta rinteestä (esimerkki 1) pystysuoraan seinämään, jota kiivetään erityisten kiipeilyvarusteiden avulla (esimerkki 2). Useissa tapauksissa on mahdotonta sanoa, käyttäkö nousija kaikkia neljää raajaansa, mutta kädet voivat olla apuna ainakin väylän joissakin osissa.

- (1) Hänen levylistojen kärjessä keikkuva Nummela-albuminsa on tehnyt taajamaa tunnetuksi näillä nimikapaleensa sanoilla: Koiran kanssa joskus myöhään harjulle me kiivetään / Ja sieltä käsin katsellaan nukkuvaa Nummela / Ja mä kelaan että kaikki taitaa olla kohdallaan / Mä taidan kuulua tänne (...) (HS-korpus, 23716871)
- (2) Kiipesin suunnilleen sata metriä pystysuoraa kalliota ylöspäin. (HS-korpus, 2457564)

Esitän omaa skemaattista predikaattia myös niille 62 esiintymälle, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ RAKENNUKSEEN. Näissä tapauksissa kiintopisteenä on ihmisen rakentama rakennus tai sen osa: 20 esiintymässä torni (esimerkki 3), 15 esiintymässä rakennuksen katto (esimerkki 4) ja 11 esiintymässä portaati (esimerkki 5). Liike voi myös johtaa esimerkiksi sisään ikkunasta, ulkoseinää pitkin parvekkeelle tai tikkaita pitkin katonrajaan. Esiintymiä voi ryhmitellä edelleen spesifisemmiksi predikaateiksi esimerkiksi sen mukaan, minkälaiseen rakennukseen noustaati – näkötorniin, mäkihyppytorniin vai kolmiomittaustorini – ja mitä pitkin – portaita, tikkaita vai tornin rakenteita. Alaluvun lopussa esittämäni luokittelua on pidettävä sikäli suuntaa-antavana, että esimerkiksi portaita pitkin noustaati aineistossani paitsi näkötorniin myös vuorelle. Tässä tapauksessa olen kiinnittänyt huomiota ensisijaisesti nousijan päämäärään, mikä väistämättä korostaa esiintymien tiettyjä puolia ja häivyttää toisia.

- (3) Palomiehet kiipesivät 90-metriseen torniin asiaa tutkimaan, mutta tulta ei kirkosta tai tornista löytynyt, vaan kyseessä oli ilmeisesti höyry. (HS-korpus, 1180104)
- (4) Piirinuohooja Alpo Tuhkanen kiipeää tottuneesti huojuvia tikapuita pitkin kesämökin katolle ja upottaa vaijerin varassa olevan harjan hirsirakennuksen piippuun. (HS-korpus, 570710)
- (5) ”(...) Kaksi hissiä voisivat tosin toimia paremmin. Kerran molemmat olivat rikki, mikä oli kauhea tilanne. Kiipeä nyt kierreportaita kaupakassit ja työsalut kädessä 13. kerrokseen.” (HS-korpus, 3377451)

Päämäärältään erottuvat myös ne 26 esiintymää, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ KULKUNEUVON. Esiintymät muistuttavat kulkuneuvon nousemista, mutta nyt kulkuneuvot ovat keskimääräisesti korkeampia tai niihin kiivetään poikkeuksellisesti. Seitsemässä esiintymässä kiivetään laivaan, mutta neljässä niistä kiipijät ovat merirosvoja, jotka yrittävät päästä aluksille poikkeuksellisia väyliä pitkin (esimerkki 6). Yhdessätoista esiintymässä kiivetään erilaisiin nelipyöräisiin kulkuneuvoihin,

jotka ovat enimmäkseen korkeita: bussiin, kuorma-autoon, rekkaan ja pakettiautoon mutta myös golfautoon ja trukkiin (esimerkki 7). Muissa esiintymissä kiivetään muun muassa kärryille, raitiovaunuun, helikopteriin, lentokoneeseen ja hävittäjän tikkaille. On huomattava, että korkeus on suhteellista ja se riippuu käsitteistäjän kokemuksesta. Esimerkin 8 esiintymässä *kiivetä*-verbi on mielestäni omiaan korostamaan, että ikäihmisen on vaikea nousta raitiovaunuun – sinne kun täytyy peräti kiivetä.

- (6) He olivat kiivenneet alukseen laivan ankkurivaijeria pitkin ja varastaneet kaikuluotaimen, radioita ja kolme asetta. (HS-korpus, 5520340)
- (7) Vartiainen kiipeää kymmeniä kertoja autoonsa, ja samalla selviää sekin, miksi jakeluväki on solakampaa sakkia kuin rekkamiehet. (HS-korpus, 14437727)
- (8) Nuoret ja terveet ilman suuria matkalaukkuja tai pieniä lapsia kiipeävät vaivatta mihin tahansa kulkuneuvon, mutta kun voimat ikääntyessä heikkenevät, junan tai raitiovaunun korkeista portaista voi tulla ylittämätön este. (HS-korpus, 30669748)

24 esiintymässä IHMINEN KIIPEÄÄ PUUHUN (esimerkki 9). Näissä esiintymissä kiipeäminen edellyttää selvästi käsien ja jalkojen yhteispeliä. Erityistapaus on esiintymä, jossa Jaakko kiipeää *papua pitkin taivaaseen* (HS-korpus, 28916979). Katson, että skemaattinen predikaatti sanktioi myös kiipeämisen sadun jättiläismäistä papua pitkin, sillä puulla ja puun kokoisella pavulla on tässä tapauksessa riittävästi yhtäläisyyksiä. Puuhun kiipeämistä muistuttaa yhdeksän esiintymää, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ PYLVÄÄSEEN: johdinpylvääseen, mastoon, puupaaluun tai lipputankoon (esimerkki 10). Niissäkin tarvitaan välttämättä neljää raajaa ja kiintopiste hahmottuu kapeaksi ja korkeaksi mutta kiintopiste on ihmisen rakentama. Puuhun ja pylvääseen kiipeämistä lähestyy lisäksi yksi esiintymä, jossa IHMINEN KIIPEÄÄ KÖYTTÄ PITKIN. Siinä kiintopiste on vielä puita ja pylviäkin ohuempi ja se on materiaaliltaan ja ominaisuuksiltaan toisenlainen.

- (9) 14.45 Suomi eilen elokuvan silmin: UKK-special Kekkonen kiipeää palmuun! Tämä ynnä paljon muuta harvinaista aineistoa Urho Kekkosen valtiomiesuran alkuvaiheilta. (HS-korpus, 4910049)
- (10) Koulupoika loukkaantui hengenvaarallisesti kiivettyään sähköradan johdinpylvääseen Kuopion ratapihalla myöhään perjantai-iltana. (HS-korpus, 6111426)

Yhdeksässä esiintymässä IHMINEN KIIPEÄÄ AIDAN YLI (esimerkki 11). Niissä kiintopisteenä on este, joka voi olla paitsi aita myös muuri, portti tai patjoista pystytetty barrikadi. Kiipijän liikkeestä hahmottuu kaari, jonka alkuosan nousu edustaa metonymisesti myös loppuosan laskeutumista. Ilmiöön törmättiin jo *nousta*- ja varsinkin *nostaa*-verbin yhteydessä, kun noustiin laivasta tai kun kalkkunasuikaleita nostettiin liemestä. Tässä tapauksessa kaartaa ei tosin osoita niinkään verbi ja kiintopisteisiin liittyvä ensyklopedinen tieto vaan *yli*-adposition hahmottama relaatio.

- (11) Mielenosoittajat heittelivät kiviä kohti lähetystörakennusta, ja yksi mielenosoittaja kiipesi aidan yli lähetystön alueelle ja veti alas tangosta Yhdysvaltain lipun. (HS-korpus, 7829792)

Jo aiemmin havaittiin, että *kiivetä*-verbi voi viitata myös sellaisiin tapauksiin, joissa nousu tapahtuu yksinomaan jalkojen avulla. Näin on erityisesti silloin, kun kiivetään portaita tai rinnettä, joka on kyllä jyrkkä muttei liian jyrkkä käveltäväksi. Myös seitsemässä esiintymässä, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ PALKINTOPALLILLE, liikutaan nähdäkseni ensisijaisesti jaloin (esimerkki 12). Nämä esiintymät hahmottuvat paitsi spatiaalista tilaa myös kilpaurheilun kognitiivista aluetta vasten. Urheilun, tarkemmin sanottuna seinäkiipeilyn, kognitiiviselle alueelle sijoittuvat myös kolme esiintymää, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ KIIPEILYSEINÄLLÄ (esimerkki 13). Näissä esiintymissä kädet ovat jälleen korvaamattomat.

- (12) Hän tuuletti kuin voittaja kiivetessään viimeisenä palkittuna pokkaamaan (sic!) 9000 markan arvoisen palkintosekin, pokaalin ja kisamaskotin. (HS-korpus, 15946958)
- (13) Sivulla B1 oli 17.5. kuvatekstissä nimivirhe. Kuvassa seinää kiivennyt oli Miia Viikari eikä Hanna Sinkko. (HS-korpus, 27018697)

Loput *kiivetä*-verbin esiintymät tuntuvat jakautuvan pieniksi rypäiksi, joihin kuuluu yhdestä viiteen esiintymää. Viidessä esiintymässä IHMINEN KIIPEÄÄ TUOLILLE, kolmessa tapauksessa istumaan ja kahdessa seisomaan. *Kiivetä*-verbin käyttöä selittää se, että kahdessa esiintymässä aikuinen kiipeää baarijakkaralle ja yhdessä esikoululainen kiipeää tietokoneen ääreen (esimerkki 14). Nousemista leimaa siten erityinen jyrkkyys ja vaivalloisuus, jonka aiheuttaa nousijan ja kiintopisteen välinen poikkeuksellinen kokoero. Viisi kappaletta on myös niitä esiintymiä, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ KIVELLE eli jonkin huomattavan suuren objektin päälle. Kiintopisteenä esiintyy kaksi kertaa kivi ja kertaalleen patsas, heinäpaali ja työkone (esimerkki 15).

- (14) Esikoululaiset kiipesivät tietokoneen ääreen vuoron perään Vuosaaren Keulatiellä maanantaina aamupäivällä. (HS-korpus, 27352325)
- (15) Heinäpaalien, polttoainesäiliöiden ja metsäkoneen päälle kiipesivät ne, jotka ehtivät. (HS-korpus, 3745039)

Omana predikaattinaan on syytä käsitellä viittä esiintymää, joissa IHMINEN KIIPEÄÄ LAVALLE eli lavalle, estradille, showareenoille tai puhujanpönttöön (esimerkki 16). Näissä esiintymissä liikkuminen tapahtunee ensisijaisesti jaloin ja liike sijoittuu paitsi spatiaalisen tilan myös esiintymisen kognitiiviselle alueelle. *Kiivetä*-verbi korostanee esiintymissä lavan tai puhujanpöntön ja katsomon välistä korkeuseroa. Ainakin osaa esiintymistä voi pitää metonyymisinä laajentumina, joissa yksi esiintymisen osa, lavalle kiipeäminen, edustaa koko esiintymistä. Se, että konkreettinen liikkuminen

edustaa abstraktimpaa puhumista, laulamista tai soittamista, sopii yhteen metonymian yleisen suunnan kanssa (ks. alaluku 3.4).

- (16) Taivas on harmaan pilvinen, kun eksoottisesti pukeutunut naisryhmä kiipeää Itäsataman torin lavalle. (HS-korpus, 3336099)

Kahdessa esiintymässä IHMINEN KIIPEÄÄ ELÄIMEN SELKÄÄN, ja kahdessa esiintymässä IHMINEN KIIPEÄÄ YLÄPETIIN joko junassa tai bussissa. Yksittäisissä esiintymissä ihminen kiipeää rautate-lineitä, luolan eteiseen, lentävän lentokoneen siivelle, toisen ihmisen syliin tai olkapäille sekä veneen kannelle tai uppoavan veneen keulapiikkiin. Lisäksi pikku lapsen väitetään kiivenneen kirjahyllyyn ja sadussa lapset kiipeävät lehmän sisään. Lehmä kehottaa lapsia kiipeämään sisään ja astumaan peremmälle, ja lapset *kampeavat itsensä lehmän sisään* (HS-korpus, 18814991). Näitäkin esiintymiä yhdistää skemaattisella tasolla se, että ihmistarkoitteinen nousija nousee niissä lähinnä neljää raajaa käyttäen kohtuullisen jyrkkää reittiä.

Edellä käsitellyissä esiintymissä on noustu paitsi kiiveten ja kävellen myös esimerkiksi suksilla ja lumikengillä. Neljässä esiintymässä kiipeämiseen käytetään kuitenkin sellaisia apuvälineitä, joiden takia esiintymät poikkeavat ihmisraajojen tavanomaisesta käytöstä. Kolmessa esiintymässä IHMINEN NOUSEE KILPAPYÖRÄLLÄ (esimerkki 17) ja yhdessä esiintymässä IHMINEN NOUSEE LENTOKONEELLA (esimerkki 18). Esiintymät perustuvat metaforiseen siltaan, joka yhdistää raajojen sekä polkupyörän ja lentokoneen avulla tapahtuvaa ylöspäin suuntautuvaa liikettä. Jyrkän mäen pyöräily lienee helppo käsittää kiipeämiseksi, ja pystysuora nousu lentokoneellakin sopii yhteen *kiivetä*-verbin prototyyppisen väylän jyrkkyuden kanssa³¹.

- (17) Mont-Ventoux on seudun korkein vuori, ja senkin huipulla olevaan maaliin ajajien pitää kiivetä. (HS-korpus, 979677)
- (18) Eaglella voi vaakalennosta kiivetä pystysuoraa nousua 900 metriä. (HS-korpus, 8086086)

Metaforiseen laajentumaan perustuu myös kuusi *kiivetä*-verbin esiintymää, joissa nousijana on esine. Kolmessa esiintymässä AUTO KIIPEÄÄ ja yksittäisissä esiintymissä JUNA KIIPEÄÄ, TURVEPÄÄ KIIPEÄÄ ja AURINKO KIIPEÄÄ. Autojen ja junien kiipeämistä kuvaavia esiintymiä yhdistää se, että ne kaikki kuvaavat poikkeuksellisen jyrkkää nousua (esimerkki 19). Kiipeävät turvepäävät ovat taideteoksia, joita yhdistää ihmisen kiipeämiseen ihmiskehoa muistuttava muoto ja päämäärä, Tuomiokirkon rappuset (esimerkki 20). Auringon kiipeämistä yhdistää kanoniseen ihmisen kiipeämi-

³¹ Tässä, kuten muidenkin predikaattien yhteydessä, on otettava huomioon mahdollinen lainavaikutus. Lentokoneen kiipeämistä on saattanut tukea se, että englannin kielen *climb*-verbi viittaa paitsi kiipeämiseen myös lentokoneen nousuun: *He climbed onto the roof to check the TV aerial. The plane climbed to an altitude of 60,000 feet.* (MED s.v. *climb*.)

seen paitsi se, että Aurinko näyttää käsitteistäjän näkökulmasta liikkuvan ylöspäin, myös se, että liike hahmottuu usein varsin jyrkäksi (esimerkki 21).

- (19) Kuorma-autot kiipeävät jonona Himalajan rinnettä. (HS-korpus, 9696847)
- (20) Maankuuluja turvapäistä tuli, kun ne kiipesivät Tuomiokirkon rappusille kesäkuussa 1994. (HS-korpus, 1558018)
- (21) Harjokin tarttui kerran kuulaan aamulla varmistaakseen, miltä olo tuntuu, kun linnut laulavat, aurinko kiipeää kohti pohjoista ja Sydneyn kevätpäivä alkaa lämmetä. (HS-korpus, 6530754)

Eläin on nousijana 27:ssä *kiivetä*-verbin esiintymässä. Olen jakanut esiintymät spesifisemmiksi predikaateiksi eläimen liikkumistavan mukaan ja nimennyt predikaatit biologian esittämän eliökunnan jaottelun mukaan. Tässä tapauksessa olen siis hyödyntänyt ensyklopedista tietoa poikkeuksellisen systemaattisesti³². Yhdessätoista esiintymässä PETOELÄIN KIIPEÄÄ neljällä raajalla (esimerkki 22). Nousijana on viisi kertaa karhu, kaksi kertaa kissa ja kerran ahma, ilves, koira ja minkki. Oma skemaattista predikaattiaan esitän kahdelle tapaukselle, joissa JYRSIJÄ KIIPEÄÄ (esimerkki 23). Jyrsijän kiipeäminen muistuttaa petoeläimen kiipeämistä, mutta jyrsijät ovat pienempiä ja vikkelämpiä. Myös kaksi kiipeävää apinaa sijoittaisin oman predikaatin KÄDELLINEN KIIPEÄÄ alle (esimerkki 24). Apinoiden kiipeämiselle antaa oman luonteensa se, että ne pystyvät ihmisten tavoin tarttumaan käsillään kiintopisteeseen.

- (22) Paikalta havaittujen jälkien perusteella tappajaksi varmistui mustakarhu, joka osaa kiivetä puuhun ja on ruskeaa karhua pienempikokoinen. (HS-korpus, 310361)
- (23) Rotta kiipeää ahdistettuna vaikka pystysuoraa betoniseinää pitkin. (HS-korpus, 8196867)
- (24) Aamuyö menee apinoiden kanssa valvoessa, kunnes ne kiipeävät taas vuorille. (HS-korpus, 5216288)

Hyvin erilaista kiipeämistä edustaa kaksi esiintymää, joissa hevonen eli KAVIOELÄIN KIIPEÄÄ (esimerkki 25). Kavioeläin ei saa kiintopisteestä minkäänlaista otetta, mikä rajoittaa sen kiipeämismahdollisuuksia. Kengurut sitä vastoin kykenevät kiipeämään jopa puuhun, kuten esimerkistä 26 käy ilmi. Kahden kiipeävän kengurun taustalle oletan oman PUSSIELÄIN KIIPEÄÄ -predikaatin. Neljässä esiintymässä NIVELJALKAINEN KIIPEÄÄ (esimerkki 27). Tyypin kiipijöinä esiintyvät aineistossani hämähäkki, kärpänen, muurahainen ja jääri eli kovakuoriainen. Kolmessa esiintymässä MATELIJA KIIPEÄÄ, kaksi kertaa käärme ja kerran leguaani, ja yhdessä esiintymässä etana eli NILVIÄINEN KIIPEÄÄ. Jokaisen eläimen kiipeäminen voitaisiin toki viime kädessä esittää omana predikaattinaan, sillä kukin niistä hahmottuu osin erilaisia kognitiivisia alueita vasten. Kun vaikkapa lemmikkikissa

³² Asiantuntijatieto ei toki aina vastaa maallikkotietoa. Klassisia esimerkkejä ovat tomaatti, jota pidetään tavallisesti vihanneksena, vaikka se on kasvitieteellisesti marja, ja mansikka, jota kutsutaan yleensä marjaksi, vaikka kasvitieteessä se määritellään epähedelmäksi. Eläinten liikkumisessa biologien esittämä eliökunnan jaottelu tuntuu kuitenkin vastavan ainakin omaa maallikkokäsitystäni hyvin.

kiipeää puuhun, sitä maanitellaan laskeutumaan maan kamaralle ja jotkut hälyttävät paikalle jopa pelastuslaitoksen, mutta kun rotta kiipeää puuhun, se taitaa lähinnä puistattaa.

- (25) Tällä kertaa Liising näytti lopussa lähes kiipeävän kuninkaan kärryille, niin voimissaan se maalisuoralla oli. (HS-korpus, 103486)
- (26) Katso kuinka kenguru kiipeää
Pehmoleluja muistuttavat puukengurut on ajettu ahtaalle
Muistatteko lastenlaulun miehestä, joka löysi loikkaavan kengurun? Jos sen tekijä, australialainen Rolf Harris olisi varttunut kotimaansa kuumassa ja vehreässä pohjoisosassa, hän olisi saattanut sanoittaa laulun niistä kenguruista, jotka kiipeävät ja hyppäävät kohtuullisen ketterästi puusta toiseen. Kyllä. Noin viidestäkymmenestä kengurulajista puissa elää kaikkiaan kymmenkunta lajia. (HS-korpus, 22073460)
- (27) Verkonkutomisen ristihämähäkki aloittaa kiipeämällä kasville ja erittämällä ilmoille seittiä, joka tarttuu esimerkiksi läheiseen oksaan. (HS-korpus, 6904487)

Kiivetä-verbin objektiivisten esiintymien analyysi on osoittanut, että kiipeäminen on usein neljällä raajalla tapahtuvaa nousemista, kuten sanaa kuvaillaan esimerkiksi *Kielitoimiston sanakirjan* sananselityksessä (KS s.v. *kiivetä*). Näin ei kuitenkaan ole aina. Jos *kiivetä*-verbin objektiivisille esiintymille hahmottelisi jonkinlaista kaiken kattavaa superskeemaa, nousemistapaa olennaisemmalta tuntuisi väylän jyrkkyys, joka on enimmäkseen jotakin jyrkähkön rinteen tai portaikon ja pystysuoran kallioseinämän väliltä. Väylän jyrkyydestä seuraa se, että kiipeäminen edellyttää nousijalta erityisen suurta voimanponnistusta. Mikäli neljällä raajalla tapahtuva nouseminen katsotaan kiipeämisen alkuperäisemmäksi merkitykseksi, voidaan Leinon (1999: 140) tapaan sanoa, että *kiivetä*-verbin merkitys on haalistunut: se on laajentunut kuvaamaan sellaistaakin liikkumista, jossa kaikki neljä raajaa eivät ole käytössä³³. Ekstension on ilmeisesti mahdollistanut paitsi väylän jyrkkyys myös kiipeämiseen liittyvä vaivalloisuuden mielikuva. Seuraavassa alaluvussa siirryn tarkastelemaan sitä, miten nämä konkreettiseen kiipeämiseen liittyvät mielikuvat mahdollisesti heijastuvat abstraktiin liikkeeseen. Sitä ennen esitän vielä tuttuun tapaan taulukossa 11 yhteenvedon kaikista *kiivetä*-verbin objektiivista liikettä edustavista skemaattisista ja spesifisistä predikaateista, joita olen tutkielmani aineistosta erottanut.

³³ Leinon (1999: 138–140) analysoimassa *juosta*-verbissä vastaavaa tapausta edustavat elaboraatiot, jotka merkitsevät jossakin käymistä: *Juokse kaupasta sokeria. Aina sinä täällä juokset! Ei pidä juosta lääkäristä toiseen.* Niissäkin muutuja liikkuu spatiaalisessa tilassa, mutta prototyypiseen juoksemiseen kuuluva jalkojen syklinen liike puuttuu tai on ainakin epäkorostainen (mts. 139–140).

Taulukko 11. *Kiivetä*-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN KIIPEÄÄ (245)	KÄSIN JA JALAIN	MÄELLE (72)	VUORELLE (38)
			MÄELLE (15)
			KALLIOLLE (5)
			TUNTURILLE (5)
			VAARALLE (3)
			HARJULLE (2)
			PENKEREELLE (2)
			SORAKUOPASTA (1)
			LUMIKINOKSELLE (1)
		RAKENNUKSEEN (62)	TORNIIN (20)
			KATOLLE (15)
			PORTAAT (11)
			SISÄÄN (4)
			PARVEKKEELLE (3)
			KIRKON RAKENTEISIIN (1)
			VESITORNIN RUNKOA (1)
			ULKOSEINÄÄ (1)
			SILLALLE (1)
			MUURILLE (1)
			RAKENNUSTELINEESEEN (1)
			VINTILLE (1)
			KATONRAJAAN (1)
			YLÄHYLLYLLE (1)
		KULKUNEUVON (26)	LAIVAAN (7)
			BUSSIIN (4)
			KUORMA-AUTOON (3)
			GOLFAUTOON (1)
			HELIKOPTERIIN (1)
			JUNASTA (1)
			KULKUNEUVON (1)
			KÄRRYILLE (1)
			LAIVASTA (1)
			LENTOKONEESEEN (1)
			PAKETTIAUTOON (1)
			RAITIOVAUNUUN (1)
			REKKAAN (1)
			TRUKKIIN (1)
			HÄVITTÄJÄN TIKKAILLE (1)
		PUUHUN (24)	PUUHUN (23)
			PAPUA PITKIN (1)
		PYLVÄÄSEEN (9)	JOHDINPYLVÄÄSEEN (5)
			MASTOON (2)
			PUUPAALUUN (1)
			LIPPUTANKOON (1)
		AIDAN YLI (9)	AIDAN YLI (4)
			MUURIN YLI (2)
			PORTIN YLI (1)

			BARRIKADIEN YLI (1)	
			AIDALLE (1)	
		TUOLILLE (5)	ISTUMAAN (3)	
			SEISOMAAN (2)	
		KIVELLE (5)	KIVELLE (2)	
			PATSAALLE (1)	
			HEINÄPAALILLE (1)	
			TYÖKONEELLE (1)	
		KIIPEILYSEINÄLLÄ (3)		
		ELÄIMEN SELKÄÄN (2)	HEVOSEN SELKÄÄN (1)	
			KOIRAPATSAAN SELKÄÄN (1)	
		YLÄPETIIN (2)		
		KÖYTTÄ PITKIN (1)		
		OLKAPÄILLE (1)		
		SYLIIN (1)		
		LENTOKONEEN SIIVELLE (1)		
		VENEEN KEULAPIIKKIIN (1)		
		VENEEN KANNELLE (1)		
		KIRJAHYLLYYN (1)		
		LEHMÄN SISÄÄN (1)		
		RAUTATELINEITÄ (1)		
		LUOLAN ETEISEEN (1)		
		PALKINTOPALLILLE (7)		
		LAVALLE (5)	LAVALLE (2)	
			ESTRADILLE (1)	
			SHOWAREENOILLE (1)	
			PUHUJANPÖNTTÖÖN (1)	
		KILPAPYÖRÄLLÄ (3)		
		LENTOKONEELLA (1)		
ELÄIN KIIPEÄÄ (27)	PETOELÄIN (11)	KARHU (5)	PUUHUN (4)	
			MAJAN PÄÄLLE (1)	
		KISSA (2)	PUUHUN (1)	
			KATOLLE (1)	
		AHMA (1)	EPÄTAVALLISIIN PAIKKIOIHIN	
		ILVES (1)	PUUHUN	
		KOIRA (1)	ESTETTÄ	
	MINKKI (1)	PUUHUN		
	NIVELJALKAINEN (4)	HÄMÄHÄKKI (1)	KASVILLE	
		JÄÄRÄ (1)	LAHKEESEEN	
		KÄRPÄNEN (1)	SEINÄÄ	
		MUURAHAINEN (1)	PESÄN KATOLLE	
	MATELIJA (3)	KÄÄRME (2)	HAMSTERIN HÄKKIIN (1)	
			KASVIA (1)	
		LEGUAANI (1)	PUUHUN	
	KÄDELLINEN (2)	APINA (2)	VUORELLE (1)	
			PUUHUN (1)	
	KAVIOELÄIN (2)	HEVONEN (2)	VASTUSTAJAN KÄRRYILLE (1)	
			PALLILLE (1)	

	PUSSIELÄIN (2)	KENGURU (2)	PUUHUN
	JYRSIJÄ (2)	JYRSIJÄ (1)	PÖYDÄNJALKAA
		ROTTA (1)	SEINÄÄ
	NILVIÄINEN (1)	ETANA (1)	PENSAASEEN
ESINE KIIPEÄÄ (6)	KULKUNEUVO (4)		AUTO (3)
			JUNA (1)
	AURINKO (1)		
	TURVEPÄÄ (1)		

4.4.2 Abstraktinen liike

Kiivetä-verbillä on tutkielmani aineistossa melko vähän abstraktiseen kehykseen sijoittuvaa käyttöä. Olen luokitellut *kiivetä*-verbin 330 esiintymästä abstraktiseksi liikkeeksi 49 esiintymää, joka on 15 prosenttia kaikista esiintymistä. Näistä esiintymistä suurin osa, 22 esiintymää, perustuu orientaaliin metaforaan ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ, ja niitä yhdistävää skemaattista predikaattia kutsun nimellä MÄÄRÄ KIIPEÄÄ. Kuusitoista esiintymää sijoittuu edelleen talouselämän kognitiiviselle alueelle ja ilmaisee sitä, että RAHAMÄÄRÄ KIIPEÄÄ (esimerkki 28). Nousijana on neljästi hinta, kolmesti yhtiö, joka edustaa metonymisesti osakkeensa hintaa, kahdesti osake, kurssi ja indeksi sekä kerran tuotto, tulos ja tarjous.

- (28) Silloin sellun hinta kiipesi tuhanteen dollariin, mutta romahti muutamassa viikossa puoleen. (HS-korpus, 1437994)

Rahamäärien lisäksi tutkielmani aineistossa on kaksin kappalein esiintymiä, joissa LUKUMÄÄRÄ KIIPEÄÄ ja OSUUS KIIPEÄÄ. Kiipeävinä lukumäärinä ovat järjestön jäsenmäärä ja ajoneuvojen nopeudenmuutos kolarissa (esimerkki 29) ja osuuksina puolestaan kaupungin vuosikate ja *Vapon osuus Ruotsin energiaturpeen markkinoilla* (esimerkki 30). Lisäksi yhdessä esiintymässä Euroopan unioni kiipeää kasvuhuipulle (esimerkki 31). Tässä tapauksessa abstraktissa ylätilassa on enemmän kasvunopeutta eli rahamäärän nousemista suhteessa siihen kuluneeseen aikaan, ja siksi kohtelen sitä omana KIIVETÄ KASVUHUIPULLE -predikaattinaan. Toisessa esiintymässä sitä vastoin Britannia kiipeää Euroopan suurimmaksi elokuvamaaksi (esimerkki 32). Kyse on siitä, että Britanniassa kuvatut elokuvat tuottavat enemmän rahaa kuin muissa Euroopan valtioissa tuotetut elokuvat mutta tämä esitetään samanaikaisesti kahden konseptuaalisen metaforan avulla: orientaalisen ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ ja ontologisen SUURI ON ENEMMÄN -metaforan. Käytän esiintymän taustalla olevasta predikaattista nimitystä KIIVETÄ SUURIMMAKSI.

- (29) Jos kuorma-auto on 10 tai 20 kertaa henkilöautoa painavampi, muutos voi helposti kiivetä yli kahdeksankympin, vaikka osapuolet ennen törmäystä ajaisivat vain viittäkymppiä. (HS-korpus, 7858287)

- (30) Entuudestaan yhtiö omistaa Ruotsissa Vapo Energi Ab:n, joten yrittösten jälkeen Vapon osuus Ruotsin energiaturpeen markkinoilla kiipeää viiteenkymmeneen prosenttiin. (HS-korpus, 15792908)
- (31) Komission mukaan EU kiipesi kasvuhuipulle viime toukokuussa. (HS-korpus, 11964298)
- (32) Korkean punnan kurssin ansiosta Britannia on kiivennyt Euroopan suurimmaksi elokuvamaaksi ohii Ranskan ja Saksan. (HS-korpus, 9562813)

Toisen suuren ryhmän muodostavat orientaalisesti HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan perustuvat esiintymät, joita on aineistossani 19. Viitataan skemaattiseen predikaattiin tutun käytännön mukaisella nimityksellä KIIVETÄ PAREMMAKSI. Yli puolet näistä esiintymistä, 12 kappaletta, edustaa edelleen spesifisempää KIIVETÄ SIOITUKSELLE -predikaattia, jossa urheilija, levy,okuva tai yritys kiipeää sijoitukselle. Nousijoista kahdeksan on urheilijoita (esimerkki 33), kaksi levyä (esimerkki 34), yksiokuva ja yksi yritys.

- (33) Miehet jätettiin nyt kylmästi viimeisille sijoille, sillä kakkoseksi kiipesi Teija Niku Haapavedeltä ja kolmoseksi Eerika Mylläri Parkanosta. (HS-korpus, 598627)
- (34) Levy kiipeää Eurochartin kärkeen tämän viikon kolmosijalta ohii Eminemin ja Bon Jovin. (HS-korpus, 2495881)

Muita KIIVETÄ PAREMMAKSI -predikaatin elaboraatioita ovat KANNATTAVUUS KIIPEÄÄ, jossa ylhäällä on parempi kannattavuus (esimerkki 35) ja KIIVETÄ MENESTYKSEEN, jossa ylhäällä on menestys (esimerkki 36). Näiden predikaattien edustajia on tutkielmani aineistossa kaksi kumpaakin. Yhden esiintymän predikaatteja ovat KIIVETÄ KESKIRYHMÄÄN, jossa urheilujoukkue nousee paremmaksi, KIIVETÄ TALOUSELÄMÄN HUIPULLE, jossa huipulla on parempi talouselämän osaaminen, ja KUNTO KIIPEÄÄ, jonka abstraktissa päämäärässä odottaa parempi kunto.

- (35) Stora Enson kannattavuus kiipesi historiallisen korkeaksi (HS-korpus, 10328829)
- (36) Poptaide kiipesi kukoistukseensa 1960-luvun alussa etenkin Amerikassa ja Britanniassa, maailmansodan voittajavaltioissa, joissa kulutusyhteiskunta, tiedonvälityksen kehitys ja kulttuurinen massatuotanto olivat päässeet kovimpaan vauhtiin. (HS-korpus, 9209988)

Neljä *kiivetä*-verbin abstraktia esiintymää perustuu nähdäkseni ensisijaisesti orientaalisesti NÄKYVÄMPI ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan, ja niitä yhdistävästä skemaattisesta predikaatista käytännön nimitystä KIIVETÄ ESIIN. Kolme esiintymää olen lukenut spesifisemmän KIIVETÄ UUTISEKSI -predikaatin edustajiksi (esimerkki 37). Niissä urheilija, urheilijan lämmön nousu sekä *laiskat ja tehottomat yliopisto-opiskelijat* kiipeävät *uutisliuskosten kärkeen, ainoaksi uutiseksi ja päivälehtien palstoille*. Yhdessä esiintymässä puolestaan todetaan, ettei ihmistarkoitteinen nousija voi kiivetä päämääräänsä, maailman aidalle (esimerkki 38). Siinäkin päämäärä hahmottuu eräänlaiseksi näköalapaikaksi, vaikka ilmauksen taustalle voisi olettaa myös esimerkiksi sellaisen rakenteellisen meta-

foran kuin MAAILMA ON PIHA, jonka aidalta avautuu laaja näköala maailman tapahtumiin. Esiintymä edustaa siis tyypillistä metaforakimppua, jonka taustalla voidaan nähdä useita konseptuaalisia metaforia.

- (37) Laiskat ja tehottomat yliopisto-opiskelijat ovat pääkirjoitustoimittajien ja muiden ammattikauhistelijoiden lempiaiheena kiivenneet taas päivälehtien palstoille. (HS-korpus, 17686065)
- (38) Kukaan ei voi kiivetä maailman aidalle heiluttelemaan jalkojaan avaruudessa ja naureskelemaan tyhmempien töppäilylle. (HS-korpus, 22387739)

Esimerkin 39 esiintymässä naisjohtaja kiipeää urheilujohtajaksi. Väylänä olevat *todella pitkät portaat* korostavat abstraktin nousemisen työläyttä. Koska valtaa pidetään kulttuurissamme usein myönteisenä ja tavoiteltavana asiana, esiintymän voisi lukea myös KIIVETÄ PAREMMAKSI -predikaatin elaboraatioksi. Tutkielmassani olen kuitenkin olettanut vastaavanlaisten esiintymien perustuvan ensisijaisesti VALTA ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan. Esiintymän sanktioivasta predikaatista käytän nimitystä KIIVETÄ JOHTAJAKSI.

- (39) Urheilujohtajaksi päästäkseen naisella on todella pitkän (sic!) portaat kiivettävänä. (HS-korpus, 18520364)

Kolme *kiivetä*-verbin abstraktia esiintymää perustuu yksinomaan muihin kuin orientaalsiin metaforiin. Kahdessa niistä puhelinoperaattorit kiipeävät *puuhun väärästä päästä* (esimerkki 40). En muista kuulleen tällaista sanontaa aiemmin, mutta aivan ainutkertainenkaan se ei ole. Esimerkiksi Google-hakukone löytää ainakin joitakin kymmeniä hakutuloksia, joissa *mennään, lähdetään, nousta*an tai *kiivetään puuhun väärästä päästä*. Google-haun perusteella huomattavasti tavallisempaa on kuitenkin *mennä puuhun perä edellä*. Aineistoni kahden esiintymän voi tulkita edustavan rakenteellista metaforaa, jossa konkreettinen puuhun kiipeäminen edustaa abstraktimman tehtävän suorittamista. Niinpä silloin, kun puuhun kiivetään väärästä päästä, ymmärrämme, että tehtävän vaiheita aletaan suorittaa väärässä järjestyksessä.

- (40) Teknologiajohtaja Juha Heinänen Teliasta arvioi, että puhelinoperaattorit ovat lähteneet ”umtsin kanssa kiipeämään puuhun väärästä päästä”. (HS-korpus, 5023376)

Esimerkin 41 esiintymässä uhanalaisia eläimiä suojellaan kloonaamalla niitä. Tämä nykyteknikalla tapahtuva pelastaminen ymmärretään esiintymässä rakenteellisen metaforan avulla, joka yhdistää kloonaamisen *Raamatun* kertomukseen Nooan arkista. Esiintymän semanttiseen napaan viittaa nimityksellä KIIVETÄ NOOAN ARKKIIN.

- (41) ”Nooa on ensimmäinen laji, joka kiipeää uuteen arkkiin, uhattujen lajien arkkiin. Perässä seuraa muita eläinten klooneja”, kirjoittavat Robert Lanza, Betsy Dresser ja Philip Damiani marraskuun Scientific American -tiedelehdessä. (HS-korpus, 8869512)

Abstrakteista esiintymistä on vaikea sanoa, missä määrin *kiivetä*-verbin konkreettiseen liikkeeseen liittyvä väylän jyrkkyys tai siitä johtuva kiipeämisen vaivalloisuus heijastuvat niihin. Koska metaforisilla siirroilla on tapana korostaa kohdealueen toisia puolia ja häivyttää toisia, konkreettisen liikkeen ominaisuuksista voi ainakin yrittää hakea motivaatiota *kiivetä*-verbin abstraktille käytölle. Esimerkiksi esimerkkien 42 ja 43 esiintymissä *kiivetä*-verbin käyttäminen tuntuu luontevalta juuri väylän jyrkkyyden takia. Edellisessä esiintymässä *sijoitetun pääoman tuoton* abstrakti väylä on ilmeisen jyrkkä, sillä tuottoa luonnehditaan superlatiivilla *ylivoimaisesti kannattavimmaksi* ja päämäärää edeltää asteikon yläpäättä luonnehtiva *peräti*-partikkeli (*peräti*-partikkelista ks. ISK § 849). Jälkimmäisessä esiintymässä taas tuntuu painottuvan väylän jyrkkyydestä johtuva nousemisen työläys ja hankaluus.

- (42) Metsäliiton tuotteista ylivoimaisesti kannattavin oli selluloosa, jossa sijoitetun pääoman tuotto kiipesi tammi-syyskuussa peräti 38,5 prosenttiin. (HS-korpus, 10757688)
- (43) Talouselämän huipulle kiivenneistä naisista kerrotaan usein, että heillä on voimakas luonne. (HS-korpus, 17948718)

On hyvä pitää mielessä, että olen tietoisesti valinnut abstraktisten esiintymien analyysin lähtökohdaksi sen, mihin orientaalsiin metaforiin ne vaikuttavat ensisijaisesti perustuvan. Vasta siinä vaiheessa, kun esiintymän taustalle ei ole voinut mielekkäästi olettaa mitään orientaalista metaforaa, olen ehdottanut ratkaisuksi rakenteellista metaforaa. Jos aivan tarkkoja ollaan, jokaisen *kiivetä*-verbin abstraktisen esiintymän voisi tavallaan olettaa perustuvan rakenteelliseen metaforaan, joka olisi muotoa X ON KIIPEILIJÄ: HINTA ON KIIPEILIJÄ, URHEILIJÄ ON KIIPEILIJÄ, YRITYS ON KIIPEILIJÄ ja niin edelleen. Tällainen analyysi ei kuitenkaan auttaisi jäsentämään lainkaan esiintymien joukkoa eikä myöskään auttaisi näkemään yhtäläisyyksiä eri nousemisverbien välillä. Siksi pidän orientaalisista metaforista lähtevää analyysiä hedelmällisempänä. Kokonaiskuvan *kiivetä*-verbin abstraktista käytöstä esitän taulukossa 12.

Taulukko 12. *Kiivetä*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ KIIPEÄÄ (22)	RAHAMÄÄRÄ (16)	HINTA (4)
		YHTIÖ (3)
		OSAKE (2)
		KURSSI (2)
		INDEKSI (2)
		TUOTTO (1)
		TULOS (1)
		TARJOUS (1)
	LUKUMÄÄRÄ (2)	JÄSENMÄÄRÄ (1)
		NOPEUDENMUUTOS (1)
OSUUS (2)	OSUUS (1)	
	VUOSIKATE (1)	
KIIVETÄ KASVUHUIPULLE (1)		
KIIVETÄ SUURIMMAKSI (1)		
KIIVETÄ PAREMMAKSI (19)	SIJOITUKSELLE (12)	URHEILIJ (8)
		LEVY (2)
		ELOKUVA (1)
		YRITYS (1)
	KANNATTAVUUS KIIPEÄÄ (2)	
	MENESTYKSEEN (2)	MENESTYKSEEN (1)
		KUKOISTUKSEEN (1)
	KESKIRYHMÄÄN (1)	
	TALOUSELÄMÄN HUIPULLE (1)	
KUNTO KIIPEÄÄ (1)		
KIIVETÄ ESIIN (4)	UUTISEKSI (3)	
	MAAILMAN AIDALLE (1)	
KIIVETÄ JOHTAJAKSI (1)		
KIIVETÄ PUUHUN VÄÄRÄSTÄ PÄÄSTÄ (2)		
KIIVETÄ NOOAN ARKKIIN (1)		

4.4.3 Subjektiivinen liike

Kolme *kiivetä*-verbin esiintymää olen tulkinnut subjektiiviseksi liikkeeksi. Selvin tapaus on esimerkin 44 esiintymä, jossa jonkinlainen tekoköynnös kiipeää seinälle. Koska kasvi ei ole elävä, on varmaa, ettei se liiku tosiasiallisesti seinää pitkin. Sen sijaan esimerkin 45 esiintymään täytyy jättää juuri kasvillisuuden elollisuudesta johtuva varaus. Elävät kasvit voivat todella liikkua ylöspäin, mutta tässä tapauksessa olen kallistunut staattisen tulkinnan puolelle. Tätä tukee se, että kasvien objektiivinen kiipeäminen olisi käsitteistäjän kannalta niin hidas prosessi, että sen havaitseminen veisi pitkän aikaa.

- (44) Islantilainen Gunnarsdóttir punoo seinälle kiipeävät hennot kasvistonsa metallilangasta. (HS-korpus, 11542324)

- (45) Rehevä kasvillisuus kiipeää vuorten huipuille ja laaksoihin, kivenkoloihin ja onkaloihin. (HS-korpus, 18643314)
- (46) Ilmastomuutoksesta kertovista lehtiartikkeleista näemme, miten keskilämpötilakäyrät kiipeävät mutkitellen yläoikealle. (HS-korpus, 24144222)

Esimerkin 46 esiintymä vaikuttaa jälleen kiistattomasti subjektiiviselta liikkeeltä. Keskilämpötilakäyrät pysyvät painetuissa lehtiartikkeleissa varmuudella paikallaan, ja siksi esiintymä on tulkittava niin, että käsitteistäjä seuraa pitkänmallista muuttujaa alavasemmalta yläoikealle.

4.5 *Kummuta*

Kummuta-verbi kuuluu samaan sanaperheeseen *kumpu*-substantiivin kanssa, joka merkitsee pyöreälakista mäkeä tai kasaa (KS s.v. *kumpu*). *Kummuta*-verbin voi siten olettaa viittaavan ainakin sellaiseen liikkeeseen, jossa nousija hahmottuu puolipallon muotoiseksi, kuin keskeltä halkaistuksi omenaksi. *Kielitoimiston sanakirjan* mukaan *kummuta* viittaa varsinkin maan sisästä tulevaan veteen, kuten verbit *pulputa* ja *ryöpytä*. Sanakirja-artikkelin objektiivista liikettä edustavissa esimerkeissä maan sisästä kumpuaakin erilaisia nesteitä: vettä, öljyä ja laavaa. Lisäksi sanakirja-artikkelissa mainitaan kaksi esimerkkiä verbin abstraktisesta käytöstä: *sanat kumpusivat suoraan sydäimestä* ja *kansallistunteesta kummunut runous*. Tällaista käyttöä luonnehditaan ylätuyliseksi. (KS s.v. *kummuta*.) Tämän tutkielman aineistossa *kummuta*-verbistä on 141 esiintymää, joista seitsemän olen luokitellut objektiiviseksi, 133 abstraktiseksi ja yhden subjektiiviseksi liikkeeksi.

4.5.1 Objektiivinen liike

Kummuta-verbin esiintymistä konkreettista liikettä ilmaisee vain seitsemän esiintymää. Esiintymiä on niin vähän, ettei niiden perusteella voi tehdä yleistyksiä verbin käytöstä. Esiintymien pieni määrä antaa toki vihiä siitä, että *kummuta*-verbillä on ilmeisesti vain vähän konkreettista käyttöä. Seitsemästä esiintymästä kuusi ilmaisee erilaisten nesteiden ylöspäin suuntautuvaa liikettä. Kolmessa esiintymässä RAVINTEIKAS VESI KUMPUAA SYVÄLTÄ merestä pintaan tai lähemmäs pintaa (esimerkki 1) ja kahdessa esiintymässä MAAN ALTA KUMPUAA VETTÄ (esimerkki 2) – toisessa esiintymässä tosin vettä edustaa metonyymisesti *geoterminen energia*. Lisäksi yhdessä esiintymässä *vasikan silmän hienojen kalvojen välistä kumpusi esiin jotain nestettä* (esimerkki 3). Silloin, kun vesi kumpuaa maan alta tai silmän kalvojen välistä, se voi todella muodostaa pyöreälakisen muodostelman. Vasikan silmästä kumpuavan nesteen tapauksessa kumpu vain jää huomattavasti pienemmäksi kuin silloin, kun tuliperäisen maan alta kumpuaa kuumaa vettä. Sen sijaan esiintymät, joissa ravinteikas

vesi nousee meressä, eivät viittaa nousijan kumpumaiseen muotoon vaan ainoastaan nesteen ylöspäin suuntautuvaan liikkeeseen.

- (1) Itämeressä on alueita, joissa ravinne-rikasta vettä kumpuaa syvältä pintaan. (HS-korpus, 2105725)
- (2) Islannilla onkin eväinään hyvin poikkeukselliset olot: maassa on runsaasti vesiputouksia, ja tuliperäisen maan alta kumpuaa kuumaa vettä ilmaiseksi. (HS-korpus, 25542422)
- (3) Tyttö perehtyi myös kuolleen vasikan silmään, viilsi sen pintaa ja totesi, että hienojen kalvojen välistä kumpusi esiin jotain nestettä. (HS-korpus, 5621918)

Yhdessä esiintymässä nousijana ei ole neste vaan räjähdys, mutta esiintymä ei silti tuntuisi jäävän kovin etäälle prototyyppisestä nesteen kumpuamisesta (esimerkki 4). Nousijana toimiva räjähdys on abstrahoitu monivaiheisesta tapahtumasta, jossa räjähdysaine aiheuttaa kemiallisen reaktion ja tuottaa lyhyessä ajassa suuren määrän lämpöä ja kaasuja. Tosiasiallisesti nousijana ovat siten räjähdysaineen tuottamat kaasut ja niiden mahdollisesti mukanaan lennättämät esineet, jotka voivat hyvinkin muodostaa noustessaan kumpumaisen muodostelman. Lisäksi nousemisen lähtökohta, laivan sisus, hahmottuu maapallon kaltaiseksi säiliöksi, joka on pohjastaan ja reunoiltaan suljettu mutta päältä avoin. Nämä samankaltaisuudet selittänevät *kummuta*-verbin käyttöä esimerkin 4 esiintymässä. Esiintymän semanttisesta navasta käytän nimitystä RÄJÄHDYS KUMPUAA LAIVAN SISÄLTÄ.

- (4) Myös muut Jemenin viranomaiset arvioivat räjähdyskummunneen laivan sisältä, ei sen ulkopuolelta. (HS-korpus, 8547087)

Seitsemän objektiivista esiintymää eivät riitä yleistysten tekemiseen, mutta jos aineistoni objektiivisille esiintymille haluaisi silti hahmotella jonkinlaista superskeemaa, sitä voisi luonnehtia esimerkiksi seuraavasti: Nousija on jaollistarkoitteinen, prototyyppisesti neste, ja se liikkuu tosiasiallisesti ylöspäin ja saattaa noustessaan ryhmittyä kumpumaiseen muodostelmaan. Lähtökohta hahmottuu säiliöksi, jonka yläpuoleksi käsitetyllä sivulla on aukko, jonka yllä, käsitteistäjän havaittavissa, on liikkeen päämäärä. Liike alkaa nousijan ja kiintopisteen inkluusiosta ja päättyy joko kontaktiin tai separaatioon. Tutkielmani aineiston perusteella tämä superskeema jakautuisi edelleen kahdeksi spesifisemmäksi predikaatiksi, joista toinen ilmaisisi veden nousemista ja toinen räjähdystä. Pätevään luonnehdintaan tarvittaisiin kuitenkin huomattavasti laajempi aineisto.

4.5.2 Abstraktinen liike

Kummuta-verbin 127 abstraktiseen kehykseen sijoittuvaa esiintymää muodostavat varsin homogeeniset joukot. Esiintymät perustuvat kahdeksaan tapausta lukuun ottamatta samaan orientaalisesta ja ontologisen metaforan yhteispeliin, johon perustuivat myös skemaattisen JOSTAKIN NOUSEE JO-

TAKIN -predikaatin esiintymät. Niissä YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI, mutta samalla NÄKYVIIN ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA. Nousijaa ei toisin sanoen ole olemassa vielä abstraktin liikkeen alkaessa, vaan se syntyy vasta erkaantuessaan lähtökohdasta, joka ilmaisee syntymisen aiheuttajaa. Päämäärä taas edustaa implisiittisesti olemassaoloa, eikä sitä ole ilmipantu kuin yhdessä rajatapauksiin lukeutuvassa esiintymässä. Olemaan tuleminen ilmeisesti sisältyy skemaattiseen JOSTAKIN KUMPUAA JOTAKIN -predikaattiin niin elimellisesti, ettei sitä ole tarpeen ilmaista eksplisiittisesti abstraktisen liikkeen päämääränä.

Tarkempaa jaottelua olen tehnyt sen mukaan, minkälaista kognitiivista aluetta vasten abstrakti nousija hahmottuu. Huomattava osa nousijoista, yli kolmekymmentä, näyttäisi viittaavan erilaisiin ihmisen luovan työskentelyn tuotteisiin, varsinkin taideteoksiin, ja tämän lisäksi yli kymmenen esiintymää taideteoksien ominaisuuksiin. Käytän näistä olettamistani predikaateista nimityksiä JOSTAKIN KUMPUAA TAIDETEOS ja JOSTAKIN KUMPUAA TAIDETEOKSEN OMINAISUUS. Luovan työn tuote voi olla esimerkiksi *teksti, perinteinen runonlaulutyyli, Ampulan taiteen aiheet, kvartetin ilmaisu tai länsimaisen kulttuurin aikaansaannokset ja sen levoton tarmo*, ja ne voivat kummuta esimerkiksi *sydämeistä, urheilusta, kaupunginosan elämästä, brasilialaisesta luonnosta ja elämänmenosta tai hyvin karheista ja juurevista pohjakerroksista* (esimerkki 5). Taideteoksen ominaisuuksina esiintyvät muun muassa *eetos, henkisyys, omintakeisuus, elokuvan näyttävyys ja musiikin seesteinen rauha*, ja ne kumpuavat esimerkiksi *syvältä, jo novellien aiheista, spektaakkelimaisesta vyörytyksestä, myötätunnosta kärsiviä kohtaan sekä havaintojen rikkaudesta, osuvasta ilmaisusta ja syvästä historiatietoisuudesta* (esimerkki 6).

- (5) Laaksosen työskentely kumpuaa hänen oman elämänsä tunteista ja arkisista ilmiöistä. (HS-korpus, 15460942)
- (6) Kirsti Simonsuuren runoissa kuvaston teho kumpuaa siitä kaksoisviestinnästä, joka kätkeytyy sanotun ja sanomattoman väliin. (HS-korpus, 6130781)

Kummuta-verbin nousijat viittaavat muutenkin suurelta osin ihmismielen aikaansaannoksiin. Kahdessakymmenessä esiintymässä on tulkintani mukaan kyse siitä, että JOSTAKIN KUMPUAA TUNNE. Aineistossani esiintyviä tunteita ovat esimerkiksi *huoli, ahdistus, kiinnostus, tekemisen ilo, harrastuksen tyydytys ja kurkkua kuristava pelko*, ja tunteet kumpuavat sellaisista pääosin abstrakteista lähtökohdista kuin *menneisyydestä, alemmuudentunteesta, ihanasta amerikkalaisesta unelmasta, kurjista työolosuhteista ja mitättömästä palkasta sekä viime loppiaisena Oulussa tapahtuneesta irakilaisäidin pahoinpitelystä, jota tutkitaan tapon yrityksenä* (esimerkki 7).

- (7) Vihani kumpusi menneisyydestä. (HS-korpus, 9191374)

Erilaisten ärsykkeiden aiheuttamista ja usein lyhytkestoisista tunteista olen erottanut ne kahdeksantoista esiintymää, joissa JOSTAKIN KUMPUAA NÄKEMYS. Näitä esiintymiä yhdistää nähdäkseni se, että ne liittyvät ihmisen maailmankatsomukseen, joka voidaan määritellä yksilön arvoväritteeksi kokonaiskäsitykseksi maailmasta ja ihmisistä (KS s.v. *maailmankatsomus*). Nousijoina esiintyvät esimerkiksi *feminismi, rahoitusskandaali, Suomen asennoituminen, suomalaisten kommunistien aate ja käsitys miehisistä ja naisellisista ammateista*, jotka kumpuavat esimerkiksi *nuoruudesta, omasta sosiaalisesta taustasta, rakennusyhtiöiden korruptiorahasta, hallitusten ja kuluttajien taholta sekä arkikokemuksesta ja ruohonjuuritason vaikutusyrityksistä* (esimerkki 8).

- (8) Niin sanottu Powellin oppi kumpuaa Vietnamin sodan traumaattisista kokemuksista eikä välttämättä kerro, miten Bushin alainen ulkoministeri suhtautuisi uuteen kriisiin. (HS-korpus, 14323422)

Lyhytkestoisista tunteista lienee tarpeen erottaa myös ihmisen pysyvämpiin ominaisuuksiin viittaavat yksitoista esiintymää. Niiden taustalle oletan skemaattisen JOSTAKIN KUMPUAA IHMISEN OMINAISUUS -predikaatin. Ominaisuus voi olla vaikkapa *elämänhalu, jaksaminen, välinpitämättömyys, subjekti-identiteetti* tai *Britannian rautarouvan Margaret Thatcherin määrätietoisuus*, ja ominaisuudet kumpuavat esimerkiksi *hänen taustastaan, lapsuuden kaunasta, ihmisen mielen sokkeloista, työntekijän omasta persoonasta tai Bressonin katolisesta uskosta* (esimerkki 9).

- (9) Sukututkimuksesta kiinnostunut professori uskoo, että hänen huolettomuutensa kumpuaa osaksi hänen taustastaan. (HS-korpus, 28708106)

Seitsemäntoista esiintymän yhteiseksi nimittäjäksi olen katsonut sen, että ne viittaavat ihmisen konkreettiseen toimintaan eli niissä JOSTAKIN KUMPUAA IHMISEN TOIMINTA. Aineistossani näitä toimintoja ovat muun muassa *Koijärvi ja kettutyöt, Algerian berberikapina, joutilaisuus, kaunainen syyllisten etsintä ja hänen muu yhteiskunnallinen toimintansa*. Toiminnot kumpuavat sellaisesta lähtökohdista kuin *naisen ruumiista, historian traumaista, 1400 vuoden takaa, ympäristöä koskevista ristiriitaisista näkemyksistä sekä hajoavan elämänmuodon ja uuden ajan yhteen sovittamattomuudesta* (esimerkki 10).

- (10) Merkittävä osa takseihin kohdistuvista rikoksista ja väkivallasta kumpuaa pillerinpopsijoiden ja lihaansa piikittävien kanssaihminen todellisuudelle vieraista sfäreistä. (HS-korpus, 27885738)

Kuudessa esiintymässä kuvataan tulkintani mukaan ihmisten elämää säätelevien normien syntyä eli sitä, että JOSTAKIN KUMPUAA SÄÄNTÖ. Normeina esiintymissä ovat laivan tulipalon sammuttamista koskeva sääntö, suunnistuskilpailujen säännöt, *perinne, rajoitukset, sosiaaliset hierarkiat* sekä *moraalinen ja sosiaalinen oikein tekemisen paine*. Normit kumpuavat vuosien kokemuksesta,

historiasta, paljon syvemmältä, isän seremoniallisesta tyranniasta, vanhemman rakkaudesta ja huolesta sekä tarkemmin määrittelemättömästä lähteestä (esimerkki 11).

- (11) Jos rajoitukset esitetään rauhallisesti keskustellen, ne todella kumpuavat vanhemman rakkaudesta ja huolesta. (HS-korpus, 28899446)

Aineistossani on lisäksi jokunen esiintymä, jotka eivät tunnu sopivan yhteenkään edellä mainituista tyypeistä. Kolmessa esiintymässä JOSTAKIN KUMPUAA TILA, jota ei voitane pitää sen paremmin ihmisen tunteena, ominaisuutena, näkemyksenä kuin toimintanakaan. Ensimmäisessä esiintymässä kysytään, *mistä syrjäytymisriski kumpuaa* (HS-korpus, 4212616). Riskillä viitataan esiintymässä ihmisen syrjäytymisen mahdollisuuteen; siinä ei siis vielä synny ihmisen ominaisuus vaan vasta mahdollisuus, että kyseinen ominaisuus liittyy ihmiseen myöhemmin. Toisessa esiintymässä puheenaiheena on *köyhyydestä kumpuava hygienian ja kunnollisen terveydenhuollon puute* (HS-korpus, 24046866). Siinä ei viitata mahdollisuuteen vaan tilaan, jossa jotakin ei yksinkertaisesti ole. Kolmannessa esiintymässä puolestaan Kisahallin eli *”Kisiksen” suosio ei kumpua tiloista, laitteista tai kehon harjoittamisesta, vaan jostakin syvemmästä urheiluhengen kosketuksesta* (HS-korpus, 14127834). Suosion taustalla ovat toki Kisahallissa käyvät ihmiset, mutta esiintymässä suosio esitetään hallin ominaisuutena. Näitä esiintymiä olisi perusteltua käsitellä myös erillisinä predikaatteina, jotka olisivat suoraan skemaattisemman JOSTAKIN KUMPUAA JOTAKIN -predikaatin alaisuudessa.

Kaksi *kummuta*-verbin esiintymää hahmottuu talouselämän kognitiivista aluetta vasten. Käytettäköön niitä yhdistävästä skemaattisesta predikaatista nimitystä JOSTAKIN KUMPUAA TALOUDELLINEN MENESTYS. Toisessa esiintymässä viennistä kumpuaa kova veto ja toisessa markkinasuhteista kumpuaa mukava elintaso (esimerkki 12).

- (12) Heille ihmisten aidot siteet rajoittuvat markkinasuhteisiin, joista Scarpettan mukava elintaso kumpuaa, tai perheeseen, joka on ainoa asia mihin hän luottaa. (HS-korpus, 11285066)

Hieman erikoisemmalta vaikuttaa esimerkin 13 esiintymä, jossa puhutaan *urheilukokemusta kumpuavasta haastattelusta*. Jos esiintymään on lipsahtanut kirjoitusvirhe ja urheilukokemuksen pitäisi olla partitiivin asemesta elatiivissa, esiintymä luettaisiin JOSTAKIN KUMPUAA TAIDETOLOS -predikaatin elaboraatioksi – haastattelua voitaneen pitää siinä määrin ihmisen luovan toiminnan tuloksena. Jos taas esiintymässä ei ole kirjoitusvirhettä, haastattelu on analysoitava nostajaksi ja urheilukokemus nousijaksi ja esiintymälle on olettava oma skemaattinen JOSTAKIN KUMPUAA JOTAKIN -predikaattinsa. *Kummuta*-verbillä olisi siten myös idiosynkraattista kausatiivista käyttöä. Tällainen käyttö perustuisi nähdäkseni lähinnä orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforaan.

Aiheuttamisesta ei ainakaan voida puhua, sillä tulkitsemisen esiintymän kuvaavan sitä, että haastattelu käsittelee erityisesti urheilukokemuksia. Haastattelu toisin sanoen nostaisi urheilukokemuksia esiin.

- (13) Vuoden puheenvuoro: Marjut Rolig (äiti; urheilukokemuksesta kumpuava haastattelu suhtautumisesta perheen esikoiseen, harvinaista luuston haurastumista sairastavaan 7-vuotiaaseen Jasmin-tyttäreeseen). (HS-korpus, 13692911)

Yksi *kummuta*-verbin esiintymä perustuu sen sijaan kiistattomammin pelkkään orientaaliseseen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforaan. Siinä muinaishistoriasta kumpuaa esiin kaupunki (esimerkki 14). Koska esiintymä sijoittuu arkeologian kognitiiviselle alueelle ja siihen sisältyy, toisin kuin kaikkiin muihin *kummuta*-verbin abstrakteihin esiintymiin, päämäärä *esiin*, katson kaupungin ensisijaisesti ilmestyvän eikä syntyvän. Abstraktin liikkeen lähtökohtana oleva muinaishistoria toimisi siten pikemmin piilopaikkana, josta kaupunki nousee ihmisten havaintojen kohteeksi, kuin kaupungin synnyn aiheuttajana. Näin ollen oletan esiintymän taustalle oman MUINAISHISTORIASTA ESIIN KUMPUAVA KAUPUNKI -predikaattinsa, joka on skemaattisemman JOSTAKIN KUMPUAA JOKIN ESIIN -predikaatin elaboraatio.

- (14) Arkeologin elämän keskipiste on Glanum, muinaishistoriasta esiin kumpuava mahdoton kaupunki, joka koostuu eri aikakausien ja maanosien temppeleistä. (HS-korpus, 17093325)

Objektiivisen ja abstraktisen käytön rajamaille sijoittuvat kuusi esiintymää, joissa IHMISESTÄ KUMPUAA ÄÄNI (esimerkki 15), SOITTIMESTA KUMPUAA ÄÄNI (esimerkki 16) tai ÄÄNI KUMPUAA MATALALTA (esimerkki 17). Ihminen ei luonnollisestikaan kykene havaitsemaan ääniaaltojen liikettä, mutta ihminen voi kehonsa avulla käsittää, että äänen muodostaminen alkaa ilman liikkeenä alhaalta keuhkoista ja jatkuu ylempänä äänihuulissa ja edelleen suuontelossa. Kun suhteutuspisteenä toimii ihmisen kanoninen pystyasento, äänen voi ajatella liikkuvan ylöspäin. Lisäksi äänen lähtökohtana on säiliö, ihmiskeho, jonka yläosassa sijaitsevasta aukosta ääni nousee esiin. Nämä samankaltaisuudet lienevät äänen kumpuamisen metaforisen käsitteistämisen taustalla. Kumpumaista muotoa metaforisen siirron tukena ei kylläkään ole.

- (15) Linaresin metallinen, syvältä vatsanpohjasta ja toisaalta jostain kasvojen onteloista kumpuava ääni soi voimakkaana ja vahvana. (HS-korpus, 2569495)
- (16) Ilmoille kumpuavat Castorpin mielisävelet La Traviatasta Schubertin Lehmuksen. Laitteesta tulee Castorpin intohimo ja ”katsellessaan kädet ristissä pientä mustaa säleikköä, jonka raoista kaikki nämä ihannuudet kumpusivat ilmoille, hän pohti musiikin, taiteen ja inhimillisyyden voittoa ihanteellisuutta, kohottavaa ja vastustamatonta tapaa, jolla se kaunisti arkisen ja alhaisen todellisuuden.” (HS-korpus, 9184244)

- (17) Gothic Girl -single esitteli jo keväällä yhtyeen uuden, matalalta kumpuavan laulusoundin, ja sama linja jatkuu läpi Blessed Ben. (HS-korpus, 8256705)

Äänen kumpuamista ja kahta rajatapausta lukuun ottamatta *kummuta*-verbin abstraktisten esiintymien taustalle voi siis ajatella yhden ja saman metaforakimpun, jossa YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI ja NÄKYVIIN ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA. Hienosyisempi ryhmittely on osoittanut, että abstrakteina liikkujina esiintyy erityisesti ihmisen luovan työskentelyn tuloksia, kuten taideteoksia ja niiden ominaisuuksia, sekä ihmisen tunteita, näkemyksiä, ominaisuuksia ja toimintoja. Hyvin samantyyppisiä asioita on myös liikkeen lähtökohtina. Yhteenvedon *kummuta*-verbin abstraktisista esiintymistä erottamistani predikaateista esitän taulukossa 13. Luokittelu on nähtävä yhtenä näkökulmana *kummuta*-verbin käyttöön, ja esittämiäni luokkia on syytä pitää varsinkin perifeeristen jäsenten osalta sumearajaisina.

Taulukko 13. *Kummuta*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

JOSTAKIN KUMPUAA JOSTAKIN (125)	TAIDETEOS (34)	AIHEET (5)
		KIELI (2)
		TARINA (1)
		TANSSITYYLI (1)
		RUNOUS (1)
		KIRJALLINEN MENESTYS (1)
		TEATTERI (1)
		REPLIKIT (1)
		MAALAUKSET (1)
		MUSIIKKI (1)
		HUUMORIN AINEKSIA (1)
		PERINTEISTÄ HISTORIAA (1)
		IDEA (1)
		LAULU (1)
		ESITYKSET (1)
		TYÖSKENTELY (1)
		KULTTUURIN AIKAANSAANNOKSET (1)
		TEKSTI (1)
		KAIKKI (1)
		TUTKIMUS (1)
		RUNONLAULUTYYLI (1)
		TAIDE (1)
		KULTTUURIHISTORIA (1)
		ELOKUVA (1)
		KUOROMUSIIKIN SUUNTA (1)
		TYÖ (1)
		KIRJALLISUUS (1)
		KVARTETIN ILMAISU (1)
		KIRJOITUS (1)

	TUNNE (20)	LUULO (3)
		ILO (3)
		KIINNOSTUS (1)
		TUNNE (1)
		TYYYTÄMÄTTÖMYYS (1)
		VIHA (1)
		TYYYDYTYKS (1)
		HUOLI (1)
		HÄPEÄ (1)
		SIVULLISUUS (1)
		LOHTU (1)
		AHDISTUS (1)
		ERIPURAN SIEMEN (1)
		PELKO (1)
		KAUHU (1)
		KAUNA (1)
	IHMISEN TOIMINTA (17)	KOIJÄRVI (1)
		ILKIVALTA (1)
		ONNETTOMUUS (1)
		SYYTTELY (1)
		DYNAMIIKKA (1)
		YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA (1)
		HOIVA (1)
		POLIITTINEN KÄYTTÄYTYMINEN (1)
		RIKOS (1)
		JOUTILAISUUS (1)
		KAPINA (1)
		KESKUSTELU (1)
		KIISTA (1)
		RIITA (1)
		SUKUPUOLTEN SOTA (1)
		KANNATUS (1)
		SYYLLISTEN ETSINTÄ (1)
	NÄKEMYS (18)	KYSYMYS (2)
		VAATIMUS (1)
		POLITIikka (1)
		KÄSITYS (1)
		FEMINISMINI (1)
		NÄKEMYS (1)
		OPPI (1)
		AATE (1)
		ARVOSTELU (1)
		ASENNOITUMINEN (1)
		KANNANOTTO (1)
		ONGELMA (1)
		VAIVA (1)
		SKANDAALI (1)
		VALISTUKSEN ÄÄNI (1)
		TÄRKEÄ ASIA (1)
		MIELIKUVA (1)

	TAIDETEOKSEN OMINAISUUS (14)	EETOS (2)
		TEHO (2)
		NAIIVIUUS (1)
		VOIMA (1)
		DRAMATIikka (1)
		ELÄMÄNLÄHEISYYS (1)
		RAUHA (1)
		NÄYTTÄVYYS (1)
		ELINVOIMA (1)
		HENKISYYS (1)
		OMINTAKEISUUS (1)
		PATEETTISUUS (1)
	IHMISEN OMINAISUUS (11)	MÄÄRÄTIETOISUUS (2)
		ELÄMÄNHALU (1)
		KESKITTYMINEN (1)
		OTE (1)
		JAKSAMINEN (1)
		YMMÄRRYS (1)
		PAHUUS (1)
		IDENTITEETTI (1)
		HUOLETTOMUUS (1)
		VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS (1)
	SÄÄNTÖ (6)	SÄÄNTÖ (2)
		PERINNE (1)
		HIERARKIA (1)
		RAJOITUS (1)
		PAINE (1)
	TALOUDELLINEN MENESTYS (2)	KOVA VETO (1)
		ELINTASO (1)
	TILA (3)	PUUTE (1)
		SUOSIO (1)
		SYRJÄYTYMISRISKI (1)
ÄÄNI KUMPUAA (6)	IHMISESTÄ KUMPUAA ÄÄNI (3)	
	SOITTIMESTA KUMPUAA ÄÄNI (2)	
	ÄÄNI KUMPUAA MATALALTA (1)	
MUINAISHISTORIASTA ESIIN KUMPUAVA KAUPUNKI (1)		
URHEILUKOKEMUSTA KUMPUAVA HAASTATTELU (1)		

4.5.3 Subjektiivinen liike

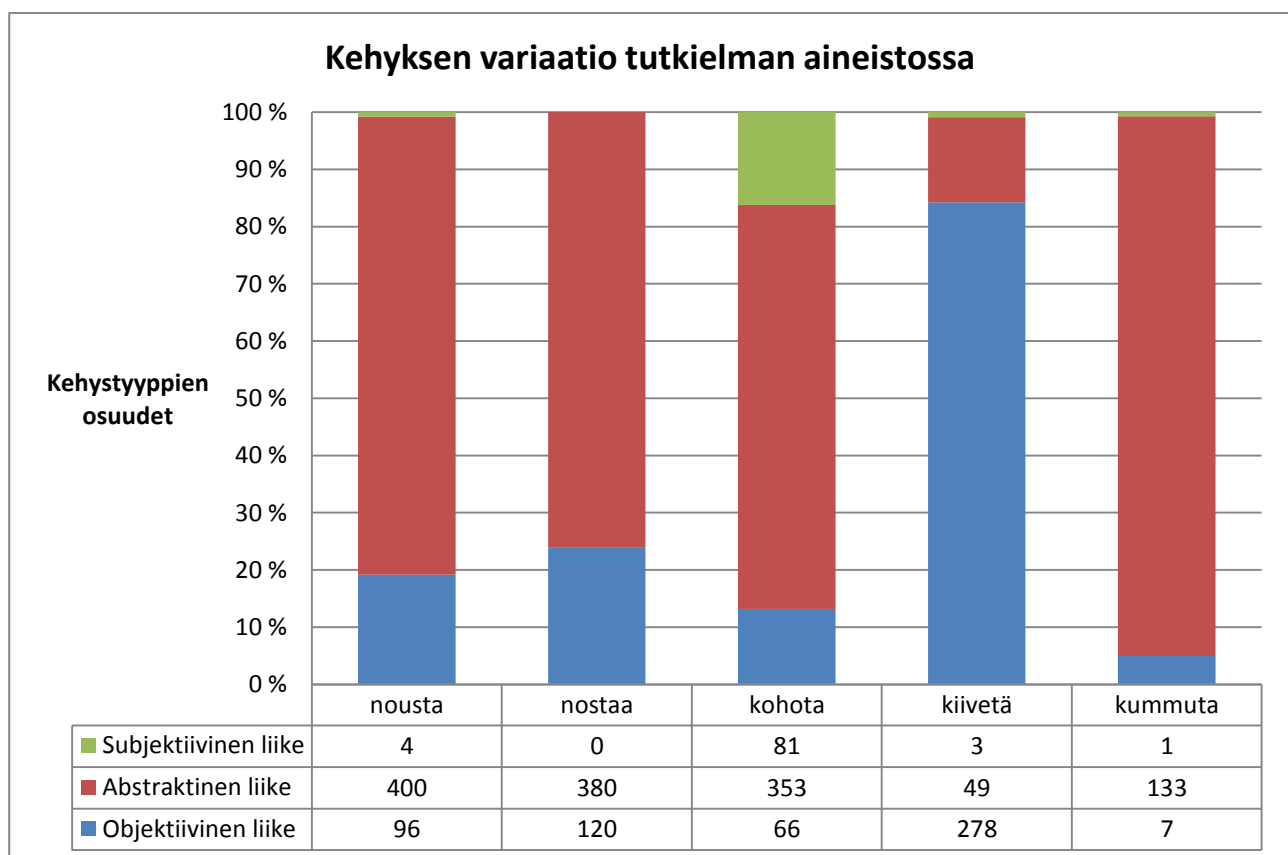
Yhden *kummuta*-verbin esiintymän olen tulkinut subjektiiviseksi liikkeeksi. Esiintymä on tutkijani nousemisverbien esiintymien joukossa sikäli poikkeuksellinen, ettei se ilmaise yksinomaan pitkänmallisen muuttujan nousevaa hahmoa kielenulkoisessa todellisuudessa vaan kuvailee sen muotoa (esimerkki 18). Tyypillistä muuttujan hahmon muodon ilmaiseminen on epäsuoraa reittiä ilmaisevien paikanmuutosverbien subjektiiviselle käytölle (Sivonen 2005: 171).

- (18) Oljemarkin studiossa on esillä tuttu konkari Göran Augustson; kumpuavaa viivaa, abstraktia värikenttää.
(HS-korpus, 18319325)

Tulkitsen esimerkin 18 esiintymän niin, että nousijana oleva viiva tekee siinä suorasta linjasta useita kumpumaisia poikkeamia; viiva varmaankin muistuttaa oskilloskoopin näytölle piirtyvää siniaaltoja. Useuden vaikutelman aiheuttanee sijapredikaatti PARTITIIVI, joka hahmottaa rajaamattoman olion, eräänlaisen monistetun kummun.

5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani viittä nykysuomen yleiskielen verbiä, jotka ilmaisevat prototyyppisessä käytössään ylöspäin suuntautuvaa vertikaalista liikettä. Tutkittavat verbit ovat *nousta*, *nostaa*, *kohota*, *kiivetä* ja *kummuta*, ja tutkimusaineiston olen poiminut kaksi *Helsingin Sanomien* vuosikertaa sisältävästä HS-korpuksesta. *Nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbeistä on aineistossa kustakin 500 esiintymää, *kiivetä*-verbistä 330 esiintymää ja *kummuta*-verbistä 141 esiintymää. Olen luokitellut esiintymät ensin sen mukaan, edustavatko ne objektiivista, abstraktista vai subjektiivista liikettä, ja tämän jälkeen hahmotellut niistä skemaattisia ja spesifisiä predikaatteja kognitiivisen kielitieteen skeema-ajattelun hengessä. Tässä luvussa käyn läpi keskeisimmät oletamani predikaatit, kokoan yhteen hypoteesit predikaattien ekstensioista ja luonnostelen, minkälainen analogisten suhteiden verkko eri nousemisverbien paralleelisista predikaateista muodostuu (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2012: 298). Reitti kulkee objektiivisesta liikkeestä (alaluku 5.1) abstraktiseen liikkeeseen (5.2) ja päättyy lopulta subjektiiviseen liikkeeseen (5.3). Kuvio 2 esittää yhteenvedon kehysten variaatiosta tutkielmani aineistossa.

Kuvio 2. Eri kehystyyppisiä edustavien esiintymien määrät ja osuudet tutkielman aineistossa.

Objektiivisessa liikkeessä konkreettinen liikkua etenee spatiaalisessa tilassa (*nousen pari porrasaskelmaa*³⁴). Objektiivista liikettä edustaa keskimäärin 29 prosenttia aineistoni esiintymistä, mutta määrä vaihtelee suuresti *kiivetä*-verbin 84 prosentista *kummuta*-verbin puoleenkymmeneen prosenttiin. *Nousta*-verbin esiintymistä olen lukenut objektiiviseksi liikkeeksi 19, *nostaa*-verbin esiintymistä 24 ja *kohota*-verbin esiintymistä 13 prosenttia. Toinen liikkeen tyyppi on abstraktinen liike, jossa liikutaan spatiaalisen tilan asemesta abstraktisessa tilassa (*oluen hinta nousee yhä*). Eniten abstraktista käyttöä aineistossani on *kummuta*-verbillä (94 %) ja vähiten *kiivetä*-verbillä (15 %). *Nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbien esiintymistä olen luokitellut abstraktiseksi liikkeeksi 71–80 prosenttia. Abstraktisesta liikkeestä on vielä erotettava subjektiivinen liike, jossa on kyse siitä, että pitkänmällisen muuttujan sijaitseminen kielenulkoisessa todellisuudessa ilmaistaan liikeverbillä (*kirkontorni kohoo taivaalle*). *Kohota*-verbin esiintymistä olen tulkinnut subjektiiviseksi liikkeeksi peräti 16 prosenttia. Ero muihin verbeihin on huomattava, sillä *nostaa*-verbillä ei ole aineistossani subjektiivista käyttöä lainkaan ja muillakin verbeillä vain yhdestä neljään esiintymää.

5.1 Objektiivinen liike

Nousemisverbit ilmaisevat objektiivisessa käytössään prototyyppisesti sitä, että konkreettinen muuttuja liikkuu kielenulkoisessa todellisuudessa ylöspäin vertikaalisella akselilla. Vertikaalinen akseli määräytyy tyypillisesti Maan vetovoiman mukaan mutta voi perustua myös ihmiskehon tai muiden objektien kanoniseen hahmotustapaan. Ihmiskehon kanoninen vertikaaliakseli näkyy esimerkiksi siinä, että patit voivat nousta jalkapohjiin ja että hierojaa voi pyytää hieromaan vähän ylempää, vaikka hierottava olisi makuullaan.

Suomen kielen yleisin nousemisverbi on *nousta*, ja sitä voi pitää nousemisverbikategorian prototyyppisimpänä edustajana. *Nousta*-verbi ei spesifioi mahdollisia muuttujiaan, vaan nousija voi olla yhtä hyvin elollinen (*nousen pari porrasaskelmaa*) kuin eloton olio (*rusinat nousevat siman pintaan*) ja elottomat oliot voivat edelleen olla niin rajattuja kuin rajaamattomia (*Aurinko nousee – vesi nousee*). Etenevän paikanmuutosliikkeen lisäksi *nousta* voi viitata asennonmuutokseen (*nousin pöydästä*). *Nousta* ei spesifioi myöskään liikkumistapaa eikä väylän jyrkkyyttä. Aineistoni esiintymisissä ihmistarkoitteiset nousijat nousevat useimmiten kävellen, mutta *nousta* voi myös esimerkiksi kiipeämällä, sukeltamalla tai pyöräilemällä. Väylän on oltava vähintään niin kalteva, että käsitteistäjä ymmärtää sen nousevaksi, mutta ylärajaa jyrkkyydelle ei ole.

Skemaattisen IHMINEN NOUSEE -predikaatin toistuvia elaboraatioita ovat aineistossani muun muassa ESIINTYJÄ NOUSEE LAVALLE, URHEILIJA NOUSEE PALKINTOKOROKKEELLE ja IHMINEN NOUSEE KULKUNEUVON, joiden kehyksiin liittyy spatiaalisen tilan lisäksi tietoa konserteista, urheilukilpai-

³⁴ Tässä luvussa käyttämäni havaintoesimerkit olen lyhentänyt ja muokannut varsinaisista korpusesiintymistä.

luista ja kulkuneuvoista. Kulkuneuvon nouseminen näyttää lisäksi laajentuneen metonymisesti kuvaamaan myös kulkuneuvosta poistumista riippumatta siitä, liikutaanko silloin todella ylöspäin. Kyseessä näyttäisi olevan nousemisverbejä laajemminkin yhdistävä tendenssi: jos muuttujan reitti muodostaa sillan kaarta muistuttavan käyrän, alkuosan nousu voi edustaa metonymisesti myös kaaren loppuosan laskeutumista. Näin on esimerkiksi sellaisissa *nostaa*-verbin esiintymissä kuin *kalastaja nostaa asekotelon veneeseen*. Asekotelon reitin voi ajatella kaareksi, jonka alussa se nousee laiturilta ilmaan, keskellä liikkuu enimmäkseen horisontaalisesti ja lopussa laskeutuu alas veneeseen. Kaaren alkuosa lienee valikoitunut metonymian välittäjäksi, koska se on ajallisesti ensimmäisenä, se vaatii suurinta voimanponnistusta ja ilman sitä koko kaarta ei olisi. Toisenlaista metonymistia laajentumaa edustaa IHMINEN NOUSEE UNILTAAN, jossa asennonmuutos on alkanut edustaa myös tajunnantilan muutosta.

Aineistoni näyttäisi pääsääntöisesti tukevan lokalistista hypoteesia, jonka mukaan abstraktit merkitykset ovat kehittyneet konkreettisista, mutta esiin on noussut myös potentiaalisia vastaesimerkkejä, joissa merkityksenmuutoksen suunta on saattanut olla päinvastainen. Tällaiseksi poikkeukseksi esitän predikaattia KILPA-AJAJA NOUSEE JOHTOPAIKALLE, joka kuvailee kilpa-ajajien objektiivista liikettä mutta jossa urheilijat eivät varsinaisesti liiku ylöspäin. KILPA-AJAJA NOUSEE JOHTOPAIKALLE olisi mielestäni luontevaa selittää taajakäyttöisen abstraktisen predikaatin URHEILIJAN NOUSEE SIJOITUKSELLE ekstensioksi. Tätä tukee se, että abstraktisen ja konkreettisen predikaatin toteumat muodostavat aineistossani liukuvarajaisen jatkumon abstraktisemmista konkreettisempiin. Samantapainen predikaatti on PELAAJA NOUSEE VASTUSTAJAN PÄÄTTYYN, jossa ei siinääkään varmuudella liikuta vertikaalisesti. Sille ei kuitenkaan ole tarjolla yhtä uskottavaa selitystä, joten on tyydyttävä toteamaan, että se on konventionaalinen tapa hahmottaa erilaiset pelikentät ja kaukalot.

Elottomien objektien nousua kuvaavista predikaateista huomattavan yleinen on JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS, joka kattaa noin neljänneksen *nousta*-verbin objektiivisista esiintymistä. Suurta määrää selittää se, että aineistoni koostuu sanomalehtiteksteistä, joissa kerrotaan usein ajankohtaisista rakennustoista. Predikaatin voi nähdä metonymisena laajentumana, jossa rakennuksen silhuetin silmännähtävä nouseminen on alkanut edustaa koko monimutkaista rakennusprosessia. Samanlaiseen käsitteistykseen perustuu JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA -predikaatti, jossa yksi kalastamisen osa, saaliin nousu vedestä, on alkanut merkitä koko kalastustapahtumaa. Molemmat tapaukset sopivat yhteen sen kanssa, mitä metonymian välittäjän valikoitumisesta tiedetään entuudestaan: välittäjäksi ovat nousseet sellaiset osat, jotka ovat monellakin tapaa prosessien konkreettisimpia, näkyvimpiä ja tärkeimpiä osallistujia.

Nousta-verbin kausatiivinen parikki *nostaa* hahmottaa näyttämölle uuden osallistujan, nostajan, joka aiheuttaa nousijan liikkeen. Aineistossani valtaosa nostajista on ihmisiä, mikä on ymmärrettävää, sillä prototyyppiseltä nostajalta edellytetään kykyä nostaa (*kalastaja nostaa asekotelon*

veneeseen). Erityisesti veden pintaa nostavat kuitenkin aineistossani myös elottomat nostajat, kuten sade (*kovat tuulet nostivat veden pintaa*). Nousijaa, nousemistapaa ja väylän jyrkkyyttä *nostaa* näyttäisi spesifioivan yhtä vähänlaisesti kuin *nousta*-verbikin. Osalla *nousta*-verbin metonyymisistä laajentumista on *nostaa*-verbin esiintymissä kausatiivisia parikkeja, kuten JOUKKUE NOSTAA PELAAJAN HYÖKKÄYKSEEN ja KALASTAJA NOSTAA KALAA. Sen sijaan JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -predikaatilta kausatiivinen parikki puuttuu kielestä kokonaan: **Rakennusliike nostaa tontille uuden kauppakeskuksen*.

Kohota-verbi ilmaisee prototyyppisesti dynaamista kausaatiota, ja siksi sillä on *nousta*-verbin kanssa paralleelista käyttöä lähinnä silloin, kun nousijat ovat elottomia. Paralleelinen ei kuitenkaan ole yhtä kuin synonyyminen, vaan molemmat verbit tarjoavat reaali maailman tapahtumien kuvaamiseen vaihtoehtoisia tapoja. Esimerkiksi JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS -predikaatille *kohota*-verbi tarjoaa vaihtoehdoksi JOHONKIN KOHOAA RAKENNUS -predikaatin, jolla on aineistossani lähes yhtä monta esiintymää kuin *nousta*-verbillisellä parikillaankin. Molemmat verbit ilmaisevat aineistossani myös esimerkiksi veden pinnan ja taivaankappaleiden nousemista. Paitsi että verbit tarjoavat reaali maailman kuvaamiseen vaihtoehtoisia tapoja, niillä on oletettavasti myös omat konventionaalistuneet käyttöyhteytensä. Niiden osoittamiseen aineistoni on aivan liian suppea, mutta hypoteesina voidaan esittää, että esimerkiksi raketit ja taikinat tavallisemmin kohoaisivat, kun taas lentokoneet ja kalansaaliit pikemmin nousisivat. Konventio ei silti estä kielenpuhujaa muodostamasta uusia, epäkonventionaalisia ilmauksia, mikäli puhuja katsoo sellaisia tarvitsevänsä ja uusi ilmaus täyttää riittävissä määrin jo olemassa olevien standardirakenteiden ehdot.

Sekä määrällisesti että suhteellisesti eniten objektiivista liikettä aineistossani on *kiivetä*-verbillä, jonka esiintymistä olen lukenut objektiivisiksi peräti 84 prosenttia. Suurta määrää selittää se, että *kiivetä*-verbin ilmaisemaan prosessiin kuuluu nousijan varsinaisen liikeradan lisäksi prototyyppisesti toinenkin liikerata, joka syntyy nousijan raajojen syklistä liikkeestä. Toisaalta aineistossani on paljon sellaisiakin esiintymiä, joissa kiipeämiseen käytetään pelkkiä jalkoja. Jos neljällä raajalla tapahtuvaa kiipeämistä pidetään *kiivetä*-verbin alkuperäisempänä merkityksenä, voidaan sanoa, että verbin merkitys on haalistunut. Skemaattisella tasolla raajojen määrää olennaisempaa näyttäisi olevan väylän jyrkkyys, joka on enimmäkseen jotakin jyrkähkön rinteeseen tai portaikon ja pystysuoran kallioseinämän väliltä. Väylän jyrkkyydestä seuraa se, että kiipeäminen edellyttää nousijalta tyypillisesti nousemista suurempaa voimanponnistusta.

Monille *kiivetä*-verbin predikaateille on paralleeleja muissa nousemisverbeissä. Yleinen predikaatti on esimerkiksi IHMINEN KIIPEÄÄ KULKUNEUVON, jonka parikkina on IHMINEN NOUSEE KULKUNEUVON. Kiivetessä kulkuneuvot ovat kuitenkin korkeampia tai niihin noustaankin poikkeuksellisella tavalla. Muita paralleelisia predikaatteja ovat esimerkiksi URHEILIJAN KIIPEÄÄ PALKINTOPALLILLE ja ESIINTYJÄ KIIPEÄÄ LAVALLE. Aineistoni perusteella *kiivetä*-verbin konventionaalis-

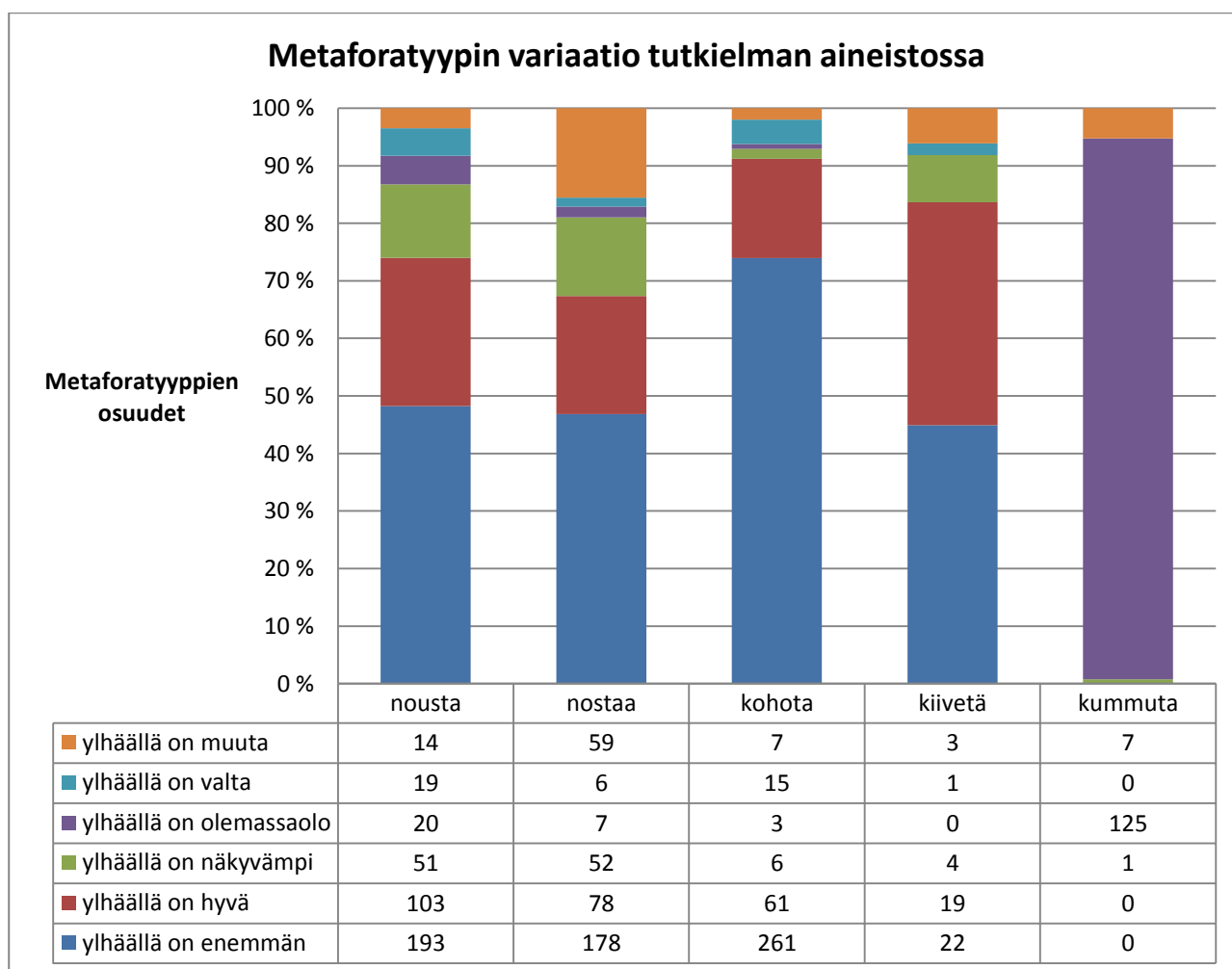

tuneinta käyttöä edustavat sellaiset predikaatit kuin IHMINEN KIIPEÄÄ VUORELLE ~ MÄELLE ~ TORNIIN ~ KATOLLE ~ PORTAAT ~ PUUHUN.

Kummuta-verbistä on aineistossani niin vähän objektiivisia esiintymiä, että niistä tehtäviä johdopäätöksiä on pidettävä täysin hypoteettisina. *Kummuta*-verbin nousijat näyttäisivät olevan jaollistarkoitteisia, prototyyppisesti nesteitä, ja liikkuvan tosiasiallisesti ylöspäin (*maan alta kumpuaa vettä*). Lähtökohta hahmottuu kaikissa seitsemässä esiintymässä säiliöksi, jonka yllä, käsitteistäjän havaittavissa, on liikkeen tyypillinen päämäärä. *Kummuta*-verbin kantasanana olevan *kumpu*-substantiivin vaikutus näkyy siinä, että jaollistarkoitteinen nousija saattaa noustessaan ryhmittyä kumpumaiseen muodostelmaan. Verbillä viitataan aineistossani kuitenkin myös veden ylöspäin suuntautuvaan liikkeeseen veden alla, jolloin kumpua ei muodostu eikä nousija liioin ilmesty käsitteistäjän havaintopiiriin (*lisäravinteet kumpuavat syvänteistä*). Objektiivisen ja abstraktisen liikkeen rajatapauksia ovat esiintymät, joissa IHMISESTÄ KUMPUAA ÄÄNI (*ääni kumpuaa syvältä vatsanpohjasta*).

5.2 Abstraktinen liike

Abstraktiseen kehykseen sijoittuvat predikaatit olen luokitellut edelleen sen mukaan, minkälaisiin käsitteellisiin metaforiin ne näyttävät ensisijaisesti perustuvan eli MITÄ ON YLHÄÄLLÄ. Luokitteluni perusteella suurin osa aineistoni nousemisverbien esiintymistä perustuu orientaaliseseen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforaan, joka kattaa noin puolet kaikista esiintymistä. Määrä vaihtelee kuitenkin suuresti *kohota*-verbin 74 prosentista *nousta*-, *nostaa*- ja *kiivetä*-verbien 45–48 prosenttiin. *Kummuta*-verbillä määränilmauskäyttöä ei ole lainkaan. Toiseksi yleisin orientaalinen metafora on YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ, jota edustaa keskimäärin joka neljäs esiintymä. Prosentuaalisesti parempaan asemaan pääsemistä ilmaisee etenkin *kiivetä* (45 %), mutta tyyppi on tavallinen myös *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbien keskuudessa (17–26 %). *Kummuta*-verbin esiintymistä kvalitatiivista nousua ei ilmaise yksikään. Kolmanneksi yleisin orientaalinen metafora on *nousta*-, *nostaa*- ja *kiivetä*-verbeillä YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI (8–14 %) ja *kohota*-verbillä YLHÄÄLLÄ ON VALTA (4 %). *Kummuta*-verbin abstraktiset esiintymät perustuvat sitä vastoin lähes yksinomaan orientaaliseseen YLHÄÄLLÄ ON OLEMASSAOLO -metaforaan. Kuvio 3 esittää yhteenvedon yleisimpiä orientaalisia metaforia edustavien esiintymien määristä ja prosenttiosuuksista.

Kuvio 3. Eri metaforatyyppisiä edustavien esiintymien määrät ja osuudet tutkielman aineistossa.

Nousemisverbien abstraktistumisen astetta voi tarkastella ainakin kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen tapa on katsoa, kuinka suuri osa verbin esiintymistä sijoittuu abstraktiin kehykseen. Tällä kriteerillä mitattuna tutkituista verbeistä kaikkein abstraktistunein olisi *kummuta*-verbi (94 %) ja sen kintereillä seurasivat *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbit (71–80 %). Vähiten abstraktistunein olisi *kiivetä*-verbi (15 %). Toinen vaihtoehto on kiinnittää huomiota siihen, miten monipuolista abstraktista käyttöä verbillä on. Vaikka monipuolisuuden mittaaminen on vaikeaa, nyt abstraktisimpien verbien tittelit kuuluisivat *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbeille. *Kiivetä*-verbi jäisi näistä selvästi jälkeen, mutta häntäpäätä pitäisikin *kummuta*-verbi. Molemmilla kriteereillä on omat paikkansa, mutta yleistäen voidaan sanoa, että *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbit ovat tutkituista verbeistä varmuudella hyvin abstraktistuneita. *Kummuta*-verbin abstraktisten esiintymien suurta määrää selittää yksinkertaisesti se, että kielenulkoisessa todellisuudessa esiintyy harvoin tilanteita, joihin *kummuta*-verbillä voisi luontevasti viitata (vrt. Sivonen 2005: 144). *Kiivetä*-verbillä tilanne on päinvastainen. Lisäksi *kiivetä*-verbin abstraktia käyttöä jarruttanee se, että se spesifioi prototyyppiseksi muuttujakseen ihmisen, joka liikkuu ylöspäin neljällä raajalla.

Suurin osa aineistoni abstrakteista esiintymistä perustuu orientaaliseseen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metaforaan. Suurta määrää selittää se, että aineistoni on peräisin sanomalehdestä, jossa käsitellään usein taloutta ja erilaisia tilastoja. Skemaattiset MÄÄRÄ NOUSEE, NOSTAA MÄÄRÄÄ, MÄÄRÄ KOHOAA ja MÄÄRÄ KIIPEÄÄ -predikaatit hahmottavat yleisluonteisen kvantitatiivisen asteikon, jolla kuvataan aineistossani useimmiten erilaisten rahamäärien nousua (*oluen litrahinta on noussut 12,5 markkaa*) mutta myös esimerkiksi lämpötilan, nopeuden, paineen, osuuksien ja lukumäärien lisääntymistä (*kaupungin asukasluku nousi 9 000 asukkaalla*). Skemaattinen asteikko voi myös täsmentyä kuvaamaan niitä tunteita, jotka ymmärretään konventionaalisesti ontologisen TUNNE ON AINETTA -metaforan kautta (*jännitys kohoa*). Lisäksi muutamissa esiintymissä orientaalinen metafora operoi yhdessä ontologisen KOKO ON MÄÄRÄ -metaforan kanssa (*yritys nousee suuremmaksi*).

Orientaalinen YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metafora perustuu yleisesti hyväksytyn selityksen mukaan siihen, että säiliössä olevan aineen tai päällekkäin kasattavien objektien pinta nousee korkeammalle sitä mukaa kuin aineen tai objektien määrä lisääntyy. Predikaatit MÄÄRÄ NOUSEE, NOSTAA MÄÄRÄÄ ja MÄÄRÄ KOHOAA voisi siten esittää PINTA NOUSEE, NOSTAA PINTAA ja PINTA KOHOAA -predikaattien ekstensioiksi. Synkronisen aineiston valossa on kuitenkin mahdotonta sanoa, minkä lekseemien yhteydessä ekstensio olisi voinut kehittyä. Ilmaustyyppi on ekspansiivinen, mitä osoittaa se, että se on levinnyt myös *kiivetä*-verbiin, vaikka *kiivetä*-verbi ei ilmaise konkreettisessa käytössään dynaamista liikettä lainkaan. Dynaaminen kausaatio saattaa toisaalta selittää sitä, että *kohota*-verbillä on niin huomattavasti määränilmauskäyttöä, peräti 74 prosenttia abstrakteista esiintymistä. Aukotonta ketjua YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metafora ei silti muodosta, sillä *kummuta*-verbillä ei ole aineistossani siihen perustuvia esiintymiä ollenkaan.

Toiseksi yleisin orientaalinen metafora tutkielmani aineistossa on YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ, johon perustuvat skemaattiset predikaatit NOUSTA PAREMMAKSI, NOSTAA PAREMMAKSI, KOHOTA PAREMMAKSI ja KIIVETÄ PAREMMAKSI. *Kummuta*-verbi jää tämänkin paralleelisten predikaattien muodostaman ketjun ulkopuolelle. Skemaattisten predikaattien abstraktiotaso on kuitenkin varsin korkea, sillä abstraktiseen ylätilaan hahmottuu hyvin monenlaista hyvää: aineistoni esiintymissä liikutaan niin abstraktisella ordinaalisella tulostaululla (*urheilija nousi kolmanneksi*) ja sosiaalisessa hierarkiassa (*esiintyjä nousi suosioon*) kuin muillakin kvalitatiivisilla asteikoilla (*kunto kohoa*). On huomattava, että paremmaksi nouseminen ei ole sidottu mihinkään tiettyyn eettiseen näkemykseen vaan hyvyttä tarkastellaan nousijan näkökulmasta. Niinpä esimerkiksi varas voi nousta paremmaksi varkaaksi, vaikka useimmat pitävät varastamista vääränä. Erityisesti abstrakti tulostaulu tuntuu laajentavan nousemisverbien mahdollisia viittauskohteita, sillä sen tapauksessa hyvyys voidaan määrittellä aivan tapauskohtaisesti. Jos esimerkiksi päätetään järjestää kilpailu maailman huonoimmasta varkaasta, kilpailun voittajan voidaan silloin sanoa nousevan maailman huonoimmaksi varkaaksi.

Myös HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ -metaforaan perustuvat esiintymät muodostavat tutkielmani aineistossa paralleelisten predikaattien ketjuja, kuten *urheilija nousee ~ kohoa ~ kiipeää sijoitukselle* tai *jokin nostaa urheilijan sijoitukselle* taikka *esiintyjä nousee ~ kohoa ~ kiipeää suosioon* tai *jokin nostaa esiintyjän suosioon*. Verbejä ei kuitenkaan pidä tulkita toistensa synonyymeiksi, vaan ne ovat osa kielen symbolisia resursseja, jotka tarjoavat kielenkäyttäjälle vaihtoehtoisia tapoja kielenulkoisten tilanteiden jäsentämiseen. Verbivalintojen motivaatioita voidaan etsiä verbien konkreettisesta käytöstä. Esimerkiksi *kohota* saattaa dynaamisena verbinä häivyttää näkyvistä urheilijan omaa panosta tai vaihtoehtoisesti luoda juhlallisempaa, raamatullisesta diskurssista ammentavaa tunnelmaa. Toisaalta jokaisella verbillä näyttäisi olevan omat konventionaalistuneet käyttöyhteytensä, joita ne suosivat. Esimerkiksi *kohota*-verbi kuvaa aineistossani usein ihmisen luovan työn tuotteiden paranemista, mutta muut verbit esiintyvät tällaisissa yhteyksissä vain harvoin.

Eri kvalitatiivisia asteikkoja on monesti vaikea erottaa toisistaan, ja joissakin tapauksissa ne viistävät myös kvantitatiivisia asteikkoja. Luokkien sumearajaisuus tuntuisi sopivan yhteen sen kanssa, miten orientaalista YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ -metaforaa on selitetty kirjallisuudessa. Lakoff ja Johnson (1981: 16) esittävät metaforan perustuvan siihen, että monet hyvänä pidetyt asiat, kuten ilo, terveys ja elämä, ovat samaten ylhäällä. Ilon, terveyden ja elämän vertikaalinen hahmotus puolestaan palautuisi kokemukseen, että elävä, terve ja iloinen ihminen kulkee tavallisesti pystyasennossa ja pystyssä päin (mts. 15). Lisäksi metaforaa saattaa tukea länsimainen ideologia, jonka mukaan enemmän on usein myös parempi (mts. 22). Erilaiset hyvät asiat kietoutuvat siten tiiviiksi vyyhdeksi, joka sotkeutuu myös määränilmaisuun.

Yksi yleisesti hyvänä pidetty asia on valta, mutta siihen liittyviä esiintymiä olen käsitellyt omana ryhmänään. Valta ei nähdäkseni edusta prototyyppisintä hyvää, vaan se mielletään toisinaan jopa kielteiseksi ominaisuudeksi, ja tämä näkyy myös tavassa, jolla Lakoff ja Johnson (1981: 15) selittävät orientaalista VALTA ON YLHÄÄLLÄ -metaforaa. Taustalla saattaisi heidän mukaansa olla kokemus siitä, että koko korreloi tavallisesti fyysisen voiman kanssa ja tappelun voittaja jää yleensä päällimmäiseksi (mts. 15). Tutkielmani aineistossa valtaan pääsemistä kuvataan erityisesti *nousta-* ja *kohota*-verbeillä (noin 4–5 prosenttia) mutta myös *nostaa*-verbillä (alle 2 prosenttia) (*vasemmisto nousi valtaan*). *Kiivetä*-verbin esiintymistä yksi voidaan lukea tähän joukkoon.

Neljänneksi olen erottanut omaksi ryhmäkseen ne esiintymät, joissa YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI. Metaforaa hyödyntävät aineistossani erityisesti *nousta-* ja *nostaa*-verbit, joiden esiintymistä olen lukenut tähän tyyppiin 13–14 prosenttia (*asia nousi esille Pohjoismaiden neuvoston kesäkokouksessa*). Muilla verbeillä on yksittäisiä vastaavia esiintymiä: *kohota*-verbillä kuusi, *kiivetä*-verbillä neljä ja *kummuta*-verbillä yksi. Tyyppi ilmaisee skemaattisesti sitä, että nousija ilmestyy piilosta ihmisen tai ihmisryhmän kognitiivisten operaatioiden kohteeksi. Nousijana voi siten olla periaatteessa mikä hyvänsä konkreettinen tai abstraktinen entiteetti, joka sopii ihmisen havaintojen koh-

teeksi. Liikkeen päämääristä selvästi tavanomaisin on yleisluontoinen *esiin*, mutta päämäärä voidaan spesifioida tarkemminkin esimerkiksi *keskusteluksi*, *mediaksi* tai *mieleksi*.

Orientalisen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforan selitysyriytykset ovat jääneet käyttämissäni lähteissä puutteellisiksi. Lakoff ja Johnson (1981: 14–21) eivät mainitse metaforaa lainkaan, vaikka se esiintyy selvästi myös englannin kielessä: *A number of interesting points came up at today's meeting*. 'Tämänpäiväisessä kokouksessa nousi esiin monta kiinnostavaa asiaa.' (MED s.v. *come up*.) Airola (1995: 60) esittää, että predikaatti olisi rajattujen elottomien olioiden nousemista ilmaisevan predikaatin semanttinen ekstensio. Tämä on kuitenkin mielestäni liian suppea selitys, sillä mikä tahansa konkreettinen ylöspäin liikkuva entiteetti – ihminen tai eläin, eloton olio tai aine – voi noustessaan ilmestyä näkyviin, ja siksi mikä tahansa niistä on yhtä hyvin voinut toimia ekstension perustana. Ihmistarkoitteista lähtökohtaa voisi pitää sikäli todennäköisempänä, että metaforaa näyttävät hyödyntävän erityisesti *nousta-*, *nostaa-* ja *kiivetä-*verbit, kun taas dynaamisilla *kohota-* ja *kummuta-*verbeillä sen käyttö on marginaalista.

Kun jokin nousee esiin, oletus on, että nousija on olemassa jo liikkeen alkaessa ja se vain ilmestyy piilosta esiin vähintään yhden mutta enintään vaikka koko ihmiskunnan tietoisuuteen. Näistä esiintymistä täytyy erottaa sellaiset tapaukset, joissa nousija ilmestyy ikään kuin tyhjästä: lähtökohdasta erkaneminen merkitsee sen syntymää ja päämäärää kohti matkaaminen kehittymistä (*jännyys nousee siepattujen lasten kohtalosta*). Esitän, että tällaiset esiintymät perustuvat orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI -metaforan ja ontologisen NÄKYVIIN ILMESTYMINEN ON AIHEUTUMISTA -metaforan yhteispeliin. Näin päädytään siihen, että YLHÄÄLLÄ ON OLEMASSAOLO. Nousija muistuttaa näissä tapauksissa kasvia, jota ei ole olemassa vielä maassa vaan joka kehittyy vasta noustessaan ylös.

YLHÄÄLLÄ ON OLEMASSAOLO -metaforaan perustuu aineistossani lähes kaikki *kummuta-*verbin abstraktinen käyttö (*taiteilijan aiheet kumpuavat luonnosta*), mutta myös *nousta-*verbin esiintymissä on parikymmentä tällaista tapausta (*muodikkaasta vaatteesta nousi melkoinen huuto*). *Nostaa-*verbillä vastaavia esiintymiä on seitsemän ja *kohota-*verbillä kolme. *Kummuta-*verbin tapauksessa syntyvät asiat ovat ennen muuta ihmisen luovan työn tuotteita ja niiden ominaisuuksia sekä ihmisen tunteita, toimintoja, näkemyksiä ja ominaisuuksia. Motivaatiota *kummuta-*verbin tämän tyyppiselle käytölle voisi hakea siitä, että *kummuta-*verbi spesifioi konkreettisessa käytössään liikkeen lähtökohdan säiliöksi. Koska säiliössä nousija on varmuudella piilossa, se sopii erityisen hyvin metaforisen hahmotuksen perustaksi. Vaikka tällaisia motivaatioita voidaan osoittaa, viime kädessä on tietysti sattumanvaraista, mitkä mahdollisista ekstensioista käytännössä toteutuvat ja saavat paikan konventionaalisten kielellisten yksikköjen luettelosta (ks. esim. Leino 1999: 165–166).

Edellä mainittuihin viiteen metaforaan perustuu tulkintani mukaan selvä enemmistö tutkittujen nousemisverbien abstrakteista esiintymistä. Niiden ulkopuolelle jää 84 esiintymää, mutta niistä-

kin 52 kuuluu kahteen *nostaa*-verbin frekventtiin predikaattiin, jotka ovat NOSTAA SYYTE ja NOSTAA RAHAA. Syytteen nostaminen muistuttaa esiin nostamista ja olemaan nostamista, mutta yhteys jää niin hämäräksi, että olen päätenyt käsittelemään syytteen nostamista erillisenä predikaattinaan. Rahaa nostamisen epäilen puolestaan juontavan juurensa siitä, että rahaa nostetaan konkreettisesti tiskille esimerkiksi pankissa. Tästä ilmaus olisi edelleen voinut laajentua abstraktimpiin yhteyksiin, kuten lainan, palkan tai opintotuen nostamiseen.

Jäljelle jääviä esiintymiä olen pyrkinyt selittämään lähinnä erilaisten rakenteellisten metaforien avulla. Kolmen verbin yhteydessä toistuva rakenteellinen metafora on MUSIIKKI ON LENTÄMISTÄ, jonka ansiosta musiikki voi nousta tai nostaa lentoon ja kuuliija tai esiintyjä voi kohota musiikin siivin. *Kohota*-verbillä on lisäksi aineistossani kaksi sellaista esiintymää, jotka voitaisiin tulkita orientaalisen YLHÄÄLLÄ ON TUNTEMATON -metaforan valossa (*laulu kohoo merkillisiin sfääreihin*). Kahdessa esiintymässä puolestaan kehitys ymmärretään matkana, jonka varrelle voi siten nousta tai kohota erilaisia esteitä (*tie nousi pystyyn*). Luonteeltaan metonymisiä laajentumia ovat puolestaan ne, joissa hatun nostaminen on alkanut merkitä kunnianosoitusta, niskakarvojen nouseminen vihaisuutta ja sängystä nouseminen tajunnantilan muutosta.

On syytä korostaa, että monen orientaalisen metaforaan perustuvan esiintymän taustalla voi nähdä myös metonymian taikka rakenteellisten tai ontologisten metaforien vaikutusta. Luokittelussa olen kuitenkin lähtenyt tietoisesti liikkeelle juuri orientaalisista metaforista. Ratkaisu näyttäisi olevan sikäli perusteltu, että orientaalisien metaforien avulla voi selittää suurimman osan nousemisverbien abstrakteista esiintymistä. Esimerkki orientaalisen ja rakenteellisen metaforan muodostamasta metaforakimpusta on esiintymä, jossa *politiikon osakkeet nousevat*. Osakkeiden hinnan nousu ymmärretään orientaalisen ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ -metaforan avulla, mutta lisäksi esiintymän mielekkääseen tulkintaan tarvitaan rakenteellista POLIITIKKO ON OSAKEYHTIÖ -metaforaa. Tämänäyttöiset metaforakimput eivät ole aineistossani poikkeuksellisia.

Kokoavasti todettakoon, että tutkittujen nousemisverbien predikaatit muodostavat skemaattisella tasolla paralleelisten predikaattien ketjuja, jotka ilmaisevat samantyyppisiä prosesseja, kuten määrän lisääntymistä, paremmaksi muuttumista, esiin ilmestymistä tai olemaan tulemistä (JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN ~ JOSTAKIN KOHOAA JOTAKIN ~ JOSTAKIN KUMPUAA JOTAKIN ~ JOKU NOSTAA JOSTAKIN JOTAKIN). Ketjuihin kuuluu tutkielmani aineistossa yhdestä viiteen jäsentä, ja jokainen nousemisverbi on lenkinä ainakin jossakin ketjussa³⁵. Osa paralleelisista predikaateista voi potentiaalisesti viitata samaan kielenulkoiseen tilanteeseen, mutta niitä ei silti pidä tulkita toistensa synonyy-

³⁵ Hyvin samaan tapaan tuloksiaan luonnehtii Onikki-Rantajääskö (2012), joka on tutkinut nykysuomen paikallissijaisia olotilailmauksia, kuten *hän on humalassa* tai *hän on kalassa*. Onikki-Rantajääskö (2012: 290) toteaa, että ”[t]ärkein koko ilmaistyyppien jäsentymistä selittävä periaate on kielen yleinen analogisuus, samankaltaisuuden ja mallien sarjoja luova vaikutus”. Langackerin (1987: 57) kieliopin luonnehdintaan (ks. alaluku 3.2) tulos voidaan istuttaa toteamalla, että ketjujen aukot ja lenkkien erikoistuminen kuvastavat kielen luettelomaista luonnetta ja ketjujen olemassaolo taas kielellisten yksikköjen järjestäytyneisyyttä.

meiksi, vaan ne tarjoavat kielenpuhujalle vaihtoehtoisia tapoja jäsentää samoja reaali maailman tilanteita (*nykytanssin energia nousee ~ kumpuaa suoraan kadulta*). Tyypillistä kuitenkin on, että kullakin predikaatilla on omat konventionaaliset käyttöyhteytensä, joita osoittavat ilmausten esiintymistaajuudet (*jokaisesta uudesta vaatteesta nousi huuto ~ ?jokaisesta uudesta vaatteesta kumpusi huuto*) (esiintymistaajuuden ja vakiintuneisuuden yhteydestä ks. Leino 1999: 155–158). Konventio ei silti estä kielenpuhujaa muodostamasta uusia, epäkonventionaalisia ilmauksia, jos puhuja katsoo sellaisia tarvitsevänsä ja arvioi kielen standardirakenteiden sanktioivan ne riittävässä määrin.

5.3 Subjektiivinen liike

Subjektiivista käyttöä aineistossani on etenkin *kohota*-verbillä, jonka esiintymistä olen tulkinut subjektiiviseksi liikkeeksi 81 eli hieman yli 16 prosenttia. Ero muihin verbeihin on huomattava, sillä *nousta*-verbin esiintymistä olen tulkinut subjektiiviseksi liikkeeksi neljä, *kiivetä*-verbin esiintymistä kolme ja *kummuta*-verbin esiintymistä yhden. Sivonen (2005: 171) yleistää, että epäsuoraa reittiä ilmaisevalla verbillä ei ole juurikaan subjektiivisen liikkeen käyttöä, jos objektiivisen liikkeen käyttö on harvinaista ja abstraktisen liikkeen käyttö taajaa. Tämä johtuu Sivosen (2005: 171) mukaan siitä, että subjektiivisen liikkeen käytön pohjana on objektiivisen liikkeen reitin mentaali, dynaaminen käsitteistys. Nousemisverbeihin tällainen tendenssi ei kuitenkaan näyttäisi oman aineistoni ja tutkimieni verbien valossa ulottuvan, sillä *kohota*-verbillä on vähiten objektiivista käyttöä heti *kummuta*-verbin jälkeen. Useampien vertailukohtien puuttuessa on tyydyttävä selitykseen, että *kohota*-verbi on yksinkertaisesti vakiintunut subjektiivisen liikkeen ilmaisuun.

Skemaattisella tasolla *kohota*-verbin subjektiivista liikettä edustavia esiintymiä yhdistää se, että nousijalla on niissä pituusulottuvuus, joka on samansuuntainen käsitteistäjän ymmärtämän vertikaalisen akselin kanssa. Tavallisimpia pitkänmallisia esineitä aineistossani ovat erilaiset rakennukset, joiden korkeus–leveys-suhde on usein korkeuteen päin kallellaan ja jotka tuntuvat muutenkin erottuvan selvästi taustastaan (*kirkontorni kohoaa korkeammalle kuin mikään muu näköpiirissä oleva rakennus*). Toiseksi eniten *kohota*-verbi viittaa subjektiivisessä käytössään erilaisiin maanpinnan kohoumiin, erityisesti vuoriin (*vuoret kohoavat komeina*). Muutamissa esiintymissä kohojina on lisäksi erilaisia taideteoksia, pylväitä, ruumiinosia, savupatsaita ja puita (*maastossa kävelvän ympärillä kohoaa kuusia*).

6 LOPUKSI

Fennistiikan opinnäytetyöt ovat keskittyneet usein yhden tai korkeintaan kahden verbin polysemian kuvaukseen, mutta tässä pro gradu -tutkielmassa olen kuvannut laajemmin sitä analogisten suhteiden verkkoa, joka viidestä suomen nousemisverbistä muodostuu. Laaja-alainen näkökulma on ollut tarpeen, sillä jokainen lekseemi on pakostikin dynaamisessa suhteessa kielen muihin lekseemeihin ja yksittäiseen verbiin keskittyminen jättäisi nämä suhteet taka-alalle. Kärjistäen voisi sanoa, että pelkkää *kiivetä*-verbiä tutkimalla ei voi ymmärtää, miksi se ilmaisee määrää, koska orientaalin YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN -metafora lienee syntynyt aineiden nousemista ilmaisevien verbien keskuudessa ja levinnyt sieltä muihin nousemisverbeihin. Vaikka kognitiivinen kielioppi ja käsitteellinen metaforateoria ovat tuntuneet toimivilta työvälineiltä, tutkielmaan on jäänyt myös monenlaisia kritiikin siemeniä, joista yhtätoista käsitteelen alaluvussa 6.1. Sen jälkeen luonnostelen vielä alaluvussa 6.2 mahdollisia jatkotutkimusaiheita ja pohdin lyhyesti tulosten soveltamismahdollisuuksia.

6.1 Tutkielman kriittistä arviointia

Jos pro gradu -tutkielmalleni pitäisi valita nimikkoverbi ja sille nimikkomodus, valinta osuisi varmaankin *olettaa*-verbin potentiaaliin. Rungas olettaa kuvastaa sitä, että kielen kategoriat eivät ole tarkkarajaisia ja että merkitysentutkija työskentelee pakostakin intuitionsa varassa ja joutuu siksi jättämään tulkintoihinsa varauksia. Potentiaalinen frekvenssiä on kasvattanut sekin, että olen pyrkinyt tekemään – kognitiivisen kielentutkimuksen hengessä – diakronisia johtopäätöksiä synkronisen aineiston pohjalta. Kiinnitän seuraavassa lyhyesti huomiota yhteentoista tutkielmani kannalta pulmalliseen seikkaan³⁶:

- 1) Kognitiivinen merkityskäsitys voidaan ensinnäkin tuomita huuhaaksi, kuten vaikkapa Esa Itkonen (2008: 8) tekee: ”Esimerkiksi sellaiset kognitiivisen kielitieteen edustajat kuin Lakoff, Langacker, Talmy ja Croft kannattavat näkemystä, jonka mukaan merkitys on sama kuin mielikuva. Tämä ’psykologistinen’ näkemys on mitä ilmeisimmin epätosi. Mielikuvat ovat **subjektiivisia**³⁷ eli ne vaihtuvat henkilöstä toiseen, mutta merkitys on **intersubjektiivinen**.” Itse katson kuitenkin Onikki-Rantajääskön (2012: 30) tavoin, ettei kognitivismissa ole kyse yltiösubjektiivisuudesta ja että ”kriitikoilta jää huomaamatta se,

³⁶ Luettelon ei ole tarkoitus olla kaikenkattava. Lisää keskustelua kognitiivisen kielentutkimuksen vahvuuksista ja heikkouksista tarjoavat esimerkiksi Leino (1999: 159–166), Sivonen (2005: 28–31, 179–183) ja Onikki-Rantajääskö (2010).

³⁷ Lihavoinnit ovat Itkosen.

miten esimerkiksi Langacker (...) korostaa kielen konventionaalisuutta, intersubjektiivisuutta ja dynaamista käyttöpohjaista luonnetta”. Luvussa 3.2 kognitiivisesta kieliopista piirtyy mielestäni juuri tällainen kuva: vaikka kielenpuhuja voi venyttää kielenkäytössä skeemoja suuntaan jos toiseen, kielen konventionaaliset yksiköt syntyvät nimenomaan kielenkäyttäjien yhteistyönä.

- 2) Itkonen (2008: 8) on sijoittanut edellä esitetyssä sitaatissa *psykologistinen*-adjektiivin puolilainausmerkkeihin. Katson niiden viittaavan samaan asiaan, jonka Pajunen (2001: 29) esittää laveammin: ”Langackerin kielioppimallia kutsutaan kognitiiviseksi, mutta se ei itse asiassa ole kognitiivinen (= psykologinen), koska mallin oletuksia psykologisesta prosessoinnista tuetaan vain lingvistisellä, ei riippumattomalla kokeellisella evidenssillä.” Myös Urho Määttä on luennoillaan³⁸ todennut, ettei Langackerin mallin ontologista perustaa kannata korostaa. Tosiasiassa kognitiivisen kielitieteen tueksi on kuitenkin esitetty myös empiiristä todistusaineistoa. Esimerkiksi prototyypiteorialla on tukenaan runsas näyttö (ks. esim. Taylor 2005: xiv), psykologiset testit puoltavat kognitiivisen kieliopin näkemystä subjektiivisen liikkeen dynaamisesta mentaalisesta prosessoinnista (ks. esim. Huomo & Sivonen 2010: 23), ja kognitiivisen semantiikan käsitys ihmisen käsitteellisen järjestelmän luonteesta saa kasvavaa tukea neurotieteiltä (ks. esim. Evans & Green 2006: 240–243)³⁹. Kriitikot voivat toki kaikin mokomin jättää kognitiivisen kieliopin psykologisen perustan avoimeksi ja suhtautua siihen yhtenä analyysimallina muiden joukossa.
- 3) Kognitiivista kielioppia *nousta*-verbin analyysiin soveltanut Airola (1995: 35) toteaa, että kognitiiviseen semantiikkaan tutustuessaan törmää väistämättä käsitteelliseen viidakkoon. Airola (1995: 35) katsoo, ettei käsitteitä käytetä kirjallisuudessa yhteismitallisesti, tarkkoja määritelmiä on vaikea löytää ja siksi ”eri kirjoittajien käyttämien terminologioiden suhteuttaminen toisiinsa tuntuu vähintäänkin toivottomalta tehtävältä”. Olen itsekin tuntenut epävarmuutta soveltaessani kognitiivisen kieliopin käsitteitä suomen nousemisverbien kuvaukseen, ja osa ratkaisuistani edellyttää tutkielman lukijalta tietynlaista tulkinnallista suopeutta. Pitäisikö esimerkiksi *kummuta*-verbin predikaatteja kutsuakin predikaatioiksi, sillä tarkkaan ottaen *kummuta*-verbi koostuu kantasana *kumpu* ja verbinjohdimesta? Olen lähtenyt siitä, että johdos on siinä määrin leksikaalistunut, että sen semanttisista navoista voi käyttää nimitystä predikaatti, mutta tällaiset esimerkit osoittavat, että

---

³⁸ Kielitieteen tutkimusalat ja historia, syksy 2011, Tampereen yliopisto.

³⁹ Langacker (1987: 56) asettaa kielioppimallinsa tavoitteeksi psykologisen realismin mutta korostaa samalla, ettei tavoitetta saavuteta noin vain: ”Cognitive grammar takes seriously the goal of psychological reality in linguistic description. The word ‘goal’ must be emphasized. It is not suggested that a strong claim of psychological reality can be made for any particular linguistic analysis as currently constituted. (...) Our present inability to observe these facts directly does not render them forever inaccessible in principle.”

tutkielmani tärkeimpiinkin käsitteisiin liittyy tulkinnanvaraisuutta. Airola (1995: 108) nostaa vastaavaksi ongelmaksi Langackerin kognitiivisen alueen käsitteen.

- 4) Pyrin toisessa pääluvussa rajaamaan suomen verbileksikosta ylöspäin suuntautuvaa liikettä kuvaavat verbit. Vaikka tehtävä vaikuttaa yksinkertaiselta, se on kaikkea muuta kuin helppo, koska kielelliset merkitykset ovat aina välittömän havainnoinnin ulottumattomissa (ks. esim. Sivonen 2005: 15). Vaikka hain ratkaisuilleen tukea Sivosen (2005: 15–21) tapaan *Kielitoimiston sanakirjasta*, erityisesti perifeeristen verbien tapauksessa jouduin ratkaisemaan kielitajuni varassa, mitkä verbit todella ilmaisevat nousemista eivätkä vain implikoi sitä. Uskon, että rajausta on tavoittanut suomen kielen keskeisimmät nousemisverbit, mutta joitakin perifeerisempiä nousemisverbejä on epäilemättä jäänyt pois. Tässä tutkielmassa ongelma ei kuitenkaan ole niin akuutti kuin Sivosen työssä, sillä en ole ottanut varsinaiseen analyysiin kaikkia nousemisverbejä vaan olen muodostanut varmoista nousemisverbeistä viiden jäsenen tutkimusjoukon.
- 5) Intuition käyttöön liittyvät ongelmat jatkuvat ja jopa kasvavat entisestään kolmannessa pääluvussa, jossa luokittelen aineistoni ensisijaisesti intuition varassa. Tieteessä korostetaan tavallisesti reaali maailman havaintoja ja kokeita vastakohtana intuitiolle, mutta kuten Sivonen (2005: 28) toteaa, merkityksentutkijat tapaavat pitää intuitiopohjaista lähestymistapaa tieteellisesti pätevänä. Aivan ylhäisessä yksinäisyydessään merkityksentutkija ei silti työskentele, sillä hänellä on tukenaan sanakirjat sekä kielitieteellinen teoria ja sen tarjoama tutkimusmenetelmä. Viime kädessä tutkijalle ei kuitenkaan jää muuta vaihtoehtoa kuin olettaa, että hänen omat tulkintansa vastaavat muiden kielenpuhujien tulkintoja. (Mts. 28.)
- 6) Harvalla tieteenalalla tutkimuskohdetta kuvataan tutkimuskohteella, mutta kielitieteessä tämä on ilmeisen välttämätöntä. Kun metakielenä käytetään luonnollista kieltä, sudenkuoppa on se, että kuvaus jää epätäsmälliseksi ja tutkija juuttuu kiertämään kehää lähisynonyymistä toiseen (ks. esim. Sivonen 2005: 29–31). Kognitiivisen kielitieteen epäformaalia kuvaustapaa on muutenkin luonnehdittu vähemmän mairittelevasti muun muassa esseistiseksi ja impressionistiseksi (ks. mts. 182). Kognitiivisen kielentutkimuksen edustajat vastaavat kritiikkiin muistuttamalla, etteivät formaalit kuvaustavat takaa tutkimuksen tieteellistä pätevyyttä ja että ne saattavat peräti etäännyttää kuvausta merkityksen arkikokemuksesta ja semanttisesta intuitiosta (mts. 182).
- 7) Yksi ratkaisematon ongelma on se, miten merkitykset jakautuvat verbilekseemin, sen argumenttien ja kokonaisen konstruktion kesken. Tutkielmastani saattaa jäädä se vaikutelma, että sysään verbilekseemin harteille paljon merkityksiä, jotka saattaisivatkin kuulua muiden lauseenjäsenten kannettaviksi. Tällaisten rajanvetojen pohtiminen johtaisi kuitenkin

kin nähdäkseni loputtomaan suohon, ja siksi pidän niiden sivuuttamista pro gradu -tutkielmassa järkevänä. Ainakin osittaisen ratkaisun tähän ongelmaan tarjonnee se kognitiivisen kieliopin olettamus, että relationaalinen predikaattikaan ei ole semanttisesti tyhjä vaan sen hahmoon kuuluu myös relaation kytkemiä entiteettejä skemaattisesti esittävä muodostelma. Predikaatit eivät ole onttoja merkityssäiliöitä vaan rikkaita tietorakenteita, joissa relaatio, sen osallistujia koskevat spesifikaatiot ja kehyksessä oleva tieto lyövät kättä. (Ks. esim. Leino 1999: 83, 147.)

- 8) Olen poiminut tutkielmani aineiston HS-korpuksesta, joka sisältää kaksi *Helsingin Sanomien* vuosikertaa (Pajunen 2003). Kuten aineistoesimerkeistäni on voinut havaita, mukana on hyvin erityyppisiä lehtitekstejä, kuten uutisia, reportaaseja, mielipidekirjoituksia, oikaisuja ja peräti televisio-ohjelmatietoja. Samaa korpusta suomen komitatiivin tutkimiseen hyödyntänyt Maija Sirola-Belliard (2013: 6) katsoo HS-korpuksen edustavan ”monipuolista nykysuomea”. Varsinaiseen leksikaaliseen tutkimukseen korpus on silti auttamattomasti liian pieni ja yksipuolinen (ks. esim. Pajunen 2001: 381). Homogeeninen aineistoni tarjoaakin suomen nousemisverbien elämänmenoon vain yhden rajallisen näkökulman (vrt. Airola 1995: 39). Sanomalehtikielisessä aineistossa tuntuvat painottuvan esimerkiksi taloutta, urheilua ja uusia rakennushankkeita käsittelevät esiintymät. Toisentyyppisessä aineistossa hinnat eivät ehkä nousisi yhtä usein, joukkueet eivät nousisi niin usein voittajiksi eikä eri puolille maata nousisi niin monta uutta rakennusta. Niiden tilalla olisi jotakin, joka jää nyt pimentoon.
- 9) On jossain määrin ristiriitaista, että selvitän, mitkä seikat ovat motivoineet nousemisverbien eri merkityksiä, mutta en käytä diakronista aineistoa. Sivonen (2005: 179) huomauttaa, että jo ilmaus *laajentuma* sisältää kannanoton aikaperspektiiviin ja implikoi, että toista merkitystä pidetään alkuperäisempänä tai varhaisempana kuin toista. Nykysuomen paikallissijaisia olotilanilmauksia tutkinut Onikki-Rantajääskö (2012: 291) katsoo, että hänen tutkimuksessaan abstraktien merkitysten yhteydet spatiaalisiin skeemoihin jäävät nyky-yleiskielen valossa liiaksi yksittäisten ilmausten varaan. Juuri tästä syystä en ole kuvannut predikaattien välisiä suhteita skemaattisena verkkona vaan olen luonnostellut predikaattien välisiä yhteyksiä leipätekstissä, jossa on helpompi korostaa niiden hypoteettista luonnetta. Taulukoihin olen sijoittanut predikaatit skemaattisuus–elaboraatio-suhteen mukaan, minkä pitäisi ainakin periaatteessa olla mahdollista pelkän synkronisen aineiston perusteella.
- 10) Myös taulukkoihin on silti suhtauduttava varauksella. Olen ensinnäkin valinnut tietyt luokitteluperiaatteet, joiden mukaan olen analysoinut aineistoni, ja toisenlaiset lähtökohdat tuottaisivat toisenlaisen luokittelun. Toiseksi olen järjestänyt predikaatit taulukon sa-

rakkeisiin skemaattisuus–elaboraatio-suhteen mukaisesti vasemmalta oikealle niin, että vasemmalla laidalla ovat yleisluontoisimmat ja oikealla spesifisimmät predikaatit. On kuitenkin kiistanalaista, mikä näistä sarakkeista olisi optimaalinen kuvaustaso, sillä kognitiivisessa kielitieteessä ei pyritä väen vängällä mahdollisimman laajoihin yleistyksiin (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2010: 62; Sivonen 2005: 29–31). Kuten Leino (1999: 159–160) toteaa, polysemiaa kuvaavaa verkkoa voi laajentaa hyvin yleisluontoisista yksiköistä periaatteessa vaikka konkreettisessa käyttötilanteessa aktuaalistuviin ilmauksiin saakka. Taulukkoni ovatkin venyneet varsin pitkiksi, ja niiden oikeanpuoleisin sarake on usein jäänyt hyvin spesifiseksi, mutta tämä on ollut tietoinen valinta: Oikeanpuoleinen sarake kuvastaa kielen luettelomaista luonnetta ja sitä, että myös spesifisillä ilmauksilla voi olla kielessä yksikön status siinä missä niiden skemaattisilla abstraktioilla. Lisäksi oikeanpuoleinen sarake tarjoaa tietenkin valaisevia esimerkkejä predikaattien toteumista ja antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida kriittisesti luokitteluani.

- 11) Olen huomionut analyysissä kautta koko tutkielman runsaasti esiintymiin liittyvää ensyklopedista tietoa ja tarttunut peräti konkreettisiin ensyklopedioihin, tietosanakirjoihin, kun olen tarvinnut tietoa esimerkiksi siitä, minkälainen eläin leguaani on, mitä lajia Joona Puhakka harrastaa ja kuka *Gilgameš*-eepoksen Enkidu on. Jokaisen esiintymän tulkinnassa olen hyödyntänyt vähintäänkin sitä ensyklopedista tietoa, joka muistiini on kertynyt 26 elinvuoden aikana. Maailmantiedon huomioiminen ei ole kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan pelkästään suotavaa vaan peräti välttämätöntä, mutta käytännön kuvauksen kannalta ongelmallista on se, kuinka paljon ensyklopedista tietoa tulisi huomioida ja miten sitä pystyisi hyödyntämään systemaattisesti (ks. myös Onikki-Rantajääskö 2010: 63). Esimerkiksi Sivonen (2005: 180) kertoo pyrkineensä huomioimaan epäsuoran reitin verbien merkityksiin vaikuttavia kulttuurillisia seikkoja mutta myöntää, ettei ole tehnyt sitä ”täysin systemaattisesti”. Yhdyn Sivosen (2005: 181) näkemykseen siitä, että kognitiivisen kieliopin tarjoamassa tutkimusmetodissa olisi kehittämisen varaa, jotta se ”tarjoaisi eksplisiittisempiä työkaluja kulttuurillisen ja ensyklopedisen tiedon lingvistiseen käsittelemiseen”.

6.2 Jatko-tutkimusaiheita ja sovelluksia

Voiko polysemian tutkimus pelastaa ihmishenkiä? Kyllä voi – ainakin jos amerikkalaista merkityksentutkijaa Stuart Chasea on uskomisen. Maanantaiaamuna 6. elokuuta 1945 Tinian saarelta Tyyneltä valtamereltä nousi ilmaan Yhdysvaltain armeijan pommikonelaivue, joka pudotti hetkeä myöhemmin Hiroshiman kaupunkiin atomipommin. *Little Boyksi*, Pikku Pojaksi ristitty pommi surmasi

välittömästi yli satatuhatta ihmistä. Chase (1953: 4–5) väittää, että osasyllinen Hiroshiman tragediaan oli polysemia. Chasen mukaan Japanin keisari oli valmis päättämään sodan mutta hän halusi hieman lisää aikaa keskustellakseen antautumisen ehdoista. Polysemia astui mukaan kuvioihin, kun Japanin valtionjohto käytti vastauksessaan polyseemistä *mokusatsu*-sanaa, joka saattoi viitata yhtäältä kommentteista pidättäytymiseen mutta toisaalta myös vaatimusten hylkäämiseen. Maailmalle levisi jälkimmäinen tulkinta, ja sadattuhannet ihmiset saivat surmansa. (Mts. 4–5; ks. myös Rainio 1970: 126.)

Mikä sitten onkin lopullinen totuus Hiroshiman ja Nagasakin pommituksista, polysemian tutkimus voi räjäyttää korkeintaan yhden asian – tajunnan. Kognitiivisen kielentutkimuksen omaksuminen merkitsee nimittäin viime kädessä sitä, että kielentutkija ei tutki pelkästään kieltä vaan ihmisen käsitteellistä järjestelmää, jota kieli heijastelee (ks. esim. Evans & Green 2006: 5). Tämä tekee polysemian tutkimuksesta erityisen kiinnostavaa. Tuloksia voidaan soveltaa esimerkiksi sanakirjojen kirjoittamisessa (ks. esim. Atkins & Rundell 2008: 4) ja konekääntämisen kehittämisessä (ks. esim. Hutchins 1986: 41–44), joissa molemmissa polysemia näyttelee merkittävää roolia. Sivonen (2005: 182–183) katsoo, että kognitiivisen kieliopin mukainen kuvaustapa tuo perinteiseen leksikografiaan paljon uutta: kuvauksessa vältetään synonyymeja ja parafraaseja, liikeverbien merkityksiä havainnollistetaan kuvioilla, käsittely ulotetaan tarvittaessa myös verbien syntaksiin ja niiden muodostamiin konstruktioihin ja merkitystyyppien määristä tarjotaan tilastollista tietoa. Myös käsittelyn laajuutta ja merkitystyyppien välille hahmoteltavia motiiveja voi pitää kognitiiviseen kielioppiin perustuvan kuvauksen vahvuuksina (mts. 183).

Kiinnittäisin lisäksi huomiota siihen, miten kognitiivista kielentutkimusta voitaisiin hyödyntää kielenhuollossa. Kielenhuoltajat ovat vanhastaan suosittaneet, että määränilmauksissa käytettäisiin *aleta*, *kasvaa*, *nousta* ja *laskea* -verbien asemesta verbejä *väheta*, *pienetä*, *lisääntyä* ja *suureta*, jotka ”puhuvat asian muutoksesta eivätkä kuvaile käyrän mutkia” (Lisa ym. 2006: 237). Samansuuntaista kielenkäyttäjien paimentamista esiintyy myös *Kielitoimiston sanakirjassa*, jonka mukaan määränilmauskäytössä *nousta*- ja *kohota*-verbit olisi usein parempi korvata verbeillä *kasvaa*, *suurentua*, *lisääntyä* ja *enetä* ja *nostaa*-verbi vastaavasti verbeillä *kasvattaa*, *suurentaa*, *lisätä* ja *enentää* (KS s.v. *nousta*, *kohota*, *nostaa*). Kognitiivinen kielentutkimus ei ota kantaa siihen, minkälaista kielen pitäisi olla, mutta sen näkökulmasta katsottuna edellä mainitut suosituksukset voivat haaskahtaa ummehtuneilta. Jos kerran valtaosa perustavanlaatuisista käsitteistämme on järjestynyt orientaalisien metaforien mukaan, niihin tukeutuvien verbien käyttöä ei pitäisi jarrutella vaan päinvastoin suositella. Tutkielmani kvantitatiivisesta osuudesta käy selvästi ilmi, että *nousta*-, *nostaa*- ja *kohota*-verbit kuuluvat määränilmauskäytössä suomen kielen puhujien konventionaalisten kielellisten yksikköjen luetteloon. Kognitiivisen kielentutkimuksen laajempi soveltaminen kielenhuoltoon saattai-

si poikia aivan uuden soveltavan kielentutkimuksen suuntauksen, kognitiivisen kielenhuollon, joka voisi arvioida uudestaan monia muitakin kielen- ja tekstinhuollon suosituksia.

Varsinaisen jatkotutkimuksen tärkeimmäksi suunnaksi näen leksikaalisen semantiikan diakronisen tutkimuksen. Suomen nousemisverbien polysemiaa voisi lähestyä esimerkiksi vanhan kirjasuomen näkökulmasta samaan tapaan kuin Ojutkangas (2001) on tarkastellut suomen ja viron ruumiinosannimien kieliopillistumista. On helppo yhtyä Ojutkankaan (2001: 16) näkemykseen, että ”nykykielen ja kielen historian tutkimus voi kertoa kielestä enemmän kuin kumpikaan näkökulma yksin ja että kontrastiivinen tutkimus voi kertoa yksittäisistä kielistä ja kielestä yleensä enemmän kuin yksittäisen kielen erillistutkimus”. Diakroninen tutkimus olisi tarpeen erityisesti siitä syystä, että kognitiivinen kielentutkimus on asettanut tavoitteekseen paitsi kuvata merkityksiä myös selittää niitä eikä tätä tavoitetta voida toteuttaa uskottavasti pelkän synkronisen aineiston avulla (ks. esim. Sivonen 2005: 179–180; Onikki-Rantajääskö 2012: 291; Leino 1999: 154–155).

Toisena relevanttina jatkotutkimuksen suuntana pidän Ojutkankaankin (2001: 16) mainitsemaa typologista tutkimusta. Vertailin ensimmäisessä seminaariesitelmässäni toisiinsa suomen *nousta*-verbiä ja sen vironkielistä lähivastinetta *tõusma*-verbiä, ja vertailun tulos oli se, että verbejä käytetään abstraktisessa kehyksessä hyvin samaan tapaan. Tein lisäksi sanakirjalähteisiin perustuvan katsauksen, jossa vertailin *nousta*- ja *tõusma*-verbejä suomen ja viron tärkeiden lainanantajakielten ruotsin ja saksan vastaaviin verbeihin⁴⁰. Tämäkin katsaus osoitti, että suomen nousemisverbien taustalla olevat orientaaliset metaforat ja niihin perustuvat ilmaisutyypit ovat kieltenvälisiä. Tätä puoltaa myös suomen ja englannin kielen rinnastaminen alaluvussa 3.4.1. Samankaltaisuudet voivat tietenkin perustua puhtaaseen sattumaan, mutta todennäköisemmin ne kumpuavat joko lainavaikutuksesta tai ihmisen käsitteellisen järjestelmän ainakin osin universaalista luonteesta. Oli miten oli, yhtäläisyydet asettavat kognitiivisen kielentutkimuksen oletamat merkityksenlaajentumat vielä entistäkin suurempiin lainausmerkkeihin ja suorastaan huutavat tutkijaa nostamaan katseen yksittäisestä kielestä maailman kielten paljouteen.

---

⁴⁰ Esitän yhtäläisyyksistä muutaman esimerkin: YLHÄÄLLÄ ON ENEMMÄN: *palk tõusis 200 marga võrra* ’palkka nousi 200 markalla’, *priserna steg kraftigt* ’hinnat nousivat voimakkaasti’, *der Preis ist gestiegen* ’hinta on noussut’. YLHÄÄLLÄ ON HYVÄ: *elatusase on tõusnud* ’elintaso on noussut’, *han har stigit i rang och är numera hovrättsråd* ’hänen arvostuksensa on kasvanut, ja hän on nykyisin hovioikeudenneuvos’, *in die Obersicht aufsteigen* ’nousta yläluokkaan’. YLHÄÄLLÄ ON NÄKYVÄMPI: *mu mõtetesse tõusis kahtlus* ’mieleeni nousi epäily’, *det är dags för republikaner ur samtliga partier att stiga fram och uttrycka sin åsikt* ’on aika, että kaikkien puolueiden republikaanit astuvat esiin ja ilmaisevat mielipiteensä’, *ein Gedanke steigt auf* ’ajatus nousee’. (KSVS s.v. *tõusta*, SS s.v. *stiga*; DGW s.v. *steigen*; DUW s.v. *aufsteigen*.)

LÄHTEET

- AIROLA, ANU 1995: *Nousta-verbin semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- ATKINS, B. T. SUE – RUNDELL, MICHAEL 2008: *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- CHASE, STUART 1953: *Power of Words*. In Collaboration with Marian Tyler Chase. New York: Harcourt, Brace and Company.
- DGW = *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache 1–10*. Kolmas, täysin uudistettu ja laajennettu painos. Mannheim: Dudenverlag 1999.
- DUW = *Deutsches Universalwörterbuch*. Viides tarkistettu painos. Mannheim: Dudenverlag 2003.
- ERONEN, RIITTA 2011: Vuoden sanoja. – Tiina Aalto & Päivi Syrjänen (toim.), *Mitä Missä Milloin 2012. Vuosikirja syyskuu 2010 – elokuu 2011*. 62. vuosikerta s. 22–24. Helsinki: Otava.
- EVANS, VYVYAN – GREEN, MELANIE 2006: *Cognitive Linguistics. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fennistiset opinnäytetyöt aiheen mukaan ryhmiteltyinä. <http://www-db.helsinki.fi/opin/opinas> (16.11.2012).
- HADDINGTON, PENTTI – SIVONEN, JARI 2010: Johdanto. – Haddington, Pentti & Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 7–17. Helsinki: Gaudeamus.
- HAKULINEN, LAURI 1966: Polysemiasta. – *Sananjalka* 8 s. 5–16.
- 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HUTCHINS, W. J. 1986: *Machine Translation: Past, Present, Future*. Chichester: Ellis Horwood Limited.
- HUUMO, TUOMAS – SIVONEN, JARI 2010: Leonard Talmy – Kognitiivisen kielitieteen klassikko. – Haddington, Pentti & Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.
- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Juva: WSOY.
- IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2006: *Kielenhuollon käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: SKS.

- ITKONEN, ESA 2008: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Osa I. Kolmas painos. Yleisen kielitieteen julkaisuja 12. Turku: Turun Yliopisto.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: SKS.
- Itä-Suomen yliopiston suomen kielen pro gradut. <http://www.uef.fi/filtdk/suomen-kieli-pro-gradut> (16.11.2012).
- Joensuun yliopiston suomen kielen pro gradu -tutkielmat 1988–2009. <http://www.uef.fi/filtdk/suomen-kieli-pro-gradut> (16.11.2012).
- KARLSSON, FRED 2006: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Suomi 193. SKS: Helsinki.
- KS = *MOT Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2012.
- KSVS = *MOT Kotus Suomi–viro-suursanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 143. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone 2006.
- KUIRI, KAIJA 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Helsinki: Finn Lectura.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1981: *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. SKST 1077. Helsinki: SKS.
- LEINO, PENTTI 1999: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. 2. painos. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, PENTTI – HERLIN, ILONA – HONKANEN, SUVI – KOTILAINEN, LARI – LEINO, JAAKKO – VILKUMAA, MAIJA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioidissa*. SKST 813. Helsinki: SKS.
- LYONS, JOHN 1979: *Semantics. Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MED = *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. Toinen painos. Oxford: Macmillan 2007.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosanimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. SKST 845. Helsinki: SKS.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Haddington, Pentti & Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–70. Helsinki: Gaudeamus.

- 2012: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. SKST 817. Helsinki: SKS.
- Oulun yliopiston suomen kielen oppiaineen pro gradu -tutkielmat. <http://www.oulu.fi/suomenkieli/node/13290> (16.11.2012).
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- 2003: HS-korpus. Helsingin Sanomat 2000–2001. Tietokanta, morfosyntaktinen analysointi: FDG-jäsenin, Connexor, haku ContextMill, n. 31 milj. sananmuotoa.
- RAINIO, RITVA 1970: *Asiatyylit ja viestintä*. Toinen, korjailtu painos. Tietolipas 56. Helsinki: SKS.
- REILIO, PÄIVI 1987: *Vertikaalisesti ylös- tai alaspäin suuntautuvaa liikettä kuvaavien verbien semantiikkaa*. Laudaturtyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SAUKKONEN, PAULI – HAIPUS, MARJATTA – NIEMIKORPI, ANTERO – SULKALA, HELENA 1979: *Suomen kielen taajuussanasto. A Frequency Dictionary of Finnish*. Helsinki: WSOY.
- SIROLA-BELLIARD, MAIJA 2013: Kurkistus komitatiivin sielunelämään. – *Kielikuvia. Nykysuomen seuran lehti* 1/13 s. 4–21.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKST 1017. Helsinki: SKS.
- SKS(T) = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura(n Toimituksia).
- SMITH, EDWARD E. – NOLEN-HOEKSEMA, SUSAN – FREDRICKSON, BARBARA L. – LOFTUS, GEOFFREY R. 2003: *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology*. 14. painos. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.
- SS = *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*. Ensimmäinen painos. Gjøvik: Svenska språknämnden och Norstedts Ordbok 2003.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja I–III*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja SKS. SKST 556. Helsinki 1992–2000.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume II: Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge: The MIT Press.
- Tampereen yliopiston tutkielmatietokanta. <http://tutkielmat.uta.fi> (16.11.2012).
- TAYLOR, JOHN R. 2005: *Linguistic Categorization*. Kolmas painos. Oxford: Oxford University Press.
- Turun yliopiston vuosina 2002–2012 valmistuneet opinnäytteet. <http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/suomi/tutkimus/opinn> (16.11.2012).
- VENDLER, ZENO 1967: *Linguistics in Philosophy*. Lontoo: Cornell University Press.
- YOUNG, HUGH D. – FREEDMAN, ROGER A. 2012: *Sears and Zemansky's university physics with modern physics*. 13. painos. Boston: Addison-Wesley.

ÕS = *Eesti keele õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006*. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

LIITE 1: KUVIOT JA TAULUKOT

Taulukko 1. Nousemisverbien frekvenssit HS-korpuksessa (Pajunen 2003) sekä järjestysnumerot ja frekvenssit *Suomen kielen taajuussanaston* (Saukkonen ym. 1979) aineistossa.

Nousemisverbi	HS-korpus (n = 31 270 992)	Järjestysnumero taajuussanastossa	Frekvenssi taajuus- sanastossa (n = 408 301)
<i>nousta</i>	13 424	227	227
<i>nostaa</i>	7 460	556	104
<i>ylittää</i>	2 442	1 118	51
<i>kohota</i>	1 112	653	89
<i>hypätä</i>	1 104	1 982	25
<i>korottaa</i>	1 046	1 446	37
<i>pystyttää</i>	657	2 559	18
<i>kohentaa</i>	641	6 684	5
<i>nostattaa</i>	388	–	–
<i>kiivetä</i>	346	1 626	32
<i>kivuta</i>	309	6 684	5
<i>kohottaa</i>	286	1 475	36
<i>ammentaa</i>	213	6 684	5
<i>ponnistaa</i>	188	6 684	5
<i>loikata</i>	154	5 204	7
<i>kummuta</i>	144	–	–
<i>ponnistella</i>	142	6 684	5
<i>hyppiä</i>	140	3 495	12
<i>kavahtaa</i>	132	9 466	3
<i>pomppia</i>	121	7 844	4
<i>ponnahtaa</i>	96	–	–
<i>nostella</i>	93	5 842	6
<i>ponkaista</i>	80	9 466	3
<i>kavuta</i>	69	–	–
<i>mättää</i>	65	–	–
<i>kiipeillä</i>	64	–	–
<i>pompata</i>	58	–	–
<i>pulpahtaa</i>	53	–	–
<i>poukkoilla</i>	51	11 536	2
<i>kauhoa</i>	50	–	–
<i>hypähtää</i>	44	6 684	5
<i>pulputa</i>	44	–	–
<i>ylentyä</i>	34	–	–
<i>lusikoida</i>	31	–	–
<i>hypellä</i>	27	7 844	4
<i>lappaa</i>	27	–	–
<i>pompottaa</i>	18	–	–
<i>hyppelehtiä</i>	14	–	–
<i>pulpahdella</i>	13	–	–
<i>hyppyyttää</i>	11	–	–

Nousemisverbi	HS-korpus (n = 31 270 992)	Järjestysnumero taajuussanastossa	Frekvenssi taajuus- sanastossa (n = 408 301)
<i>hypähdellä</i>	10	–	–
<i>kumpuilla</i>	9	11 536	2
<i>pompahdella</i>	9	–	–
<i>kohennella</i>	8	–	–
<i>pompahtaa</i>	7	–	–
<i>kapsahtaa</i>	6	–	–
<i>ponnahdella</i>	6	–	–
<i>pulppuilla</i>	6	–	–
<i>ylätä</i>	6	–	–
<i>kohottautua</i>	5	7 844	4
<i>pystytellä</i>	3	9 466	3
<i>kihahtaa</i>	2	–	–
<i>hyppäyttää</i>	2	–	–
<i>kihota</i>	2	–	–
<i>kohoilla</i>	2	–	–
<i>hypittää</i>	1	–	–
<i>korotuttaa</i>	1	–	–
<i>pomppoilla</i>	1	–	–
<i>ponnauttaa</i>	1	–	–
<i>ponnistautua</i>	1	–	–
<i>poukata</i>	1	–	–
<i>poukota</i>	1	–	–
<i>kaapaista</i>	0	–	–
<i>kapaista</i>	0	–	–
<i>ponnahduttaa</i>	0	–	–
<i>poukahdella</i>	0	–	–
<i>poukahtaa</i>	0	–	–
<i>poukauttaa</i>	0	–	–
<i>äyskäröidä</i>	0	–	–

Taulukko 2. Yhteenvedo nousemisverbien ominaisuuksista eli nousemisen tavasta, kausaatiosta ja verbin aspektityypistä.

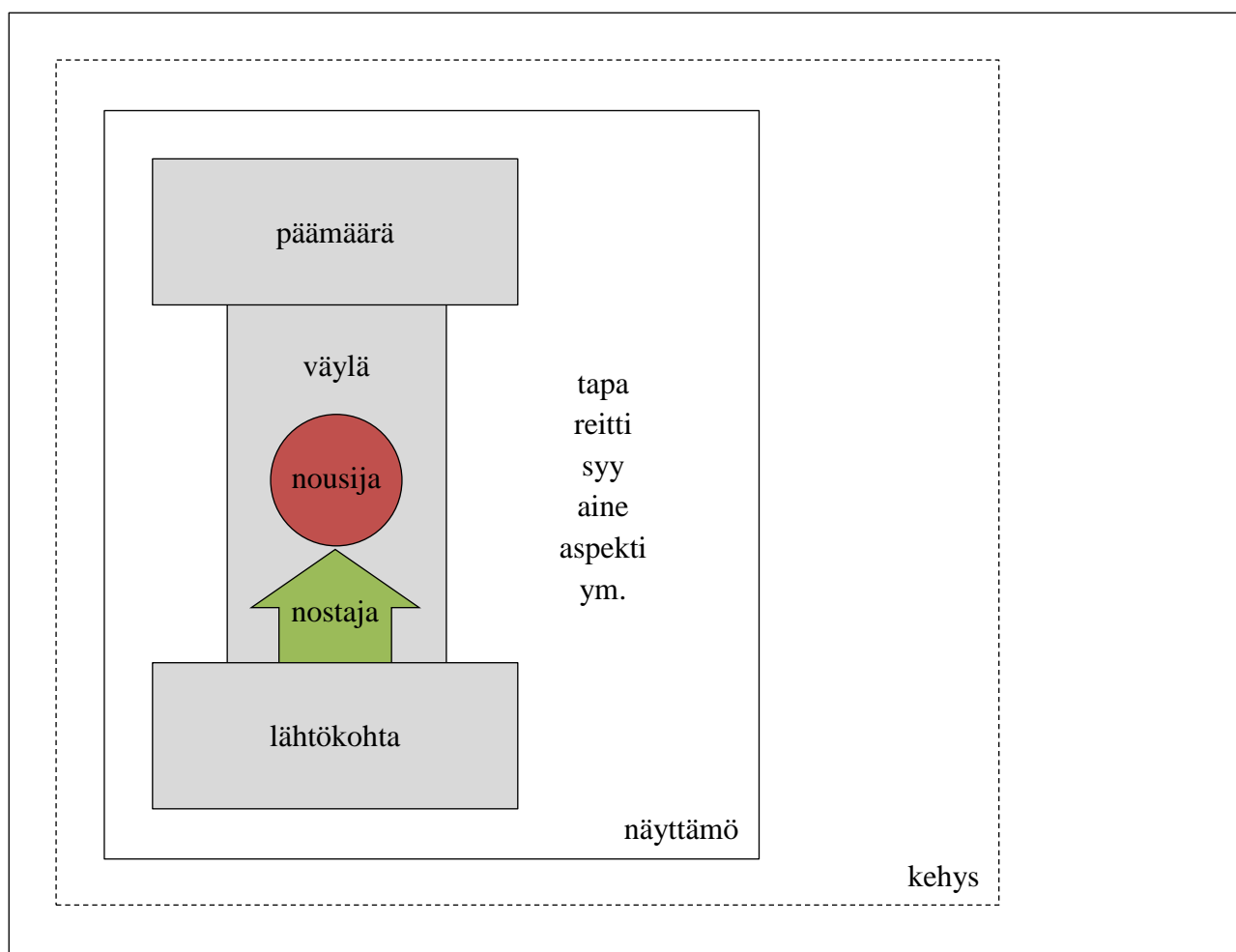
Liikkeen tyyppi	Nousemisverbi	Kausaatio	Aspekti
kohoamisverbit	<i>kohoilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kohota</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>kohottaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>kohottautua</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>nostaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>nostattaa</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>nostella</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>nousta</i>	dynaaminen/ omavoimainen	teelinen
hyppäämisverbit	<i>hypellä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hypittää</i>	vaikuttava	ateelinen
	<i>hyppelehtiä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hyppiä</i>	omavoimainen	ateelinen

Liikkeen tyyppi	Nousemisverbi	Kausaatio	Aspekti
	<i>hyppyyttää</i>	vaikuttava	ateelinen
	<i>hyppäyttää</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>hypähdellä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>hypähtää</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>hypätä</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>loikata</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>loikkia</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>pompahdella</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pompahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>pompata</i>	dynaaminen/ omavoimainen	teelinen
	<i>pompottaa</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>pomppia</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>pomppoilla</i>	dynaaminen	ateelinen
kiipeämisverbit	<i>kavuta</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>kiipeillä</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>kiivetä</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>kivuta</i>	omavoimainen	teelinen
ponnahtamisverbit	<i>kaapaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kapaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kapsahtaa</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>kavahtaa</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponkaista</i>	omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponnahdella</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>ponnahduttaa</i>	vaikuttava	punktuaalinen
	<i>ponnahtaa</i>	dynaaminen/ omavoimainen	punktuaalinen
	<i>ponnauttaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>ponnistaa</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>ponnistautua</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>ponnistella</i>	omavoimainen	ateelinen
	<i>poukahdella</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>poukahtaa</i>	dynaaminen/ omavoimainen	punktuaalinen
	<i>poukata</i>	omavoimainen	teelinen
	<i>poukauttaa</i>	vaikuttava	teelinen
	<i>poukkoilla</i>	dynaaminen/ omavoimainen	ateelinen
	<i>poukota</i>	omavoimainen	teelinen
kohentamisverbit	<i>kohennella</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>kohentaa</i>	kausatiivinen	teelinen
korottamisverbit	<i>korottaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>korotuttaa</i>	vaikuttava	teelinen
pystyttämiserbit	<i>pystytellä</i>	kausatiivinen	ateelinen
	<i>pystyttää</i>	kausatiivinen	teelinen
ylentämiserbit	<i>ylentyä</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>ylätä</i>	dynaaminen	teelinen

Liikkeen tyyppi	Nousemisverbi	Kausaatio	Aspekti
ylittämisverbit	<i>ylittää</i>	omavoimainen	teelinen
kumpuamisverbit	<i>kummuta</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kumpuilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>kihahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>kihota</i>	dynaaminen	teelinen
	<i>pulpahdella</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pulpahtaa</i>	dynaaminen	punktuaalinen
	<i>pulppuilla</i>	dynaaminen	ateelinen
	<i>pulputa</i>	dynaaminen	ateelinen
ammentamisverbit	<i>ammentaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>kauhoa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>lappaa</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>lusikoida</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>mättää</i>	kausatiivinen	teelinen
	<i>äyskäröidä</i>	kausatiivinen	teelinen

Taulukko 3. Tutkittavien verbien esiintymämäärät HS-korpuksessa (Pajunen 2003) ja tutkimusaineiston koko.

Tutkittava verbi	Esiintymiä korpuksessa	Aineiston koko
<i>nousta</i>	13 424	500
<i>nostaa</i>	7 460	500
<i>kohota</i>	1 112	500
<i>kiivetä</i>	346	330
<i>kummuta</i>	144	141
yhteensä	22 486	1 971

Kuvio 1. Nousemisverbiskeema.

Taulukko 4. Objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN NOUSEE (43)	KÄVELLEN	POLKUA (1)
		PORTAITA (1)
		ESIINTYMISLAVALLE (4)
		PALKINTOKOROKKEELLE (2)
		KULKUNEUVON (5)
	KIIVETEN	VEDESTÄ RANTAAN (2)
		TUNGOKSESTA (1)
		TIETÄ (1)
	POLKUPYÖRÄLLÄ	VEDEN PINNALLE (1)
	UIMALLA	VEDEN ALLA (1)
	SUKELLUSLAITTEISTOLLA	UIMAHYPYN (1)
	HYPPÄÄMÄLLÄ	TUOLILTA (5)
		SÄNGYSTÄ (2)
	SEISOMAAN (7)	
RUUMIINOSA NOUSEE (1)	KILPA-AJAJA NOUSEE JOHTOPAIKALLE (9)	
	PELAAJA NOUSEE VASTUSTAJAN PÄÄTTYYN (7)	
ELÄIN NOUSEE (8)	SORMI (1)	
	KALA NOUSEE YLÄJUOKSULLE (5)	
	LINTU (2)	KORKEUKSIIN (1)

		SIIVILLEEN (1)
	KÄÄRME NOUSEE KOLOSTAAN (1)	
ESINE NOUSEE (44)	JOHONKIN NOUSEE RAKENNUS (23)	
	RAKENNUS (5)	
	LENTOKONE (3)	
	AURINKO (3)	
	JÄRVESTÄ NOUSEE KALAA (2)	
	KAASU (2)	
	PINTA (4)	VEDEN PINTA (3)
		VUORIJONO (1)
	ESINE NOUSEE NESTEEN PINTAAN (1)	
	MALJA (1)	

Taulukko 5. *Nousta*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ NOUSEE (193)	RAHAMÄÄRÄ (116)	HINTA (33)
		KURSSI (9)
		OSAKE (7)
		KUSTANNUKSET (5)
		MAKSU (5)
		TULOS (5)
		KORVAUS (4)
		YRITYS (4)
		PALKKA (4)
		ARVO (3)
		SUMMA (3)
		INFLAATIO (3)
		MYynti (3)
		VAHINGOT (2)
		KULUTUS (2)
		KORKO (2)
		LIIKEVAIHTO (2)
		OMAVASTUU (1)
		OMISTUS (1)
		BKT (1)
		ELINTASO (1)
		SAKKO (1)
		KOKONAISINDEKSI (1)
		VELKA (1)
		LASKU (1)
		LIIKETOIMINTA (1)
		ANSIO (1)
		PALKKIO (1)
		NETTOTULOS (1)
		PIMITYKSET (1)
		TILAUKANTA (1)
		TOTOVAIHTO (1)
		TULO (1)
		VUOKRA (1)

		TUOTTO (1)
		VERO (1)
		POLIITIKON OSAKKEET (1)
	LUKUMÄÄRÄ (41)	MÄÄRÄ (19)
		LUKU (5)
		KÄYTTÖ (3)
		KULUTUS (3)
		SALDO (2)
		LUKEMA (1)
		TILAUSKANTA (1)
		TAVOITETULOS (1)
		TYÖTTÖMYYS (1)
		TYÖHÖN OSALLISTUVUUS (1)
		KESKI-IKÄ (1)
		KILPAILIJA NOUSEE VOITTOJEN MÄÄRÄSSÄ (3)
	OSUUS (11)	OSUUS (8)
		PROSENTTI (2)
		ULKOMAALAISSIIVU (1)
	LÄMPÖTILA (7)	
	TUNNE (6)	ARVO (3)
		KIELTEISET ASEENTEET (1)
		TYYYTYMÄTTÖMYYS (1)
		SIIRTOLAISVASTAISUUS (1)
	NOPEUS (5)	TEMPO (2)
		POISTOTEHO (1)
		PULSSI (1)
		KASVUVAUHTI (1)
	YRITYS NOUSEE SUURIMMAKSI (2)	
	PAINE (1)	
	PAINO (1)	
	MELU (1)	
	SUUNTA (1)	
	TIET NOUSEVAT NOPEUSLUOKKAAN (1)	
NOUSTA PAREMMAKSI (103)	SIIJOITUKSELLE (35)	URHEILIJAN NOUSEE SIIJOITUKSELLE (33)
		URHEILIJAN NOUSEE TIENESTILISTÄLLÄ (1)
		MUUSIKKO NOUSEE LISTOJEN KÄRKEEN (1)
	ARVOSTUKSEEN (28)	
	URHEILIJAN NOUSEE SARJAAN (13)	
	KYVYILTÄÄN (10)	URHEILIJAN NOUSEE KYVYILTÄÄN (8)
		MAAN KILPAILUKYKY (1)
		NOUSTA KESKINKERTAISUUDESTA (1)
	TEHTÄVÄÄN (8)	

	TÄRKEÄMMÄKSI (5)
	YRITYS NOUSEE AALLONPOHJASTA (2)
	VESISTÖ NOUSEE PYYNTIVEDEKSI (1)
NOUSTA ESIIN (51)	ESIIN (24)
	KESKUSTELUUN (12)
	MEDIAAN (5)
	ONGELMAKSI (5)
	MIELEEN (3)
	ESTEEKSI (1)
	TUNTEET NOUSEVAT PINTAAN (1)
NOUSTA VALTAAN (19)	JOHTAJAKSI (7)
	HALLITUKSEEN (4)
	VALTAAN (3)
	VALLANPITÄJÄ NOUSEE JOSTAKIN JOUKOSTA (2)
	VALTAISTUIMELLE (1)
	PUOLUE NOUSEE SJOITUKSELLE (1)
	NISKAN PÄÄLLE (1)
NOUSTA VASTAAN (4)	KAPINAAN (2)
	VASTAAN (1)
	YHTENÄ MIEHENÄ (1)
JOSTAKIN NOUSEE JOTAKIN (20)	HUUTO (6)
	TAIDETEOS (6)
	TUNNE (4)
	NOUSEVA TAITEENLAJI (2)
	KAUPUNKI (2)
MUSIIKKI NOUSEE LENTOON (2)	
TIE NOUSEE PYSTYYN (2)	
NOUSTA KUOLLEISTA (2)	
MIELIPIDEMYRSKY NOUSEE (1)	
TUULI NOUSEE (1)	
NOUSTA UNILTAAN (1)	
NOUSTA VAIKEUKSISTA (1)	

Taulukko 6. *Nostaa*-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN NOSTAA (108)	OMIN VOIMIN (43)	IHMISEN (11)	LAPSEN (4)	NÄHTÄVÄKSI (1)
				SYLIIN (1)
				JUNAAN (1)
				YLÖS (1)
			FANIT TURVAAN (3)	
			KAATUNEEN YLÖS (1)	
			OIKOISEKSI (1)	
			LIIKUNTAESTEISEN LENTOKONEESEEN (1)	
			OLKAPÄILLEEN (1)	
		LEMMIKIN (2)	PESÄSTÄ LATTIALLE (1)	
			KYLPYAMMEESEEN (1)	
		ESINEEN (30)	RUOKA-AINEEN (9)	
			MALJAN (5)	

			KORTIN PELISSÄ (2)
			GOLFPALLON HAAVILLA (1)
			PAINOJA (1)
			LIPUN SALKOON (1)
			PUOMIN (1)
			TAULUN SEINÄLLE (1)
			MAINOSKYLTIIN (1)
			TELEVISION (1)
			VEISTOKSEN (1)
			VEISTOKSEN MUOTIN (1)
			VENEESEEN (1)
			HAUTAKIVEN (1)
			HATUN (1)
			SIENEN (1)
			KAPPALEEN (1)
LYÖMÄLLÄ, HEITTÄMÄLLÄ TAI POTKI- MALLA (8)	PALLON (8)	JALKAPALLON JONKIN YLI (4)	
		GOLFPALLON (2)	
		RANTALENTOPALLON TAKAISIN PELIIN (1)	
		TOLPPAA PESÄPALLOSSA (1)	
JOUKKUE NOSTAA PELAAJAN HYÖKKÄYKSEEN (3)			
PELAAJA NOSTAA PALLON RANGAISTUSALUEELLE (1)			
OMIN VOIMIN TAI KONEELLA (5)	LAIVAN OSAN (2)		
	VERHON (1)		
	TEATTERILAVASTEEN (1)		
	VIULISTIEN PAIKAT ORKESTERIMONTUSSA (1)		
KONEELLA (20)	HYLYN (6)		
	SAUNAN (3)		
	ROSKASÄILIÖN SISÄLLÖN (2)		
	KUORMAN TRUKILLA (1)		
	LADON (1)		
	KIRKON (1)		
	LAIVAN (1)		
	TALOPAKETIN PYSTYYN (1)		
	ULKOSEINÄT (1)		
	KATTOTUOLIT (1)		
	ANKKURIN (1)		
	VETTÄ PUMPULLA (1)		
SUKELTA- MALLA (13)	HYLYSTÄ (10)	ESINEITÄ (9)	
		RUUMIITA (1)	
	UHRIT (3)		
KALASTA- MALLA (5)	KALAA (2)		
	SALAKULJETETTUA ALKOHOLIA VERKOILLA (1)		
	PYYDYKSEN (1)		
	KALAN HAAVIIN (1)		
RUUMIINOSAN (7)	KÄDEN (4)		
	JALAN (2)	KAASULTA (1)	
		PÖYDÄLLE (1)	
	PÄÄN (1)		
RAVIOHJASTAJA NOSTAA (2)		VASTUSTAJIA (1)	

	HEVOSEN KIRIIN (1)
	ARKKITEHTI NOSTAA UMPISEINÄN LASISEINÄN PÄÄLLE (1)
MATELIJA NOSTAA PÄÄNSÄ (1)	
ESITYS NOSTAA IHON KANANLIHALLE (1)	
LIIKUNTA NOSTAA HIEN PINTAAN (1)	
MAAN VETOVOIMA NOSTAA TANSSIJAA (1)	
SADE (6)	VEDEN PINNAN (8)
SULAMISVESI (1)	
TUULI (1)	

Taulukko 7. *Nostaa*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

NOSTAA MÄÄRÄÄ (178)	RAHAMÄÄRÄÄ (117)	HINTAA (39)
		KORKOA (21)
		TULOJA (7)
		KURSSIA (7)
		VEROA (7)
		KUSTANNUKSIA (5)
		SUMMAA (3)
		VALTION MENOA (3)
		TULORAJAA (3)
		TULOSTA (3)
		VÄHENNYKSIÄ (2)
		VEROTUSARVOA (2)
		KORVAUSRAHOJA (1)
		VELAN PÄÄOMAA (1)
		LUNNASVAATIMUSTA (1)
		OMAVASTUUTA (1)
		TAKSOJA (1)
		TAPPIOTA (1)
		KORVAUSTA (1)
		LIIKEVOITTOA (1)
		KASVUENNUSTETTA (1)
		VERORAJAA (1)
		BRUTTOKANSANTUOTETTA (1)
		ELINTASOA (1)
		PALKINTOTASOA (1)
		JULKISTA TUKEA (1)
		MARKKINA-ARVOAAN (1)
	LUKUMÄÄRÄÄ (33)	MÄÄRÄÄ (8)
		KIINTIÖTÄ (4)
		ENNUSTETTA (3)
		IKÄRAJAA (3)
		TUOTANTOA (2)
		OSAKEVAIHTOA (2)
		VAHVUUSLUKUA (2)
		LUKUA (2)
		TYÖLLISYYTTÄ (1)
		KYSYNTÄÄ (1)

		VIENTIÄ (1)
		HORMONIN TASOA (1)
		RAJOITUSTA (1)
		KESKIARVOA (1)
		PÄÄMINISTERIN PISTEITÄ (1)
	TUNNETTA (15)	ARVOSTUSTA (7)
		ODOTUKSIA (5)
		AKTIIVISUUTTA (1)
		LUOTTAMUSTA (1)
		KIINNOSTUSTA (1)
	OSUUTTA (4)	OSUUTTA (2)
		TYÖTTÖMYYSASTETTA (1)
		KÄYTTÖKATEARVIOTA (1)
	LÄMPÖTILAA (4)	
	NOPEUTTA (2)	TEHOA (1)
		SYKETTÄ (1)
	PAINETTA (1)	
	KIISTA NOSTAA LÄMPÖTILAA (1)	
	NOSTAA YRITYS SUURIMMAKSI (1)	
NOSTAA PAREMMAKSI (78)	SUOSIOON (23)	SUOSIKIKSI (5)
		STATUSTA (2)
		PROFIILIA (2)
		SUOSIOON (1)
		SUPERTÄHDEKSI (1)
		MITALITOIVOKSI (1)
		ARVOONSA (1)
		MIELENKIINTOISEKSI (1)
		SUUREKSI AJATTELIJAKSI (1)
		OMAAAN KATEGORIAAN (1)
		TUNNUSKUVAKSI (1)
		IDEAALITYYPIKSI (1)
		HUIPPUFESTIVAALIKSI (1)
		ARVOVALTAA (1)
		REILU ELE YLITSE MUIDEN (1)
		URHEILIJAKAAPIN PÄÄLLE (1)
		JALUSTALLE (1)
	SIOITUKSELLE (21)	URHEILIJASIOITUKSELLE (17)
		URHEILIJANOSTAA SIOITUSTA (3)
		KUNTA SIOITUKSELLE (1)
	KYVYKKÄÄMMÄKSI (20)	URHEILUN TASOA (2)
		JOUKKUE MENESTYKSEEN (1)
		URHEILULLISESTI HUIPULLE (1)
		PARHAAKSI PELAAJAKSI (1)
		OMALLE TASOLLEEN (1)
		MIESUIMARIT TASOLLE (1)
		HUIPPUHEVOSTEN JOUKKOON (1)
		KILPAILUKYKYÄ (1)
		URHEILIJOIDEN LAATUA (1)
		PELITASOON (1)

		TULOSKUNTOA (1)
		TULOSKUNTO NOUSUUN (1)
		JOUKKUEEN MAHDOLLISUUKSIA (1)
		BALETTIESITYS TASOLLE (2)
		VALMIUTTA (2)
		TIETEEN TASOA (1)
		KOVIMMAKSI LOBBARIKSI (1)
	LIIGAAN (5)	JOUKKUE DIVISIOONAAN (1)
		JOUKKUE KESKIRYHMÄÄN (1)
		PELAAJA SUURMESTARIRYHMÄÄN (1)
		JOUKKUEESEEN (1)
		MITALIKAMPPAILUUN (1)
	TÄRKEÄKSI (4)	TÄRKEÄMMÄKSI (1)
		KORKEIMMALLE TASOLLE (1)
		TUNNUSMERKILLISEKSI ILMIÖKSI (1)
		TEOLLISEKSI KIVIJALAKSI (1)
	RIKKAAKSI (3)	MAA TALOUSONGELMISTA (1)
		MAA AMERIKAN ETELÄ-KOREAKSI (1)
		TALOUS KASVUUN (1)
	TURVALLISUUTTA (1)	
	TUNNELMAA (1)	
NOSTAA ESIIN (52)	ESIIN (27)	
	KESKUSTELUUN (4)	
	PÖYDÄLLE (3)	
	ESIMERKIKSI (3)	
	TUNNE PINTAAN (2)	
	PÄÄTÄÄN (2)	
	PÄÄSYLLISEKSI (1)	
	ONGELMAKSI (1)	
	PÄIVÄNVALOON (1)	
	MEDIAAN (1)	
	HAVAINNOINNIN KOHTEEKSI (1)	
	KÄSITTELYYN (1)	
	TARKASTELUN KOHTEEKSI (1)	
	PUHEISSA KORKEALLE (1)	
	VAALITEEMAKSI (1)	
	TUTTUJEN TEOSTEN RINNALLE HARVEMMIN NÄHTYÄ TAIDETTA (1)	
	NÄKYVIIN (1)	
NOSTAA SYYTE (33)	SYYTE (13)	
	KANNE (12)	
	OIKEUSJUTTU (5)	
	KORVAUSUHKAUS (1)	
	VAHINGONKORVAUSVAATIMUS (1)	
	PAKOTTEET (1)	
NOSTAA RAHAA (19)	OPINTOTUKEA (8)	

	PALKKAA (3)
	PALKKIO (2)
	AVUSTUS (1)
	RAHAA AUTOMAATILTA (1)
	KÄTEISTÄ (1)
	TALLETUS (1)
	VOITTO (1)
	LAINAA (1)
NOSTAA KESKUSTELU (7)	KESKUSTELU (2)
	METELI (1)
	HÄLY (1)
	ÄLÄKKÄ (1)
	KRITIIKKIÄ (1)
	NÄRÄÄ (1)
NOSTAA VALTAAN (6)	VALTAAN (3)
	ITSENSÄ PRESIDENTIKSI (1)
	HALLITUSVASTUUSEEN (1)
	JOHTOKUNTAAN (1)
NOSTAA HATTUA (3)	
MUSIIKKI NOSTAA LENTOON (1)	
NOSTAA NISKAKARVAT PYSTYYN (1)	
NOSTAA RIMAA (1)	
NOSTAA JONKUN ETEEN TAIKAPEILI (1)	

Taulukko 8. Kohota-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

ESINE KOHOAA (58)	JOHONKIN KOHOAA JOTAKIN (28)	RAKENNUS (25)	RAKENNUS (6)
			TALO (3)
			HOTELLI (2)
			VOIMALA (2)
			HUVILA (1)
			KAPPELI (1)
			TIEDEKESKUS (1)
			KAUPPAKESKUS (1)
			LIIKUNTASALI (1)
			TEMPPELI (1)
			MUURI (1)
			MUSEO (1)
			TELTTA (1)
			LAITOS (1)
			ÖLJYNPORAUSTORNI (1)
			DATAVÄYLÄ (1)
		MIELENOSOITUS (1)	
		VUORISTO (1)	
		KOULU KOHOAA TIILISTÄ (1)	
	KAASU (5)	SAVU (3)	
		SAVUPILVI (1)	
		ILMA (1)	

	NESTE (5)	VEDEN PINTA (2)
		VEDENKORKEUS (1)
		MERENPINTA (1)
		AALTO (1)
	RAKETTI (4)	ILOTULITUS (2)
		AVARUUSRAKETTI (2)
	PLANEETTA (4)	AURINKO (3)
		KUU (1)
	TAIKINA (4)	TAIKINA (2)
		PULLA (1)
		KAKKU (1)
	ILMAPALLO (3)	ILMAPALLO (1)
		KUUMAILMAPALLO (1)
		SÄÄPALLO (1)
	MAA (1)	
	MYRSKY (1)	
	TIPPUKIVET KOHOAVAT MERESTÄ (1)	
	VUOREN HUIPULTA KOHOAA LIESKA (1)	
	NÄYTTÄMÖLLE KOHOAVAT HAUTAKIVET (1)	
IHMINEN (4)	SOTILAS KOHOAA PAAREILTAAN (1)	
	SIRKUSTAITEILIJÄ KOHOAA ILMAAN (1)	
	KORIPALLOILIJÄ KOHOAA HEITTOON (1)	
	URHEILIJÄ KOHOAA PALKINTOPALLILLE (1)	
RUUMIINOSA (3)	KÄSI (1)	
	NYRKKI (1)	
	KULMAKARVAT (1)	
KASVI (1)	JUURI KOHOAA MAAN PINNALLE (1)	

Taulukko 9. Kohota-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ KOHOAA (261)	RAHAMÄÄRÄ (170)	HINTA (52)
		KUSTANNUKSET (20)
		ARVO (10)
		SUMMA (7)
		MAKSU (7)
		KORKO (6)
		TUOTANTO (6)
		KULUT (4)
		KURSSI (4)
		MYynti (4)
		ELINTASO (3)
		TULOS (3)
		LASKU (2)
		BUDJETTI (2)
		OSAKE (2)
		VELKA (2)
		VUOKRA (2)
		VUOKRATASO (2)

		INDEKSI (2)
		INFLAATIO (2)
		HINTATASO (2)
		EURO (1)
		KUSTANNUSTASO (1)
		HINTAVAATIMUS (1)
		JALOSTUSMARGINAALI (1)
		KAUPPATASEEN YLIJÄÄMÄ (1)
		TALOUDELLINEN ASEMA (1)
		TUOTTAVUUS (1)
		TUOTTO (1)
		PÖRSSIN VAIHTO (1)
		SAIRAUSPÄIVÄRAHAT (1)
		LIIKEVOITTO (1)
		PALKANKOROTUSTASO (1)
		PALKKA (1)
		VAIHTOTASEEN YLIJÄÄMÄ (1)
		VARALLISUUS (1)
		VEROTULOT (1)
		VIENTI (1)
		TUONTI (1)
		NOTEERAUKSET (1)
		YRITYS (1)
		HYÖTY (1)
		UMTS-KILPA (1)
		VUOKRIEN KOROTUSPAINE (1)
		PELI (1)
		KORKOPROSENTTI (1)
		VEROPROSENTTI (1)
	LUKUMÄÄRÄ (22)	MÄÄRÄ (11)
		LUKU (4)
		ARVO (3)
		ARVOSANA (1)
		"PULLANSYÖJÄT" (1)
		KANSANRYHMÄ (1)
		OTSONI (1)
	OSUUS (19)	PROSENTTI (6)
		OSUUS (5)
		PITOISUUS (5)
		TYÖLLISYYSASTE (1)
		TYÖTTÖMYYSASTE (1)
		KÄYTTÖASTE (1)
	LÄMPÖTILA (10)	
	TUNNE (8)	JÄNNITYS (4)
		KANSALLISTUNNE (1)
		KOTIHURMA (1)
		INTO (1)
		KISAKUUME (1)
	RISKI (6)	RISKI (4)
		VEREN HYYTYMISTAIPUMUS (1)

		UHKA (1)
	PAIN (6)	VERENPAIN (4)
		PAIN (2)
	NOPEUS (5)	HUIPPUNOPEUS (1)
		KESKITUNTINOPEUS (1)
		VAUHTI (1)
		VIRTAAMA (1)
		LASKUVOIMA (1)
	AIKAMÄÄRÄ (4)	KESKI-IKÄ (2)
		LÄHTÖVIIVE (1)
		ELÄMÄN PITUUS (1)
	KANNATUS (4)	POLIITIKON KANNATUS (1)
		POLIITIKON SUOSIO (1)
		ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS (1)
		ÄÄNESTYSVILKKAUS (1)
	ÄÄNITASO (1)	
	TÄRINÄ (1)	
	PAINOARVO (1)	
	ARVOVALTA (1)	
	TAPAHTUMATIHEY (1)	
	AMMATIN VAATIMUSTASO (1)	
	VOIKUMPU (1)	
KOHOTA PAREMMAKSI (61)	TAIDETEOS (14)	TAIDETEOS (1)
		KONSERTTO (1)
		LAULUÄÄNI (1)
		MUSIIKKIKAPPALEEN OSA (1)
		TANSSIESITYS (1)
		SOITTO (1)
		KIRJA (1)
		TEOS (1)
		KOTIMAAN TASO (1)
		TAIDE (1)
		KIRJAN LUKU (1)
		TAITEILJA (1)
		YHTYE (1)
		RAKENNUS (1)
	VOITTAJAKSI (13)	URHEILJA PARHAAKSI (3)
		URHEILJA SJOITUKSELLE (2)
		URHEILJA VOITTAJAKSI (1)
		JOUKKUE MUITA KORKEAMMALLE (1)
		VIETNAMILAINEN URHEILU (1)
		JALKAPALLOJOUKKUE KÄRKIKAS- TIIN (1)
		JOUKKUEEN SJOITUS (1)
		URHEILJA MAALITYKIKSI (1)
		MISSIKILPAILUN VOITTAJAKSI (1)
		EHDOTUS KILPAILUN YLÄLUOK-

		KAAN (1)
	SUOSIOON (10)	MAINEESEEN (3)
		TÄHDEKSI (2)
		SUOSITUKSI (2)
		SUOSIOON (1)
		SANKARIKSI (1)
		KOTIYLEISÖN LEMMIKIKSI (1)
	SYMBOLIKSI (6)	KISOJEN VERTAUSKUVAKSI (1)
		UHATTUJEN ELÄINTEN SYMBOLIKSI (1)
		TRENDIKSI (1)
		MALLIMAAKSI (1)
		NÄKÖKULMA KESKEISEKSI (1)
		MORAALINEN PERIAATE YLITSE MUIDEN (1)
	MENESTYKSEEN (5)	MERKITTÄVÄKSI BIOPOLTTOAINEIDEN TOIMITTAJAKSI (1)
		KEHITTYNEIMPIEN MAIDEN JOUKKOON (1)
		WINDOWSIN KILPAILIJAKSI (1)
		KOULUTUS (1)
		HAASTEIDEN TASALLE (1)
	TEHTÄVÄÄN (4)	ELOKUVAN PÄÄOSAAN (1)
		OIKEUDENKÄYNNIN PÄÄOSAAN (1)
		ELOKUVAN OHJAAJAKSI (1)
		MERKITTÄVÄÄN TEHTÄVÄÄN (1)
	TUNNELMA (5)	
	ITSETUNTO (2)	
	KUNTO (1)	
	HULLUTTELUTAIDOT (1)	
KOHOTA VALTAAN (15)	VALTIOSSA (6)	PRESIDENTIN VIRKAAN (1)
		JOHTOKUNTAAN (1)
		TIEVERKKOSUUNNITTELIJAKSI (1)
		KANSLERIKSI (1)
		TUOMIOISTUIMEN YLÄPUOLELLE (1)
		POLIITIKKO ARVOSTETTUUN ASEMAAN (1)
	INTERNETISSÄ (3)	VALTIOIDEN MÄÄRÄYSVALLAN YLLE (1)
		VAHVAKSI (1)
		HALLINNOIJAKSI (1)
	ARMEIJASSA (2)	EVERSTILUUTNANTIKSI (1)
		EVERSTIKSI (1)
	JÄRJESTÖSSÄ (2)	YLIMESTARIKSI (1)
		PÄÄLLIKÖKSI (1)
	KIRKOSSA (1)	KAHDEN TAI KOLMEN JOHTAVAN ÄÄNEN JOUKKOON (1)

	YHTIÖSSÄ (1)	MUSIIKKIPÄÄLLIKÖKSI (1)
KOHOTA ESIIN (6)	OSAVALTIO OTSIKOIHIN (1)	
	NÄYTTELIJÄ ESIIN (1)	
	PÖYTÄKIRJOISSA ANTISEMITISMI (1)	
	TUNNETUKSI NIMEKSI (1)	
	JULKKISTOIMITTAJAKSI (1)	
	NÄKYVIMMÄKSI SAARNAMIEHEKSI (1)	
JOSTAKIN KOHOAA JOTAKIN (3)	SIEVÄSTÄ TAITEESTA TAIDETTA (1)	
	ARJEN ANKARUUS KESKELTÄ OHJELMAA (1)	
	IDEOLOGIAT INTRESSEISTÄ (1)	
JOKIN KOHOAA SFÄÄREIHIN (2)	LAULU KOHOAA MERKILLISIIN SFÄÄREIHIN (1)	
	TAIDETEOS KOHOAA MYYTTISIIN MITTOIHIN (1)	
IHMINEN KOHOAA MUSIIKIN SIIVIN (2)	KUULIJA KOHOAA LAULUN SIIVIN (1)	
	MUNKKIKUORO KOHOAA SÄVELTEN SIIVIN (1)	
YRITYSTOIMINNAN KÄYNNISTYSKYNNYS KOHOAA (1)		
TEOS KASVAA YLÖSPÄIN KOHOTEN (1)		
MUSIIKIN AIKAVIRTA KOHOAA YLÖSPÄIN (1)		

Taulukko 10. Kohota-verbin subjektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

PITKÄNMALLINEN ESINE KOHOAA (81)	RAKENNUS (39)	TORNI (5)
		RAKENNUS (4)
		KIRKONTORNI (3)
		TORNITALO (3)
		OSTOSKESKUS (2)
		KIRKKO (2)
		RAKENNUKSEN TUKIRAKENNE (2)
		TELTTA (1)
		TEOLLISUUSALUE (1)
		TAITEEN NORSUNLUUTORNI (1)
		LAVA (1)
		HOTELLI (1)
		LINNA (1)
		KESKUSTA (1)
		TORNIHOTELLIN HUIPPU (1)
		MOSKEIJA (1)
		KATEDRAALI (1)
		TERASSI- JA KERROSTALOT (1)
		YDINVOIMALA (1)
		TEHTAAN KATTO (1)
		MÄKITORNI (1)
		KUPU (1)
		KAARI (1)
		KYLÄ (1)
		VALOPYRAMIDI (1)
	MAANPINTA (21)	VUORI (6)
		MÄKI (2)
		VUOREN HUIPPU (1)

		VUORISTO (1)
		LINNAVUORI (1)
		TUNTURI (1)
		KALLIO (1)
		KALLIOJYRKÄNNE (1)
		HARJU (1)
		HARJUN SEINÄMÄ (1)
		MAA (1)
		MAASTO (1)
		KATSOMORINNE (1)
		SAARI (1)
		SAAREKE (1)
	TAIDETEOS (5)	TAIDETEOS (1)
		PUUKIRAHVI (1)
		VALOVIIRI (1)
		DISKOPALLO (1)
		LOHIKÄÄRME (1)
	PYLVÄS (4)	PYLVÄS (1)
		MASTO (1)
		LIPPUTANKO (1)
		ANTENNI (1)
	METSÄ (3)	KOIVUMETSÄ (1)
		SADEMETSÄ (1)
		PUITA (1)
	RUUMIINOSA (3)	PRONSSISET KÄDET (1)
		PÄÄ (1)
		NENÄ (1)
	SAVU (2)	SAVUPATSAS (1)
		SAVUPILVI (1)
	UKKOSPILVI (1)	
	TEKSTIKUPLA (1)	
	VESISUIHKU (1)	
	SUKANVARSI (1)	

Taulukko 11. *Kiivetä*-verbin objektiivista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

IHMINEN KIIPEÄÄ (245)	KÄSIN JA JALAIN	MÄELLE (72)	VUORELLE (38)
			MÄELLE (15)
			KALLIOLLE (5)
			TUNTURILLE (5)
			VAARALLE (3)
			HARJULLE (2)
			PENKEREELLE (2)
			SORAKUOPASTA (1)
			LUMIKINOKSELLE (1)
		RAKENNUKSEEN (62)	TORNIIN (20)
			KATOLLE (15)
			PORTAAT (11)

			SISÄÄN (4)
			PARVEKKEELLE (3)
			KIRKON RAKENTEISIIN (1)
			VESITORNIN RUNKOA (1)
			ULKOSEINÄÄ (1)
			SILLALLE (1)
			MUURILLE (1)
			RAKENNUSTELINEESEEN (1)
			VINTILLE (1)
			KATONRAJAAN (1)
			YLÄHYLLYLLE (1)
		KULKUNEUVON (26)	LAIVAAN (7)
			BUSSIIN (4)
			KUORMA-AUTOON (3)
			GOLFAUTOON (1)
			HELIKOPTERIIN (1)
			JUNASTA (1)
			KULKUNEUVON (1)
			KÄRRYILLE (1)
			LAIVASTA (1)
			LENTOKONEESEEN (1)
			PAKETTIAUTOON (1)
			RAITIOVAUNUUN (1)
			REKKAAN (1)
			TRUKKIIN (1)
			HÄVITTÄJÄN TIKKAILLE (1)
		PUUHUN (24)	PUUHUN (23)
			PAPUA PITKIN (1)
		PYLVÄÄSEEN (9)	JOHDINPYLVÄÄSEEN (5)
			MASTOON (2)
			PUUPAALUUN (1)
			LIPPUTANKOON (1)
		AIDAN YLI (9)	AIDAN YLI (4)
			MUURIN YLI (2)
			PORTIN YLI (1)
			BARRIKADIEN YLI (1)
			AIDALLE (1)
		TUOLILLE (5)	ISTUMAAN (3)
			SEISOMAAN (2)
		KIVELLE (5)	KIVELLE (2)
			PATSAALLE (1)
			HEINÄPAALILLE (1)
			TYÖKONEELLE (1)
		KIIPEILYSEINÄLLÄ (3)	
		ELÄIMEN SELKÄÄN (2)	HEVOSEN SELKÄÄN (1)
			KOIRAPATSAAN SELKÄÄN (1)
		YLÄPETIIN (2)	
		KÖYTTÄ PITKIN (1)	
		OLKAPÄILLE (1)	

		SYLIIN (1)	
		LENTOKONEEN SIIVELLE (1)	
		VENEEN KEULAPIIKKIIN (1)	
		VENEEN KANNELLE (1)	
		KIRJAHYLLYYN (1)	
		LEHMÄN SISÄÄN (1)	
		RAUTATELINEITÄ (1)	
		LUOLAN ETEISEEN (1)	
		PALKINTOPALLILLE (7)	
		LAVALLE (5)	LAVALLE (2)
	ESTRADILLE (1)		
	SHOWAREENOILLE (1)		
	PUHUJANPÖNTTÖÖN (1)		
KILPAPYÖRÄLLÄ (3)			
LENTOKONEELLA (1)			

ELÄIN KIIPEÄÄ (27)	PETOELÄIN (11)	KARHU (5)	PUUHUN (4)	
			MAJAN PÄÄLLE (1)	
		KISSA (2)	PUUHUN (1)	
			KATOLLE (1)	
		AHMA (1)	EPÄTAVALLISIIN PAIKKOIHIN	
		ILVES (1)	PUUHUN	
		KOIRA (1)	ESTETTÄ	
	MINKKI (1)	PUUHUN		
	NIVELJALKAINEN (4)	HÄMÄHÄKKI (1)	KASVILLE	
		JÄÄRÄ (1)	LAHKEESEEN	
		KÄRPÄNEN (1)	SEINÄÄ	
		MUURAHAINEN (1)	PESÄN KATOLLE	
	MATELIJA (3)	KÄÄRME (2)	HAMSTERIN HÄKKIIN (1)	
			KASVIA (1)	
		LEGUAANI (1)	PUUHUN	
	KÄDELLINEN (2)	APINA (2)	VUORELLE (1)	
			PUUHUN (1)	
	KAVIOELÄIN (2)	HEVONEN (2)	VASTUSTAJAN KÄRRYILLE (1)	
			PALLILLE (1)	
	PUSSIELÄIN (2)	KENGURU (2)	PUUHUN	
	JYRSIJÄ (2)	JYRSIJÄ (1)	PÖYDÄNJALKAA	
		ROTTA (1)	SEINÄÄ	
	NILVIÄINEN (1)	ETANA (1)	PENSAASEEN	

ESINE KIIPEÄÄ (6)	KULKUNEUVO (4)	AUTO (3)
		JUNA (1)
	AURINKO (1)	
	TURVEPÄÄ (1)	

Taulukko 12. *Kiivetä*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

MÄÄRÄ KIIPEÄÄ (22)	RAHAMÄÄRÄ (16)	HINTA (4)
		YHTIÖ (3)

		OSAKE (2)
		KURSSI (2)
		INDEKSI (2)
		TUOTTO (1)
		TULOS (1)
		TARJOUS (1)
	LUKUMÄÄRÄ (2)	JÄSENMÄÄRÄ (1)
		NOPEUDENMUUTOS (1)
	OSUUS (2)	OSUUS (1)
		VUOSIKATE (1)
KIIVETÄ KASVUHUIPULLE (1)		
KIIVETÄ SUURIMMAKSI (1)		
KIIVETÄ PAREMMAKSI (19)	SIIJOITUKSELLE (12)	URHEILIJÄ (8)
		LEVY (2)
		ELOKUVA (1)
		YRITYS (1)
	KANNATTAVUUS KIIPEÄÄ (2)	
	MENESTYKSEEN (2)	MENESTYKSEEN (1)
		KUKOISTUKSEEN (1)
	KESKIRYHMÄÄN (1)	
	TALOUSELÄMÄN HUIPULLE (1)	
KUNTO KIIPEÄÄ (1)		
KIIVETÄ ESIIN (4)	UUTISEKSI (3)	
	MAAILMAN AIDALLE (1)	
KIIVETÄ JOHTAJAKSI (1)		
KIIVETÄ PUUHUN VÄÄRÄSTÄ PÄÄSTÄ (2)		
KIIVETÄ NOOAN ARKKIIN (1)		

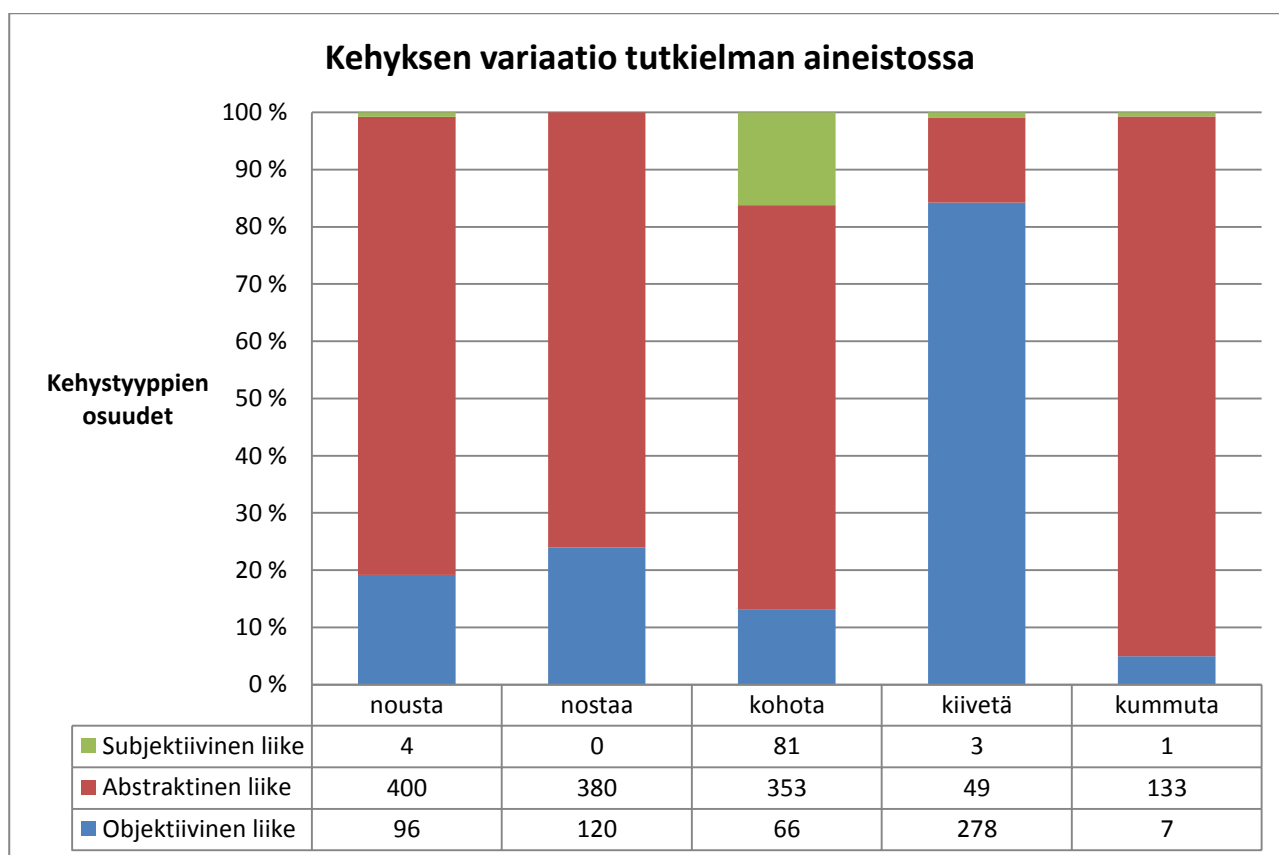
Taulukko 13. *Kummuta*-verbin abstraktista liikettä edustavat predikaatit tutkielman aineistossa. Esiintymien määrät ovat sulkeissa.

JOSTAKIN KUMPUAA JOSTAKIN (125)	TAIDETEOS (34)	AIHEET (5)
		KIELI (2)
		TARINA (1)
		TANSSITYYLI (1)
		RUNOUS (1)
		KIRJALLINEN MENESTYS (1)
		TEATTERI (1)
		REPLIKIT (1)
		MAALAUKSET (1)
		MUSIIKKI (1)
		HUUMORIN AINEKSIA (1)
		PERINTEISTÄ HISTORIAA (1)
		IDEA (1)
		LAULU (1)
		ESITYKSET (1)
		TYÖSKENTELY (1)
		KULTTUURIN AIKAANSAANNOKSET (1)
		TEKSTI (1)

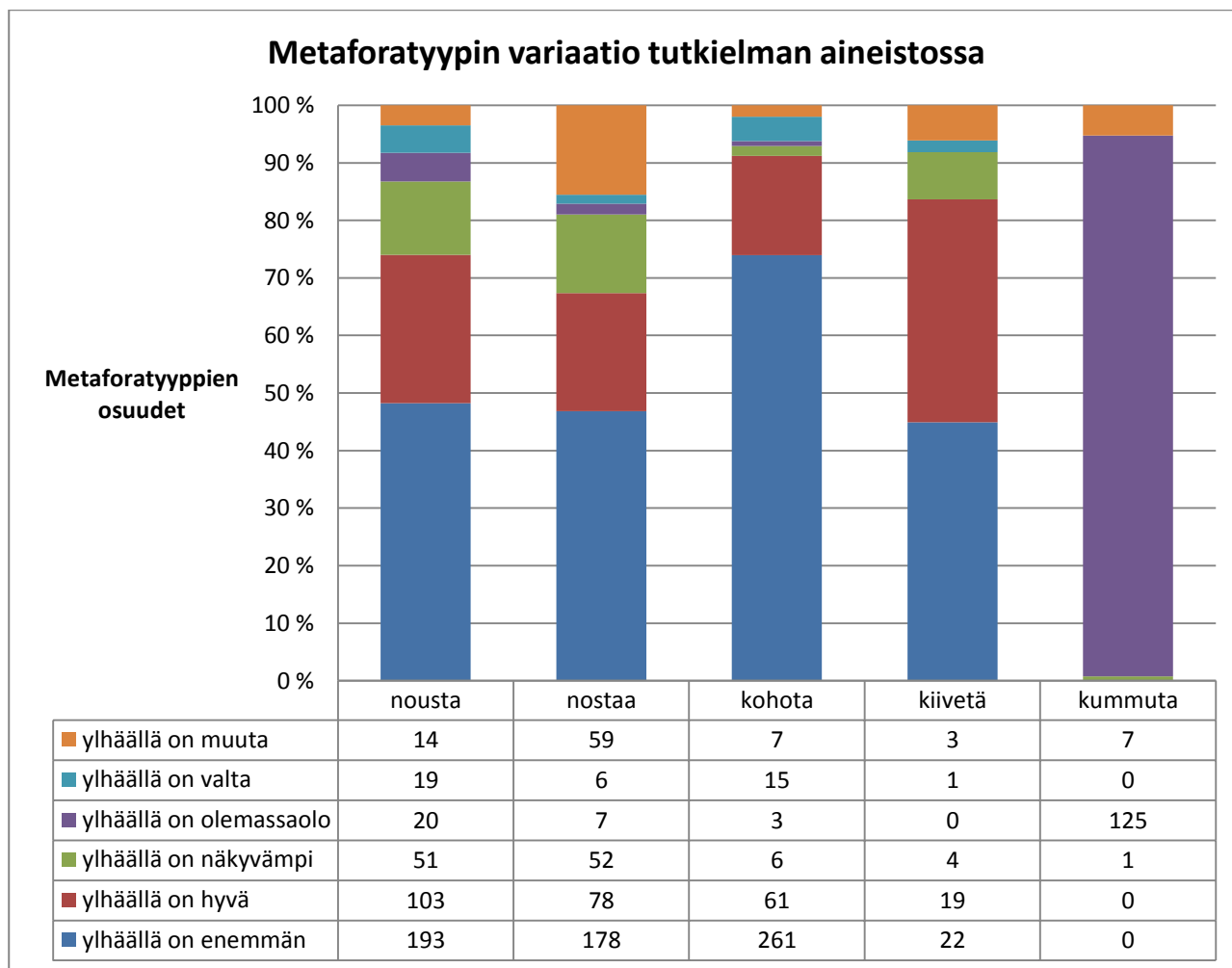

		KAIKKI (1)
		TUTKIMUS (1)
		RUNONLAULUTYYLI (1)
		TAIDE (1)
		KULTTUURIHISTORIA (1)
		ELOKUVA (1)
		KUOROMUSIIKIN SUUNTA (1)
		TYÖ (1)
		KIRJALLISUUS (1)
		KVARTETIN ILMAISU (1)
		KIRJOITUS (1)
	TUNNE (20)	LUULO (3)
		ILO (3)
		KIINNOSTUS (1)
		TUNNE (1)
		TYTYMÄTTÖMYYS (1)
		VIHA (1)
		TYDYTYYS (1)
		HUOLI (1)
		HÄPEÄ (1)
		SIVULLISUUS (1)
		LOHTU (1)
		AHDISTUS (1)
		ERIPURAN SIEMEN (1)
		PELKO (1)
		KAUHU (1)
		KAUNA (1)
	IHMISEN TOIMINTA (17)	KOIJÄRVI (1)
		ILKIVALTA (1)
		ONNETTOMUUS (1)
		SYYTELY (1)
		DYNAMIIKKA (1)
		YHTEISKUNNALLINEN TOIMINTA (1)
		HOIVA (1)
		POLIITTINEN KÄYTTÄYTYMINEN (1)
		RIKOS (1)
		JOUTILAISUUS (1)
		KAPINA (1)
		KESKUSTELU (1)
		KIISTA (1)
		RIITA (1)
		SUKUPUOLTEN SOTA (1)
		KANNATUS (1)
		SYYLLISTEN ETSINTÄ (1)
	NÄKEMYS (18)	KYSYMYS (2)
		VAATIMUS (1)
		POLITIIKKA (1)
		KÄSITYS (1)
		FEMINISMINI (1)
		NÄKEMYS (1)

		OPPI (1)
		AATE (1)
		ARVOSTELU (1)
		ASENNOITUMINEN (1)
		KANNANOTTO (1)
		ONGELMA (1)
		VAIVA (1)
		SKANDAALI (1)
		VALISTUKSEN ÄÄNI (1)
		TÄRKEÄ ASIA (1)
		MIELIKUVA (1)
	TAIDETEOKSEN OMINAISUUS (14)	EETOS (2)
		TEHO (2)
		NAIIVIUS (1)
		VOIMA (1)
		DRAMATIikka (1)
		ELÄMÄNLÄHEISYYS (1)
		RAUHA (1)
		NÄYTTÄVYYS (1)
		ELINVOIMA (1)
		HENKISYYS (1)
		OMINTAKEISUUS (1)
		PATEETTISUUS (1)
	IHMISEN OMINAISUUS (11)	MÄÄRÄTIETOISUUS (2)
		ELÄMÄNHALU (1)
		KESKITTYMINEN (1)
		OTE (1)
		JAKSAMINEN (1)
		YMMÄRRYS (1)
		PAHUUS (1)
		IDENTITEETTI (1)
		HUOLETTOMUUS (1)
		VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS (1)
	SÄÄNTÖ (6)	SÄÄNTÖ (2)
		PERINNE (1)
		HIERARKIA (1)
		RAJOITUS (1)
		PAINE (1)
	TALOUDELLINEN MENESTYS (2)	KOVA VETO (1)
		ELINTASO (1)
	TILA (3)	PUUTE (1)
		SUOSIO (1)
		SYRJÄYTYMISRISKI (1)
ÄÄNI KUMPUAA (6)	IHMISESTÄ KUMPUAA ÄÄNI (3)	
	SOITTIMESTA KUMPUAA ÄÄNI (2)	
	ÄÄNI KUMPUAA MATALALTA (1)	
MUINAISHISTORIASTA ESIIN KUMPUAVA KAUPUNKI (1)		
URHEILUKOKEMUSTA KUMPUAVA HAASTATTELU (1)		

Kuvio 2. Eri kehystyyppijä edustavien esiintymien määrät ja osuudet tutkielman aineistossa.

Kuvio 3. Eri metaforatyyppjeä edustavien esiintymien määrät ja osuudet tutkielman aineistossa.